

Управління розвитком

Харківський національний економічний університет

*Всеукраїнська
науково-практична конференція
"Соціально-економічні проблеми розвитку
країн з транзитивною економікою"*

*Секція 1
"Стратегія сталого економічного
розвитку України"*

*Секція 2
"Інституціональні перебудови
як важливий фактор у вирішенні проблем
транзитивності економіки"*

*Секція 3
"Актуальні проблеми соціального розвитку
транзитивних економік"*

14 – 15 грудня 2007 року

Збірник наукових статей
видається 2 рази на рік

№ 8, 2007

Харків. Вид. ХНЕУ, 2007

Засновник і видавець

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Реєстраційний номер свідоцтва КВ №5948 від 19 березня 2002 р.

Затверджено на засіданні вченої ради університету.

Протокол №4 від 16.11.2007 р.

Редакційна колегія

Пономаренко В. С. — докт. екон. наук, професор (головний редактор)

Афанасьєв М. В. — канд. екон. наук, професор

Внукова Н. М. — докт. екон. наук, професор

Грігорян Г. М. — докт. екон. наук, професор

Гриньова В. М. — докт. екон. наук, професор

Дікань Л. В. — канд. екон. наук, професор

Дороніна М. С. — докт. екон. наук, професор

Іванов Ю. Б. — докт. екон. наук, професор

Кизим М. О. — докт. екон. наук, професор

Клебанова Т. С. — докт. екон. наук, професор

Левикін В. М. — докт. техн. наук, професор

Малярєвський Ю. Д. — канд. екон. наук, доцент

Назарова Г. В. — докт. екон. наук, професор

Орлов П. А. — докт. екон. наук, професор

Пушкар О. І. — докт. екон. наук, професор

Трийд О. М. — докт. екон. наук, професор

Українська Л. О. — докт. екон. наук, професор

Хохлов М. П. — докт. екон. наук, професор

Ястремська О. М. — докт. екон. наук, професор

Редакція збірника наукових статей

Зав. редакцією Сєдова Л. М.

Редактори: Лященко Т. О. Голінська О. Г.

Замазій О. Є. Дуднік О. М.

Гергеша А. В. Новицька О. С.

Комп'ютерна верстка Копитько Н. О.

Адреса видавця: 61001, Україна, м. Харків, пр. Леніна, 9а

Телефони:

(057)702-03-04 — головний редактор

(057)758-77-05 — зав. редакцією

E-mail: vydav@ksue.edu.ua

Відповідальність за достовірність фактів, дат, назв, імен, прізвищ, цифрових даних, які наводяться, несуть автори статей.

Рішення про публікацію статті приймає редакційна колегія. У текст статті без узгодження з автором можуть бути внесені редакційні виправлення або скорочення.

Редакція залишає за собою право їх опублікування у вигляді коротких повідомлень і рефератів.

При передрукуванні матеріалів посилання на збірник обов'язкове.

Підписано до друку 05.11.2007 р.

Формат 84×108 1/16. Панір MultiCopy.

Ум.-друк. арк. 25,0. Обл.-вид. арк. 31,5. Тираж 500 прим. Зам. № 853.

Ціна договірна.

Надруковано з оригінал-макета на Riso-6300 61001, м. Харків, пр. Леніна, 9а.

Видавництво ХНЕУ.

- © Харківський національний економічний університет, 2007
- © Видавництво ХНЕУ, 2007
- дизайн, оформлення обкладинки
- © Управління розвитком, 2007

Секція 1

Стратегія сталого економічного розвитку України

УДК 351.863:330.101.52

Аксьонова І. В.

СТАТИСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В умовах глобалізації, поряд із позитивними моментами, які виявляються в неперервному розвитку економік різних країн, спостерігаються й негативні моменти. Вони полягають, насамперед, у виникненні небезпеки соціально-економічного розвитку держав. Починаючи з кінця 90-х рр. XX ст. проблематика економічної безпеки країни все більше привертає увагу науковців та аналітиків. Це пов'язано з необхідністю зміцнення вітчизняної економічної системи в умовах впливу зовнішніх негативних чинників, що підсилюється процесами глобалізації. У той же час економічна безпека є складовою національної безпеки, а тому питання її забезпечення набувають усе більш актуального значення.

Аналізом економічної безпеки займаються в різних країнах. Концепція економічної безпеки розвинутих країн передбачає підвищення конкурентоспроможності товарів на ринках, зменшення імпоротної залежності країн, зниження обсягу іноземних позик, розвиток високотехнічних сфер виробництва, підвищення можливостей країни щодо виконання своїх зобов'язань, формування сприятливих умов для залучення інвестицій, імпортування сировини за найнижчими цінами, зміцнення національної валюти.

В умовах глобалізації світового господарства методика оцінки економічної безпеки країни потребує більш глибокої розробки. У цих умовах актуальним є аналіз впливу процесів глобалізації на розвиток національної економіки з метою розробки заходів, що спрямовані на зміцнення економічного потенціалу держави.

Аналіз стану економічної безпеки проводиться у сфері фінансів, монетарної політики, мікрота макроекономіки, "тіньової економіки", кон'юнктури зовнішніх і внутрішніх ринків, соціальних відносин, інвестиційної та інноваційної діяльності, міжнародних відносин і багатьох інших. Усе це дає можливість всебічно проаналізувати недоліки та переваги соціально-економічного становища країни і намітити напрямки виходу з кризових ситуацій.

Економічна безпека країни багато в чому залежить від діяльності інших країн, які використовують методи так званої економічної війни. Суть цих методів полягає в тому, що в сучасних умовах господарювання на перший план виходять не воєнні дії держави, а діяльність професійних аналітиків, які, застосовуючи весь арсенал знань, можуть перемогти суперника в інтелектуальній боротьбі, прорахувати слабкі та сильні сторони й атакувати в потрібний момент і в потрібну сферу.

Таким чином, посилення економічної безпеки країни базується на своєчасному прийнятті оптимальних рішень щодо розвитку економіки, які, у свою чергу, спираються на результати аналізу щодо виявлення негативних соціально-економічних явищ та їх ліквідування.

Розробка стратегії розвитку країни має важливе значення для гарантування її успішної діяльності в майбутньому. Одним із стратегічних завдань розвитку країни є визначення умов швидкого економічного зростання.

Економічне зростання – це узагальнений результат функціонування економіки країни. В економічній теорії найбільш розповсюдженим є поняття економічного зростання як підсумкової характеристики розвитку національної економіки за певний період часу. Одним із пріоритетів державної макроекономічної політики виступає забезпечення сталого, пропорційного розвитку регіонів та країни в цілому. Для визначення необхідних умов досягнення заданих значень макропоказників використовуються різні методи аналізу, на базі яких будуються моделі економічного зростання та робиться прогноз розвитку економіки. Слід зазначити, що економічне прогнозування підходить для стабільних економік. Воно дозволяє спрогнозувати уповільнення або прискорення розвитку і вибрати важелі для підтримки нормального функціонування. Для трансформаційних економік використання

методу прогнозування є необхідною, але недостатньою умовою. Більш дієвим для країн з перехідною економікою виступає моніторинг соціально-економічного середовища, виявлення на його основі проблем і розробка рекомендацій щодо їх усунення. Цей метод статистичного спостереження дозволяє в оперативному режимі виявити диспропорції розвитку й розробити заходи, спрямовані на зменшення негативних наслідків дестабілізаційних явищ.

Роль аналітиків при цьому полягає у визначенні того, який кількісний вплив матиме конкретна зміна будь-якого соціально-економічного показника на узагальнюючий результат. Це знання необхідне для управління економікою, оскільки дає кількісну міру впливу одних параметрів на інші, без чого ефективно управляти неможливо.

Систему діагностики економічної безпеки можна подати у вигляді наступних компонентів: прогноз макроекономічних показників; моніторинг щодо виявлення диспропорцій розвитку; напрямки та рекомендації щодо прийняття рішень у сфері соціально-економічної політики країни (рисунок).

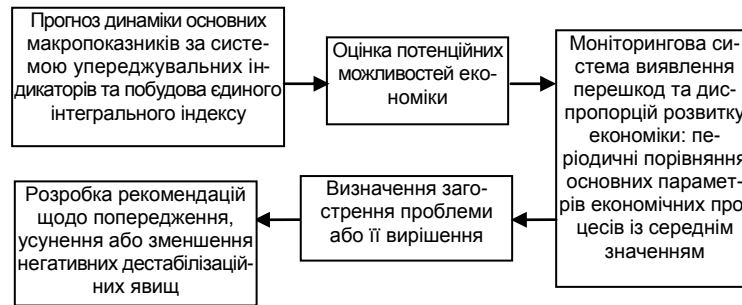

Рис. Етапи діагностики економічної безпеки країни

Наведена система діагностики економічної безпеки країни передбачає використання при прогнозуванні різних економіко-математичних моделей. На основі прогнозування оцінюються потенційні можливості, але не виявляється, як вони будуть використовуватись у майбутньому. Саме для цього необхідний статистичний моніторинг щодо виявлення диспропорцій.

Рівень економічної безпеки країни пропонується оцінювати на підставі визначення сукупного критерію за допомогою зважування показників-індикаторів, які охоплюють усі сфери соціально-економічного життя.

Важливе значення при розрахунках економічної безпеки мають можливі межі показників-індикаторів, тобто ті граничні величини, які не можна перевищувати, оскільки це призведе до незворотних втрат або потреби вживання спеціальних обмежувальних заходів. Слід також відзначити, що не всі критеріальні показники економічної безпеки мають такі граничні значення. Це можна пояснити тим, що деякі критерії не мають чіткої формули розрахунку, а обчислюються як інтегральні показники або за допомогою експертного методу.

При дослідженні внутрішніх та зовнішніх загроз економічній безпеці використовують статичний, динамічний аналіз та аналіз порівняльної статистики. Ці види аналізу відрізняються врахуванням фактора часу в статистичному дослідженні. При цьому слід урахувати, що аналіз стану економічної безпеки повинен охоплювати не тільки характеристику індикаторів за певні моменти часу, а й визначати фактори, які впливають на стан основних макроекономічних явищ. Саме в цьому полягає роль статистики як інструменту прийняття управлінських рішень щодо забезпечення економічної безпеки.

Статистики-аналітики визначають пріоритети розвитку національних економічних інтересів на основі аналізу поточного стану економіки та виявлення тенденцій розвитку. При цьому в дослідженнях використовується система економіко-статистичних показників, які відображаються в діючій статистиці.

Таким чином, виходячи із пріоритетних національних інтересів та внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці країни, на основі статистичного моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку відбувається корегування заходів державного регулювання економічної, соціальної, політичної, екологічної, науково-технічної, інформаційної сфер діяльності, що в цілому забезпечує сталий і пропорційний розвиток національної економіки. Напрямок для подальших розробок є створення системи статистичного моніторингу соціально-економічних явищ та обґрунтування критеріїв і показників економічної безпеки з метою побудови моделей її оцінки та прогнозування.

Література: 1. Дацків Р. Глобальні економічні війни та національна безпека // Банківська справа. – 2005. – №1. – С. 50 – 56. 2. Пухтаевич Г. О. Аналіз національної економіки. – К.: КНЕУ, 2005. – 256 с.

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Процеси глобалізації та інтеграції до світової системи господарювання зумовили виникнення нових підходів при здійсненні процесу управління і початок переходу до знанієбазованої економіки. Наявність висококваліфікованих людських ресурсів стає вирішальним фактором як на мікро-, так і на мезо- та макрорівні. Тільки людина з огляду на свої особистісні якості може управляти засобами виробництва. При цьому новітні підходи визначають увагу до створення інноваційних технологій, без наявності яких будуть нівелюватися процеси приєднання України до Європейського Союзу. Інтелектуальному капіталу при цьому відводиться провідна роль унаслідок того, що люди – носії інтелектуального капіталу – вважаються основною конкурентною перевагою розвинутого суспільства.

Актуальність дослідження прямо пропорційна зростаючому впливу процесів інтелектуалізації вітчизняного людського капіталу на швидкість інтегрованих процесів у сучасному суспільстві. Мета дослідження полягає в розкритті проблем забезпечення інтелектуалізації людського капіталу у вітчизняних умовах господарювання. Предметом дослідження є процеси інтелектуалізації людського капіталу.

У ході дослідження були поставлені та вирішені завдання: наведена етимологія визначень "людський капітал", "інтелектуальний капітал", "інтелектуалізація людського капіталу"; визначені чинники зовнішнього та внутрішнього середовища, які впливають на процеси інтелектуалізації людського капіталу; відокремлений правовий чинник, урахування якого дає поштовх прискоренню процесів інтелектуалізації людського капіталу; надані рекомендації стосовно ініціації процесів інтелектуалізації людського капіталу.

Теорія людського капіталу була розвинута на етапі переходу до ринкових умов і надала змогу з'ясувати значення інтелектуалізації праці та шляхів неречовинного нагромадження капіталу. Подальшого розвитку ця теорія набула в працях Т. Шульца, Г. Беккера, Я. Мінсера та інших. Людським його називають тому, що ця форма є частиною людини, а капіталом – унаслідок того, що є джерелом майбутніх задоволень або заробітків, або того й іншого разом. У широкому розумінні людський капітал формується шляхом інвестицій у людину у вигляді витрат на освіту та підготовку робочої сили на виробництві, на охорону здоров'я, міграцію та пошук інформації про ціни і доходи [1]. Економічний підхід до людини, що має місце в межах теорії людського капіталу, широко використовується в практиці господарювання розвинутих країн. Чимало із зарубіжних та українських вчених розглядає інвестиції у сфері освіти як важливі капіталовкладення, як дійовий чинник економічного та соціального підвищення рівня життя на основі інтелектуалізації праці. Серед вітчизняних вчених, у працях яких набула подальшого розвитку теорія людського капіталу, слід відзначити С. І. Бандура, Д. П. Богиню, О. А. Грішнову, М. І. Долішного, С. М. Злупка, Е. М. Лібанову, А. А. Чухна та ін.

Подальший розвиток теоретико-методологічних аспектів людського капіталу ініціював виникнення нового бачення "економічної людини" в межах інтелектуального капіталу. Формування та накопичення інтелектуального капіталу можливе лише при забезпеченні процесу інтелектуалізації людського капіталу, під яким розуміють процес поступового підвищення інтелектуального рівня людського капіталу на основі синтезу інформації, знань, умінь і навичок окремого індивіда, що відбувається для відповідності сучасним умовам та отримання соціально-економічного ефекту [2].

Забезпечення процесів інтелектуалізації людського капіталу неможливе без наявності прав на продукти такої праці, тобто прав інтелектуальної власності. Інтелектуальна власність може розглядатися в контексті виключного права громадян та юридичних осіб на результати інтелектуальної діяльності, їх продукції, виконаних робіт і послуг. Інакше кажучи, до об'єктів інтелектуальної власності варто відносити винаходи, відкриття, раціоналізаторські пропозиції, промислові зразки, корисні моделі, програми для ЕОМ, бази даних, алгоритми, торговельні та фінансові секрети, твори літератури, науки, мистецтва як об'єкти авторського права, а також ноу-хау [3].

Що ж до світових тенденцій, то забезпеченню прав на володіння об'єктами інтелектуальної власності надається пріоритет, що зумовлюється високою вагомістю вартості визначених об'єктів у загальній сукупності організаційних активів. Захист інтелектуальної власності реалізує велику низку цілей. Наприклад, правовий захист дає можливість: чітко визначити власника, конкурентні позиції якого на ринку автоматично підсилюються; знизити рівень транзакційних витрат після укладання угоди із суб'єктом інтелектуальної власності внаслідок зниження ризику опортуністської поведінки з його боку; підвищити прибутковість організації за рахунок більш ефективного використання нематеріальних активів (відсутність патентів, ліцензій знижує їх вартість та погіршує імідж організа-

ції), а отже, позитивно впливати на соціально-економічний розвиток країни; нести відповідальність за неякісний товар або послугу.

В Україні з метою приєднання до СОТ розроблені закони, які в цілому відповідають сучасним світовим тенденціям у певній сфері, та міжнародні угоди, серед яких варто визначити Угоду про партнерство та співробітництво між Європейськими співтовариствами і Україною, Генеральну угоду щодо тарифів і торгівлі (1994 р.), Генеральну угоду про торгівлю послугами та Угоду про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності [4] та ін. Але прийняття нормативно-законодавчих актів, на жаль, не гарантує їх дієвості. Зокрема, ринок інтелектуальної власності в Україні ще знаходиться на стадії формування, активність суб'єктів інтелектуальної власності стосовно патентування та ліцензування залишається низькою, що проілюстровано дослідженням О. С. Олійника: "За даними Держкомстату України станом на 31.12.2001 р. в Україні діяло всього 330 ліцензійних угод, серед них 118 набрали чинності у 2001 р., 78 – у 2000 р., 49 – у 1999 р., 85 – у 1998 р. Ліцензійна продукція в Україні має неприпустимо низький рівень – 0,8% від загального обсягу відвантаженої продукції" [4].

Таким чином, ініціювання інтелектуальної активності працівників залежить як від надання можливостей для інтелектуальних розробок, так і від рівня контролю за означеними процесами з боку держави та керівників організацій [1].

Інтелектуалізація людського капіталу є запорукою розвитку суспільства, зокрема вітчизняного, яке знаходиться в умовах інтеграції до економічно розвиненої світової спільноти. Процеси інтелектуалізації можливі за умови визначення пріоритетної ролі людини, яку варто розглядати у вигляді людського та інтелектуального капіталу. Але наявність капіталу не вирішує всіх проблем, пов'язаних із впливом чинників макро- та мікросередовища, негативізм яких визначається недосконалістю нормативно-законодавчої бази в суспільстві, подальшим зростанням транзакційних витрат, відсутністю сприятливих умов для патентування й ліцензування та ін. Це супроводжується низькою активністю суб'єктів інтелектуальної власності, небажанням керівників вирішувати проблеми інтелектуалізації праці, обмеженістю мотивації до максимальної реалізації працівниками інтелектуального капіталу.

Шляхи вирішення наявних проблем необхідно шукати як на рівні державного управління у вигляді покращення контролю за захистом прав інтелектуальної власності, так і на рівні організації у вигляді забезпечення керівництвом умов для створення знанієбазованого підприємства. Лише спільні дії керівної та підлеглої підсистем управління в змозі створити простір для інтелектуалізації людського капіталу, що надасть подальші можливості та конкурентні переваги країні в реалізації стратегічних цілей її інноваційного розвитку.

Література: 1. Дятлов С. А. Основы теории человеческого капитала. – СПб.: Изд. СПбУЭФ, 1994. – 160 с. 2. Гавкалова Н. Л. Формування та використання інтелектуального капіталу. Наукове видання / Н. Л. Гавкалова, Н. С. Маркова. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2006. – 252 с. 3. Леонтьев Б. Цена интеллекта // Журнал для акционеров. – 1996. – №6. – С. 39 – 40. 4. Олійник О. С. Проблеми становлення системи інтелектуальної власності України в контексті приєднання до СОТ // Економіка і прогнозування. – 2002. – №4. – С. 81 – 91. 5. Becker G. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis. – N. Y, 1964. – 316 p.

Баєва О. І.

УДК 330.332

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РИНКУ

Важливою умовою розвитку економіки є питання активізації інвестиційної діяльності. Інвестиційна діяльність сприяє стимулюванню економічного зростання країни. Для досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку в Україні необхідна ефективна структурно-інвестиційна політика перебудови економіки з метою створення сприятливого інвестиційного середовища. Інвестиційна політика визначає напрями і структуру інвестицій, заходи залучення внутрішніх та іноземних інвесторів на взаємовигідних засадах. Програмою діяльності Кабінету Міністрів постійно передбачається ряд важливих заходів, спрямованих на створення і підтримання сприятливого інвестиційного клімату у вітчизняній економіці. На перше місце виходить необхідність збільшити обсяги власних інвестиційних ресурсів суб'єктів господарювання.

Вирішення цих завдань пов'язане зі створенням інвестиційного ринку, оскільки власних засаджень, як правило, інвестору недостатньо.

Науковими дослідженнями цих питань займалися і займаються багато фахівців [1 – 3]. Проте слід визнати, що багато питань поки що залишаються недостатньо дослідженими.

Виходячи з актуальності даної проблеми, мета роботи — дослідити функціонування інвестиційного ринку.

© Баєва О. І., 2007

Ефективна діяльність підприємств і зростання конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках залежать від рівня забезпеченості інвестиційними ресурсами. Інвестиційна діяльність нерозривно пов'язана з функціонуванням інвестиційного ринку.

Науковий і практичний інтерес має визначення категорії "інвестиційний ринок". Так, наприклад, у роботі [1] запропоноване таке визначення: "специфічна сфера товарних відносин, де взаємодіють продавці та покупці позикового капіталу, формуються і взаємодіють попит та пропозиція".

І. О. Бланк [2] розглядає інвестиційний ринок як сукупність економічних відносин, які виникають між продавцями та покупцями інвестиційних товарів і послуг, а також об'єктів інвестування в усіх його формах.

Інвестиційний ринок у роботі [3] тлумачиться як "сукупність окремих ринків об'єктів реального та фінансового інвестування, у складі якого реалізуються економічні відносини, що виникають між продавцями та покупцями інвестиційних товарів і послуг, а також об'єктів інвестування в усіх його формах".

На думку автора, інвестиційний ринок – це сукупність відносин юридичних та фізичних осіб, які є власниками капіталу, а також посередників з приводу купівлі-продажу інвестиційних ресурсів з метою отримання вигоди, що забезпечили б приріст їхнього капіталу в майбутньому.

Важливим аспектом функціонування інвестиційного ринку є бажання інвестувати з боку власників інвестиційних ресурсів. Для цього приріст капіталу повинен бути достатнім, щоб компенсувати інвестору відмову від інших, альтернативних варіантів вкладення капіталу.

Дослідити функціонування інвестиційного ринку можна, на думку автора, за такою схемою (рисунок).

Власники інвестиційних ресурсів пропонують інвестиційний капітал на інвестиційному ринку. У цьому процесі можуть брати участь і посередники.

Суб'єкти інвестиційного ринку використовують залучений або власний капітал для придбання інвестиційних товарів та послуг у вигляді інвестицій у товарній формі, в грошовій формі або у вигляді майнових прав. Інвестор також може створювати і власні інвестиційні товари.

Рис. Функціонування інвестиційного ринку

Держава, яка може виступати власником інвестиційних ресурсів, бере участь в інвестиційній діяльності через державний сектор економіки або через свої інституції. Посередники, які діють на інвестиційному ринку, допомагають у процесі передачі коштів від потенційних заощадчувачів до потенційних інвесторів.

Сьогодні в Україні інвестиційний ринок відчуває дефіцит власних капіталовкладень, які необхідні для реформування національної економіки. Для того щоб вирішити цю проблему, необхідно поліпшити макроекономічну ситуацію. Важливим є і реалізація системи економічних, правових та організаційних заходів, які сприяють створенню привабливого інвестиційного клімату і поживленню інвестиційної активності.

До факторів, які стримують інвестиційну діяльність, можна віднести такі: дефіцит кредитних ресурсів, нерозвиненість фондового ринку, високий рівень відсоткових ставок, дефіцит бюджетних коштів, дефіцит власних коштів підприємства, високий рівень податків, недосконала правова структура.

Виходячи з цього, зрозуміло, що для залучення інвестицій на інвестиційний ринок необхідно запровадити комплексний підхід до розв'язання загальних завдань інвестиційного забезпечення.

Таким чином, насамперед необхідно:

створити стійку законодавчу базу оподаткування відповідно до міжнародних норм;

запровадити податкові канікули для потенційних інвесторів;

проводити ефективну кредитну політику;

виділяти фінансові запозичення;

гарантувати забезпечення захисту та страхування інвестицій.

Застосування зазначених заходів сприятиме залученню інвестицій на інвестиційний ринок. Наявність достатніх обсягів інвестицій допоможе у вирішенні більшості стратегічних та тактичних завдань розвитку економіки країни.

Література: 1. Саблук П. Словник-довідник фінансиста АПК / П. Саблук, М. Дем'яненко. – К.: Либідь, 1997. – 236 с. 2. Бланк І. О. Інвестиційний менеджмент – К.: Юнайтед Лондон Трейд Лімітед, 2001. – 448 с. 3. Дука А. П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування: Навч. посібник. – К.: Каравела, 2007. – 424 с.

Бережна Н. І.

УДК 330.341.1

Богата-Тімачева Т. О.

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК ОСНОВА СТІЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Доволі швидкі інституціональні зміни в трансформаційній економіці України за період її незалежності супроводжувалися нестабільними темпами економічного зростання. Тобто актуальною проблемою в сучасних умовах є досягнення стійкого економічного зростання. Саме тому вітчизняна економіка повинна формувати нову стратегію розвитку за рахунок інтенсивних чинників економічного зростання на інноваційних засадах. Серед економістів країни широко обговорюються питання державної підтримки інноваційної діяльності підприємств [1], ролі інновацій в економічному розвитку [2], державного регулювання інвестиційної діяльності [3].

Досягнення стійкого економічного зростання вимагає дослідження форм та напрямків забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку країни.

Першою складовою частиною інвестиційно-інноваційної моделі економічного зростання є інвестиційна діяльність. Її основою має бути злагоджена інвестиційна політика держави.

Можна виділити такі напрямки державної інвестиційної політики: забезпечення інвестиційної активності національних суб'єктів усередині країни – як держави, так і приватних осіб; створення сприятливого інвестиційного клімату для іноземного капіталу; інвестиційна активність національних суб'єктів поза межами України; забезпечення ефективності використання інвестиційних ресурсів як всередині, так і за межами держави, як національних суб'єктів інвестування, так і іноземних.

Прямий вплив на економічне зростання має інвестиційна активність всередині самої країни. Вона характеризується повним використанням інвестиційних ресурсів держави, в тому числі й заощаджень населення, а також відкритістю шляхів руху інвестиційних капіталів як у самій державі, так і за її межами. Внутрішнім джерелом інвестування є власні кошти підприємств та залучені кошти, такі, як банківські кредити, кошти державного бюджету та кошти населення. На думку авторів, основну увагу треба зосередити на сприянні розвитку саме інвестиційної активності всередині держави тому, що вона дозволяє підвищити рівень конкурентоспроможності та незалежності України.

Станом на 01.01.2007 року за рахунок усіх джерел фінансування підприємствами та організаціями України було освоєно 127 500 млн. грн. капітальних інвестицій, у той час як на 01.01.2006 р. – 111 200 млн грн. Найбільшу частку з них становили інвестиції в основний капітал – 83,7%. Прямі іноземні інвестиції в економіку України збільшилися за 2006 рік на 29,3% і склали 21 200 млн. дол. США [4].

Якщо проаналізувати можливий потенціал економіки нашої країни для інвестування, то треба сказати, що Україна є доволі привабливою країною для залучення іноземних інвестицій, оскільки вона має вигідне транспортно-географічне розташування; величезний ресурс фізичного та людського капіталу; доволі низький рівень заробітної плати; великий внутрішній ринок і незадоволений попит населення тощо. Але існує багато чинників, які відвертають іноземні інвестиції від української економіки. До них відносяться: політична і, як наслідок, економічна нестабільність у країні; доволі високий рівень корумпованості української економіки та високий рівень підприємницького ризику; недосконалість законодавчої і юридичної бази та ін.

Не менш важливу роль відіграє ефективність використання інвестиційних ресурсів. Саме тому держава у своїй інвестиційній політиці повинна виділити пріоритетні напрямки. На погляд авторів, це розвиток та інноваційне оновлення паливно-енергетичного комплексу, створення інфраструктури енергоносіїв і впровадження енергозберігаючих технологій за участю інноваційних технологій, реконструкція та створення нових, екологічно чистих виробництв; інвестування виробництв, для яких необхідне відновлення основних фондів і які мають великий інноваційний потенціал; інвесту-

© Бережна Н. І., Богата-Тімачева Т. О., 2007

вання виробництв, які сприяють розширенню конкурентних можливостей країни; обов'язкове припинення інвестування збиткових, безперспективних підприємств.

Іншою важливою складовою частиною сучасної моделі економічного зростання є інноваційна діяльність. Для успішного розвитку інноваційної діяльності Україна потребує ефективної державної інноваційної політики. Така політика передбачає створення найсприятливіших умов для розвитку науково-технічного, інтелектуального потенціалу нашої країни. Світовий досвід виділяє три типи стратегії активізації інноваційної діяльності: поширення інновацій за рахунок використання закордонного науково-технічного потенціалу та його досягнень у вітчизняній економіці; диверсифікація інновацій, тобто освоєння нових виробництв високотехнологічної продукції шляхом застосування власного науково-технічного потенціалу; стратегія підтримки "точки зростання", коли всі зусилля концентруються на підтримці вітчизняних галузей і підприємств, які мають науково-технічний та інтелектуальний потенціал для ефективного інноваційного розвитку [5, с. 49].

Доцільно в державній інноваційній політиці зосередитися саме на розвитку третього типу стратегії інноваційної діяльності, незважаючи на те, що сучасний стан розвитку інноваційної діяльності не може вважатися задовільним, а останнім часом інноваційна активність як підприємств, так і держави зменшується.

Для активізації інноваційної діяльності потрібне чітке фінансове забезпечення розвитку наукового потенціалу власної науки. Саме фінансове забезпечення науково-технічної сфери є найважливішою передумовою інноваційних процесів в економіці. Треба взяти до уваги, що значні можливості розвитку інноваційних технологій мають малі та середні наукоємні підприємства. Але слабким місцем такого розвитку є їх фінансування. Важливим напрямком реалізації інноваційної політики вступає запровадження підтримки державою системи технопарків та інших інноваційних структур (технополісів, венчурних підприємств, наукових інкубаторів).

Таким чином, для досягнення стійкого економічного зростання в Україні необхідно поєднати інвестиційну та інноваційну діяльність, тому що інвестиційна діяльність не завжди передбачає інноваційну, а для стійкого інноваційного розвитку обов'язково потрібні інвестиції. У цих умовах політика держави повинна поєднувати світовий досвід та вітчизняну специфіку. У сфері інвестиційної політики вона має зосередитись на створенні інвестиційно привабливого клімату як для національних, так і для іноземних інвесторів. Держава повинна виступати гарантом та захищати інтереси інвесторів. У сфері інноваційної політики державі необхідно вжити цілу низку фінансово-кредитних і податкових заходів для стимулювання науково-технічної діяльності: поліпшити інформаційне забезпечення, розвинути систему венчурного інвестування в науково-технічній сфері, розробити ефективну систему страхування інноваційних ризиків, створити заходи для вдосконалення захисту та використання інтелектуальної власності.

Література: 1. Зятковський І. В. Державна підтримка нових форм інноваційної діяльності промислових підприємств: організаційні та фінансові аспекти // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №6. – С. 73 – 82.
2. Теляча Л. П. Роль інновацій у формуванні економічної динаміки // Наука й економіка. – 2007. – №1. – С. 42 – 47.
3. Марцин В. С. Удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності в економіці України // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №5. – С. 47 – 59.
4. Статистика // ukrstat.gov.ua.
5. Шандра В. М. Механізм технологічного оновлення економіки інноваційного спрямування: структура, задачі, функції, принципи // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №12. – С. 9 – 16.

УДК 658.148

Бондар О. В.

Глебова А. О.

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ КОРПОРАТИВНОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ РЕІНЖИНІРИНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки в умовах широкомасштабної реструктуризації та реформування системи господарювання відбувається первинне накопичення капіталу. З'являються нові підприємства, що не мають чітко вираженої галузевої належності і широко використовують диверсифікацію та різнопрофільні активи. Проте зростання конкуренції, підвищення рівня динамічності зовнішнього середовища обумовлює необхідність проведення логічного структуру-

© Бондар О. В., Глебова А. О., 2007

вання системи господарювання, щоб створити передумови для розвитку. Для цього передбачається використання таких кардинальних методів, як: реорганізація, реструктуризація, реінжиніринг, корпоративна реструктуризація, які набули значного поширення у світовій практиці господарювання. Їм присвячена значна кількість робіт як закордонних дослідників, так і вітчизняних, що займалися дослідженнями окремих аспектів, серед них І. Мазур, В. Шапиро, О. Копилук, Л. Лігоненко та ін.

Метою статті є дослідження теорії та практики корпоративної реструктуризації вітчизняних суб'єктів господарювання на основі реінжинірингових технологій, які набули поширення останнім часом та створюють потенційні можливості для формування довготривалих конкурентних переваг.

Україна, яка є однією з держав колишнього Радянського Союзу, має вигідне географічне розташування, високий рівень транзитивності, значні можливості для розвитку. Проте, як показує практика реформування, яке триває останні 16 років, не використовуються потенційні можливості звичайної реорганізації і корпоративної реструктуризації. На жаль, як у вітчизняному законодавстві, так і в наукових дослідженнях на сьогодні не приділяється значна увага саме даному аспекту, хоча й передбачається використання корпоративної форми власності при реформуванні державного сектору. Відсутність законодавчого визначення корпоративної форми власності (в Україні вона прирівнюється до колективної), закону про акціонерні товариства, неієздатність багатьох ринкових інституцій тощо суттєво пригальмовує розвиток даної форми власності, яка вважається на сучасному етапі однією із найбільш перспективних. Закордонний досвід у даному напрямку має значні досягнення для захисту прав як акціонерів, так і стратегічно важливих підприємств, які мають корпоративну форму власності. І коли виникає необхідність у кардинальних змінах, то використовують корпоративну реструктуризацію, яка дозволяє адаптуватися до зовнішнього середовища та підвищувати добробут власників бізнесу.

Корпоративна реструктуризація — процес проведення кардинальних змін системи управління та її основних елементів (організаційно-правової форми, організаційної структури, фінансової підсистеми, виробничої тощо), що сприяє розвитку за рахунок зовнішніх та внутрішніх факторів і підвищує добробут власників бізнесу.

Основними формами процесу корпоративної реструктуризації, на думку авторів, є наступні: приватизація, виділення та продаж непрофільних бізнес-процесів, злиття, частковий продаж пакета акцій, приєднання (передача акцій материнській компанії або дочірній, після чого остання втрачає залежність від материнської компанії), виділення акцій або частини власного капіталу (відкритий продаж акцій дочірньої компанії, які знаходилися у власності материнської компанії та забезпечують її контроль за діяльністю "доньки"). Тобто, на відміну від форм звичайної реорганізації, цей процес передбачає використання такого явища, як корпоративний контроль, що реалізується через пакети акцій та допомагає впорядкувати економічні взаємовідносини між суб'єктами господарювання.

Складність соціально-економічної ситуації в країні, недосконалість законодавства, низькі темпи зростання економіки тощо сприяють використанню в процесі реструктуризації державних підприємств таких форм реорганізації, як поділ, розпродаж. У першу чергу, під ці процеси підпадають об'єкти соціального значення та допоміжні служби, які були створені за радянських часів. Зовсім інші можливості виникають при використанні форм корпоративної реструктуризації в процесі реформування, наприклад, Укрзалізниці.

Підприємства й організації, що відносяться до допоміжних служб, у процесі корпоративної реструктуризації: по-перше, виділяються в окремі одиниці господарювання, що мають право здійснювати фінансово-господарську діяльність та несуть відповідальність за результати господарювання; по-друге, отримують можливість залучення коштів для реалізації капіталомістких проектів через випуск цінних паперів та їх емісію; по-третє, стимулюють персонал, зокрема управлінський, через використання різних елементів матеріального стимулювання ("золоті парашути", опціони на придбання акцій тощо); по-четверте, при таких змінах буде застосовуватися корпоративний контроль, який сприятиме збереженню цілісності залізничної галузі, адже на сучасному етапі вона має у своєму підпорядкуванні значну кількість підрозділів, націлених на виконання різноманітних функцій і завдань.

Також у процесі корпоративної реструктуризації системи управління залізничний транспорт матиме більше можливостей для впровадження директив Європейського Союзу, а здобутки реінжинірингу сприятимуть їх практичному впровадженню. На думку авторів, реінжиніринг як один із сучасних методів управління включає повну методологію змін внутрішніх параметрів системи управління та її елементів, а корпоративна реструктуризація – зовнішніх параметрів.

Використовуючи здобутки реінжинірингу, як при реструктуризації, так і при корпоративній реструктуризації, маємо змогу підвищити якість керованості підприємством (організацією) за рахунок формування горизонтальних зв'язків між підрозділами, впровадження інформаційних технологій, посилення ролі людського чинника і тим самим поліпшення якості обслуговування клієнтів.

Зокрема, реінжинірингові технології в процесі корпоративної реструктуризації вітчизняних підприємств сприятимуть:

- виділенню бізнес-процесів, їх входів і виходів, упорядкуванню взаємовідносин між підрозділами та рівнями управління;

- визначенню й упорядкуванню комунікаційних процесів та ліквідації вузьких місць;

- формуванню системи якості не частково, а повністю, що дасть можливість не лише визначити ефективність роботи окремих служб, але й у цілому проводити оцінку якості надання послуг;

- упорядкуванню процесів управління через чітке визначення повноважень та відповідальності;

- упровадженню системи збалансованих показників, які широко використовується сектором послуг, зокрема державним. Основна їх перевага полягає в тому, що вона формує дисципліну за

процесом реалізації стратегії і конкретизує їх через цілі, показники, орієнтири та ініціативи за чотирма основними перспективами: клієнтською, внутрішніх процесів, зростання і навчання, фінансово;

забезпеченню зростання вартості через формування раціональної структури взаємовідносин з іншими суб'єктами господарювання даної галузі, що можуть мати різноманітні корпоративні форми власності і забезпечувати реалізацію соціальних та економічних програм.

Таким чином, можна зробити висновок, що на сьогодні, коли широко використовується корпоративна форма власності, досить гостро постає проблема корпоративної реструктуризації, яка здатна вирішувати всі нагальні проблеми з урахуванням специфіки форми власності та стану зовнішнього середовища. Тому, на думку авторів, у практиці реструктуризації вітчизняної економіки необхідно використовувати процес корпоративної реструктуризації та реінжинірингу для побудови конкурентоспроможних систем управління вітчизняними підприємствами.

Література: 1. Румянцев С. А. Українська модель корпоративного управління: становлення та розвиток. – К.: Тов. "Знання", КОО, 2003. – 152 с. 2. Свтушевський В. А. Основи корпоративного управління: Навч. посібник. – К.: Знання-Прес, 2002. – 320 с. 3. Елиферов В. Г. Бизнес-процессы: Регламентация и управление: Учебник / В. Г. Елиферов, В. В. Репин. – М.: ИНФРА-М, 2004. – 320.

УДК 332.025.28

Гайдученко Ю. О.

РОЗДЕРЖАВЛЕННЯ ТА ПРИВАТИЗАЦІЯ НА ОСНОВІ ПОДОЛАННЯ МОНОПОЛІЗМУ

Однією з найважливіших функцій держави в період переходу до ринку є зміна структури змішаної економіки. Модель такої економіки базується на засадах вільної конкуренції. Монопольні тенденції та утворення, притаманні сучасній ринковій економіці, несуть загрозу конкуренції і суспільному добробуту. Структура змішаної економіки формується через роздержавлення та приватизацію.

Важливе значення для аналізу шляхів подолання монополізму та формування конкурентних відносин мають роботи українських вчених, зокрема Ю. Архангельського, В. Базилевича, З. Борисенка, О. Костусева, Г. Філюка та інших, які у своїх дослідженнях проаналізували окремі аспекти даної проблеми. Розбудова ефективного конкурентного середовища, яка потребує створення механізмів державного регулювання діяльності монополій, визначила актуальність теми та мету статті.

Мета статті – дослідити процеси роздержавлення та приватизації в трансформаційній економіці. Для виконання поставлених цілей застосовуються метод теоретичного узагальнення, системний підхід до аналізу економічних явищ та досягнення світової і вітчизняної наукової думки.

Поняття роздержавлення і приватизація не ідентичні. Роздержавлення – глибший процес, його метою є прискорене створення потрібних для повноцінної ринкової економіки різноманітних суб'єктів підприємницької діяльності, ліквідація майнової монополії держави в цій діяльності. Воно передбачає роздержавлення всієї економіки (ліквідацію диктату плану, централізованого розподілу ресурсів тощо); комерціалізацію діяльності державних підприємств (запровадження принципу самостійного господарювання); демонополізацію виробництва і розвиток конкуренції; приватизацію державної власності, тобто її перехід у приватні форми (власне приватна, індивідуальна, кооперативна, колективна, акціонерна, змішана та ін.).

Під роздержавленням слід розуміти усунення монопольного становища держави в управлінні виробництвом шляхом передачі функцій володіння, розпорядження і користування умовами й результатами виробництва різноманітним суб'єктам господарювання при повному або частковому збереженні за державою приналежності умов виробництва.

Зміну форми державної власності провадять через комерціалізацію, корпоратизацію (акціонування) тощо. Це супроводжується зняттям підприємств із державного фінансування і їх переведенням на приватне кредитування, що розвантажить бюджет.

Приватизація у країнах з ринковою економікою проходила з метою розвитку підприємництва. Вона відбувалася за умов сталих ринкових відносин, була орієнтована на вільні грошові кошти громадян, мала локальний характер; відмінними були лише форми, способи і темпи приватизації.

Приватизація у країнах Східної Європи, досвід якої має для України найвагоміше значення, здійснювалась у двох напрямках: по-перше, через передачу державної власності у приватні руки і, по-друге, через розвиток та виникнення приватного сектору на власній базі. Особливістю такої приватизації полягає в тому, що вона відбувається не в ринковому середовищі, а за умов державного монополізму, який поступово демонтується. Характерним для країн Східної Європи є те, що для приватизації в них були створені спеціальні органи впливу на цей процес [1, с. 7].

© Гайдученко Ю. О., 2007

Незважаючи на такі спільні проблеми, як потреба робити великі капітальні вкладення у трансформовані підприємства, недостатність доходів населення, спричинена низьким рівнем життя, приватизацію у країнах Східної Європи також розрізняють за темпами, формами і способами.

Подолання монополії державної власності шляхом її роздержавлення і приватизації стало не лише умовою, але й серцевиною економічних реформ в Україні.

Наслідком роздержавлення та приватизації стали істотні зміни структури власності і в цьому розумінні – національної економіки. У дореформений період, як відомо, частка державної власності в економіці країни перевищувала 90%. У ході роздержавлення і приватизації вже на початок 2005 р. змінили тип, вид та форму власності понад 86 тис. об'єктів [2, с. 88].

Процеси приватизації в Україні контролює держава. Головним виконавчим органом, під керівництвом якого розробляють і виконують програми приватизації, є Фонд державного майна (ФДМ) України.

У 1994 р. було прийнято Закон "Про створення єдиної системи органів приватизації". У сучасних умовах ФДМ України, підпорядкований Кабінету Міністрів України, є головним органом, який формує та провадить політику держави у сфері приватизації. Він — орендодавець і продавець державного майна. Здійснення процесів роздержавлення та приватизації в Україні базується на державних програмах приватизації і прийнятих Верховною Радою законах.

Під час приватизації колишній єдиний власник більшості підприємств — держава — замінюється багатьма приватними власниками і виникає велика кількість самостійних учасників ринку. У ході приватизації розкривається багато монопольних утворень.

Роздержавлення економіки України в цілому передбачає, крім роздержавлення власності, сукупність процесів комерціалізації, демонополізації, демократизації економіки, а також створення інститутів ринку (передусім фондового) та системи фондових бірж.

Отже, процеси роздержавлення та приватизації в Україні мають як позитивні, так і негативні наслідки для підприємств. Серед позитивних — гнучкість управління та можливість маневрування, розвиток ініціативи керівництва, можливість запровадження нових технологій, ліквідація збиткових підрозділів, руйнування монопольних структур.

Література: 1. Костусев О. Захист економічної конкуренції в Україні: стан і проблеми // Економіка України. – 2003. – №7. – С. 4 – 11. 2. Борисенко З. Міжнародна конкурентна політика в умовах глобалізації світової економіки // Економіка України. – 2005. – №1. – С. 86 – 91.

Гарбар В. А.

УДК [658.011.8:656.2]:33

РЕФОРМУВАННЯ ЗАЛІЗНИЧНОЇ ГАЛУЗІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ ТА СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Зміни, що відбуваються в українському суспільстві, спрямовані на посилення культурно-економічних зв'язків з європейською спільнотою. Не залишається осторонь цих процесів і транспортна галузь України. Згідно з Концепцією Державної програми реформування залізничного транспорту першочерговим завданням є подолання галуззю відставання в розвитку мережі залізниць України від залізниць країн ЄС і Росії [1].

В умовах глобалізації галузь та її підприємства повинні чітко усвідомити зміни, що відбуваються, і зуміти орієнтувати свою діяльність на розвиток. Проте в сучасних наукових працях, як правило, особливості розвитку економіки залізничної галузі розглядаються поза світовим економічним контекстом, матеріал викладається без взаємозв'язку один з одним. Не робиться належний акцент на "людському капіталі", на змінах, що відбуваються в суспільстві [2; 3].

Метою дослідження є розгляд і аналіз аспектів розвитку українського суспільства та економіки, що спроектувалися й на розвиток залізничного транспорту, за допомогою методів аналізу та логіки.

Позитивні сторони процесу глобалізації, що були раніше розглянуті автором [4], можуть сприяти підвищенню рівня використання національних економічних ресурсів, у тому числі і трудових.

Тільки в результаті активного використання всього комплексу економічних факторів, зокрема введення досягнень НТП, зміни структури виробництва й зайнятості, зростання інвестиційної та інноваційної активності, поліпшення якісного складу робочої сили, вдосконалення організації виробництва і методів управління, може бути вирішена проблема підвищення ефективності праці.

Глобалізація й перехід до ринкової економіки не дали очікуваних результатів у більшості країн, що переходять від комунізму до ринку. Замість обіцяного процвітання нова економічна систе-

© Гарбар В. А., 2007

ма принесла безпрецедентну бідність [5, с. 24]. Набула поширення соціальна стратифікація — система розшарування за певними ознаками (економічними, національними, етнічними, психологічними тощо) [6, с. 56]. Характерною особливістю цього явища на українському терені стала різка межа між "елітою" (як вони полюбляють себе називати), що становить непропорційну меншість суспільства, й основною частиною, яка перебуває на межі злиденності. За деякими даними, на початку XXI століття 20% "родин"-кланів володіли 80% багатства України, а решта 20% були залишені для всього населення України; 2% людей в Україні виявилися забезпеченими, 82% — за межею бідності [6, с. 56].

У контексті прагнення України зайняти своє місце у світовій економіці, яке б відповідало інтересам і пріоритетам держави, залізничний транспорт критерієм стратегії розвитку повинен вибрати соціогуманізм, що передбачає системне вивчення комплексу факторів, зокрема економічних, соціальних, духовно-інтелектуальних.

Залізнична галузь повинна максимально враховувати такий фактор виробництва, як людський. Саме він дає можливість галузі хоч якоюсь мірою зменшити вплив негативних рис "ринкової економіки по-українськи". З цього погляду цікавим є твердження Світового банку, що в таких країнах, як Україна, 16% зростання обумовлено фізичним, 20% — природним і 46% — людським капіталом [7].

Галузь повинна повною мірою використовувати свій потенціал, компоненти якого становлять собою єдину систему, в основі якої знаходиться працівник (людина).

Оскільки внутрішній стан людини може в тому чи іншому вигляді впливати на її поведінку, здатність виступати в ролі працівника, то галузь повинна чітко відстежувати тенденції сприйняття, зміни відчуття працівником (людиною) свого "Я" і його зв'язку з державою та галуззю. Що стосується взаємин "людина-держава", то залізнична галузь з метою ліквідації (зменшення) всього того негативу, що сформувався в цьому ланцюзі, має вибудувати внутрішню політику галузі так, щоб він не виявився.

Розглянуті аспекти діяльності галузі в умовах глобалізації (у тому числі і в контексті історичного розвитку) на сучасному етапі розвитку українського суспільства набувають особливої актуальності. Аналізуючи дані аспекти, автор намагається максимально зблизити й розглянути в єдиному цілому макросередовище (українську економіку) і мікросередовище (галузь та її найближче оточення).

Дослідження з цього питання має базуватися на наступних основних принципах: по-перше, розгляд поняття "глобалізація" становить для сучасного світу точку відліку, від якої варто відштовхуватися при побудові стратегії діяльності і розвитку; по-друге, глобалізація для галузі в цілому та її підприємств зокрема може виявлятися як через національну економіку (шляхом, наприклад, приєднання країни до якого-небудь протоколу про обмеження шкідливих викидів в атмосферу), так і безпосередньо (наприклад, прихід зі світового на внутрішній ринок країни підприємства-конкурента, що пов'язано з побудовою відкритої економіки); по-третє, галузі необхідно зрозуміти напрямок (стратегію) свого подальшого розвитку і виявити його основний фактор; по-четверте, викладений матеріал повинен максимально як за якістю, так і зрозумілістю (з метою можливості практичного доведення проблеми до керівників галузі) охарактеризувати процес глобалізації та сформовану ситуацію в країні й у галузі, на її підприємствах; по-п'яте, побудова конкурентоспроможності галузі неможлива без урахування такої категорії, як "людський фактор".

Саме побудова нової концепції розвитку галузі, що базується на людському капіталі та гнучкому підході до управління персоналом (у тому числі і до стимулювання працівників), на думку автора, є одним із першочергових завдань, що постають перед галуззю в сучасних умовах.

Найбільш істотними науковими результатами дослідження, що відрізняються новизною, є наступні: 1) аналіз умов, у яких відбувається діяльність галузі, включає не тільки можливі наслідки глобалізації, але й внутрішньодержавні історичні умови розвитку; 2) з урахуванням розвитку економіки України акцентовано увагу на необхідності усвідомлення галуззю своєї історичної місії і необхідності розвитку людського капіталу, що дасть можливість зробити її конкурентоспроможною в сучасних умовах.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що поданий матеріал може бути використаний для вивчення характеру змін, що відбуваються (або вже відбулися) у суспільстві, і формування стратегії розвитку.

Одним з подальших напрямків наукових розробок з розглянутої тематики є більш ретельне вивчення формування і використання людського ресурсу в галузі.

Література: 1. Концепція Державної програми реформування залізничного транспорту // *Магістраль*. – 2007. – №1 (1179). – С. 6. 2. Бараш Ю. С. Управління залізничним транспортом країни: Монографія. – Дніпропетровськ: Вид. Дніпропетр. нац. універс. залізнич. трансп. ім. акад. В. Лазаряна, 2006. – 252 с. 3. Новокрещенов І. О. Використання аусторингу комплексного управління проектами для реформування залізничного транспорту України // *Зб. наук. праць Київського університету економіки і технологій транспорту: Серія "Економіка і управління"*. – Вип. 2007. – 9. – С. 53 – 59. 4. Гарбар В. А. Интеграция предприятия в современную систему международных экономических отношений // *Вісник економіки транспорту і промисловості*. – Харків: УкрДАЗТ. – 2005. – Вип. 9 – 10. – С. 28 – 35. 5. Стиглиц Дж. Глобалізація: тривожні тенденції / Пер. с англ. и примеч. Г. Г. Пирогова. – М.: Мысль, 2003. – 304 с. 6. Ткач А. А. Соціально-економічна трансформація суспільства в умовах глобалізації / А. А. Ткач, О. Г. Волков, Т. В. Ткач, М. М. Радева, Н. М. Севастьянович. – Запоріжжя: Просвіта, 2003. – 136 с. 7. Куценко В. Формування людського капіталу: місце і роль податкової системи / В. Куценко, Г. Євтушенко // *Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України (економіка, право)*. – 2004. – №4 (26). – С. 11 – 18.

НАУЧНЫЙ СПОСОБ ПРОИЗВОДСТВА

Превращение науки во второй половине XX века в непосредственную производительную силу общества явилось феноменальным достижением человечества, открывшим новую историческую эпоху развития. Грандиозная научно-техническая революция, развернувшаяся в прошлом столетии, обеспечила переход развитых стран к автоматизации производственных процессов, освобождению человека от трудовых функций в технологическом звене производства и формированию на предприятиях специальных подразделений, осуществляющих научные исследования и конструкторские разработки в интересах дальнейшего развертывания и углубления исторического процесса синтеза науки и производства. Пройденный полувековой этап развития свидетельствует о значительных успехах в наукизации производства.

Однако преобразования национальных экономик на основе науки происходят очень медленно, а в большинстве стран, в том числе в Украине, почти не видно проблесков роста производства на базе науки. Вследствие этого разрыв между уровнями экономик развитых и развивающихся стран не только не уменьшается, но и ускоренно растет. Таким образом, наука в реальной действительности еще не превратилась в непосредственную производительную силу для подавляющего большинства стран мира. Этот глобальный отрицательный факт порожден многими причинами, остановиться на которых здесь нет возможности.

В литературе недостаточно раскрыто само место науки в системе современного производства, а также механизм ее (науки) соединения с производством в одно целое.

Необходимо сразу подчеркнуть, что постановка вопроса о синтезе науки и производства, о соединении их в одно целое вовсе не означает, что наука теряет свою самостоятельность и превращается в одну из частей производства. Наука имеет свой обширный предмет и она, естественно, непрерывно исследует свой предмет. Наука познает объективные законы природы, общества и человеческого мышления. В какой мере эти ее объемные области предмета объективно связаны с производством, в такой же мере должно происходить их соединение с производством.

Такой синтез носит динамичный характер, ибо и наука, и производство непрерывно развиваются, и потому вопросы объема работ и направленности их совместной деятельности конкретизируются, уточняются, изменяются.

На практике сформировались две основные формы соединения науки и производства. Одна форма связана с заказами промышленных и других предприятий научным институтам, вузам, конструкторским организациям и т. п. Многие предприятия и научные организации устанавливают между собой такие связи и отношения, которые носят постоянный характер. Как правило, обе стороны заинтересованы в постоянном сотрудничестве, поскольку возрастает роль личного фактора, доверия субъектов хозяйствования друг к другу.

Другая форма соединения науки и производства состоит в том, что функция научного исследования и разработок, которая ранее осуществлялась вне производства, становится непосредственной производственной функцией [1, с. 36]. Иначе говоря, производственные предприятия сами занимаются научными исследованиями, создают собственные научные подразделения. Следовательно, наука и производство имеют единое руководство на уровне предприятий. Несомненно, это важный сдвиг в превращении науки в непосредственную производительную силу.

Однако было бы большой ошибкой проблемы науки сводить только к вопросам ее сотрудничества с производством на уровне предприятий. Это всего лишь одно из многочисленных направлений. Главным же направлением, на взгляд автора, является то, что современная наука открывает принципиально новый тип развития экономики, а следовательно, и общества. И реализация этого типа развития будет означать действительное превращение науки в непосредственную производительную силу общества.

Известно, что веками шло медленное эволюционное изменение, развитие производства, средств труда, непосредственно связанные с опытом, производственной практикой людей. При этом происходили во многом незначительные изменения, совершенствования орудий труда. Столь же медленно шло распространение нововведений. Со временем научные и, главным образом, промышленные революции XVII – начала XX вв. несколько ускоряют развитие производства. Но и в этот период производственная практика с ее достижениями остается одной из главных основ нововведений, развития. Так было в прошлом.

Однако в современных условиях настолько сильно развита наука, "всеобщие силы человеческой головы" (К. Маркс), что она устойчиво опережает производственную практику. Более того, современный творческий человек вооружен достижениями не только национальной науки. Он способен создавать новую технику и технологию, не только опережающую национальный уровень их развития, но и их уровень в развитых странах мира. Иначе говоря, отпадает традиционный подход эволюционного совершенствования производства как магистральный путь его развития.

Поэтому в новых исторических условиях объективным ориентиром развития выступает не конкретный уровень производства, а уровень научных разработок (НИОКР) и реальная возмож-

ность их внедрения в общественное производство. Причем вовсе не обязательно, чтобы научные разработки были только результатом деятельности национальной науки. Не только теоретически, но и практически достижения мировой науки и производства могут стать достоянием каждой страны, основой развития национальной экономики.

Для этого необходимо, чтобы научные кадры страны были нацелены на изучение, осмысление и обобщение зарубежных научных изданий, прежде всего, развитых стран, а государство и крупные предприятия, используя кредит, приобрели на международном рынке ресурсов современные средства труда, технологии, патенты, использовали лизинг, создавали совместные предприятия с участием передовых корпораций развитых стран и т. д. Новый путь развития производства почти полвека тому назад открыла Япония, которая, почти не имея природных ресурсов и развитой науки, а имея разрушенную в ходе второй мировой войны экономику, сумела за короткий срок обогнать по многим параметрам экономику Соединённых Штатов Америки. На этот путь встали "молодые тигры" востока. Более того, новый тип развития широко применяет Китай, который вот уже три десятка лет безкризисно развивает свою экономику с ежегодным приростом ВВП почти на 10%.

Наука – высшая форма производительной силы, которая содержится в творческом характере научного труда и вызывает необходимость бесконечного развития. Однако творческая научная деятельность ограничена господством нетворческого, физического труда в общественном производстве, мешающего науке стать реально непосредственной производительной силой общества. Преодолеть это противоречие возможно только преобразованием экономики на началах научного труда, формированием научного способа производства, сущность которого заключается в том, что "процесс производства из простого процесса труда неизбежно становится научным процессом" [2, с. 208].

На взгляд автора, научный способ производства имеет две стороны:

- а) научную организацию функционирования и развития общественного производства;
- б) познание научного соответствия социально-экономических отношений непосредственной производительной силе общества.

Сразу возникает вопрос: насколько научно обоснованно выдвигание понятия "научный способ производства"? Не повторяет ли оно известное в экономической теории понятие "общественный способ производства"?

Во-первых, из предыдущего анализа нетрудно сделать вывод, что научный способ производства выражает только современные проблемы наукизации общественного производства, развитие которых в ближайшем будущем приведет к резкому возрастанию их роли в науке и жизни общества. Что же касается понятия общественного способа производства, то оно выражает диалектическое единство производительных сил и производственных отношений, взаимодействие которых является осью, стержнем развития общественного производства на всех исторических ступенях развития человеческого общества.

Во-вторых, выдвигание научного способа производства углубляет научное осмысление сложнейшего исторического процесса синтеза науки и производства, выхода человечества на новую стадию своего ускоренного развития. Исследование сущности и содержания этого нового понятия поможет избежать искажения рассматриваемой проблемы и более четко увидеть ее актуальность и структуру.

В-третьих, синтез науки и производства на основе законов науки порождает новый тип развития производства, который облегчает отставшим в своем историческом развитии странам, в том числе и Украине, преодолеть своё отставание и догонять развитые страны. Научный способ производства – это и есть понятие, раскрывающее новый тип развития производства.

Наконец, научный способ производства не подменяет общественный способ производства, а становится специфической формой как современного, так и будущего общественного способа производства. По сути, речь идет о том, что и производительные силы общества, и его производственные отношения будут формироваться и развиваться на основе сознательного использования научных достижений.

Синтез науки и производства – это полное преобразование производства, и в первую очередь в типе развития. Не столько само производство, а сколько наука будет определять законы развития производства.

Во-первых, наука устойчиво опережает производство своими научными разработками и проектированием новой техники и технологии. В этой связи возникает необходимость формирования банка научных разработок по отраслям производства с учетом достижений мировой науки.

Этот банк должен функционировать на постоянной основе с действующим механизмом отбора лучших проектов техники и технологий, с учетом специфики национальной экономики.

Во-вторых, возникает необходимость опережающей подготовки кадров, способных своевременно внедрять в производство научные разработки и эффективно их эксплуатировать [3, с. 4, 5]. Для этого потребуются вузам страны перестроить программы обучения студентов, поднять уровень программ до уровня и масштабов, внедряемых в производство научных разработок.

В-третьих, новые научные исследования и разработки должны исходить из программы перехода экономики на рельсы чистого производства, полного преодоления вредных выбросов, загрязняющих землю, воздух, воду рек, морей и океанов.

В-четвертых, новый тип развития предполагает усиление регулирующей роли государства в экономике, формирование государственных органов управления процессами синтеза науки и производства, углубление процесса научного способа производства.

В-пятых, научный способ производства, новый тип развития экономики требуют преодоления отчуждения труда, выдвигения на первый план социального аспекта развития общества, перевода человека в центр всего общественного производства, непосредственной целью которого должно быть не обогащение господствующего класса, а благосостояние и духовное развитие каждого члена общества.

Литература: 1. Камаев В. Д. Наука как производительная сила общества. Экономическая энциклопедия. Политическая экономия. Т. 3. – М.: Энциклопедия, 1979. – С. 36 – 38. 2. Маркс К. Сочинения Т. 46, Ч. II / К. Маркс, Ф. Энгельс. 2-е изд. – М.: Политиздат, 1969. – С. 208 – 215. 3. Панарин А. С. Возвращение сакрального как альтернатива "рыночному терроризму" // Социальная экономика. – Харьков: ХНУ. – 2003. – №4. – С. 42 – 55. 4. Григорян Г. М. Парадигма развития экономики Украины в условиях глобализации // Управління розвитком. – Харків: Вид ХНЕУ. – 2006. – №5. – С. 5.

Грузіна І. А.

УДК 65.016.7(477)

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

На сьогодні інноваційна діяльність підприємств складає основу економіки більшості розвинених країн, що дозволяє їм розкривати наявний науково-технічний потенціал та ефективно використовувати досягнення науки й техніки. Перехід економіки у новий якісний стан підвищив значущість інноваційної діяльності, проблем формування інноваційного потенціалу країни, що дозволить реорганізувати та прискорено розвивати наукомістке виробництво, забезпечить стратегію щодо інноваційної моделі розвитку національної економіки.

Питаннями активізації інноваційної діяльності підприємств, а саме створення умов для її ефективного розвитку займаються багато вчених-економістів, серед яких С. Вованич, В. М. Гриньова, С. М. Ілляшенко, але мінливість зовнішнього середовища висуває перед дослідниками нові завдання та вимагає їхнього найскорішого розв'язання.

З огляду на це мета статті сформульована як пошук шляхів підтримки та розвитку інноваційної діяльності вітчизняних підприємств у сучасних умовах.

Слід зазначити, що розвиток інноваційної діяльності підприємств України можливий, в основному, через національно-дослідницькі програми і різні рівні державної участі. Дане твердження зумовлене вивченням досвіду економічно розвинених країн [1]. Так, наприклад, у Франції наукові дослідження визнаються загальнонаціональною програмою і представлені у вигляді п'ятирічних стратегічних науково-дослідних планів. В Англії діє механізм взаємодії, що дозволяє здійснювати координацію розробок інновацій на державному рівні. У США вважають розвиток венчурного бізнесу передумовою підйому американської економіки. Отже, досвід державної підтримки інноваційної діяльності у розвинутих країнах показує, що держава повинна розробляти інноваційну політику, що забезпечувала б еволюційний шлях до сучасного ринку та сталий економічний розвиток країни.

Для України, що має великий науково-технічний потенціал та висококваліфіковані кадри, розробка оптимальних форм державного регулювання сфери науки і техніки набуває особливої актуальності, адже науково-технічний прогрес є основним джерелом економічного зростання.

Перш за все, слід сформулювати цілі та принципи державної політики в науковій та інноваційній сферах, власні пріоритети в цій галузі. Це можуть бути збільшення внеску науки та техніки в розвиток економіки країни, забезпечення прогресивних перетворень у сфері матеріального виробництва, підвищення конкурентоспроможності національного продукту на світовому ринку, розвиток наукових шкіл [2].

Одночасно з визначенням стратегічних цілей державі необхідно сформулювати й політику підтримки інноваційної діяльності, яка має бути спрямована на усунення адміністративних підходів до управління інноваційною діяльністю; створення ефективних соціально-економічних мотивів, що спонукають суб'єктів інноваційної сфери до розробки новітніх технологій і техніки; демонополізацію економіки; розвиток економічної свободи підприємництва; розширення кредитних, податкових та цінкових пільг, цільових субсидій і держзамовлень [3].

На сучасному етапі існує чотири типи інноваційної політики, що були пріоритетними в різні періоди в розвинутих країнах [2].

По-перше, це політика "технологічного поштовху", згідно з якою держава, володіючи необхідними ресурсами, сама визначає основні напрямки розвитку науки та техніки.

© Грузіна І. А., 2007

По-друге, політика ринкової орієнтації, що передбачає провідну роль ринкового механізму в розподілі дефіцитних ресурсів і виборі перспективних напрямків науки та техніки при одночасному обмеженні ролі держави в стимулюванні фундаментальних досліджень, створенні економічного та інформаційного середовища для нововведень у фірмах, скороченні прямої участі держструктур у НДДКР і дослідженнях ринку та прямого державного регулювання [3].

По-третє, соціальне регулювання наслідків науково-технічного прогресу, тобто політика соціальної орієнтації, яка в розвитку різних країн не була основною – застосування знаходили тільки її окремі елементи.

По-четверте, політика внесення змін в економічну структуру господарського механізму, що передбачає вплив передової технології на вирішення соціально-економічних проблем, зміну галузевої структури, зовнішнього середовища суб'єктів господарювання, рівень життя населення.

Викладена вище типологія інноваційної політики дозволяє більш точно сформулювати пріоритети, цілі і напрямки державної політики України в інноваційній сфері, серед яких пряме державне стимулювання розвитку науки та техніки; непряме державне стимулювання НДДКР, комерціалізації нововведень; формування інфраструктури забезпечення досліджень і розробок; стратегія підготовки й перепідготовки кадрів [2].

Пряме державне стимулювання наукових досліджень передбачає укладання контрактів на виконання окремих дослідницьких робіт, надання субсидій, дотацій, кредитних пільг, різних гарантій виконавцям.

Непряме державне стимулювання полягає у створенні непрямих стимулів, основними серед яких є податкові пільги та система прискореної амортизації основного капіталу.

Формування інфраструктури забезпечення досліджень та розробок полягає у створенні як державних органів з координації політики нововведень, так і різного роду сучасних форм управління циклом "наука–техніка–виробництво".

Отже, з огляду на вищевикладене, можна зробити висновок, що ефективний розвиток інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, що є запорукою сталого розвитку економіки України, неможливий без підтримки держави, проведення нею адекватної сучасним умовам інноваційної політики, що дозволить українським підприємствам ефективно використовувати науково-технічний потенціал та залучати зовнішні інвестиції у свою інноваційну діяльність.

Література: 1. Вованич С. Інноваційний розвиток економіки: сучасний досвід розвинених країн / С. Вованич, Х. Копистянська, С. Цапок. – К.: НІСД, 1996. – 88 с. 2. Гриньова В. М. Інвестування: Навчальний посібник / В. М. Гриньова, В. О. Коюда, Т. І. Лепейко, О. П. Коюда; [Під заг. ред. В. М. Гриньової. – 2-ге вид., допрац. і доп. – Харків: ВД "ІНЖЕК", 2004. – 404 с. 3. Ілляшенко С. М. Інноваційний розвиток ринкових можливостей: проблеми управління. – Суми: ВВП "Мрія" ЛТД, 1999. – 224 с.

УДК 332.14:330.3.331.4

Гудзь М. В.

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ЕФЕКТ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РЕГІОНУ

Кожна організація, яка має намір утримуватися на конкурентному ринку на осягну перспективу, повинна розробляти стратегію свого розвитку. Регіон та регіональний менеджмент як інструмент керівництва просторовим соціально-економічним середовищем також виступають у якості специфічних організацій, які мають опікуватися стратегією власного розвитку. Сучасна регіоналістика, на думку автора, зокрема в частині її практичної реалізації на теренах України, впроваджує концепцію квазікорпоративного розвитку регіону, що вперше в систематизованому вигляді була доведена до наукової громадськості в роботі академіка РАН А. Гранберга [1].

Питання стратегічного планування регіонів є предметом досліджень зарубіжних та вітчизняних вчених: Д. Львова, Л. Лімонова, В. Лексіна, А. Швецова, С. Богачова, В. Василенка, З. Герасимчук, І. Дишлового, А. Мельник, В. Науменка та ін. Водночас стратегія розвитку туристично-рекреаційних, курортних регіонів розглядається лише в загальному контексті стратегічного планування поза системою стратегічного управління галуззю відповідно до її місця та ролі в системі регіонального розподілу продуктивних сил і потенціалу регіонального розвитку. Хоча стратегічне планування економічного розвитку на місцевому та регіональному рівнях стало за останні 3 – 5 років поширеною практикою в Україні, однак воно все ще залишається ілюстративним, а не реальним організаційно-економічним інструментом регіонального менеджменту. Тому дослідження процесів стратегії розвитку курортно-рекреаційних регіонів є актуальним напрямом наукових пошуків.

© Гудзь М. В., 2007

Мета статті – обґрунтування наукових підходів щодо синергетичного ефекту стратегії розвитку регіонів на основі аналізу монографічної літератури, статистичних методів дослідження, моделювання різноманітних комбінацій сталого розвитку просторової економіки.

У сучасній літературі методологічні аспекти стратегії розвитку регіонів курортно-рекреаційної спеціалізації представлені як:

модель наздогінної стратегії регіону, згідно з якою за станом та потенціалом розвитку регіони поділяються на регіони кризового стану, регіони високої, середньої й низької проблемності та регіони сталого розвитку, яким відповідно належить розробляти та впроваджувати антикризові, мобілізаційні, регуляторні, стимулюючі та стабілізуючі стратегії розвитку [2];

у вузькому та широкому плані: як політика прогалін і недоліків, що не формує активного попиту на стратегії розвитку регіону, та політика конкуренції або розвитку, яку власне й можна позиціонувати як стратегію розвитку [3], адже регіональна економічна стратегія набуває абсолютно іншої значущості, коли виступає складовою частиною загальноекономічної стратегії, а її завданням стає реакція регіону на зовнішні виклики, детерміновані глобалізаційними процесами;

трирівнева схема формування стратегій розвитку рекреаційного природокористування, яку рекомендовано використовувати регіональним і місцевим органам влади для розробки політики розвитку рекреаційного природокористування, закладам-природокористувачам: перший рівень — загальні стратегії розвитку рекреаційної сфери; другий рівень — стратегії розвитку рекреаційного природокористування; третій рівень – маркетингові стратегії [4].

В Україні навіть розроблена Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року та ухвалені урядом ще у 2002 р. методичні рекомендації щодо розробки планів стратегічного розвитку регіонів. Очевидно, що сучасна концепція стратегії розвитку регіону має визначитися пріоритетом соціо-еколого-економічних потреб людини над виробничими потребами бізнесу, постановкою стратегічних цілей територіального розвитку, виходячи із критерію якості життя громадян, а також територіального різноманіття стратегій залежно від впливу зовнішнього і внутрішнього середовища.

Преважна більшість регіонів, бюджети яких є дотаційними, вибудовують тактику очікувань субвенцій. Активні регіони (регіональний менеджмент) формують бачення розвитку, залучаючи до цього бізнес, громадськість. Методика розробки стратегічного плану розвитку Запорізької та Закарпатської областей включає наступні етапи: планування; формулювання бачення майбутнього; оцінювання ситуації на сьогодні (SWOT – або А-В-С аналіз); формулювання і вибору стратегічних пріоритетів; підготовки плану дій, заходів; стратегії впровадження та оцінки. Хоча в теорії класичного менеджменту визначенню місії організації має передувати аналіз існуючої проблеми, що пов'язана з необхідністю стратегічного планування.

У межах проекту стратегічного планування територіального розвитку за проектом Канада — Україна "Регіональне врядування та розвиток" у Запорізькій та Закарпатській областях Запорізька область сформулювала базовий варіант бачення майбутнього області на найближчі 10 – 20 років як: "Запорізький край – історико-культурна столиця південно-східної України, екологічно безпечний, інвестиційно привабливий регіон, з розвинутими індустріальним та аграрним комплексами, високим освітньо-науковим потенціалом, поширеними курортно-туристичними послугами".

Особливістю проекту розробки стратегії розвитку на науковій методичній базі є досягнення мультиплікативного ефекту, що виявляється в ланцюжковій "здетонованих" обласною стратегією локальних стратегій розвитку регіонів нижчого територіально-адміністративного рівня – районів, міст, сільських поселень, у результаті чого має місце синергетичний ефект прискорення соціально-економічного розвитку краю.

Так, для стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності, спрямованої на збереження й ефективне використання природних, виробничих та лікувальних ресурсів Північного Приазов'я, прискорення економічних реформ у лікувально-оздоровчій галузі, розвиток туризму, комунально-соціальної сфери, інфраструктури та обслуговувачів виробництва, туроператорами розробляються трансобласні туристичні маршрути, м. Бердянськ набуло статусу курорту державного значення, Приморський район розробляє створення Спеціальної економічної зони туристсько-рекреаційного типу "Курортполіс Ногайськ" з відповідною організацією управління природоохоронними територіями:

I зона — заповідні території:

Коса Обіточна, ділянки річок Обіточна, Кильтічя і Солона з водозахисною зоною, балки, лісопосадки і степові ландшафти.

II зона — рекреаційно-оздоровча:

ділянки узбережжя, призначені для відпочинку й оздоровлення населення: бази відпочинку, табори, санаторії, туркомплекси з відповідною інфраструктурою.

III зона — господарсько-виробнича:

території із забезпечувальними виробництвами, агропромисловий комплекс, що переробляє промисловість, рибне господарство тощо.

Весь курортполіс включає взаємозалежні блоки окремих господарських комплексів: природоохоронного, екологічного, курортно-рекреаційного, агропромислового, аквакультурного, харчопереробного та комплексу інфраструктури і забезпечувальних виробництв.

Отже, стратегії розвитку регіонів з рекреаційною спеціалізацією в процесі їх реалізації набувають синергетичного ефекту поширення кращих практик стратегічного планування, створення

точок та ареалів економічного зростання в регіонах на умовах максимізації використання природних ресурсів краю. Предметом подальших досліджень мають стати визначення кількісних оцінок синергетичного ефекту стратегічного планування регіону й визначення ефективності регіонального менеджменту.

Література: 1. Стратегическое управление: регион, город, предприятие / Под ред. А. Г. Гранберга, Д. С. Львова, А. П. Егоршина. – М.: Изд. "Экономика", 2004. — 608 с. 2. Герасимчук З. В. Регіональна політика розвитку рекреаційного природокористування: механізми формування та реалізації. – Луцьк: Надстир'я, 2007. – 172 с. 3. Peter Frankenfeld: Regional-Economie als Studium // BAW-Monatsbericht. – 2006. – №7. 4. Черчик Л. М. Напрями удосконалення управління рекреаційним природокористуванням // Науковий вісник Академії наук вищої школи України. – 2005. – №4 (30). – С. 165 – 175.

УДК 339.9 (447)

Даниленко О. Л.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ КРАЇНИ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Багато провідних українських та іноземних вчених-економістів погоджуються, що якість політики, яку впроваджує держава, є вирішальною для її успіху в економічному розвитку. У зв'язку зі зростаючим впливом зовнішньоекономічної діяльності на внутрішній ринок разом із пошквлюванням процесів глобалізації на перший план виходить необхідність розробки власної зовнішньоекономічної стратегії, яка враховувала б як загальні тенденції розвитку світової цивілізації, так і реальні внутрішні ресурси та національні особливості. Питання зовнішньоекономічної стратегії і, зокрема, зовнішньоторговельної стратегії держави досить широко розглядаються в сучасній економічній літературі такими вітчизняними науковцями, як А. С. Філіпенко, Я. А. Жаліло, В. Сіденко, А. Чухно, О. С. Шнипко та ін. Також аналізу основних тенденцій зовнішньої торгівлі України присвячені роботи вчених, таких, як Л. Лазебник, Т. Вахненко, Л. А. Вірван, О. Гош, В. Литвицький, С. М. Макуха та ін. Українські науковці (В. М. Геєць, В. П. Семиноженко, А. С. Філіпенко, А. С. Гальчинський, І. П. Макаренко, І. Л. Федулова та ін.), також зазначають необхідність розробки й впровадження ефективної політики інноваційного розвитку, що має знаходити відображення і в зовнішньоекономічній стратегії держави.

Основні завдання статті полягають у дослідженні стратегій імпортозаміщення та експортно-орієнтації для економік, що трансформуються, і їхнього впливу на взаємодію внутрішнього та зовнішнього ринків; виявленні впливу інноваційної, валютно-курсової та інтеграційної політик на співвідношення стратегій імпортозаміщення та експортноорієнтації.

У зв'язку з тим, що в транзитивних економіках перехідний процес до ринкової системи відбувається в умовах масштабного загальносвітового трансформаційного процесу створення глобальної економіки, постає важливе питання вибору політики протекціонізму чи вільної торгівлі. Більшість науковців приходять до згоди, що ліберальна економіка може поєднуватися з тимчасовим застосуванням методів захисту національних виробників, що не буде протиріччям для активного та економічно ефективного включення в процеси глобалізації. Звертаючись до досвіду країн, які успішно функціонують сьогодні на світовому економічному просторі, слід зауважити, що різні країни впроваджували різні моделі зовнішньої торгівлі. Однак, незважаючи на суттєвий контраст між стратегіями, які орієнтовані на розвиток експорту або імпорту, позитивний ефект досягався за рахунок спрямування цих двох стратегій на структурні та технологічні перебудови.

Зовнішньоекономічна стратегія країн з економікою, що трансформується, має свою специфіку і різновиди, які визначаються змістом перехідного процесу. Детермінантами зовнішньоекономічної стратегії країн із перехідною економікою є цілий ряд внутрішніх та зовнішніх чинників, таких, як соціально-економічні фактори, геополітичні та інституційні чинники, бюджетна, податкова, конкурентна, експортно-імпортна, валютно-фінансова, науково-технічна, приватизації, лібералізації цін, інноваційна політика та ін.

Традиційно розрізняють такі стратегії розвитку, як імпортозаміщення та експортно-орієнтовану, або таку, що стимулює експорт. Під експортно-орієнтованою стратегією розуміють сприяння експортній діяльності за допомогою системи державних стимулів (відмова від політики завищеного валютного курсу національної валюти, субсидії, податкові і галузеві пільги та ін.). Позитивні й стимулювальні ефекти експортної орієнтації забезпечуються за умов порівняно низьких витрат виробництва, насиченості експортною продукцією внутрішнього ринку та використання експортних доходів на розвиток економіки. Слід зазначити, що орієнтація експортного потенціалу нашої держави на продукцію з низькою мірою переробки, для якої характерна гостра цінова конкуренція на світовому ринку, призводить до того, що Україна стає надзвичайно залежною від коливань попиту на ринках

© Даниленко О. Л., 2007

інших країн, їх митного регулювання щодо імпорту української продукції та загальної економічної кон'юнктури. Також в умовах різкого підвищення цін на газ і менш сприятливої кон'юнктури міжнародних ринків українська економіка зазнала відчутних втрат щодо власної конкурентоспроможності. Така ситуація сприяє негативному впливу геоeкономічного середовища на нестійкий, інституційно-нально несформований та вразливий внутрішній ринок України. Це вимагає поліпшення структури експорту з орієнтацією на високотехнологічний розвиток і використання експортного потенціалу в таких сферах, як машинобудування, агропромисловий комплекс, транспорті сфери послуг та ін.

Удосконалити структуру імпорту та стримати його зростання, як засвідчує світова практика, може реалізація стратегії імпортозаміщення, яка спрямована на зменшення потреби національної економіки країни в імпорті певних видів товарів завдяки збільшенню частки реалізації на внутрішньому ринку таких товарів, вироблених на її території [1]. В політиці імпортозаміщення засоби тарифного та нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі спрямовуються на ускладнення доступу імпортерів до послуг на внутрішній ринок. Однак для успішного нарощування конкурентоспроможності підприємств у пріоритетних сферах варто використовувати такі інструменти технічного регулювання, як стандарти якості, екологічні й санітарні вимоги і процедури забезпечення прав споживачів, що гармонізовані з міжнародними нормами. Політика заміщення імпорту також має свої недоліки, які виявляються в тому, що вона гальмує процеси створення капіталу та імпорту технологій. Тому у сфері імпорту має надаватися перевага товарам виробничого призначення для галузей, сфер і видів виробництва, які забезпечують зростання експортних поставок та формування експортної спеціалізації.

У той же час політика імпортозаміщення, так само, як і політика розвитку експорту, повинна підтримуватися низкою заходів внутрішньої та зовнішньої економічної політики держави, а саме валютно-курсової, інноваційно-інвестиційної та інтеграційної. З боку інтеграційної стратегії вступ України до СОТ – важливий для диверсифікації українського експорту, який є рушійною силою економічного зростання в останні роки та покращення інвестиційного клімату. Необхідність інноваційно-структурних перетворень як внутрішнього, так зовнішнього ринків України висуває особливі вимоги до валютно-курсової політики. Зміна обмінного курсу є одним із інструментів формування цінової конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Девальвація валюти стимулює чистий експорт товарів і тим самим виступає важливим елементом експорто-орієнтованої стратегії розвитку. Залучення іноземних інвестицій призводить до збільшення імпорту техніки і технологій, зменшення обсягів імпорту та імпортозаміщення у випадку, якщо продукція, яку виробляють підприємства з іноземними інвестиціями, спрямовується на внутрішній ринок.

На сучасному етапі розвитку України країні потрібна така стратегія, яка була б націлена на досягнення стабільності з орієнтацією на подальший економічний розвиток при ефективному використанні вигод від зовнішньої торгівлі та руху капіталів. Це можливо за умови поєднання загальної стратегії розвитку із зовнішньоекономічною стратегією при врахуванні сучасного стану як внутрішнього, так і зовнішнього ринків. Для України це зумовлює важливість зовнішньоекономічної стратегії як значущого механізму накопичення ресурсів, залучення капіталу та технічного прогресу. Таким чином, стратегії експортоорієнтації та імпортозаміщення при підтримці валютно-курсової, інтеграційної та інвестиційної політик держави повинні використовуватися на користь структурної і технологічної перебудови внутрішнього й зовнішнього ринків, стимулювання внутрішнього попиту, більш швидкого впровадження нової техніки та модернізації промисловості, розвитку і диверсифікації внутрішньої пропозиції.

Література: 1. Жаліло А. Я. Проблеми формування сучасних засад політики імпортозаміщення в Україні / А. Я. Жаліло, В. М. Гацько // http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=epol2&issue2006_1.
2. Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006: Монографія / За ред. О. С. Власюка. – К.: НІСД, 2006. – 576 с. 3. Філіпенко А. С. Особливості сучасної зовнішньоекономічної стратегії України // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2005. – №55. – Ч. 1. – С. 80 – 89.

Должанский И. З.

УДК 330.131.7.330.322

Ткачук С. В.

ИНВЕСТИЦИОННЫЙ РИСК КАК УГРОЗА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Важнейшей проблемой, характерной для стран с транзитивной экономикой, является проблема обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйствования. Риски, сопровождающие инвестиционную деятельность на всех ее стадиях, выступают негативным фактором, препятствующим стабильному развитию и формированию экономической безопасности субъекта. Ряд оте-

© Должанский И. З., Ткачук С. В., 2007

чественных и зарубежных авторов посвятили свои научные работы исследованию инвестиционного риска как экономического явления – это А. И. Амоша, А. П. Альгин, И. А. Бланк, О. В. Гаврилюк, Н. О. Титаренко, В. М. Хобта, А. Шахназаров и другие авторы, в работах которых рассмотрены особенности оценки и снижения инвестиционного риска. Проблемам обеспечения экономической безопасности субъектов посвящены работы ряда ученых, среди которых О. А. Грунин, А. В. Козаченко, В. И. Мунтиян и другие. Вместе с тем ряд вопросов в данном направлении исследования требует дальнейшего изучения, а именно рассмотрение различных видов инвестиционного риска как угроз экономической безопасности субъекта, что и является предметом исследования данной статьи.

Цель статьи – систематизация видов инвестиционного риска как угроз экономической безопасности субъекта для определения возможностей воздействия на риск того или иного вида. В работе использованы методы системного анализа и логического подхода для определения классификационных признаков и систематизации видов инвестиционных рисков.

В экономической литературе представлены различные определения понятия "экономическая безопасность" [1; 2]. В общем виде можно определить экономическую безопасность как такое состояние субъекта, которое позволяет обеспечить его стабильное и устойчивое развитие в условиях динамически изменяющихся факторов внешней и внутренней среды. Обеспечить стабильное и устойчивое развитие предприятия возможно через осуществление инвестиционных вложений при условии оптимального выбора объектов инвестирования. Инвестиционные риски являются негативным фактором, препятствующим эффективной инвестиционной деятельности предприятия, они проявляются как возможность потери инвестированного капитала и инвестиционной прибыли.

Инвестиционные риски в современных условиях представляются одной из основных угроз экономической безопасности, при этом риски могут проявляться как в форме внутренней, так и в форме внешней угрозы. Форма проявления угрозы экономической безопасности зависит от причин возникновения инвестиционного риска.

В экономической литературе выделяют два вида инвестиционного риска в зависимости от причин возникновения и от возможностей минимизации [3] — специфические инвестиционные риски и неспецифические инвестиционные риски. Специфические, или коммерческие риски связаны с неопределенностью получения ожидаемого коммерческого результата в ходе реализации конкретного проекта, они связаны со специфическими особенностями самого проекта или специфическими особенностями рыночных условий его реализации. К данной группе относятся риски неполноты (недостоверности) инвестиционной информации, проектные риски, связанные с ошибками в инвестиционных расчетах, неверным обоснованием эффективности инвестиционной операции, и прочие. Коммерческие инвестиционные риски можно отнести к внутренним угрозам экономической безопасности, поэтому на их снижение должны быть направлены действия внутренних субъектов управления на предприятии, особенно на прединвестиционном этапе инвестиционного цикла.

К неспецифическим, или систематическим, инвестиционным рискам относятся те риски, которые зависят от функционирования экономики в целом и возникают как следствие соответствующих отрицательных условий инвестиционного климата. Риски данной группы проявляются на макроэкономическом уровне, прежде всего, это угроза потери инвестированного капитала в результате войн и гражданских волнений, а также действия органов государственной власти, препятствующие нормальному осуществлению инвестиционной деятельности (экспроприация имущества, изменения законодательства в сторону ухудшения условий инвестирования).

Систематические инвестиционные риски являются внешней угрозой экономической безопасности. Систематические инвестиционные риски минимизируются государством путем изменения действующего законодательства, регулирующего экономические процессы в стране, в частности, регулирующего инвестиционную сферу. На уровне отдельного хозяйствующего субъекта нет возможности нейтрализации данного негативного фактора. При этом следует отметить, что анализ и оценка рисков данной группы очень важны, так как их результаты должны быть учтены при формировании инвестиционной политики предприятия, а именно при выборе форм и направлений инвестирования.

Инвестиционный риск как угроза экономической безопасности проявляется во внутренней и внешней форме, в связи с чем важнейшая задача, стоящая перед субъектом хозяйствования в контексте обеспечения экономической безопасности, – это определение вида инвестиционного риска и возможностей воздействия на риск каждой группы. В данном направлении необходимо проведение дальнейших исследований и решение таких проблем, как прогнозирование инвестиционного риска, выбор метода воздействия на риск, оценка последствий риска как угрозы экономической безопасности, что представляется предметом дальнейших исследований.

Литература: 1. Грунин О. А. Экономическая безопасность организации / О. А. Грунин, С. О. Грунин. – СПб.: Питер, 2002. – 160 с. 2. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения / А. В. Козаченко, В. П. Пономарев, О. М. Ляшенко. – К.: Либідь, 2003. – 280 с. 3. Шахназаров А. Национальная система гарантирования инвестиций на региональном уровне / А. Шахназаров, И. Гришина, И. Ройзман // Инвестиции в России. – 1999. – №12. – С. 3 – 12.

ФІНАНСОВІ ЧИННИКИ В ЕНДОГЕННИХ МОДЕЛЯХ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Проблема економічного зростання актуалізувалась наприкінці ХХ ст. у зв'язку з появою нових чинників і перерозподілу ролей між ними та старими (традиційними) чинниками економічного зростання. Відповідно до класичних поглядів темп економічного зростання визначався, передусім, сукупною пропозицією (якістю та кількістю природних і трудових ресурсів, обсягом основного капіталу та рівнем науково-технічного прогресу). При незмінних уявленнях про важливість вказаних факторів головна увага приділялась підходам до управління ними. Фінансові чинники довгий час до якогось періоду не розглядались представниками основних течій теорій економічного зростання у якості впливових.

Розширивши коло досліджуваних країн і часовий період, дослідники економічного зростання виявили істотні розбіжності базових положень неокласичної теорії економічного зростання з реальністю. Такі науковці, як Барро, Сала-і-Мартін [1; 2], Сержио Ребело [3], Пол Ромер [4], Агіон й Хоуїтт [5], Гроссман і Хелпман [6], починають пояснювати економічне зростання не стільки нагромадженням факторів виробництва, скільки тим, що називається "залишок Солоу", та тим, що за ним приховане: технічний прогрес і його визначальні детермінанти. У результаті сформувалося широке коло моделей так званої нової хвилі теоретичних досліджень у сфері економічного зростання — моделей ендогенного економічного зростання.

Цілями даного дослідження є аналіз введення фінансових чинників у моделі ендогенного економічного зростання та класифікація цих моделей згідно з витратними складовими виробничої функції.

У середині 1980-х рр. в економічній теорії відбувся прорив у результаті виникнення так званої нової хвилі теорій економічного зростання; це напрямок, що бурхливо розвивається й сьогодні.

Перші теорії з нової хвилі концентрувалися на пошуку внутрішніх джерел постійного зростання й зв'язували можливість виникнення постійно підтримуваного зростання з поведінковими параметрами моделі. Постійне стійке зростання, таким чином, одержувало пояснення з погляду джерел усередині моделі та визначалися детермінанти його інтенсивності, досліджувалися можливості суб'єктивного впливу на зростання.

Моделі, що розробляють теорію зростання з цих позицій, одержали назву "ендогенні теорії зростання" на відміну від колишніх "екзогенних".

Основними роботами першого періоду нової хвилі були роботи Пола Ромера (1986 р.), Роберта Лукаса (1988 р.), Сержио Ребело (1991 р.). Розроблені ними моделі пояснювали джерела зростання за допомогою *зовнішніх ефектів навчання на практиці й за рахунок людського капіталу*, тим самим мотивуючи зростання граничної продуктивності. Незважаючи на деяку спрощеність підходів, ці моделі стали основою для цілої серії розробок у сфері ендогенного зростання. Слід зазначити, що перші моделі ендогенного зростання багато в чому спиралися на розробки 1960-х рр., зокрема на розробки в галузії теорії людського капіталу, моделі Ерроу (1962 р.) й Узави (1965 р.).

Друга серія моделей нової хвилі зосередилася на поясненні походження технічного прогресу й детальній розробці структури виникнення та реалізації інновацій. Ці моделі виділяли виробництво інновацій як особливий виробничий сектор, розглядали деталі функціонування цього виробництва, джерела його фінансування тощо. Ця група моделей ендогенного зростання одержала назву моделі "Research & Development" (R&D, *досліджень і розробок*). Найбільш значущими й фундаментальними з цієї групи стали моделі Пола Ромера (1990 р.), Агіона й Хоуїтта (1990 р., 1992 р.), Гроссмана і Хелпмана (1991 р.), що заклали базові основи теорії інновацій в економічному зростанні. Подальші розробки відштовхувались від вищезгаданих моделей, і розвиток теорій ішов у різних напрямках.

Особливу групу становлять моделі, що пов'язують зростання із *урядовими витратами*. У даному напрямку досягнення належать Барро (1991 р.), Муллігану і Сала-і-Мартіну (1991 р.), Ребело (1991 р.), Алесіне й Родріку (1994 р.), Самуельсону (1994 р.), Томпсону (1993 р.).

Однією з популярних тем стали спроби пояснити розбіжності зростання й причини стабільно високого зростання через *ендогенні технологічні зміни*. Для цього використали різні варіанти: поширення технологій за допомогою торгівлі, безпосереднього руху технологій і їхнього запозичення менш розвиненими країнами тощо. Тут можна назвати моделі Гроссмана й Хелпмана (1991 р.), Барро й Сала-і-Мартіна (1995 р.), Базу й Вейла (1998 р.), Лукаса (1993 р.), Вентури (1997 р.), Зейра (1998 р.) та ін.

Ще один напрямок становлять моделі, що пов'язують технологічні зміни й зростання населення, в основі яких лежать ідеї про обмеженість розміру населення рівнем розвитку і технологічні зміни. Серед таких особливий інтерес становлять роботи Кремера (1990 р.), Хансена й Прескотта (1998 р.), Галора й Вейла (1998 р.), Джонса (1999 р.).

Проведений аналіз дає змогу виділити наступні форми введення витрат у моделі ендогенно-економічного зростання:

людський капітал – через соціальні витрати: на охорону здоров'я та соціальне забезпечення (моделі Роберта Лукаса, Сержіо Ребело, Ерроу, Узави);

R&D-сектор – через витрати в науковій сфері: на освіту, дослідження та розробки (моделі Пола Ромера, Агіона й Хоуїтта, Гроссмана і Хелпмана, Лукаса);

виробнича інфраструктура – через витрати на розвиток виробництва (Моделі Гроссмана і Хелпмана, Барро й Сала-і-Мартіна, Базу і Вейла, Лукаса, Вентури);

урядові послуги – витрати на державне управління (моделі Барро, Муллігана і Сала-і-Мартіна, Ребело, Алесіне й Родріка, Самуельсона, Томпсона).

Перераховані фінансові чинники вводяться в моделі ендогенного економічного зростання частково або опосередковано через інші фактори впливу на виробництво. Досі не розроблено моделі, яка б поєднувала витратні складові та визначала їх вплив на економічне зростання.

Аналіз сучасних досліджень показує, що факторів і детермінант, які впливають на довгострокове зростання, існує багато, але на сьогодні серед чинників зростання дуже важливу роль відіграють "витратні складові" виробничої функції. У якості чинників зростання аналізуються витрати на освіту, виробничу та соціальну інфраструктуру, R&D-сектор тощо.

Дане дослідження доводить важливість та необхідність комплексного введення в моделі економічного зростання фінансових чинників. Структуризація витратних складових виробничої функції є спрощеною і потребує вдосконалення. Вона буде використовуватись у подальших дослідженнях щодо розробки моделі впливу фінансових чинників на економічне зростання.

Література: 1. Barro, Robert J. & Sala-i-Martin, Xavier. 1992. Public Finance in Models of Economic Growth // Review of Economic Studies. – Blackwell Publishing. – 1992. – Vol. 59(4). – October. – P. 645 – С. 61. 2. Barro, Robert J. Government Spending in a Simple Model of Endogeneous Growth // Journal of Political Economy. – 1990. – №98. – P. 103 – 125. 3. Rebelo S. & Stokey N. Growth Effects of Flat Rate Taxes // Journal of Political Economy. – 1995. – 103(3). – P. 519 – 550. 4. Romer, P. M. Endogenous Technological Change // Journal of Political Economy. – 1990. – 98. – P. 71 – 102. 5. Aghion, P., and Howitt, P. A Model of Growth through Creative Destruction // National Bureau of Economic Research. – 1990. – Working Paper No 3223. – P. 33 – 40. 6. Grossman, G. M., and Helpman, E. Innovation and Growth in the Global Economy. – Cambridge, Mass.: M. I.T, Press, 1991. – 352 p.

УДК 659.1:004.738.5

Дубовик О. В.

ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕКЛАМНОЇ КАМПАНІЇ В ІНТЕРНЕТІ

Керівники все частіше розглядають Інтернет як додаткові площі для збуту й реклами своїх товарів. Завдання будь-якої рекламної кампанії полягає в тому, щоб змусити людей з різними стереотипами й цінностями, які перебувають у різних ситуаціях, під впливом унікальних комбінацій зовнішніх факторів, робити одне й те ж — купувати.

Ефективність використання наявних у фірми ресурсів визначає її становище на ринку, тому необхідно приділяти значну увагу аналізу й оцінці ефективності підприємницької діяльності. Складовою частиною оцінки ефективності підприємницької діяльності є оцінка ефективності рекламної діяльності.

У сучасній вітчизняній та зарубіжній літературі тематика використання інформаційних технологій і підходи до їх оцінки, зокрема Інтернет-реклами, достатньо широко розглядаються в роботах таких авторів, як: Т. Бокарев, Т. Парамонова, В. Комаров, Д. Карманов, М. Солошенко, А. Морейніс, О. Михалев.

Таким чином, метою даної статті є розгляд етапів аналізу ефективності реклами в Інтернеті.

Слід розглянути більш докладно основні етапи процесу аналізу ефективності он-лайнного бізнесу.

Отже, на першому етапі аналізу ефективності сайта організація повинна вирішити для себе, які саме показники Інтернет-активності найбільш критичні для оцінки бізнесу і найбільш повно відображають реальну ситуацію. Дане питання дуже актуальне з огляду на, що впровадження кожного нового показника збільшує витрати на зміст сайта.

Існує три "рівні", чи категорії, показників оцінки ефективності бізнесу в Мережі:

бізнесу в цілому;

маркетингу;

Інтернет-маркетингу.

© Дубовик О. В., 2007

Перша група показників дозволяє оцінити вплив Інтернету на бізнес у цілому, тобто визначити ступінь впливу Інтернет-активності компанії на фінансові показники, що традиційно відображають ефективність роботи підприємства (прибуток, рентабельність тощо). Вплив Інтернету на бізнес компанії може виявлятися як прямо, так і побічно. Основними показниками, які необхідно проаналізувати в першу чергу, є:

безпосередній внесок Інтернету в збільшення прибутковості бізнесу;
непрямої внесок Інтернету в зростання доходів компанії (у відносному й абсолютному виразі);

прибутковість безпосередньо сайту (може бути розрахована як різниця прямого доходу від сайту й операційних витрат, пов'язаних з його підтримкою та експлуатацією);
показник ДОО1 (сума доходу, що припадає на одиницю вкладених матеріальних коштів);
зниження операційних витрат компанії за рахунок наявності сайту.

Друга категорія показників відображає вплив Інтернет-активності на досягнення маркетингових цілей компанії. У дану групу входять традиційні маркетингові показники:

кількість нових покупців, залучених за допомогою сайту;
обсяг продажів, обумовлений прямим чи непрямим впливом Інтернет-сайту;
вплив Інтернету на частку компанії на ринку і на споживчий попит;

співвідношення рівня задоволеності тих покупців, що користуються сайтом компанії, і тих, котрі ним не користуються;

кількість повторних відвідувань сайту;
вплив Інтернету на лояльність споживачів та імідж компанії і т. д.

Поряд з цими стандартними показниками дуже важливе місце займає оцінка зниження маркетингових витрат компанії завдяки використанню Інтернету як каналу маркетингових комунікацій, тобто за рахунок вартості рекламних матеріалів, залучення нових клієнтів, підтримки контактів з існуючими клієнтами та ін. Зниження витрат у роботі з клієнтами пов'язане в основному з економією на зарплаті відповідального персоналу (менеджерів з продажів, співробітників служби підтримки і т. д.). Однак необхідно мати на увазі, що на практиці вимір перерахованих показників найчастіше є досить складним завданням.

Нарешті, третя група показників заснована на концепції ефективного Інтернет-сайту ("4С"). Вона передбачає аналіз наступних чотирьох факторів:

- 1) наскільки ефективною є система залучення споживачів на сайт;
- 2) наскільки зміст сайту відповідає вимогам клієнтів і завданням компанії;
- 3) наскільки зручно споживачу користуватися сайтом, а також наскільки ефективні стимули, що спонукають відвідувачів знову зайти на сайт;
- 4) наскільки повно задовольняються вимоги до інтерактивності змісту сайту.

Аналіз перерахованих показників дозволяє встановити, наскільки ефективно використовуються можливості он-лайн технологій для досягнення цілей Інтернет-маркетингу.

Основна складність при оцінці ефективності рекламної діяльності полягає в тому, що на неї впливає велика кількість факторів, як внутрішніх, так і зовнішніх. За ступенем контролю ці фактори можна поділити на контрольовані, частково контрольовані й неконтрольовані.

До контрольованих факторів відносяться: рекламна політика фірми, політика ціноутворення, товарна політика, кадри підприємства та ін.

До частково контрольованих факторів належать: тарифи на рекламні послуги, собівартість продукції, відносини з партнерами, відносини з клієнтами та ін.

До неконтрольованих факторів відносяться: інформаційна динамічність даної сфери, політична ситуація в країні, законодавство, економічне становище країни, географічні й кліматичні особливості місця проживання споживачів, соціально-культурне середовище, конкуренція на ринку та ін.

Тому при оцінці ефективності реклами необхідно брати до уваги вплив цілого ряду факторів і проводити збір та аналіз відповідної інформації.

Оцінка ефективності рекламної політики в Інтернеті в цілому допомагає визначити правильність обраного курсу рекламної політики, а також доцільність здійснених витрат на Інтернет-рекламу. Таким чином, актуальність даної теми визначається необхідністю виявлення основних факторів, що характеризують успішне застосування Інтернет-реклами, і розробки на їхній основі підходів до оцінки й підвищення економічної ефективності рекламних кампаній у мережі Інтернет.

Література: 1. Бокарев Т. А. Оценка эффективности рекламных кампаний в Интернете // Маркетинг и маркетинговые исследования в России. – 2000. – №2. – С. 31 – 36. 2. Паршенцев А. А. Проблемы и перспективы развития электронных магазинов / А. А. Паршенцев, А. С. Шимук // Маркетинг в России и за рубежом. – 2000. – №3. – С. 21 – 28. 3. Frequency Plays a Significant Role in Lifting Awareness // Dynamic Logic [Electronic resource]: online research company specializing in measuring online advertising effectiveness // http://www.dynamiclogic.com/beyond_1_2.php.

ХОЗЯЙСТВЕННАЯ КУЛЬТУРА КАК ОСНОВАНИЕ СОВРЕМЕННОГО РАЗВИТИЯ

Никому не нужно говорить, что главный вопрос, который стоит перед нами, заключается не в том, каким будет будущее человечества, а будет ли оно вообще...
Все зависит от духовного развития человека
Питер Ф. Друкер

Человек – **духовно**-телесное создание.

Благодаря разумному, духовному началу, человеку открыто такое, что выделяет его из животного мира.

Это духовное начало открывает человеку **духовное видение мира** как сущностное, субстанциональное, а не только лишь как материализованное. И мир представляется человеку **символически, логотипно, духовно**.

Человек — **микрокосм**, он есть средоточие и связь всех вещей и явлений, то есть ему дано быть **соотносительным всему миру**, почему он и **может познавать смыслы, логосы вещей**.

Это предполагает понимание всего мира как **гигантского органического целого**, живущего своей **всеединой жизнью**.

Люди в этом целом **суть центры**, соединительным звеном которых, фокусом этой связи является логос в человеке.

Он открывает человеку возможности познания и ответа на **исходные и фундаментальные вопросы**: Что такое жизнь? В чем смысл жизни? Как реализовать его?

Ответить на них можно только находясь в **поле Культуры, хозяйственной культуры**. Вне ее – движение **к небытию**, к смерти.

Одним из свидетельств такого движения является **затяжной глубокий кризис современной экономической науки**.

Этот кризис стал **частью кризиса науки в целом**, основная причина которого, по мнению Э. Гуссерля, проистекает из **забвения наукой своей жизненномировой основы**: кризис науки есть плата за те успехи, которых добилась наука **за счет замещения жизненномировой реальности логико-математическими предметами**.

Но **целостность реальности** нельзя осмыслить и отразить только при помощи науки. Поэтому постнеклассическая наука в качестве своего важнейшего принципа **выдвинула необходимость сочетания научного и вненаучного знания**. Последнее знание **является формой культуры** и выступает в таких формах, как миф, религия, философия. На этом важно акцентировать внимание потому, что **"в культуре не содержится ничего, кроме смыслов (и способов их передачи)"** [1, с. 304].

При этом важно, с одной стороны, помнить, что "место философии в культуре возникает на пересечении ее объективных тенденций (множественности и разнообразности) и необходимости человека в личностном выборе. **Когда место центра в культуре занимает не норма**, а человек, мыслящее, чувствующее Я, Оно испытывает потребность в индивидуальной программе жизнедеятельности и нуждается **в свободном смыслообразовании** как основании этой программы" [2, с. 43] (выделено автором – Г. З.). С другой стороны, пока почти ни у кого из исследователей не вызывает сомнения тезис о том, что именно с философским осмыслением, философствованием как смыслообразованием связано обновление методологического инструментария экономических исследований.

Важно напомнить указание Й. Шумпетера о сути причинной связи между явлениями, возможной только в случае, когда **"явление, которое выполняет в причинных связях роль основания, будет явлением неэкономического порядка. Если основа имеет экономическую природу, то следует продолжить исследование"** [3, с. 59]. Такое понимание гораздо глубже традиционного детерминизма и причинности, которые, по мнению А. Гальчинского, должны стать ключевой проблемой методологического переосмысления [4, с. 5].

Весьма актуальным становится и положение П. Селигмена о том, что **"экономическая наука не может существовать без понятия о человеке, о психологии**. Пока это остается одной из наиболее острых проблем экономической науки" [5, с. 344].

Сегодня уже стало понятно, что "анализ рациональности не может ограничиваться только материальными мотивациями человека. В современных условиях растущую роль в этих мотивациях

играют **морально-психологические и этические нормы, мотивы идеального (в том числе и мировоззренческого) характера**" [4, с. 7]. Более того, рассмотрение экономики вне более широкого социального контекста становится вообще немислимым: "Если по привычной схеме существующих научных канонов индустриального общества социальное детерминируется экономическим, то сейчас все в большей мере становится очевидной неадекватность этой зависимости. В постиндустриальном обществе экономическая и социальная сферы фактически поменялись местами. Сегодня экономика сама собой стала непосредственной составляющей социальной сферы, которая не только вбирает ее результативное основание, но и определяет большую часть энергетического потенциала, ее ресурсную базу, пределы роста и развития" [4, с. 11]. Без философствования для понимания новых реалий здесь никак не обойтись, но оно есть важнейшая составляющая культуры.

Никогда не следует забывать, что "цели человеческого творчества определяются свободой, заложенной в человеке" [6, с. 642]. Духовность нельзя насадить внешним образом, как нельзя вменить ответственность.

Человек выживет, если поймет, что на **первое место в осмыслении** актуальных проблем жизнедеятельности современного человека выходит **проблема нравственного выбора каждого** отдельного человека, ибо "не считаясь с нравственностью, в конечном итоге мы не считаемся со свободой. Нравственность представляет собой свободу в действии. Это свобода, уже реализованная в результате ответственного выбора, ограничивающего себя ради блага и пользы самой личности или всего общества" [7, с. 4].

Христианская система ценностей, основанная на определении личности через духовность и нравственность, доказала свою способность и необходимость решения наиболее острых проблем развития человеческого общества, вознесла личность человека на недостижимую для механистической науки высоту и в условиях ускоренного технологического прогресса, сопровождающегося также более ускоренным нравственным оскудением, предлагает приемлемый для европейских народов путь преодоления морального кризиса общества.

Она исходит из того, что "**человек должен оставаться человеком** – не товаром, не подконтрольным элементом электронных систем, не объектом для экспериментов, не полуйскусственным организмом" [7, с. 4]. Эти модные эрзацы человекоподобия, опирающиеся, якобы, на достижения науки, не хотят признавать того, что "существует некая тайна человеческого бытия, в сердцевине которой сопрягаются физическое и духовное начала личности", а "природа человека как таковая имеет непреходящую ценность" [8, с. 101, 103] и высочайшее достоинство. Только находясь в формате хозяйственной культуры можно осмыслить эти положения и их значение для человека и человечества.

Постнеклассическое знание должно сформировать новую картину современной реальности, воспринимающую "весь мир и человека в нем, как единое целое, в котором духовное связано с материальным и оказывает на него влияние" [8, с. 102].

Новая сверхзадача состоит в постижении, по возможности, этого **духовного начала**, где научное знание сопрягается со знанием религиозным, объясняющим божественную природу человека и раскрывающую грех как нарушение нравственного закона, вложенного Богом в природу человека. **Грех как безнравственность** нарушает целостность мира, целостность природы человека, порождает коллизии и катастрофы, на которые так богато начало нового века. Грех – это то, что запрещено для блага человека. Поэтому так остра проблема – **чего не делать?** С точки зрения **экономизма ее не решить**.

Не стоит ли нам остановиться в своей техногенной гонке и восхищении технократической наукой, еще раз возвратиться к Истокам и с их позиции осмыслить бытие современного человека не как товар или капитал, а как активную творческую личность, в которую вложен божественный замысел и которая ответственна за свое сознательно-нравственное творчество мира и себя в мире? Иного пути, кроме обращения к феномену и формату хозяйственной культуры, здесь нет.

Философия хозяйства и хозяйственная культура становятся **метаметодологией** для дальнейшего развития экономической науки. Другие научные направления и течения мысли, в том числе и социальная экономика, и институционализм – всего лишь более конкретные формы познания целостной хозяйственной реальности в определенном ее аспекте и не более.

Литература: 1. Баткин Л. М. О некоторых условиях культурологического подхода // Античная культура и современная наука. – М.: Наука, 1985. – С. 298 – 321. 2. Карпенко И. В. Философское пространство культуры: человек философствующий и человек повседневности. – Харьков: ХНУ им. В. Н. Каразина, 2006. – 292 с. 3. Шумпетер Й. Теория экономического развития. – М.: Прогресс, 1982. – 456 с. 4. Гальчинский А. Экономічна наука: проблеми методологічного оновлення // Економіка України. – 2007. – №3. – С. 4 – 13. 5. Селигмен Б. Основные течения современной экономической мысли. – М.: Прогресс, 1968. – 864 с. 6. Булгаков С. Н. Сочинения в двух томах. Т. 2. – М.: Наука, 1993. – 752 с. 7. Выступление Святейшего Патриарха Московского и всея Руси АЛЕКСИЯ II на Парламентской ассамблее Совета Европы "Нравственность представляет собой свободу в действии" // Литературная газета. – 2007. – 10 – 16 октября. – С. 4. 8. Митрополит Смоленский и Калининградский Кирилл. О человеческом достоинстве и биотехнологиях // Человек. – 2006. – №4. – С. 33 – 106.

ФОРМУВАННЯ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

З моменту проголошення незалежності України гостро постала проблема реформування існуючої економічної системи в контексті подальшого розвитку країни в умовах глобалізації та ринкових відносин. У світовій практиці фундаментом національно-демократичного устрою є формування стабільного середнього класу, тобто концентрація проміжних прошарків, які складають основну економічно, політично і соціально активну верству населення. Через низку обставин в Україні досі не сформовано середній клас, тому вивчення цієї проблеми є найбільш актуальним на сучасному етапі.

Метою цієї роботи є аналіз становища середнього класу в Україні та пошук науково обґрунтованих способів покращення життєвого рівня населення з метою сталого економічного розвитку держави.

Проблемою формування середнього класу займалися такі вчені: О. Олександрова, Є. Головаха, Е. Лібанова.

У розвинутих країнах 50 – 60% громадян належить до середнього класу, тому в програмі діяльності Кабінету Міністрів України "Назустріч людям" одним із пріоритетних завдань є подолання бідності та формування сталого середнього класу в Україні, а щоб відбулися які-небудь зрушення в матеріальному й духовному добробуті населення ці реформи мають охопити всі сфери життєвої діяльності людей і суспільства [1, с. 22].

Характерними загальноприйнятими ознаками, за якими людина відноситься до середнього класу, є: реальні сукупні доходи;

споживання матеріальних благ і послуг;

високий рівень освіти та професійної кваліфікації;

соціальний статус;

соціальна відповідальність;

розвиток культури, спорту, відпочинку;

наявність власності (нерухомості, автомобіля);

структура споживання.

У світі середній клас становлять дрібні власники, державні службовці, висококваліфіковані працівники, головним показником діяльності яких є їх дохід. Той факт, що 67,6% населення України у 2004 р. мали доходи, нижчі від прожиткового мінімуму, свідчать про кризовий стан добробуту населення [2, с. 32]. Так, у січні 2007 р. мінімальна заробітна плата складала 400 гривень, а прожитковий мінімум – 492 гривні. Таким чином, можна побачити, що мінімальна заробітна плата не може забезпечити людині навіть задоволення первинних потреб, тому за такого рівня доходів формування середнього класу як основної більшості населення країни просто неможливо. Треба взяти до уваги й той факт, що значна частина доходів населення знаходиться в тіні (сума тінювих доходів на одну особу складає 45 грн. на місяць, у цілому 65 млн. грн. на рік), тому якість життя населення краще визначати за рівнем і структурою споживання (83,7% населення витрачає до 300 грн. на місяць, 55,8% витрат іде на купівлю харчових продуктів, тобто в Україні переважну більшість становить верства населення з низьким рівнем життя) [1, с. 26]. Дослідження показали, що для віднесення людини до середнього класу її дохід повинен бути 3 000 – 5 000 грн. на місяць (в США до середнього класу відносять людину, дохід якої дорівнює 25 – 100 тис. дол. на рік), на даний момент середній клас в Україні складає 11% від кількості населення, які не можуть бути основною рушійною силою розвитку економіки.

Починаючи з 1990-х років ООН публікує Звіт про світовий розвиток суспільства (індекс людського розвитку – ІЛР), де аналізуються та порівнюються основні економічні показники (ВВП на душу населення, тривалість життя, рівень освіти тощо). У 1994 р. Україна посідала 46-те, у 1995 р. – 54-те, а у 2006 р. – 77-те місце. ВВП на душу населення в нашій країні складає 6,4 тис. дол., у той час як у лідера ІЛР у 2006 р. – Норвегії – 38,5 тис. дол. [3, с. 283].

Незважаючи на низький рівень добробуту населення, Україна характеризується високим інтелектуальним потенціалом (потужність українського інтелектуального потенціалу становить 137 – 138 млрд. дол.) [4, с. 71]. За словами В. І. Вернадського: "Спасіння України – у розвитку освіти і наукових знань". Нині в Україні на 10 тис. населення налічується 545 студентів, з 1 000 чоловік 129 мають вищу освіту, останнім часом з'явилося 202 недержавних вищих навчальних заклади, постійно розвивається система післядипломної підготовки (курси перекваліфікації, друга вища освіта). Ці дані свідчать про якість освіти в Україні (у 2004 р. кількість студентів-іноземців становила 30 тис. осіб, що поповнило бюджет на 45 млн. дол.), тобто в контексті того, що середній клас повинен мати вищу освіту та високий професійний рівень, Україні потрібно підтримувати виниклу тенденцію до збільшення кількості студентів і попиту на знання, покращувати матеріальне та технічне забезпечення вищих навчальних закладів [4, с. 75].

Запорукою формування середнього класу є ефективне функціонування малого й середнього бізнесу, так, за даними Світового Банку у Франції вони виробляють 62% ВВП, в США — 52%, а в Україні — лише 10%. Саме сформований середній клас може забезпечити основну частину надходжень до бюджету (на даний момент 95% коштів залучається від населення з доходами менше прожиткового мінімуму) [1, с. 28].

Однією з проблем є також значна еміграція, так званий "відплив інтелекту", так, за межами України перебувають близько 6 млн громадян, значна частина з яких це доктори наук, професори, висококваліфіковані працівники. Наслідки цього відтоку для України важко оцінити, особливо, якщо врахувати, що для підготовки одного вченого в США витрачають 1,5 млн. дол., а висококваліфікованого працівника – 400 тис. дол. [1, с. 27].

Таким чином, повноцінне формування середнього класу в Україні повинне супроводжуватися планомірним державним втручанням. Необхідно:

підвищити рівень доходів населення шляхом зниження податкового навантаження (на 1 грн. працівник повинен заплатити в бюджет 0,75 коп. податків), а також повільного збільшення мінімальної заробітної плати до світового рівня шляхом інституційних та інноваційних перетворень;

розвивати освіту, забезпечити освітні інститути необхідним обладнанням, формувати конкурентоспроможну робочу силу;

забезпечити високий матеріальний добробут працівників у галузі освіти, науки, культури, охорони здоров'я, адже саме ці верстви населення, які мають складати основу середнього класу, отримують низьку заробітну плату;

сформувати правову та соціально відповідальну людину, яка не буде приховуватись у тіньовому секторі економіки, буде відігравати економічну та суспільно вирішальну роль;

провести дослідження структури населення і визначити прошарок, який може створити в майбутньому середню верству населення;

реформувати банківський, податковий, страховий та пенсійний сектори економіки України з метою лібералізації відносин та забезпечення розвитку власного капіталу.

На сучасному етапі в Україні існує велика диференціація як у матеріальному, так і в соціальному стані населення за відсутності сформованого середнього класу. Україна має перспективи, але вже зараз необхідно провести радикальні економічні реформи в усіх сферах життя людей з метою підвищення їх матеріального забезпечення.

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновків, що для сталого економічного розвитку нашої держави необхідні корінні зміни у суспільному житті, адже саме середній клас, сформований з більшості населення країни, виконуючи свої основні політичні, економічні та суспільні функції, може сприяти інноваційним та інституційним перетворенням нашої держави.

Література: 1. Тресвятська Т. Умови та проблеми становлення середнього класу в Україні // Україна: аспекти праці. – 2005. – №7. – С. 23 – 31. 2. Васильченко В. Основні проблеми формування середнього класу в Україні / В. Васильченко, Л. Щетинина // Україна: аспекти праці. – 2006. – №3. – С. 31 – 35. 3. Human Development Report // www.hdv.undp.org. 4. Данилишин Б. Інтелектуальні ресурси в економічному зростанні: шляхи поліпшення їх використання / Б. Данилишин, В. Куценко // Економіка України. – 2006. — №1. – С. 71 – 79. 5. Підлужна Н. Основні показники рівня життя населення / Н. Підлужна, О. Христинко // Праця і зарплата. – 2007. — №10. – С. 9. 6. Антошкіна Л. Середній клас: соціальний статус та економічні чинники його становлення і розвитку в Україні // Україна: аспекти праці. – 2005. — №6. – С. 25 – 27. 7. Бондар І. Середній клас і рівень доходів / І. Бондар, Є. Бугаєнко, Г. Ярошенко // Праця і зарплата. – 2004. — №16. – С. 4 – 5.

Звонар В. П.

УДК [332.12:304.4:061](477.82)

ПЕРСПЕКТИВИ АКТИВІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЯК СУБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ (НА МАТЕРІАЛАХ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Як свідчить практика багатьох розвинутих держав, діяльність громадських організацій (ГО) у соціальній сфері може суттєво сприяти вирішенню всього комплексу проблем соціального розвитку [1]. З-поміж інших суб'єктів соціальної політики ГО виявляє здатність контролювати ті аспекти функціонування соціальної сфери, які слабко враховуються державою. Їх важливою особливістю є неформальні контакти зі споживачами соціальних послуг, швидке впровадження і застосування інноваційних соціальних технологій, а також широке використання волонтерської праці [2 – 4], що в

© Звонар В. П., 2007

умовах недостатньої фінансової та кадрової забезпеченості соціальних напрямків державного управління є надзвичайно актуальним у нашій країні.

Участь недержавних некомерційних організацій у розвитку соціальної сфери в Україні одними з перших на державному рівні передбачили розробники Стратегії демографічного розвитку України на 2006 – 2015 рр. (Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України) та автори Закону "Про соціальні послуги" (№966-IV від 19.06.2003 р.). Теоретичні та прикладні дослідження в цьому напрямку ведуть українські вчені та фахівці з різних галузей суспільствознавства, а також працівники провідних громадських інституцій: А. Крупник, В. Брудний, А. Ткачук, Ю. Винников тощо. Водночас цим напрацюванням, попри їх високий теоретичний і методичний рівень, бракує системності. Вони недостатньо враховують економічні та регіональні аспекти реалізації соціальної ролі ГО. Зокрема, сьогодні вкрай мало економічних досліджень здійснюється щодо стимулювання розвитку громадського сектору у Волинській області як одному з найбільш соціально проблемних регіонів України.

Зважаючи на вищезазначене, метою цієї роботи є аналіз особливостей діяльності ГО у Волинській області та розробка рекомендацій щодо покращення її економіко-організаційного і правового регулювання. Методи даного дослідження передбачали експертне опитування лідерів провідних ГО Волині, фахівців підрозділів державних органів, відповідальних за взаємодію останніх з ГО, опрацювання матеріалів Головного управління статистики у Волинській області і Волинської облдержадміністрації, річних звітів за результатами діяльності громадських організацій Волині, а також власні (включені) спостереження автора як метод збору первинної інформації.

Згідно з даними офіційної статистики за 2005 р., у Волинській області функціонує понад 1 000 зареєстрованих та легалізованих ГО. Найбільше серед них молодіжних і дитячих ГО соціального спрямування. Разом з тим частка реально діючих ГО в регіоні є меншою від 10% їх загальної чисельності (близько 80 одиниць) [5].

З метою визначення соціальної ролі ГО у Волинській області у 2006 р. автором було здійснено спробу опитати представників найбільш активної частини громадського сектору області. З'ясувалося, що не всі ГО, які функціонують у регіоні, ведуть впорядковану звітну документацію і мають статистику своїх досягнень. У переважній більшості випадків активістам таких ГО було важко дати оцінку своєї діяльності, назвати конкретні кількісні або якісні дані в річному розрізі. Цей факт ускладнює збір первинних даних про компетентність і соціальну роль ГО у Волинській області. З цих міркувань стратегію даного дослідження було змінено в напрямку експертного опитування. Опитані 10 експертів засвідчили обмежену результативність громадських зусиль у соціальній політиці в регіоні. У ході вільного інтерв'ю автора з кожним експертом основною ознакою цієї обмеженості визначено те, що здійснювані ГО заходи мають в основному аматорський, спорадичний і безсистемний характер. Серед причин цієї ситуації визначено слабку організаційну спроможність ГО в аспекті кадрового та проектного менеджменту, недостатню диверсифікацію джерел фінансування ГО, недостатнє врахування ними місцевих ресурсних джерел. У свою чергу, співпраця ГО з регіональними комерційними організаціями, які могли б активніше фінансово підтримати їх ініціативи, часто визначається споживацьким ставленням ГО до бізнесу і не орієнтована на довгострокові цінності. Експерти підтвердили спостереження автора про відсутність впорядкованої звітності про діяльність більшості ГО регіону і складність оцінки їх активістами підсумків своєї роботи, вказавши на об'єктивність цієї ситуації, пов'язану з вадами організаційного розвитку ГО Волині.

Значну аналітичну цінність для даного дослідження мали матеріали конкурсу проектів програм ГО, який щороку проводиться відповідними відділами владних структур Волинської області [6; 7]. У творчих звітах ГО за результатами виконання цих проектів відстежено тенденцію до прагнення ГО за рахунок бюджетних коштів забезпечити не стільки виконання заявлених проектів, скільки покращення свого матеріального становища (наприклад, придбання оргтехніки), що до реалізації власне цілей заявлених проектів має опосередковане відношення. Цей факт підтверджує велику потребу ГО Волині в організаційних ресурсах. Щодо характеристики самих проектів, то вони, як правило, мають одноразовий і дуже локальний соціальний ефект. Це, у свою чергу, зумовлює досить малі суми державної підтримки проектів ГО.

Слабкий розвиток ГО і його причини на Волині є відображенням стану громадського сектору загалом в Україні, про що свідчить низка досліджень провідних вітчизняних аналітичних центрів [8]. Така ситуація не сприяє активізації ГО як суб'єктів соціальної політики в нашій державі. З метою сприяння цьому процесові автором пропонується система економіко-організаційних та економіко-правових заходів. Зокрема, в регіонах України необхідною є поява структур, які б спеціалізувалися на підвищенні професійності представників громадського активу у сфері організаційного та фінансового менеджменту. Діяльність таких структур слід побудувати за принципом соціального венчурного фонду, який би (з акцентом на регіональний рівень розвитку сектору ГО) активно впроваджував у соціальній сфері венчурні технології, запозичені з інноваційного бізнесу. Як засіб стимуляції розвитку сектору ГО модель венчурної філантропії добре зарекомендувала себе за кордоном [9; 10]. Застосування цієї моделі в Україні, зосереджене на організаційному розвитку ГО, дозволить також повніше використати потенціал державних конкурсів проектів програм ГО, спрямувавши бюджетні кошти, призначені тільки для їх реалізації, власне на передбачені цілі без ризику втрати їх соціальної ефективності через особливості розвитку тієї чи іншої ГО. Фінансування соціальних венчурних ініціатив у регіонах України можуть забезпечити в необхідному обсязі комерційні організації в рамках програм корпоративної соціальної відповідальності, про що свідчать численні (в тому числі і дане) дослідження особливостей соціальної активності бізнесу в Україні [11; 12].

У цьому контексті з метою поліпшення правового забезпечення соціально орієнтованої діяльності ГО пропонується внести зміни до чинного податкового та іншого законодавства, що перед-

бачають, зокрема: чітке визначення і фіксацію переліку конкретних видів діяльності ГО; уніфікацію режиму оподаткування податком на прибуток усього загалу ГО шляхом їх звільнення від його сплати за умови відповідності їхньої фактичної діяльності статутним деклараціям; звільнення від сплати податку на прибуток результатів господарської діяльності всіх ГО за умови суспільного (неприватного) використання цих результатів; запровадження можливості обрання ГО способу ведення господарської діяльності (зі створенням підприємства чи без нього); звільнення від сплати ПДВ операцій із постачання товарів, робіт і послуг у межах господарської діяльності ГО; поширення пільг зі сплати земельного податку на всі ГО (в тому числі ті, що займаються підприємницькою діяльністю).

Податкові аспекти активізації діяльності ГО передбачають також покращення умов здійснення благодійної діяльності комерційного сектору щодо соціальних ініціатив ГО. Необхідним також є законодавче впорядкування процедури державного конкурсу проектів програм ГО, а також запровадження у практику соціальної політики України технології соціального гранта з метою створення окремої можливості ГО виконувати нескладні проекти з мінімальними бюджетними витратами.

Аналіз особливостей діяльності ГО у Волинській області свідчить про серйозні проблеми їх функціонування, що стримують розвиток їх соціальних ініціатив. Запропоновані способи вирішення цих проблем роблять необхідним спрямування подальших досліджень соціальної політики ГО, насамперед, у напрямку перспектив повного використання моделі венчурної філантропії в соціальній сфері України.

Література: 1. Бойко А. Соціальна робота та роль соціально орієнтованих неурядових організацій. Український і закордонний досвід / А. Бойко, В. Збігнев. – К.: Либідь, 2004. – 40 с. 2. Пшеницына О. В. Общественные организации как субъект социальной работы // СОЦИС. – 2000. – №6. – С. 135–137. 3. Аузан А. Экономическое значение гражданского общества / А. Аузан, В. Тамбовцев // Вопросы экономики. – №2. – 2005. – С. 48–49. 4. Социальные технологии межсекторного взаимодействия в современной России: Учебник / Под общ. ред. проф. А. С. Автономова. – М.: Фонд НАН, 2003. – 416 с. 5. Іванюк М. Діючі громадські організації Волині: Інформ.-аналіт. довідник / М. Іванюк, Ю. Беловицька, О. Назакчук. – Луцьк: Асоціація захисту прав молоді Волині, 2003. – 64 с. 6. Про конкурс проектів програм, розроблених громадськими організаціями обласного статусу: Інформаційна довідка №15.52/1-10 від 3 жовтня 2006 р. 7. Про міський конкурс проектів програм, розроблених громадськими організаціями: Прес-реліз від 11 січня 2007 р. / Відділ у справах молоді і спорту викон ком Луцької міської ради. 8. Паливода Л. Стан та динаміка розвитку неурядових організацій України: 2002–2005 рр. Звіт за даними дослідження Творчого центру Каунтерпарт / Л. Паливода, О. Кікоть, О. Власова. – К.: Макрос, 2006. – 160 с. 9. Christine W. Letts, William Ryan, Allen Grossman. Virtuous Capital: What Foundations Can Learn from Venture Capitalists // Harvard Business Review. – 1997. – Mar.-April / Reprint 97207. – P. 2–7. 10. High-Engagement Philanthropy: A Bridge to a More Effective Social Sector: Perspectives from Nonprofit Leaders and High-Engagement Philanthropists. – Venture Philanthropy Partners, Inc. – 2004. – 128 pp. 11. Корпоративна благодійність в Україні: звіт про результати дослідження. – К.: Творчий центр Каунтерпарт, 2005. – 40 с. 12. Звонар В. Благодійники та меценати міста Луцька / В. Звонар, Ю. Козак, В. Хомук, О. Шокало. – Луцьк: Асоціація захисту прав молоді Волині, 2006. – С. 9–24.

Ігнатенко М. В.

УДК 336.71

ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Світова практика переконливо свідчить, що економічне зростання можливе лише за умов ефективного розвитку банківської системи як одного з головних елементів ринкової економіки. Розбудова банківського сектору повинна мати комплексний та системний характер і бути спрямована на формування банківської системи, яка стимулюватиме розвиток економіки та буде конкуренто-спроможною на зовнішніх ринках.

Дослідження європейських стандартів державного регулювання у сфері банківської діяльності в Україні є актуальним у наш час. Одним із визначальних факторів розвитку банківської системи виступає формування правової бази. Комплексною програмою розвитку банківської системи України передбачалася адаптація банківського законодавства України до законодавства ЄС та рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду.

Багато провідних українських та іноземних вчених, спеціалістів, таких, як Р. Бренд, П. Бухмюллер, а також Н. Ю. Крипльова, В. В. Пасічник, С. Тигіпко, В. Міщенко, О. Шлапак, займаються

© Ігнатенко М. В., 2007

дослідженням впливу євроінтеграційних процесів на механізм регулювання банківської діяльності в Україні.

Метою даної статті є розробка практичних рекомендацій щодо впровадження європейських стандартів у сфері банківської діяльності в Україні.

Для досягнення цієї мети необхідно виконати наступні завдання:

дослідити вплив євроінтеграційних процесів на механізм регулювання банківської діяльності в Україні, а саме: проаналізувати основні тенденції і проблеми розвитку банківської системи України на сучасному етапі, дослідити сучасний стан державного регулювання банківської діяльності в Україні та його відповідність Базельським принципам;

розробити рекомендації щодо вдосконалення механізму регулювання банківської діяльності в Україні.

У контексті вступу України до Європейського Союзу постає питання впровадження в нашій державі європейських стандартів державного регулювання банківської діяльності. Визначення особливостей процесу адаптації банківського законодавства України до європейського та поступове наближення національної банківської системи до ефективного функціонування в рамках європейських стандартів можливе лише після детального дослідження нормативів у банківській діяльності ЄС.

У чинному законодавстві України враховані наступні вимоги права ЄС: обов'язкове ліцензування банківської діяльності; мінімальний розмір статутного капіталу для банків, які здійснюють свою діяльність на території всієї України, — 5 млн. євро; вимоги щодо структури основного й додаткового капіталу банку, включаючи субординований борг; зважування ризиків кредитної установи; коефіцієнт адекватності капіталу — не менше 8%; визначення істотної участі (пряме або опосередковане володіння 10% або більше капіталу чи прав голосу) [1, с. 24].

Ліквідація наявних невідповідностей між банківським законодавством України та ЄС не приведе автоматично до усунення існуючих перешкод для належного функціонування банківської системи. Через це доцільно розглядати проблеми та перешкоди діяльності банківської системи комплексно, не обмежуючись лише невідповідністю законодавства.

Серед основних тенденцій розвитку банківської системи України можна назвати позитивну динаміку зростання основних показників діяльності банків. За станом на 1 червня 2007 року ліцензії Національного банку на здійснення банківських операцій в Україні мали 170 банків, у тому числі: 137 банків (79,2% від загальної кількості діючих банків) — акціонерні товариства (з них 92 банки (53,2%) — відкриті акціонерні товариства, 45 банків (26,0%) — закриті акціонерні товариства), 36 банків (20,8%) — товариства з обмеженою відповідальністю [2].

За 5 місяців 2007 року власний капітал банків збільшився на 15,0%, або на 6,4 млрд. грн., і за станом на 01.06.2007 р. склав 48,9 млрд. грн. Зростання капіталу банків в основному відбулося за рахунок збільшення сплаченого зареєстрованого статутного капіталу — на 4,4 млрд. грн., або на 16,8%, загальних резервів, резервного фонду та інших фондів банку — на 1,5 млрд. грн., або на 31,5%.

Продовжували зростати довгострокові кредити. За 5 місяців 2007 року вони збільшилися на 24,3% і на 01.06.2007 р. становили 195,5 млрд. грн., або 59,9% від наданих кредитів.

Одним із важливих завдань для банків залишається забезпечення прибуткової діяльності та підвищення ефективності діяльності.

До основних проблем розвитку банківської системи можна віднести: низький рівень капіталізації банків; високу вартість та ризикованість кредитів, які обумовлюються наступними факторами — неефективна структура витрат банків, недосконалість інструментів зниження кредитного ризику, висока вартість залучення коштів; недостатньо відносно стабільних джерел надходжень ресурсів до комерційних банків та ін. [3, с. 46].

Аналіз законодавства України та Євросоюзу свідчить, що з переважної більшості питань банківської діяльності норми вітчизняного законодавства вже приведено у відповідність до вимог європейського права або ж гармонізація законодавства перебуває на завершальному етапі [4, с. 100].

У ході роботи був проведений аналіз впливу євроінтеграційних процесів на механізм регулювання банківської діяльності в Україні, на основі якого можна надати практичні рекомендації щодо вдосконалення механізму регулювання банківської діяльності в Україні. Перш за все необхідно:

розробити дієвий механізм захисту прав кредиторів та позичальників;

підвищити довіру до банківської системи через забезпечення захисту прав споживачів;

сформувати передумови для створення філій іноземних банків із запровадженням відповідної системи ліцензування та нагляду за їх діяльністю;

удосконалити практику регулювання та нагляду за банківською діяльністю, поступово скорочувати вимоги щодо резервування коштів;

створити в Україні ланки комерційних спеціалізованих банківських установ [5, с. 4];

удосконалити інформаційно-аналітичну базу банківського нагляду відповідно до потреб здійснення ефективного нагляду та регулювання діяльності банків.

Отже, банківське законодавство України в цілому відповідає правовим нормам ЄС. Проте, незважаючи на досить високий рівень наближення законодавства до права ЄС, банківська система України є недостатньо розвинутою й не виконує повною мірою покладених на неї функцій (обсяг кредитів є недостатнім для реструктуризації та розвитку реального сектору економіки; кредити надаються під високі процентні ставки і переважно на короткий термін). Усунення існуючих невідповід-

ностей між банківським законодавством України і ЄС не може автоматично ліквідувати перешкоди для належного функціонування банківської системи. Вирішення проблем розвитку банківського сектору можливе тільки шляхом застосування комплексу заходів, не обмежуючись при цьому лише усуненням невідповідностей законодавства.

Література: 1. Шелудько В. М. Основні напрями активізації банківської системи в процесах ринкової трансформації // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. – 2004. – №70. — С. 24 – 27. 2. Сайт Національного банку України // www.bank.gov.ua. 3. Бакун О. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України // Вісник НБУ. – 2005. – Січень. – С. 45 – 49. 4. Потійко Ю. Практичні аспекти організації банківського нагляду в Україні // Фінанси України. — 2003. — №8. — С. 98 – 108. 5. Долішний М. І. Проблеми та перспективи підтримки банками економіки регіонів / М. І. Долішний, О. О. Другов // Економіка України. – 2005. – №9. – С. 4 – 14.

Карпова И. В.

УДК 338.242:338.434(477)

ОСОБЕННОСТИ ФИНАНСОВО-КРЕДИТНОГО МЕХАНИЗМА АГРАРНОГО ПРОИЗВОДСТВА В ТРАНСФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКЕ

Обеспечение условий для стабильного и эффективного функционирования АПК предусматривает научное обоснование факторов и механизмов аграрной политики государства. Монетаристские подходы к регулированию аграрного производства, которые господствовали в теории и практике современной Украины, базируются на либерализации экономики и саморегулировании рынка. Однако применение их в Украине в условиях трансформационных процессов только обострило кризисные явления.

Современный этап развития аграрного сектора экономики характеризуется наличием острых финансовых проблем, которые требуют разработки новых и усовершенствования существующих методов финансовой поддержки АПК. Дефицит финансовых ресурсов и, соответственно, спад инвестиционной деятельности не дают возможности осуществлять расширенное воспроизводство в этом секторе экономики. Капитальные инвестиции в аграрный сектор составляют всего 4 – 5% всех инвестиций в народное хозяйство Украины, хотя доля этого сектора в ВВП — 12,2% [1, с. 7].

Проблемы финансово-кредитного регулирования аграрного производства исследуются в работах О. Е. Гудзя [2], И. Г. Кирилленко [1], П. Т. Саблука [3; 4] и др. Однако существуют определенные аспекты становления и развития механизма регулирования аграрного производства, которые до сих пор мало исследованы. Особого внимания требует проблема финансово-кредитного регулирования, так как некоторые из вопросов теории и практики кредитования, как одного из основных направлений улучшения состояния дел в АПК, еще недостаточно изучены и требуют углубленного анализа.

Целью проведенных в данной статье исследований является определение основных элементов финансово-кредитного регулирования АПК и обоснование комплекса мер, которые будут способствовать совершенствованию механизма регулирования аграрного производства в условиях трансформации экономической системы.

Стабилизация и повышение эффективности аграрного производства в значительной мере зависят от реализации регуляторных функций государства. Из-за убыточности производства собственные финансовые ресурсы аграрных предприятий были почти полностью утрачены: средняя норма прибыли за 1996 – 2003 гг. составила в целом по народному хозяйству 1,9%, промышленности – 3,8%, на транспорте и в торговле – 7,5%, в банках – 10% и только в сельском хозяйстве – минус 0,4% [4, с. 6]. Поэтому особую роль в обеспечении сельского хозяйства финансами в Украине должны сыграть бюджетные средства и кредитные ресурсы.

Кредитное обеспечение в рыночных условиях является важнейшей составляющей финансовой системы сельскохозяйственного производства. Это обусловлено спецификой аграрного производства: сезонностью производства и значительной длительностью производственного цикла, высокой капиталоемкостью и низкой фондоотдачей, недостатком свободных финансовых средств.

Для стимулирования развития банковского кредитования предприятий АПК в 2000 году была введена система частичной компенсации ставки по краткосрочным кредитам за счет госбюджета. Удешевление кредитов коммерческих банков привело к значительному увеличению кредитования аграрного производства: в 2000 г. объем таких кредитов составил 2,1 млрд. грн., в 2003 г. – 7,7 млрд. грн., в 2004 г. – 5,2 млрд. грн., в 2007 г. – 7,2 млрд. грн. Всего в АПК привлечено более 20 млрд. грн. кредитов, среди которых половина – долгосрочные [5].

Однако полностью решить проблему кредитования сельского хозяйства не удалось: аграрным производителям очень сложно получить банковские кредиты, процент по кредитам превышает уровень

© Карпова И. В., 2007

рентабельности производства, поэтому более 60% сельскохозяйственных предприятий полностью лишены государственной поддержки через механизм удешевления банковских кредитов [6, с. 134].

Основным направлением дальнейшего развития кредитного обеспечения АПК является формирование целостной кредитной инфраструктуры, которая должна включать Аграрный банк, коммерческие банки, специализированный кредитный фонд, кредитные союзы. Основой этой структуры должен стать Аграрный банк, который будет аккумулировать финансовые средства и определять основные направления финансово-кредитной политики в этой отрасли. Для этого необходимо создать соответствующую законодательную базу, оказать помощь в формировании кредитных ресурсов, предоставить значительные налоговые льготы, особенно на начальном этапе его работы.

Важным элементом механизма кредитования аграрного производства может стать специальный кредитный фонд, который целесообразно создавать, по мнению автора, при Аграрном банке. Основными функциями такого фонда должны быть гарантия возврата кредитов сельскохозяйственными производителями и компенсация части процентных ставок для коммерческих банков при кредитовании аграрного производства. Финансовые ресурсы такого фонда первоначально могут формироваться за счет средств государственного бюджета, а в дальнейшем – за счет прибыли аграрного банка и дотаций из местных бюджетов.

Оптимальной институциональной формой микрокредитования аграрного производства является кредитный союз, который имеет ряд преимуществ по сравнению с банковским кредитованием: упрощенная процедура получения кредита, более низкая ставка процента, необязательность залога. Такая кредитная организация, в отличие от банков, финансово контролируется ее членами, строится на демократических принципах управления и не ставит целью деятельности получение прибыли. На данный момент в Украине создано 769 кредитных союзов, однако у трети из них качество кредитного портфеля не отвечает нормативным требованиям [7, с. 63].

Важнейшим условием адаптации аграрного производства к трансформационным процессам является усиление его бюджетной поддержки. Государственное финансирование аграрного производства осуществляют все высокоразвитые страны: доля бюджетной поддержки сельского хозяйства в ВВП США составляет 1,5%, в странах ЕС – 1,7%, Венгрии – 1,8%, Чехии – 1,6% [8, с. 63]. В Украине этот показатель составляет 0,86%. Реальные изменения в аграрном секторе экономики Украины возможны только при условии, что сельское хозяйство станет приоритетной отраслью государственного финансирования.

Особенно актуальной становится эта проблема при вступлении Украины в ВТО. Следует отметить, что есть группа отраслей, для которых присоединение к ВТО будет положительным, и есть отрасли, в которых это присоединение вызовет трудности. К последним относятся аграрный сектор экономики и сельскохозяйственное машиностроение, что требует разработки и внедрения адекватного механизма их защиты на мировом рынке.

Таким образом, финансовая поддержка аграрного производства является главным условием его развития в трансформационной экономике. Основные инструменты влияния государства на агропромышленный комплекс – бюджетные и кредитные. Их использование базируется на комплексном подходе, что дает возможность мобилизовать значительные финансовые ресурсы для сельскохозяйственного производства.

Литература: 1. Кириленко І. Г. Удосконалення системи фінансово-економічних відносин у діяльності агропромислового виробництва в Україні // Економіка АПК. – 2006. – №6. – С. 3 – 7. 2. Гудзь О. Е. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 578 с. 3. Саблук П. Т. Економічний механізм АПК у ринковій системі господарювання // Економіка АПК. – 2007. – №2. – С. 3 – 11. 4. Саблук П. Т. Економічні інтереси як основа розвитку аграрного виробництва // Економіка АПК. – 2004. – №8. – С. 3 – 6. 5. www. agroua. net/news. 6. Шубравська О. Розвиток банківського кредитування агросфери у контексті забезпечення її економічної сталості // Фінанси України. – 2006. – №7. – С. 131 – 138. 7. Непочатенко О. О. Кредитування сільськогосподарських товаровиробників на основі диверсифікації фінансових послуг // Економіка АПК. – 2007. – №6. – С. 61 – 66. 8. Супіханов Б. К. Бюджетна підтримка сільського господарства // Економіка АПК. – 2007. – №2. – С. 61 – 66.

УДК 330.101

Ким М. Н.

О ХАРАКТЕРЕ ТРУДА В ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКЕ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Целью настоящей работы является выяснение характера труда в теневой экономике и его роли в социально-экономическом развитии общества.

Прежде всего, необходимо определить категорию характера труда в отличие от его содержания. В результате длительной дискуссии среди советских экономистов, социологов и философов к

© Ким М. Н., 2007

80-м годам XX столетия наиболее широкое признание получила концепция разграничения понятий "содержание труда" и "характер труда" [1, с. 5 – 16]. Они отражают двойственную природу труда.

По мнению автора, если содержание труда отвечает на вопрос, как, каким образом производятся экономические блага, то характер труда – на вопрос, в чьих интересах совершается трудовая деятельность: в интересах самих работников или эксплуататоров, работодателей; в пользу только частных лиц, коллектива или в их пользу и общества в целом.

Неотъемлемой и весомой составляющей национальной экономики является её теневой сектор. Последний присущ всем стадиям социально-экономического развития, всем группам стран. Причем чем более развита страна, тем ниже доля и роль теневой экономики. Во второй половине 1990-х годов её удельный вес в национальной экономике в среднем составлял в развитых государствах Запады 12% ВВП, в странах с переходной экономикой – 23% и в развивающихся – 39% [2, с. 36]. Теневая экономическая деятельность свойственна любому государству. И сегодня нельзя определить состояние национальной экономики каждой страны, разрабатывать экономическую политику и решать социально-экономические проблемы без учета теневой экономики.

В связи с разграничением официальной и теневой экономики, на взгляд автора, следует различать общественно полезный и общественно вредный и даже опасный характер труда. В легальной (формальной) экономике субъекты хозяйствования получают прибыль и заработную плату, платят налоги в государственный и местные бюджеты, взносы в социальные фонды и т. п. Таким образом они удовлетворяют как свои личные и коллективные, так и общественные потребности. Поэтому их трудовая и предпринимательская деятельность носит общественно полезный характер. А деятельность в криминальном секторе теневой экономики, например, в производстве и реализации наркотиков и психотропных веществ, предназначенных для удовлетворения порочных и извращенных потребностей людей, носит общественно вредный и опасный характер.

Поскольку теневая экономика неоднородна, то и характер труда и деятельности в ней неоднороден, существуют вариации в их характеристике. Поэтому надо рассмотреть структуру субъектов теневой экономической деятельности. А для отграничения её от официальной необходимо определить сущность теневой экономики как критерий отнесения к ней составляющих. Автор исходит из того, что её составляет совокупность специфических экономических отношений по поводу сознательного сокрытия доходов от государственного контроля с целью личного или группового обогащения. Суть сводится к распределению и обмену благами между государством и субъектами официальной экономики, с одной стороны, и субъектами её теневого сектора на основе полной или частичной безвозмездности – с другой [3, с. 61 – 62]. Если субъекты легальной экономики и члены их семей в обмен на налоги и социальные взносы получают от государства общественные блага (образование, медицинскую помощь, услуги коммунального транспорта, общественный порядок и др.), то участники теневой деятельности и их домочадцы пользуются общественными благами безвозмездно. Это и безнравственно, теневые экономические отношения преимущественно аморальны [4, с. 5, 13].

Структура национальной экономики представлена в таблице. Второй, третий и четвертый секторы образуют не официальную экономику, а теневую – скрытая, или полуполюгальная, и криминальная, или подпольная, экономика. Ибо их деятельность противоречит действующей законодательно-нормативной базе регулирования экономических процессов и отношений, а агенты четвертого (криминального) сектора вдобавок ещё преступно нарушают законы и нормы.

Таблица

Структура национальной экономики

Характеристики	Официальная (формальная) – 1	Неформальная – 2	Скрытая (полулегальная) – 3	Криминальная (подпольная) – 4
Продукт	Обычные товары и услуги	Обычные товары и услуги	Обычные товары и услуги	Запрещенные законом товары и услуги
Использование продукта и доходов	В интересах всего народа и всех членов общества	В интересах самих субъектов хозяйствования	Продукт для удовлетворения потребностей всех членов общества, а доходы только для коллектива фирмы	Продукт для удовлетворения порочных потребностей, доходы только для субъектов данной экономики
Субъекты	Собственники и руководители; менеджеры; наемные работники – специалисты и рабочие	Индивидуальные работники; мелкие предприниматели; репетиторы и др.	Собственники и руководители; менеджеры; наемные работники – специалисты и рабочие	Руководители (главари); менеджеры, сутенеры и др.; исполнители и рабочие
Степень легальности	Соответствие действующему законодательству	Без нарушения действующего законодательства	Нарушение законодательства: сокрытие доходов и уклонение от налогов	Преступное нарушение законов и морали
Характер труда и деятельности	Общественно полезный	Частно полезный	Коллективно полезный	Общественно вредный и опасный

Важнейшим и преобладающим сектором теневой экономики в трансформационных обществах является скрытая, или полуполюгальная, экономика. К ней относятся незарегистрированные субъекты хозяйствования: фирмы (предприятия, организации, индивидуальные компании), неучтенное производство на зарегистрированных предприятиях.

Нельзя согласиться с трактовкой субъектов полуполюгальной экономики, при которой ими изображаются лишь менеджеры [2, с. 15]. К этим субъектам относятся и специалисты, и рабочие, которые непосредственно создают товары и доходы, участвуют в их распределении, получая зарплату по второй, неофициальной ведомости. Таким образом, весь коллектив фирмы получает теневые доходы. Потому труд и предпринимательская деятельность тут носят коллективно полезный характер. Сокрытые доходы и прибыль реализуют интересы членов коллектива.

Наконец, криминальный сектор экономики составляют производство и торговля наркотическими и психотропными веществами, производство и контрабанда оружия, проституция и т. д. К этим деяниям примыкает фиктивная экономика: рекет, грабежи, мошенничество, коррупция и другие виды "чистого" преступного перераспределения доходов. Они не имеют отношения к производству товаров и услуг, кроме производства преступлений с целью безвозмездного присвоения чужих денег и имущества.

Роль теневой экономики и труда в ней противоречива: они выполняют как отрицательные (дестабилизация экономики, антисоциальная и антигуманная, морально-этическое разложение нации и др.), так и положительные (информационно-предупредительная о неполадках и несбалансированности в хозяйстве страны, продуктивная — увеличение ВВП, социальная амортизация и т. п.) функции.

Таким образом, труд и деятельность в теневой экономике носят общественно вредный и даже опасный характер в криминальном её секторе, а в скрытой — коллективно полезный и аморальный, в отличие от общественно-полезного характера в официальной экономике.

Так как различные составляющие теневой экономики и деятельность в них играют неоднородную социально-экономическую роль, то необходима дифференцированная государственная политика по отношению к ним. Скрытую, полуполюгальную экономику необходимо легализовать и детенизировать, а по отношению к подпольной экономике проводить жесткую политику её искоренения.

Литература: 1 Изменение содержания и характера труда в условиях развитого социализма / Отв. ред. М. Д. Плинер. — Л.: Ленингр. университет, 1982. — 160 с. 2. Латов Ю. В. Теневая экономика: Уч. пособие для вузов / Ю. В. Латов, С. Н. Ковалев. — М.: НОРМА, 2006. — 336 с. 3. Ким М. Н. О сущности и роли теневой экономики в социально-экономическом развитии общества / М. Н. Ким, Н. И. Кравченко // Наук. праці Донецького національного університету. Серія економічна. — Вип. 31. — 2007. — 2(117). — С. 60 — 65. 4. Мазур І. І. Детінізація економіки в трансформаційних суспільствах: Автореферат доктора економічних наук. — К.: Київський нац. університет ім. Т. Шевченка, 2007. — 40 с.

УДК 338.1

Клочко А. М.

ВПЛИВ КРИМІНОГЕННОЇ СИТУАЦІЇ НА СТАЛІСТЬ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

За умов, коли в економіці України відбулося реальне зрушення від стагнації до зростання, особливо актуальним стає питання щодо забезпечення сталості цього зростання, що вирішується лише шляхом системного застосування всього комплексу засобів державної економічної та соціальної політики.

Взагалі перехід України на шлях сталого економічного розвитку є відповіддю на виклик глобальної природно-господарської трансформації світової економіки та співтовариства. Доцільність переходу до реалізації стратегії сталого розвитку нашої держави визначається як внутрішніми чинниками, так і зовнішніми, що пов'язані з євроінтеграційними прагненнями країни і необхідністю виконання нею міжнародних зобов'язань.

Україна задекларувала своє бажання перейти на шлях сталого розвитку ще на конференції в Ріо-де-Жанейро у 1992 р., підписавши Декларацію Ріо і Програму дій "Порядок денний на XXI століття". На наступних конференціях "Ріо+5" та "Ріо+10" українська держава підтвердила свої прагнення йти шляхом сталого розвитку. У країні було створено Національну комісію сталого розвитку України при Кабінеті Міністрів (Постанова КМУ від 8 жовтня 1997 р. №1123). З метою поліпшення формування державної політики у сфері сталого розвитку Указом Президента України від 4 лютого 2003 р. №76 при ньому була створена Національна комісія зі сталого розвитку як консультативно-дорадчий орган [1].

Управління стратегії сталого розвитку функціонує в апараті Ради національної безпеки і оборони України.

За період незалежності в Україні Верховна Рада прийняла низку правових актів, спрямованих на поступовий перехід до сталого розвитку, зокрема Постановою Верховної Ради України від

© Клочко А. М., 2007

24 грудня 1999 р. схвалено Концепцію сталого розвитку населених пунктів, розраховану на тривалу перспективу.

Постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. №634 було затверджено "Комплексну програму реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003 – 2015 роки". Програма є основою стратегічного планування переходу України до сталого розвитку та її інтегрування в європейське і світове співтовариство. Основними завданнями Програми є ліквідація бідності, впровадження моделей сталого виробництва та споживання, спрямованих на забезпечення життєдіяльності людини, охорона й раціональне використання природних ресурсів, оптимізація ресурсної бази економічного та соціального розвитку [1].

На жаль, практичні механізми втілення вимог законодавства щодо забезпечення сталого розвитку поки що розроблені недостатньо. Цьому заважають саме відсутність різноманітних природних, соціальних та економічних передумов.

На сьогодні як теоретики, так і практики значну увагу приділяють природним, соціальним та економічним передумовам сталого розвитку України [1 – 4]. Але серед низки різноманітних передумов ніхто, окрім Л. Зайцева, не приділяв уваги такій соціальній передумові, як ступінь криміногенності ситуації. Саме Л. Зайцев у процесі оцінки сталості розвитку економіки регіону визначив серед п'яти груп соціальних індикаторів групу індикаторів криміногенної ситуації [2].

Економічна трансформація є складним соціально-економічним феноменом, у якому дуже непросто виявити чіткі й недвозначні причинно-наслідкові зв'язки між окремими явищами, діями окремих економічних гравців і їх наслідками. Ось чому при аналізі трансформації як економічного процесу існує серйозна загроза вдатися до досить широких узагальнень і тим самим недооцінити специфіку перехідної економіки. З іншого боку, є спокуса розглядати окремі (випадкові) явища як певні закономірності й тенденції переходу до ринкової економіки.

Таким чином, у межах даного наукового дослідження буде проаналізовано, якою мірою впливає криміногенність ситуації на сталість економічного розвитку України.

У підходах до визначення суті стійкого розвитку на початковому етапі домінувала екологічна складова. Нині ж стійкий розвиток передбачає поряд з екологічними широке коло економічних і соціальних питань у їх взаємозв'язку та взаємодії.

"Узагалі соціальні індикатори сталого розвитку країни повинні визначати параметри соціальної дійсності, недотримання яких може перетворити потенційні загрози порушення соціальної рівноваги на реальні. Ці індикатори фіксують норми та задають орієнтири соціального розвитку..." держави "...з точки зору забезпечення її сталого розвитку" [2].

Ступінь криміногенності ситуації характеризує рівень злочинності в державі, зокрема економічної.

"За повідомленням органів внутрішніх справ, прокуратури та податкової міліції, протягом 9 місяців 2007 р. зареєстровано 315,5 тисяч злочинів, що на 3,3% менше, ніж у січні – вересні 2006 р., з числа яких 6,5 тисяч виявлено податковою міліцією.

У загальній кількості злочинів 45,4% становили злочини проти власності, 2,5% – злочини у сфері господарської діяльності" [5, с. 88].

Водночас обсяг ВВП за 9 місяців поточного року збільшився відносно такого ж періоду минулого року на 7,3% і склав 492 504 млн. грн. [5, с. 3].

Тобто кількість злочинів зменшилася на 3,3%, а обсяг ВВП – збільшився на 7,3%.

З точки зору Г. Пастернак-Таранушенка, кримінальна безпека – "різновид безпеки, який не має конкретного носія, але потужно впливає на економічний стан держави (через економічні злочини)... За даними правоохоронних органів України, грошовий обіг тіньової економіки зараз наближається за обсягом до грошового обігу всієї легальної економіки. Має прямий (дії економічного характеру) або непрямий (через зростання соціальної напруги внаслідок погіршення психічного стану населення, невпевненість владних структур тощо) вплив на економічну безпеку держави" [6].

Таким чином, виходячи з аналізу статистичних даних криміногенної ситуації та задекларованих положень українських дослідників відносно кримінальної безпеки, можна зробити висновок, що існує тісний зворотний зв'язок між рівнем криміногенної ситуації та сталістю економічного розвитку в державі. Дійсно, більш конкретніше вивчення впливу криміногенної ситуації на сталість економічного розвитку в державі можливе за допомогою економіко-математичного моделювання цих процесів.

Взагалі визначення соціальних та економічних передумов як пріоритетних дозволить впровадити в практику механізми втілення вимог законодавства соціально-економічної політики, які забезпечать стійке зростання економіки України.

Література: 1. Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006: Монографія / За ред. О. С. Власюка. – К.: НІСД, 2006. – 576 с. 2. Зайцева Л. Оцінка сталості економічного розвитку регіону // <http://www.uapa-dlc.org.ua/ukrmisto/1/n1g2s4.htm>. 3. Указ Президента України від 12 лютого 2007 року №105/2007 "Про Стратегію національної безпеки України" // <http://www.rada.gov.ua>. 4. Постанова КМУ від 21 березня 2007 р. №544 "Про підсумки соціально-економічного розвитку України у 2006 році та основні завдання на 2007 рік" // <http://www.rada.gov.ua>. 5. Про соціально-економічне становище України за січень–вересень 2007 року. – К.: Держкомстат України, 2007. – 108 с. 6. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення. Підручник для державних службовців, науковців, студентів і аспірантів вищих навчальних закладів економічного профілю / За ред. проф. Б. Кравченка. – К.: Кондор, 2002. – 304 с.

РОЗВИТОК ОСВІТИ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Дослідженню ефективності розвитку сфери освітніх послуг приділяється на сучасному етапі достатньо уваги. Згідно з останніми з них вважається, що освіта прямо чи опосередковано впливає на всі сфери суспільного життя країни: національну економіку, соціальну структуру суспільства, продуктивність праці, рівень доходів населення, розмір заробітної плати та ін.

У більшості випадків дослідники приходять до висновку, що ефективність освіти зводиться до зростання макроекономічних показників: ВВП, ВНП, НБ, у той час як освіта є джерелом не лише економічного зростання, а й вагомим фактором економічної та соціальної стабільності держави, джерелом соціальної й економічної безпеки, однією з головних передумов сталого соціально-економічного розвитку країни з ринковою економікою.

Починаючи з 80 – 90-х рр. ХХ століття освіта починає виступати одним із ключових факторів у теоріях і моделях економічного зростання. Наприклад, уже в 1988 році Р. Лукас [1] одним із перших намагається оцінити вклад людського капіталу, в тому числі й освіти, в економічний розвиток. Вагомим значення освіти як фактору економічного зростання також надають Т. Шульц [2], Е. Денісон [3], Р. Барро [4], Дж. Менк'ю, Д. Ромер та Д. Уейл [5], М. Найт, Н. Лойаза та Д. Віллануева [6], Д. Ренелт [7], С. Зервос [8] та інші економісти. Саме освіта в численних дослідженнях, що стосуються економічного зростання, є важливим чинником макроекономічного зростання. Цей фактор відтіснив на другий план такі важливі змінні, як заощадження, інвестиції і зростання населення, а такі параметри, як інфляція, фіскальна й монетарна політика, політична нестабільність, у більшості моделей не розглядаються взагалі.

Незважаючи на наявність великої кількості публікацій, що стосуються дослідження освіти в якості фактора економічного зростання, дослідники залишають недопрацьованим питання щодо ролі ефективності функціонування сфери освітніх послуг у процесі сталого соціально-економічного розвитку країн, які розвиваються, що й визначає *актуальність* теми даного дослідження.

Мета даної статті – виявлення явищ, які характеризують недостатній рівень соціально-економічної ефективності функціонування сфери освітніх послуг в Україні, наведення способів їх пом'якшення, доведення того, що саме ефективне функціонування сфери освітніх послуг є передумовою сталого економічного розвитку країн із транзитивною економікою.

Протягом останніх десятиліть у високорозвинених країнах світу освіта і наука все більше наближаються до центру суспільного життя, визначаючи його темпи й особливості розвитку, зокрема в економічній царині. Оскільки в межах освіти формуються й нагромаджуються основні ресурси сучасного економічного розвитку, переоцінити їх роль у реалізації та забезпеченні сталого економічного життя країни, намагання здійснити "прорив" у постіндустріальну інформаційну глобальну економіку неможливо.

Як засвідчує досвід, країни, що здатні розвивати і сприяти ефективному функціонуванню сфери освітніх послуг, здатні до стабільних темпів економічного розвитку. Наприклад, у середині 1960-х років країна Сінгапур, яка на сьогодні входить до числа високорозвинених країн світу і знаходиться на 24 місці за індексом людського розвитку, була однією з найбідніших країн Азії. Зайняти провідні світові позиції країні допомогла фундаментальна реформа у сфері освітніх послуг. Через деякий час, у 80-х роках ХХ століття, досвід Сінгапуру перейняла Ірландія. Чинником успіху, знову ж таки, стали серйозні зміни в системі освіти, де витрати на освіту на сьогодні вважаються інвестиціями, а не соціальним навантаженням на державний бюджет. У результаті усього країна за показниками індексу людського розвитку в теперішній час займає 19 місце серед 174 країн світу (Росія – 60, Канада – 3, США – 6 місце, 2002 рік) [9].

Саме освіта в країнах, що розвиваються, на думку автора, визначає і має визначати зміст та етапи соціально-економічного розвитку.

На жаль, що стосується України, то реформи освітньої сфери за останні роки стосувалися не суто економічного механізму функціонування галузі, а, насамперед, організаційних питань чи то питань управління галуззю, проблем входження в єдиний європейський освітній і науковий простір та ін. За відсутності фундаментальних економічних реформ освіта становить лише потенційний фактор, передумову сталого економічного розвитку. Джерелом розвитку вона стає лише за умови створення передумов для її ефективного функціонування, розробки комплексних методів оцінки соціально-економічної ефективності функціонування галузі, впровадження науково обґрунтованих нових методів і способів управління галуззю.

Набуття Україною незалежності в кінці ХХ століття ознаменувало її перехід до нових форм господарювання, в тому числі і в освіті. Не маючи власного досвіду, ефективних методів і важелів державного регулювання галузі, ефективність функціонування сфери освітніх послуг досі є вкрай низькою, що пояснюється, насамперед, такими явищами:

кількість навчальних закладів зростає, в той час як рівень грамотності в країні знижується;
уповільнюється соціально-економічний розвиток країни;
зростає рівень безробіття;
знижується продуктивність праці у всіх галузях національної економіки;
навчальні заклади перетворюються у суб'єкти національної політики і ринкової економіки;
скорочується рівень охоплення освітою, за винятком вищої, на всіх її рівнях (дошкільна, середня, професійна).

Пояснити негативні тенденції в освіті, на думку автора, можна лише тим, що держава приділяє освіті неналежну увагу в забезпеченні сталих темпів соціально-економічного розвитку. Лише кардинальні економічні реформи в системі освіти України, наявність ефективної системи державного управління соціальною та економічною ефективністю галузі є першоосновою подолання економічного відставання й залежності. Радикальні зміни на шляху підвищення ефективності системи освіти здатні забезпечити сталий соціально-економічний розвиток України, дає шанс країні не потрапити в розряд "третьосортних" залежних країн, зберегти й зміцнити основи державотворення.

Література: 1. Lucas R. On the Mechanism of Economic Development // Journal of Monetary Economics. – Vol. 22. – P. 3 – 42. 2. Shults T. Investment in Human Capital // Economic Growth – an American Problem. Englewood Cliffs, 1964. 3. Denison E. The Sources of Economic Growth in the United States and Alternative Before Us. – N. Y., 1962. 4. Barro R. Economic Growth in a Section of Countries // Quarterly Journal of Economics. – 1991. – Vol. 106. – No 2. 5. Mankiv G. Contribution to the Empirics of Economic Growth / G. Mankiv, D. Romer, D. A. Weil. 6. Knight M. Testing the Neoclassical Theory of Economic Growth / M. Knight, N. Loayza, D. Villanueva IMF staff papers, 1993. 7. Levine R., Renelt D., A sensitivity Analysis of Cross-Country Growth Regressions // American Economic Review. – 1992. – September. 8. Levine R., Zervos S. What We Have Learned about Policy and Growth From Cross-Country Regressions // American Economic Review. – 1993. – May. 9. Сумарокова Е. Образование и экономический рост // Высшее образование сегодня. – 2004. – №12. – С. 18 – 23.

Комаринець С. О.

УДК 65.012.3

АДАПТАЦІЯ І ГНУЧКІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ЗАСОБИ РЕАГУВАННЯ НА МІНЛИВІСТЬ СЕРЕДОВИЩА

В умовах нестабільності зовнішнього середовища й обмеженості ресурсів життєдіяльність організації як елемента економічної системи залежить від її здатності оперативно задовольняти потреби споживачів, тобто знаходити механізми швидкої адаптації до ринкових вимог і способи підвищення організаційної гнучкості.

Вирішенню проблем адаптації і гнучкості організації присвячені праці В. Васильєва, І. Рісіна, Р. Сатановського, де сформульовані основні поняття, принципи й підходи до оцінки організаційної адаптивності та гнучкості. Віддаючи належне розробкам цих авторів, слід зауважити, що подальшого уточнення змісту та чіткого розмежування вимагають поняття "адаптація" і "гнучкість" організації.

Завдання статті – провести порівняльний аналіз економічного змісту понять "адаптація" і "гнучкість", виявити їх спільні та відмінні риси.

Основними складовими будь-якої системи є її елементи та два види зв'язків: між елементами системи і між системою та компонентами зовнішнього середовища. Виділяють три явно виражені сукупності систем: стаціонарні, елементи яких пов'язані стабільними внутрішньосистемними зв'язками в умовах постійного середовища; квазістаціонарні, які характеризуються протиріччям між прагненням систем до збереження своїх параметрів і необхідністю постійного розширення адаптаційних можливостей; динамічні, в яких елементи системи домінують над цілісним утворенням [1].

Економічна організація (ЕО) розглядається як мікросистема, що діє в межах конкретної макросистеми (зовнішнього середовища), при цьому спостерігається певна конвергентність у розвитку між ними [2]. Тому невід'ємним атрибутом сучасної ЕО як мікросистеми є зміни, тобто перехід з одного стану в інший, що включає переміщення в просторі, внутрішні перетворення форм, усі процеси розвитку і дигресії, які спричиняють якісні трансформації різних характеристик системи. Природно, що всі вказані процеси супроводжуються розвитком протиріччя як усередині системи, так і в метасистемних відносинах.

Сучасне зовнішнє середовище спричиняє часті перетворення у споживчому, конкурентному й технологічному секторах, а отже, є динамічним. Його динамічність вважають основним чинником мінливості, яка впливає на ефективність виробництва, зменшує міжорганізаційні зв'язки, радикально змінює конкурентну ієрархію, змушує ЕО залучати більше ресурсів, щоб вижити. Отже, спостерігається тенденція переходу ЕО із сукупності стаціонарних до динамічних систем.

© Комаринець С. О., 2007

Основними параметрами, які характеризують ЕО, є її стан, поведінка, рівновага, стійкість і загальні характеристики розвитку [2]. Чинники, які впливають на стійкість системи, можуть бути внутрішніми та зовнішніми. Вони можуть впливати на різні ЕО по-різному. У кожному випадку слід виділити групу чинників впливу на ЕО і намагатися адаптуватися до них.

Адаптація – це "приспособлення організмів, органів чуття до умов існування, до оточення" [3, с. 19]. Цей термін спершу застосовувався щодо біологічних систем, а стосовно економічних його слід трактувати ширше, перш за все, через цілеспрямований характер змін пропорцій у системі та її підсистемах. Адаптація включає різноманіття умов, до яких може пристосуватися система (адаптивність), здатність системи до цілеспрямованого пристосування у складних середовищах (здатність до адаптації) і власне сам процес такого пристосування [4].

У біологічних системах для пристосування використовується лише наявна інформація про стан зовнішнього середовища. При цьому, як правило, відсутній цілеспрямований вплив ззовні. Це і є пристосування в прямому значенні. Про жодну адаптацію в майбутньому, навіть найближчому, пов'язану зі змінами зовнішнього середовища, не йдеться. В економічних системах також, зазвичай, відчувається брак інформації, але обов'язковими є спеціальні елементи, які дозволяють цілеспрямовано змінювати стан системи в поточний момент відповідно до прогнозованого стану зовнішнього середовища. З урахуванням динамічного характеру продукції і виробництва лінія поведінки економічних систем може встановлюватися лише на базі майбутніх оцінок, які є випадковими та неточними, проте нестача інформації компенсується за рахунок практичних знань, результатів моделювання тощо. Отже, принципова відмінність адаптації в економічних системах від пристосування в біологічних полягає у прийнятті рішень про майбутні зміни в системі, навіть коли відсутня вся необхідна інформація.

Теорія адаптації виробництва вважається методологічною основою концепції гнучкості, при формуванні якої в другій половині ХХ ст. виходили з того, що пошук варіанта економічно гнучкої організації виробництва зводиться до вибору оптимальної концентрації виробництва однорідної продукції, процесів, функцій управління за критерієм мінімуму затрат живої та уречевленої праці. У 1970 – 80-х рр. сфера вивчення поширилась на адаптаційні виробничі системи. У 1980 – 90-х рр. поняття гнучкості тісно пов'язують з адаптацією [4].

Гнучкий – це "здатний легко змінюватися; багатий на відтинки; той, який вмilo і швидко застосовується в різних обставинах" [3, с. 99]. Сьогодні дослідники розширюють сферу застосування гнучкості поза виробничими системами і вважають її одним із засобів контролю мінливості середовища, яка зумовлює те, що ЕО змінюється й діє не так, як заплановано, створюючи в результаті надлишкові та змінні резерви, сукупні гнучкі ресурси та різноманітні стратегічні можливості. Отже, ЕО спроможна змінювати середовище, використовуючи свої резерви, ресурси та можливості. Тому зрозуміло, що між змінами в середовищі й ЕО існує взаємозв'язок, адже окремі зміни впливають на її діяльність, а на інші вона сама здатна впливати або навіть їх спричиняти. Відповідно до зовнішніх умов, на які ЕО не може вплинути або які не здатна передбачити, вона повинна змінюватися й адаптуватися. Тоді говорять про гнучкість у пасивному застосуванні, яка, на думку сучасних дослідників, і відповідає адаптації. Коли ж ЕО сама впливає на зміни або їх спричиняє, кажуть про активне значення гнучкості, яке дозволяє ЕО досягти конкурентної переваги. Теоретичним підґрунтям активного застосування гнучкості є ресурсно-базовий підхід, який підкреслює важливість наявних внутрішніх і розроблених усередині ЕО ресурсів, одним із яких є гнучкість. Саме своїм активним застосуванням гнучкість відрізняється від адаптації та є ширшим поняттям, оскільки може використовуватися і пасивно, й активно водночас.

Найширше поняття гнучкості застосовують у виробництві. Виробнича гнучкість – це можливість одночасної обробки різних деталей і їх груп, здатність швидко переходити до випуску нових виробів без зупинки обладнання для переналаштування, яке проводиться паралельно з роботою системи. Вона може бути вбудованою, тобто самоналаштуванням системи – здатністю адаптуватися до різних внутрішніх і зовнішніх змін без втручання оператора, і потенційною – здатністю передбачати майбутні зміни, які зароджуються за межами системи, при цьому необхідна зовнішня команда або людське втручання без потрібного переналаштування роботи [5]. Таким чином, у виробничій гнучкості помітний і пасивний аспект, який відображають у вигляді вбудованої гнучкості, і активний, втілений у потенційному її відповіднику. Тут теж можна провести розмежування між адаптацією, яка відповідає вбудованій (пасивній) гнучкості, та гнучкістю, в цьому разі виробничою, яка поєднує і вбудовану, і потенційну (активну) гнучкість.

Отже, поняття адаптації та гнучкості мають спільні й відмінні риси. Адаптація – це пасивна гнучкість, здатність пристосовуватися до змінних вимог середовища, а гнучкість – це не лише адаптація, або пасивна складова, але й активна, що полягає у здатності організації змінювати середовище. Саме остання і забезпечує конкурентоспроможність організації в мінливому економічному середовищі.

У статті охарактеризовано поняття "адаптації" та "гнучкості" й доведено їх нетотожність за економічним змістом і принципами застосування. Надалі заплановано дослідження методичних підходів та показників оцінки гнучкості організацій.

Література: 1. Рисин И. Е. Управление изменениями и противоречиями в социально-экономических системах / И. Е. Рисин, И. Трещевский // Вестник ВГУ "Экономика и управление". – 2003. – №1. – С. 76 – 82. 2. Омельченко В. Я. Границы и потенциал экономической организации // Научные труды ДонНТУ. Серия экономическая. Вып. 70. – С. 55 – 62. 3. Словник української мови в 10 томах / Зав. ред. М. Л. Мандрика. – К.: Наукова думка, 1971. – С. 19; Т. 2. – С. 99. 4. Сатановский Р. Л. Организационное обеспечение гибкости машиностроительного производства. – Л.: Машиностроение, 1987. – 96 с. 5. Васильев В. Н. Гибкие производственные системы. – М.: Знание, 1985. – 64 с.

НАПРЯМИ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Забезпечення стабільності економіки, пропорційності та збалансованості функціонування й розвитку різних її секторів і сфер багато в чому здійснюється завдяки контролю за фінансовими потоками, своєчасному коригуванню дохідних та видаткових статей бюджету, тому що реальні фінансові відносини відрізняються від запланованих. Як правило, фактичні грошові витрати перевищують прогнозні величини, а доходи виявляються нижчими за очікувані. Тому виникає необхідність коригувати бюджети, використовувати державні резерви з тим, щоб сприяти функціонуванню та розвитку найважливіших секторів економіки, узгодити їх фінансування з можливостями держави.

Бюджет є інструментом фінансового регулювання економіки, а бюджетна система становить одну з провідних ланок державного управління економікою. Дослідження ролі бюджетних видатків у макроекономічному регулюванні є досить важливою та актуальною проблемою.

Аналіз проведених досліджень у цьому напрямі [1 – 3] показав, що під час розробки бюджетно-податкової політики не завжди використовуються сучасні теоретичні концепції та практичний досвід економічно розвинутих країн, ураховується специфіка сучасного стану економіки України, аналізуються вплив і наслідки потенціальних рішень відносно бюджетно-податкової політики, враховується дія механізму мультиплікації.

Мета дослідження – визначення й аналіз завдань та напрямів бюджетного регулювання в Україні.

У сучасних умовах визначальними для бюджетно-податкової політики є глибина й масштабність державного регулювання системи розподілу, а результативність бюджетно-податкової політики виявляється, насамперед, у сприянні соціальній та інноваційній орієнтації економіки.

Ураховуючи пріоритетність, обсяг та терміновість здійснення державних видатків, можна зазначити основні завдання бюджетного регулювання: визначення напрямків розвитку бюджетної системи з урахуванням можливостей інтеграції економіки держави в міжнародні економічні процеси; прогнозування макроекономічних показників соціально-економічного розвитку, враховуючи виконання та аналіз усіх показників бюджету за звітні бюджетні періоди; обґрунтування першочерговості здійснення державних видатків з визначенням результату в кількісному вимірі; пошук нових джерел фінансування видатків, передбачених у законі на відповідний бюджетний період; постійний фінансовий контроль і чітке регулювання дохідної частини бюджету, контроль над збалансуванням дохідної та видаткової частин бюджетів усіх рівнів відповідно до правових норм держави.

З метою створення умов для довгострокового економічного зростання політика бюджетних видатків потребує: суттєвого вдосконалення, стратегічні напрями якого полягають у розробці та прийнятті законодавчого акта щодо бюджету розвитку, в якому мають бути чітко визначені джерела його формування, напрями використання бюджетних коштів, механізми відбору програм, проектів для фінансування, узгодження обсягів фінансування державних цільових програм із обсягами фінансування бюджетних програм у розрізі головних розпорядників; формування інвестиційної програми на середньострокову перспективу (3 – 5 років) та узгодження її з основними параметрами середньострокового бюджетного плану; застосування методології аналізу "затрати — вигоди" до всіх без винятку державних інвестиційних проектів із розвитку виробничої та соціальної інфраструктури, забезпечення прозорості методики вибору об'єктів інвестування, розробки комплексної системи моніторингу виконання бюджетних інвестицій та обґрунтування економічних критеріїв для виділення бюджетних інвестицій [2].

Бюджетна політика України у 2008 – 2009 рр. має виходити із вирішення завдань поєднання макроекономічної стабільності та формування довгострокових чинників економічного зростання. З цією метою необхідно оптимізувати та скоротити перелік державних цільових програм, сформулювати критерії розробки, виконання і звітування про їх виконання. Проект інвестиційного бюджету на середньострокову перспективу (2007 – 2009 рр.) необхідно узгодити з основними параметрами середньострокового бюджетного плану, використовуючи при цьому науково обґрунтовану методику вибору й оцінки інвестиційних проектів для бюджетного фінансування. Доцільно переорієнтувати капітальні видатки бюджету, насамперед, на створення інформаційно-комунікаційної, транспортної і комунальної інфраструктури як складових формування сприятливого інвестиційного та підприємницького середовища [3]. Органам державної влади необхідно здійснювати моніторинг виконання бюджетних інвестицій, сприяти залученню приватного сектору до проектів розвитку інфраструктури, забезпечити за допомогою бюджетно-податкових механізмів стимулювання інвестиційно-

інноваційної діяльності підприємств. Важливим результатом бюджетного регулювання економіки є створення соціально орієнтованої економіки. Тому дуже важливо визначити критерії соціальної ефективності використання бюджетних ресурсів головними розпорядниками коштів та встановити дієвий контроль за їх витрачанням.

Важливою проблемою державного регулювання економіки є вдосконалення міжбюджетних відносин у напрямі поєднання загальнодержавних інтересів та інтересів місцевих органів влади на основі використання принципів централізму й децентралізму при розмежуванні бюджетних повноважень, забезпечення при цьому досягнення високого ступеня самостійності бюджетів усіх рівнів та відповідальності кожної ланки влади за їх збалансованість.

Система міжбюджетних відносин повинна базуватися на оцінці мінімально необхідних потреб населення. Держава має забезпечувати гарантовані мінімальні стандарти, які, зокрема, визначають обов'язковий мінімальний рівень бюджетних видатків відповідних територій. Це потребує відповідного корегування не тільки бюджетного, а й галузевого законодавства, яке регламентує надання послуг за рахунок бюджету в галузях освіти, культури, охорони здоров'я, соціального забезпечення, житлово-комунального господарства. Обґрунтоване вирішення цих питань означає, що нормативи бюджетної забезпеченості будуть впроваджені.

Одним із головних питань міжбюджетних відносин є фінансове вирівнювання. Поняття "фінансове вирівнювання" використовується в практиці зарубіжних країн і передбачає процес збалансованості доходів та видатків місцевих органів влади з метою створення можливостей надання державних і суспільних послуг на рівні єдиних державних стандартів.

Головною метою фінансового вирівнювання в Україні може бути забезпечення територій ресурсами для їх вирівнювання в соціально-економічному розвитку. Це передусім обумовлено нерівномірністю територіального розміщення продуктивних сил, що, у свою чергу, означає диференціювання податкової бази окремих адміністративно-територіальних утворень. Такі питання повинні вирішуватися шляхом капітальних вкладень, розробки й реалізації вже затверджених програм економічного та соціального розвитку [1].

Подальший розвиток системи управління державними фінансами доцільно спрямувати на підвищення збалансованості бюджетного процесу й на посилення взаємозв'язку фінансово-бюджетної політики, основних напрямів соціально-економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць.

Література: 1. Гушта О. В. Шляхи зміцнення бюджетів органів місцевого самоврядування // Фінанси України. – 2006. — №2. – С. 54 – 55. 2. Василик О. Д. Державні фінанси України: Навч. посібник. — К.: Вища школа, 2005. — 384 с. 3. Лукінов І. Механізми державного та ринкового регулювання соціально-економічних процесів в Україні // Суспільство і економіка. – 2006. – №10 – 11. – С. 32 – 38.

УДК 331.211 (477)

Крамарева О. С.

Клочіхіна О. В.

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМ ОПЛАТИ ПРАЦІ В ТРАНЗИТИВНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Розвиток ринкових відносин в економіці України вимагає створення адекватних соціально-трудових відносин на макроекономічному та мікроекономічному рівнях. Оскільки основною формою доходів у країні залишається заробітна плата, впровадження прогресивних систем і обґрунтованих розмірів заробітної плати стають запорукою формування відносин партнерства між працівниками та роботодавцями і стимулом для підвищення ефективності праці.

Проблеми оплати праці досліджували представники всіх економічних шкіл. Оскільки погляди економістів формувались у різних економічних умовах, вони характеризуються неоднотайністю суджень. Проте теоретичні підходи багатьох вчених були прогресивними для свого часу, і тому вони набули розвитку в працях сучасних економістів різних країн.

Суттєвий внесок у розробку цієї проблеми зробили такі вітчизняні економісти, як Г. Бойко, М. Карлін, В. Карпенко, С. Новожилов, В. Рісе, С. Струмилін, які досліджували проблеми оплати праці.

Метою даного наукового дослідження є аналіз діючого механізму оплати праці в транзитивній економіці та визначення напрямів удосконалення систем оплати праці в Україні

© Крамарева О. С., Клочіхіна О. В., 2007

Проведений аналіз стану ринку праці показав, що недоліками діючого механізму оплати праці в Україні є низька ефективність праці, тіньові заробітки, відсутність стимулюючого характеру систем оплати праці. У транзитивних економіках завжди виявляються тенденції дисфункціональності її компонентів. Це стосується й механізму оплати праці. Стара система оплати праці, яка базувалася на соціалістичному принципі розподілу та адміністративно-командних методах її організації, зараз, по суті, ліквідована, а новий ринковий механізм оплати праці формується дуже повільно.

Заробітну плату в умовах ринку можна розглядати як суперечливу єдність вартості витраченої робочої сили працівника і витрат роботодавця. Хоча ціна на робочу силу формується на ринку праці, на підприємствах заробітна плата встановлюється в результаті переговорів між підприємцями та профспілками. З цієї точки зору заробітна плата стає формою соціального компромісу, який поєднує інтереси соціальних партнерів [1, с. 60 – 62]. Ринкова модифікація форм і систем заробітної плати передбачає максимальну індивідуалізацію оплати праці завдяки використанню об'єктивної оцінки конкретного трудового внеску кожного найманого працівника. Результативність роботи, по суті, покладена в основу оплати праці, всієї кадрової політики в умовах ринку.

Вітчизняні економісти виділяють такі недоліки у сфері оплати праці: зменшення частки заробітної плати у валовому внутрішньому продукті, зниження реальної заробітної плати, випереджальне зменшення реальних заробітків порівняно зі зменшенням продуктивності праці, значне посилення міжгалузевої й регіональної диференціації зарплати та ін.

У сучасних умовах підприємства самостійно встановлюють форми, системи і розміри оплати праці й інші види доходів робітників. На державному рівні встановлюються лише розміри мінімальної зарплати та мінімальних компенсаційних доплат (за умов праці, що відхиляються від нормальних). Юридичною формою регулювання трудових відносин робітників і адміністрації підприємства є колективний договір, що укладається між адміністрацією та профспілками (колективом). Умови для додаткової оплати праці робітників (премії, надбавки тощо) регулюються внутрішнім документом по підприємству.

Однією з найбільш поширених форм застосування індивідуальної системи оплати праці в розвинених країнах є та, що заснована на індивідуальних трудових договорах (контрактах). У контракті встановлюються конкретні результати роботи, які повинен забезпечити працівник. Діюча система нарахування основної оплати праці жодним чином не пов'язана з конкретними результатами роботи. Адже при відрядній системі оплати праці підставою для виплати зарплати є наряд про кількість виготовленої продукції, при погодинній для службовців — усього лише табель виходу на роботу. Дійсна реалізація продукції на ринку, високоякісна робота фахівця може бути врахована лише в додатковій частині зарплати (в премії). Отже, контракт між роботодавцем і працівником дозволяє конкретніше обумовити питання винагороди за ефективну та якісну працю. Оплата праці за контрактом дозволяє враховувати професійно-кваліфікаційний статус працівника, його індивідуальні здібності, складність і значущість праці та практичні результати діяльності. Проте контракт має деякі недоліки порівняно зі звичайною формою трудового договору: він передбачає строковий характер трудових відносин, що сприяє посиленню залежності від роботодавця найманого працівника, внаслідок чого у працівника з'являється невпевненість у майбутньому.

У сучасних умовах в Україні з'явилися нові форми оплати праці, серед яких найбільше застосовуються змішані системи, які мають одночасно ознаки тарифних і безтарифних систем оплати праці, колективної та індивідуальної організації зарплати (наприклад, комісійна форма оплати праці і дилерський механізм) [2, с. 64 – 71].

Комісійна форма доцільна для робітників збуту підприємства, оскільки передбачає оплату дій робітника щодо укладання угоди від імені підприємства й отримання комісійних процентів від загальної суми цієї угоди.

Дилерський механізм передбачає придбання робітником продукції підприємств за свій рахунок з метою наступної її реалізації завдяки власним зусиллям. Іноді робітник розраховується з підприємством після реалізації продукції за заздалегідь установленною ціною. Цей механізм можна розглядати як виплату зарплати авансом у вигляді "натури" з наступним грошовим перерахунком. Такий механізм широко використовується в текстильній і харчовій галузях.

Удосконалення систем оплати праці в ринковій економіці відбувається також завдяки формуванню гнучкої системи оплати праці.

Спираючись на динаміку ВНП, продуктивності праці, інфляції, держава встановлює мінімальні розміри заробітної плати, пенсій, різних соціальних виплат. У той же час особисті досягнення працівника і результати роботи підприємства також повинні бути гнучкими й забезпечувати зростання зарплати, створюючи стимули до продуктивної праці.

Отже, витрати на робочу силу складаються із більш-менш жорсткої частини витрат та гнучкої складової доходів. До жорсткої складової можна віднести оплату за тарифними ставками й окладами, виплати, які здійснюються за умовами колективних договорів та відповідно до чинного трудового законодавства (наприклад, доплати і компенсації за важкі та шкідливі умови праці, роботи у вихідні дні та нічні години) [3, с. 19 – 21].

Гнучка компонента витрат на робочу силу може включати: надбавки за продуктивність праці вище норми, раціоналізаторські пропозиції, виконання термінових і відповідальних завдань, соціальні виплати. Підвищенню гнучкості заробітної плати сприяє виплата дивідендів, а також співвідношення попиту та пропозиції на певні професії. Збільшення гнучкої компоненти при обмеженні тарифної частини витрат на робочу силу дає змогу роботодавцям підвищувати мотивацію праці, наймати кращих працівників, що позитивно відобразиться на результатах роботи фірми.

Велике значення при формуванні державної політики у сфері оплати праці набувають інституційні регулятори, зокрема, оподаткування заробітної плати та посилення соціального захисту найманих працівників.

Удосконалення систем оплати праці дає можливість підсилити її стимулююче значення, сприяти підприємництву й ініціативі, забезпечити ефективний соціальний захист найманих працівників, створити надійний мотиваційний механізм.

Література: 1. Бенько І. Роль сучасних мотиваційних теорій в організації оплати праці / І. Бенько, Г. Бойко // 36. наук. праць. "Формування економічних відносин в умовах ринку": – Тернопіль. – 2005. – Вип. 2. – С. 60 – 62. 2. Галушка З. І. Проблеми реформування заробітної плати при переході до ринкової економіки / З. І. Галушка, В. О. Соболєв // 36. наук. пр. каф. екон. теорії та менеджменту "Реалізація системи економічних інтересів у ринковій економіці". – Чернівці. – 2006. – С. 64 – 71. 3. Карлін М. Зміст праці й методологічні проблеми її стимулювання // Україна: аспекти праці. – 2006. – №1. – С. 19 – 21.

УДК 331.261.2

Красноносова О. М.

ФОРМУВАННЯ ЯКОСТІ ПРАЦІ ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Інтеграція України до європейського співтовариства робить актуальними питання визначення напрямів удосконалення вітчизняного виробництва. Останнім часом усе більше уваги приділяється проблемам підвищення якості праці як основі конкурентоспроможності вітчизняної продукції [1]. Ринкові відносини передбачають реалізацію засобів виробництва і предметів споживання через купівлю-продаж на ринку. Ринок спонукає товаровиробників через економічний інструмент конкуренції до підвищення якості праці та продукції, адже тільки за таких умов можна забезпечити конкурентоспроможність. Якість праці органічно пов'язана з рівнем культури праці, високоякісна продуктивна діяльність здійснюється певною мірою тільки в культурно перетвореній праці, яка дозволяє кожному виконавцю найкращим чином реалізувати свої можливості.

Метою роботи є узагальнення теоретичних засад щодо формування якості праці в суспільно-му виробництві як складової стратегії сталого економічного розвитку України.

Якість праці є складним явищем, що охоплює своїм впливом усі сторони виробничої діяльності. Так, одні якісні зміни в праці становлять джерело її продуктивності, інші – основу підвищення якості продукції, треті – забезпечують зберігання уречевленої праці, тому можна погодитись, що в результаті зростання якості праці одночасно здійснюється підвищення якості продукту, його якісних властивостей та економічне витрачання матеріальних ресурсів.

У сучасній економічній літературі [2; 3] приділяється увага питанням підвищення якості продукції, зростання продуктивності праці, але недостатньо висвітлені питання якості праці.

Важливими показниками для оцінки якості праці є:

технічний рівень праці, що відображає рівень техніки, яка використовується у процесі виробництва;

естетичний рівень, що характеризується комплексом властивостей, пов'язаних з естетичними відчуттями й поглядами;

рівень інтенсивності праці, пов'язаний із часткою використання ручної праці на виробництві; ступінь монотонності праці та рівень кваліфікації виконавців.

Серед елементів структури якості праці виділяють складність праці, що характеризується різноманітністю властивостей та рис праці, таких, як більш кваліфікована праця, праця з найкращою якістю. Складність праці органічно пов'язана з кваліфікацією виконавців, вона також включає такі складові, як відповідальність і напруженість. До структури якості праці належить інтенсивність праці [3].

У структурі якості праці виділяють також продуктивність праці. Категорії якості та продуктивності праці мають свої специфічні особливості. За своєю природою якість праці є первинною, вона тотожна змісту праці, а продуктивність є вторинною, вона виражає зміну якості, що дозволяє меншій її кількості виробляти більше споживчої вартості [4]. В основі продуктивності завжди лежить якість конкретної праці. Поліпшення якості праці, зростання її продуктивності та підвищення ефективності виробництва в цілому, в першу чергу, залежить від технічного рівня виробництва, який відображається в тому числі у комплексній механізації та автоматизації виробництва, ліквідації ручної праці, скороченні непродуктивних витрат робочого часу, впровадженні нових, прогресивних технологічних процесів, використанні більш високопродуктивного обладнання, застосуванні прогресивного інструменту. Якщо підприємство не впроваджує вищезазначених заходів для переозброєння

виробництва, підвищення значення показника продуктивності праці може відбуватися тільки до певного рівня.

Формування якості праці потрібно розглядати, враховуючи, що:

це взаємодія факторів якості окремого виробничого процесу і факторів якості роботи суб'єкта господарювання;

кожному фактору притаманна відповідна якісна організація;

рівень якості праці належить до системи управління.

Дана точка зору пов'язана з розумінням системи взаємодії факторів під час процесу праці з метою регулювання виробничих процесів. Фактори виробничого процесу і якості роботи суб'єкта господарювання є важливими засобами поліпшення та полегшення умов праці. У той же час показники, які мають вплив на рівень якості праці, визначають конкурентну позицію підприємства.

Із викладеного вище можна зробити наступні висновки:

якість праці є складним явищем, що охоплює своїм впливом усі грані виробничої діяльності.

До елементів структури якості праці відносять її складність, кваліфікацію та здобуті практичні навички виконавця, його психофізіологічний стан і здібності, ставлення до праці, а також ступінь інтенсивності та продуктивності;

поняття якості праці як характеристика її ефективності має розглядатися з точки зору двох критеріїв: результативності праці та економічності витрат;

висока якість праці неможлива без дотримання трудової та виробничої дисципліни й за умови забезпечення високої організованості та ритмічності виробництва;

під формуванням якості праці слід розуміти сукупність показників, які пов'язані між собою і дають уявлення про якість роботи суб'єкта господарювання, а також дозволяють керівництву об'єктивно вимірювати й оцінювати якість праці та застосовувати засоби для її підвищення; якість праці досягається за умови якісної її організації, формування якісної праці в сучасних умовах набуває дуже важливого значення, оскільки високий її рівень має пряме втілення в конкурентних перевагах підприємства.

Література: 1. Бідняк М. Н. Організація управління. – К.: А. С. К., 2003. – 176 с. 2. Богиня Д. П. Основи економіки праці: Навч. посібник / Д. П. Богиня, О. А. Грішнова – 2-ге вид., стер. – К.: Знання-Прес, 2001. – 316 с. 3. Ильенкова С. Д. Управление качеством: Учебник для вузов / С. Д. Ильенкова, Н. Д. Ильенкова, В. С. Мхиторян; [Под ред. С. Д. Ильенковой. – М.: ЮНИТИ, 2000. – 200 с. 4. Фомичев С. К. Основы управления качеством / С. К. Фомичев, А. А. Старостина, Н. И. Скрябина – К.: Думка, 2000. – 180 с.

Крюкова О. М.

УДК 330.34(477)

Шилов Д. О.

ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА КОНЦЕПЦІЇ ПЕРЕХОДУ УКРАЇНИ ДО СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Із 70-х років ХХ ст. людство почало усвідомлювати, що індустріальний розвиток, з одного боку, примножив ефективність та продуктивність людської праці, а з іншого — призвів до глибокого виснаження природно-сировинних ресурсів, спустошення природи та деградації довкілля. Наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. виникла, таким чином, ситуація, коли перехід більшості країн світу до індустріальної моделі розвитку може призвести до катастрофи планетарного масштабу. Ця загроза, перед якою опинилося людство, й основні шляхи щодо її вирішення знайшли своє відображення в "Програмі дій на ХХ століття", схваленій Конференцією ООН з проблем навколишнього середовища і розвитку. Вирішення наявної проблеми можливе лише за умови поступового переходу всіх країн світу до сталого економічного розвитку.

У світовій економічній літературі проблемами економічного розвитку займалися такі вчені, як Г. Мюрдаль, Л. Бальцеревич, Х. Томас, Б. Габович, Г. Кларке, Г. Спенсер, Е. Дюркгейм, М. Тодаро, Д. Мейер, Д. Раух, Р. Нуреев, А. Філіпенко, П. Сорокін, В. Соловйов та ін.

Економічна складова сталого економічного розвитку, в першу чергу, базується на проведенні політики подальшого економічного зростання, і тому потрібно чітко визначити, що в сучасних умовах воно обов'язково повинне розглядатися із позицій збереження довкілля, адже одним з основних принципів сталого економічного розвитку є принцип "установлення обмежень", який полягає

© Крюкова О. М., Шилов Д. О., 2007

в тому, що створення суспільних благ для сьогоdnішніх поколінь має проводитись без шкоди довкiллю для забезпечення потреб майбутніх поколінь.

У концепції переходу України до сталого економічного розвитку визначена цілісна система поглядів на сталість економічного, соціального та екологічного розвитку України, сформульовано правові основи, головні принципи, завдання й організаційні заходи щодо переходу України до сталого розвитку і на базі цієї концепції розроблено програму соціально-економічного розвитку України на короткостроковий та довгостроковий періоди.

Економічну складову концепції переходу України до сталого економічного розвитку умовно можна поділити на три етапи [1, с. 36].

На першому етапі проходить поступова структурна перебудова економіки на інноваційний напрям, передбачається досягнення стійкої стабілізації та економічного зростання промислового комплексу на основі випереджального розвитку наукоємних галузей, а також відбувається структурна перебудова економіки з орієнтацією не тільки на експорт, а й на внутрішній ринок споживчих товарів тощо.

На другому етапі передбачається проведення екологічних реформ і здійснення реструктуризації виробництва. Стратегічною метою другого етапу є перехід на капіталомісткий шлях розвитку зі значними обсягами капіталовкладень у докорінну реконструкцію всіх галузей промисловості. При цьому необхідно широко використовувати накопичений потенціал ресурсів для інвестування. Завдяки цьому Україна зможе застосувати всі переваги своєї ресурсної бази, технологій, високорозвиненого інтелектуального потенціалу нації.

На третьому етапі планується завершити перехід до постіндустріального суспільства, що дасть змогу досягти макроекономічних показників, характерних для розвинутих країн світу, й енергетичної незалежності держави. Це переважно інноваційний етап. Стратегічною метою даного етапу є еволюційний перехід до сталого економічного розвитку на основі збереження та безпеки життєвого простору людини, здійснення промислової діяльності з найменшими витратами за рахунок високоефективного використання матеріального й інтелектуального потенціалу країни. Це дасть змогу Україні вийти на паритетних умовах до числа провідних, технологічно розвинених країн світу, підвищити якість життя населення країни [3, с. 36].

Наведена економічна складова концепції переходу України до сталого економічного розвитку дасть змогу найбільш ефективно використати сучасну матеріальну базу України та підвищить, у першу чергу, темпи економічного зростання.

Як бачимо, економіка України зараз виконує завдання першого етапу. Слід зазначити, що впроваджувати в життя економічну складову сталого економічного розвитку неможливо без створення з боку держави умов макроекономічної стабілізації, якої можна досягти завдяки ряду інструментів макроекономічної політики. Розглянемо лише деякі з них.

Монетарна політика в Україні, яка проводиться НБУ, продовжує ґрунтуватися на перевагах режиму фактичної фіксації обмінного курсу. Так, з 21.04.2005 р. курс гривні відносно долара США зміцнився завдяки ревальвації і сьогодні штучно підтримується НБУ на рівні 5,05 грн./дол. США. Ці дії НБУ можуть поставити під загрозу фінансову та економічну стабільність в Україні, адже, по-перше, чим довше НБУ буде утримувати фактично фіксований курс гривні до долара, тим більша частина населення вважатиме, що така ситуація триватиме ще дуже довго. Як наслідок цього, зросте кількість суб'єктів економічної діяльності, активи та пасиви яких знаходитимуться в стані "валютного дисбалансу", який і є основним ризиком для фінансового сектору та для економіки в цілому. Багато контрактів в іноземній валюті мають довгостроковий характер і не передбачають перегляду, тому значна девальвація гривні може призвести до того, що деякі позичальники або банки не зможуть сплатити свої борги в іноземній валюті й можуть збанкрутувати.

По-друге, в коротко- та довгостроковому періодах може підвищитись рівень інфляції, оскільки НБУ муситиме продовжувати валютну інтервенцію для стабілізації обмінного курсу.

Для вирішення проблем, пов'язаних з проведенням монетарної політики НБУ, автори пропонують запровадити гнучкіший режим обмінного курсу, що дозволить НБУ більш чітко контролювати монетарні агрегати та уникати накопичення фінансових активів з високим ступенем ризику. Центральним вектором монетарної політики НБУ повинна стати цінова стабільність, а не стабільність обмінного курсу.

До кола проблем, які постають в Україні при здійсненні сталого економічного розвитку, можна віднести також, по-перше, відсутність повноцінного ринку праці через те, що робоча сила в Україні має досить низький рівень заробітної праці при високому рівні її кваліфікації, що знижує мотивацію до високопродуктивної праці.

По-друге, фіскальна політика з її неефективною системою оподаткування не тільки не стимулює економічної активності, а навпаки, створює умови для виходу підприємств у тіньовий бізнес. Недарма серед головних причин низької інвестиційної привабливості України іноземні інвестори у вересні 2007 р. назвали неефективну податкову систему. А це означає, що в довгостроковому періоді обмежені можливості України у забезпеченні високих темпів економічного зростання через відсутність достатньої кількості внутрішніх і зовнішніх інвестицій.

По-третє, уповільнення темпів економічного зростання пов'язане також з недостатньо ефективним функціонуванням в Україні інституту фондового ринку, при цьому ринок державних цінних паперів фактично заморожений. Це означає, що фінансові інструменти, через які здійснюється залучення, розподіл та переливання інвестиційних капіталів у різні сфери економіки, працюють неефективно.

Таким чином, для підтримки макроекономічної стабільності як однієї з головних передумов забезпечення сталого економічного розвитку в Україні необхідно провести реформи монетарної та фіскальної політик, активізувати людський капітал шляхом підвищення оплати праці, створити умови для більш ефективного використання фінансових інструментів. Усе це дозволить підвищити темпи економічного зростання як основи економічної складової сталого економічного розвитку.

Література: 1. Вованич С. Людський вимір інноваційного потенціалу розвитку: глобальний і регіональний аспекти / С. Вованич, Х. Копистянська // Регіональна економіка. – 2002. — №3. — С. 25 – 40. 2. Карпінська Б. А. Макроекономіка: зростання і сталий розвиток / Б. А. Карпінська, С. М. Божко, О. Б. Карпінська – К.: ВД "Професіонал", 2006. – 272 с. 3. Майер Джеральд М. Основні проблеми економіки розвитку / М. Майер Джеральд, Е. Раух Джеймс, Антон Філіпенко. – К.: Либідь, 2003. — 688 с. 4. Філіпенко А. С. Цивілізаційні виміри економічного розвитку. — К.: Знання України, 2002. — 192 с.

Кузнецова С. А.

УДК 657.1

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК У ТРАНСФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ: СТАН І РОЗВИТОК

Серед головних особливостей сучасної світової економіки, перш за все, привертають увагу глобалізація та інтеграція економічних процесів, яким, зокрема, притаманні поглиблення фінансових і господарських ринків, лібералізація руху капіталів, інтернаціоналізація економіки в цілому. У світовому бізнесі відбувається динамічний перегляд вимог до організації бізнес-процесів, удосконалення стандартів корпоративного управління на макроекономічному рівні. Наслідком подібних тенденцій є створення нових форм господарювання, перегляд основних постулатів щодо системи управління суб'єктами ринкових відносин. Указані особливості розвитку міжнародної економіки об'єктивно впливають на розвиток вітчизняних економічних відносин. Так, професор В. Оскольський наголошує: "Для економіки України наступив період переходу до нових організаційно-правових форм ведення бізнесу. Постприватизаційні процеси на підприємствах потребують особливої уваги та кропіткої роботи щодо вдосконалення корпоративного управління" [1, с. 5].

З огляду на вищевикладені тенденції розвитку світової економіки в цілому та особливості трансформації українських економічних відносин в актуальну площину постає необхідність упровадження ефективної системи управління, що забезпечує підвищення конкурентоспроможності й економічної ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства. Серед найбільш істотних критеріїв ефективності системи управління є якість інформаційного забезпечення менеджерів інформацією. На думку автора, в якості найбільш вагомого "постачальника" подібної інформації повинен виступати бухгалтерський облік. Метою даної статті є розгляд концептуальних питань та формування методологічних засад узагальнення облікової інформації у звітності суб'єктів господарської діяльності для забезпечення ефективної системи управління фінансово-господарськими процесами в контексті стратегічного та поточного менеджменту компаній в умовах трансформаційної економіки України.

У ході даного дослідження не ставиться мета викласти власний погляд автора на дискусійні в сучасному науковому середовищі методологічні питання та протиріччя стосовно трансформування бухгалтерського обліку як такого, щодо дефініцій та прав на існування управлінського (внутрішньогосподарського) обліку, фінансового обліку, податкового обліку, контролінгу, інтегрованого обліку, електронного обліку та ін. Єдине, на що пропонується звернути увагу, – це тлумачення бухгалтерського обліку, викладене в Законі України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", а саме: "Бухгалтерський облік – процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємств зовнішнім і внутрішнім користувачам для прийняття рішень" [2]. Таким чином, саме якісна система бухгалтерського обліку спроможна формувати якісну інформацію для вирішення управлінських питань.

Проведений автором аналіз свідчить про те, що одним із найбільш актуальних питань у контексті інформатизації системи управління суб'єктами господарювання є питання надання інформації щодо фінансового результату, доходів та витрат компаній. Так, доктор економічних наук, професор П. Ю. Буряк констатує: "З урахуванням особливостей класифікації і формування фінансового результату підприємства досі залишається невирішеною низка питань, які стосуються відповідності певних показників, що формують фінансовий результат, міжнародним вимогам" [3, с. 125].

Вивчаючи питання узагальнення бухгалтерської інформації у звітності, перш за все, потрібно враховувати необхідність дотримання якісних характеристик звітів, визначених, зокрема, в Між-

© Кузнецова С. А., 2007

народних стандартах бухгалтерського обліку. Слід зазначити, що основною вимогою користувачів щодо облікової інформації про доходи та витрати компанії виступає оперативність надання інформації. При цьому акцентується увага на зрозумілості, достовірності та зіставності бухгалтерської інформації. Досягнення поставленої мети можливе виключно за умови впровадження автоматизованого (електронного) обліку доходів, витрат і фінансового результату.

Наступним методологічним питанням щодо формування інформації стосовно доходів та витрат є визначення порядку обліку й надання облікової інформації про доходи та витрати суб'єктів господарювання користувачам. При організації автоматизованого (електронного) бухгалтерського обліку доходів, витрат та фінансового результату необхідно, перш за все, виходити з вимог користувачів щодо бухгалтерської інформації, яка буде їм надаватися стосовно зазначених об'єктів обліку в процесі управління. Отримані автором результати дослідження цього питання дозволили сформулювати параметри облікової інформації, дотримання яких дозволяє формувати оперативне та якісне інформаційне забезпечення користувачів щодо доходів, витрат та фінансового результату і, відповідно, які повинен забезпечити облік доходів та витрат, а саме:

1) облікова інформація про доходи та витрати має бути уніфікована і класифікована в межах Плану рахунків, що забезпечить оперативність її обліку та надання користувачам (дотримання даного параметра дозволить нівелювати потребу в додаткових облікових регістрах та додаткових бухгалтерських записах, оскільки вся необхідна інформація щодо доходів, витрат і отриманого фінансового результату буде накопичуватися та реєструватися на рахунках бухгалтерського обліку одноразово і, відповідно, знайде своє відображення в чітко регламентованих обмежених у кількості облікових регістрах та у встановленому обсязі бухгалтерських записів);

2) облікова інформація про доходи та витрати має погоджуватись із концепцією визначення доходів і витрат, що прийнята в конкретному суб'єкті господарювання з урахуванням його специфіки та особливостей (виконання цього параметра дозволить формувати в бухгалтерському обліку інформацію й надавати бухгалтерські звіти щодо доходів та витрат відповідно до прийнятої компанією облікової політики, обраних внутрішніх концепцій визначення прибутку й оцінки фінансових результатів діяльності за певний обліковий період, зокрема, підходів щодо врахування оперативних результатів та використання касового методу при визначенні доходів і витрат з метою забезпечення ефективного менеджменту фінансових потоків суб'єктів управління);

3) облікова інформація про доходи та витрати має обліковуватись, виходячи з тієї класифікації, яка прийнята як доречна і зрозуміла користувачам бухгалтерської інформації (впровадження запропонованого параметра дозволить уникнути подвійного тлумачення користувачами отриманої інформації та забезпечить дотримання якісних характеристик щодо бухгалтерської звітності, які висуваються як на законодавчому й методологічному рівні, так і на практичному рівні зовнішніх та внутрішніх користувачів інформації).

Узагальнюючи вищезазначене, доречно констатувати наступне. Використання запропонованих підходів та пропозицій щодо концептуальних засад узагальнення облікової інформації щодо доходів і витрат суб'єктів господарювання буде сприяти формуванню зрозумілих, наочних, доречних та достовірних звітів для потреб управління компаній, що, у свою чергу, створить якісне інформаційне середовище як на рівні окремих компаній, так і на глобальному рівні світового корпоративного управління, інвестиційної діяльності, руху капіталів і трансформації вітчизняної економіки.

У якості напрямків подальшого дослідження слід визначити, на думку автора, вирішення питання розробки бухгалтерської звітності щодо доходів і витрат з урахуванням вимог користувачів стосовно зіставності бухгалтерської інформації, зокрема сформованої з використанням методу нарахування та касового методу.

Література: 1. Оскольский В. Вдосконалення корпоративного управління як засіб притягування інвестицій за допомогою механізмів фондового ринку // Економіка України. – 2006. – №8. – С. 4 – 19. 2. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" // Інформаційно-правова система "Ліга: Закон." – 2007. – №1. 3. Буряк П. Ю. Формування і надання інформації про фінансові ресурси підприємства // Фінанси України. – 2006. – №10. – С. 123 – 128.

УДК 330.34.009.12

Літвінов Є. І.

КОНКУРЕНЦІЯ ЯК НЕОБХІДНИЙ ЕЛЕМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Ринкові перетворення в Україні, що включають у себе великий комплекс заходів, спрямованих на посилення дії конкуренції, виступають як складова частина глобальної тенденції розвитку і поживлення ринкового механізму. Ця тенденція, що з'явилася за останні десятиліття, охопила не тільки зрілу ринкову, а й перехідну економіку. Тому теоретичне обґрунтування конкурентної

© Літвінов Є. І., 2007

політики суб'єктів господарювання в Україні передбачає не тільки врахування національної специфіки, але й науковий аналіз "глобального ренесансу" ринкової конкуренції [1].

Метою статті є розгляд концептуальних основ конкуренції як одного з дієвих факторів впливу на економічний розвиток економіки країни.

В умовах ринкового господарства економічна реалізація власності — це процес, що далеко виходить за межі індивідуальної діяльності. Він передбачає складну взаємодію багатьох фізичних і юридичних осіб, наявність численних протиріч. Одним із найбільш істотних засобів вирішення цих протиріч є конкуренція — найважливіша умова ефективного функціонування ринкової економіки. Вона стимулює бізнес, підвищуючи його ефективність.

Як відомо, конкурентні переваги суб'єкта господарювання виявляються в процесі взаємодії, взаємозв'язку і боротьби на ринку з іншими суб'єктами господарювання за визнання кращої споживчої вартості свого товару й отримання найбільшого прибутку. Сама конкуренція — об'єктивно необхідний елемент ринкового механізму.

Економічна роль конкуренції виявляється в силі, яка здатна змінювати співвідношення попиту і пропозиції, рівень ринкової ціни, структуру та наслідки розвитку ринку. Тобто конкуренція є способом досягнення рівноважної ціни, пронизуючи всі зв'язки виробництва і споживання, вона виступає ринковим засобом досягнення збалансованості між попитом та пропозицією, а отже — між суспільними потребами і виробництвом [2].

У будь-якій галузі виробництва в кожен заданий момент на ринку завдяки конкуренції встановлюється загальна (однакова) ціна на однорідні продукти, що мають однакову якість. Це примушує всіх товаровиробників дотримуватись єдиної лінії господарської поведінки, тобто керуватись загальними "правилами гри". У них відбиваються ті вимоги нормального суспільного господарювання, які диктують об'єктивні економічні закони. Рівень рівноважної ціни є для товаровиробників нормативом раціонального господарювання. При порушенні такого нормативу підприємство, що встановило занадто високу ціну на свою продукцію заради отримання великого доходу, може опинитися в безвихідній ситуації. Попит на дорогі товари впаде, їх не будуть купувати. Тоді доведеться знижувати ціни і зазнавати через це збитків.

Конкуренція веде до вирівнювання ринкових цін. За таких умов більший дохід може отримати лише той товаровиробник, який витрачає менше ресурсів на одиницю продукції. Він створює товари з низькою індивідуальною ціною, а реалізує їх за вищою ринковою ціною. Якщо уважніше придивитися до конкурентів, то серед них можна відзначити сміливих підприємців, які, ризикуючи своїм майном, роблять свого роду відкриття великого господарського значення. Вони винаходять і впроваджують новинки техніки та технології, знаходять ефективніші форми організації праці й виробництва, способи економічного використання ресурсів. Тим самим для всіх прокладається дорога до науково-технічного й економічного прогресу. Отже, конкуренція стимулює науково-технічний прогрес і підвищує ефективність виробництва, а також вимушує товаровиробників знижувати індивідуальні виробничі витрати.

В умовах науково-технічної революції кожному виробникові надаються можливості вдосконалювати споживчу вартість, широко орієнтуватися на задоволення найрізноманітніших потреб покупців, усього суспільства. Конкуренція спонукає виробників неухильно впроваджувати у виробництво все нові й нові види продукції, а також проводити один і той же продукт найрізноманітніших модифікацій, отже, це стимулює підвищення якості продукції, що виготовляється, і послуг, які надаються [3].

Об'єктивні умови розвитку світової спільноти, внутрішні та зовнішні чинники вимагають від країн, у тому числі й від України, чіткого визначення свого місця і ролі на світовій арені. Конкуренція усуває з ринкової арени всі відсталі та неефективні господарства. Таке оздоровлення економіки супроводжується зазвичай деяким скороченням чисельності господарських суб'єктів, особливо помітним у ряді галузей. Тому ринкове господарство найшвидше збільшується за рахунок посилення ролі великих власників. Таким чином, позитивний ефект від конкуренції багато в чому залежить від тих умов, в яких вона діє, від кількості суперників, ступеня відвертості економіки й економічної свободи.

Конкуренція вимушує виробників знаходити прогресивніший спосіб орієнтації виробництва, можливості впровадження передової техніки і нових технологій, альтернативні варіанти використання ресурсів. Прагнення отримати особисту вигоду примушує виробника швидше реагувати на зміни в потребах суспільства. Вона стимулює збільшення масштабів виробництва, зниження витрат, поліпшення якості продукції. Таким чином, конкуренція є невід'ємним елементом ринку, а отже, сприяє економічному прогресу, а це означає, що вона є рушійною силою економіки.

Література: 1. Грималюк А. Особливості сучасної конкуренції // Конкуренція. — 2005. — №1. — С. 22. 2. Гончарова Н. П. Инновационность конкурентных факторов экономического развития // Актуальні проблеми економіки. — 2007. — №3. — С. 43 — 51. 3. Гончарук Т. І. Конкуренція: сучасна економічна характеристика та особливості // Актуальні проблеми економіки. — 2004. — №2. — С. 130 — 145.

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ РИНКОВО-ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА В АГРОПРОМИСЛОВОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Економіка України перебуває на етапі формування механізму господарювання, однією з головних ланок якого є механізм управління інвестиційним процесом. Державне регулювання інвестиційної діяльності підприємств АПК розглядається як система заходів, спрямованих на стимулювання інвестиційної активності та формування сприятливого інвестиційного клімату, залучення неінфляційних джерел інвестування і створення єдиних стандартів ефективності інвестицій [1].

Сільське господарство — це капіталомістка галузь, що для своєї ефективної роботи потребує значних фінансових вкладень та науково-технічної підтримки з боку держави [2].

Проблема інвестиційної діяльності в АПК розглянута в багатьох роботах: В. Г. Андрійчука, Н. Я. Дем'яненко, Н. І. Кісіля, А. Н. Онищенко, Г. М. Подлісецького, П. Т. Саблука, П. А. Стецюка, П. М. Макаренко, І. І. Сталева, Л. Є. Мельника. Однак питання її державного регулювання ще не мають остаточного практичного вирішення.

Мета даної роботи полягає у визначенні й розробці заходів щодо активізації державного регулювання інвестиційної діяльності агропромислових підприємств.

Практична значущість цього дослідження заснована на визначенні пріоритетів державного регулювання інвестиційної діяльності підприємств АПК при формуванні подальшої аграрної політики для вдосконалення аграрного виробництва в Україні.

Важливою умовою забезпечення стабільності аграрного ринку має стати активне застосування механізмів його державного регулювання. Необхідно вжити певних організаційних заходів щодо становлення єдиної цілісної системи державного управління інвестиційними процесами, яка б залучала відповідні структури для роботи з іноземними та вітчизняними інвестиціями. Потребують розробки механізми реалізації державної політики залучення капіталу, координації діяльності з міжнародними організаціями, проведення експертиз найважливіших проектів та їх конкурсного відбору. Економіко-організаційний блок механізму залучення інвестицій може функціонувати лише разом з ефективним механізмом державних гарантій та системою законодавчого, нормативного, інформаційного забезпечення інвестицій в АПК, організацією системи страхування й перестрахування інвестицій, сприяння розвитку банківсько-кредитної системи.

Як підтверджує практика, державна підтримка сільського господарства у більшості країн світу здійснюється за такими основними напрямками: компенсація збитків товаровиробникам унаслідок зміни ринкових цін на вироблену продукцію; регулювання пропозицій міжгалузевого і внутрішнього галузевого обмінів; підтримка сільськогосподарського виробництва на оптимальному рівні для забезпечення продовольчої безпеки країни; розробка і впровадження нових технологій, забезпечення інформацією; створення ефективної інфраструктури, що сприяє непрямої підтримці підприємств АПК.

Для того щоб підвищити державну підтримку сільського господарства, треба: субсидувати сільськогосподарське виробництво в межах спеціально розроблених державних цільових програм; забезпечувати та законодавчо закріплювати пільгові умови оподаткування, кредитування й страхування продукції пріоритетних галузей; здійснювати стимулювання пріоритетних напрямів розвитку галузі й організаційно-правових форм ефективного господарювання; зосереджувати і спрямовувати фінансову допомогу на первинну ланку виробництва — безпосередніх виробників сільськогосподарської продукції; гарантувати економічну та технологічну безпеку виробничих процесів; запровадити підвищені коефіцієнти до норм амортизації, яка нараховується для цілей оподаткування, на нові основні фонди, які закуповуються на умовах лізингу. Запровадження такого порядку нарахування амортизації, з одного боку, підвищить зацікавленість у придбанні продукції вітчизняного виробництва, оскільки імпорт техніки стане економічно не вигідним через застосування ввізного мита, а з іншого — стимулюватиме залучення фінансових ресурсів у промисловість. Втілення цих заходів допоможе подолати кризові процеси, стабілізувати економічний стан підприємств АПК, забезпечити відповідний рівень конкурентоспроможності вітчизняної аграрної продукції на світовому ринку.

Також необхідно відновити виплати державних дотацій на тваринницьку продукцію з державного бюджету. Це дасть змогу уніфікувати найважливіший вид субсидування та сприятиме створенню єдиного ринкового простору.

Пряму державну підтримку має бути, насамперед, спрямовано на стимулювання ефективності сільськогосподарського виробництва; її принципами є: адресність, прозорість і зрозумілість механізмів для сільськогосподарських товаровиробників. Виплати мають бути ритмічними та повними відповідно до бюджетних призначень і затверджених порядків. Бюджетні дотації й компенсації слід виплачувати всім сільськогосподарським товаровиробникам, незалежно від їх форм власності, організації виробництва та каналів реалізації продукції на внутрішньому ринку. Державні бюджетні

прямі дотації не можуть бути універсальними в галузевому та регіональному аспектах — для різних природно-економічних зон і продуктів мають застосовуватися різні їх види.

Так, для сільськогосподарських продуктів, конкурентних на міжнародних ринках, необхідно створювати умови, що стимулюють експорт. Для інших базових продуктів можна застосовувати тимчасові та поступово протекціоністські заходи. У регіонах масового й ефективного сільськогосподарського виробництва заходи підтримки мають бути спрямовані, насамперед, на підвищення ефективності виробництва, а в регіонах депресивного сільського господарства субсидії необхідно переорієнтувати на створення додаткових джерел доходів для сільського населення. Дотації та компенсації сьогодні доцільно виплачувати з розрахунку на одиницю товарної продукції. При цьому перевагу слід віддавати тим сільськогосподарським товаровиробникам, які забезпечують стабільну роботу, активне використання виділених коштів. З метою вдосконалення системи прямої бюджетної підтримки товаровиробників пропонується наступне: концентрувати дотаційні кошти на особливо важливих напрямках, вчасно переорієнтувати їх; паралельно застосовувати одноразові субвенції за затвердженими раніше напрямками; визначити товаровиробників, що братимуть участь у програмах державної підтримки, тільки на конкурсній основі; погоджувати заходи державної підтримки з виконанням товаровиробниками певних умов і зобов'язань перед державою (за винятком зобов'язань при виборі каналів реалізації та визначенні цін); зберігати механізми підтримки соціальних гарантій і розвитку альтернативних виробництв у депресивних регіонах.

Основними шляхами активізації інвестиційного процесу в сільському господарстві є розробка Державної інвестиційної програми АПК, основними складовими якої виступають застосування державних гарантій, оптимізації державних дотацій і субсидій, створення ефективної системи законодавчого, нормативного та інформаційного забезпечення, врегулювання системи страхування і перестраховування, сприяння розвитку банківсько-кредитної системи. Передумовою розробки програми є всебічний аналіз економічного стану розвитку економіки держави, галузей, сільськогосподарських підприємств та інших господарюючих структур АПК, джерел формування й залучення інвестиційних ресурсів, створення системи стимулюючих організаційно-економічних умов, що сприятимуть надходженню інвестицій на підприємства АПК і, зокрема, в сільське господарство.

Література: 1. Макаренко П. Н. Организация и экономический механизм адаптации аграрного хозяйствования к рыночно-предпринимательской среде. – К.: Наука і освіта, 1999. – 300 с. 2. Farm subsidies // The Economist. – February – 2006. 3rd. 3. Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" від 16.01.2003 р. №433- IV// Урядовий кур'єр. – 2003. – №32.

Матвеев С. П.

УДК 330.01:502

ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ И СОСТОЯНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Вопрос о взаимосвязи экономического роста и состояния окружающей природной среды затрагивается ещё классическими экономическими теориями. Здесь следует припомнить тезис Т. Мальтуса о линейном росте производства продовольствия и прогрессивном росте численности народонаселения, сформулированном как "естественный закон природы, а так же так называемый "закон убывающего плодородия" Д. Рикардо.

На протяжении последних десятилетий проблемы экономического роста в условиях ограниченности природных ресурсов и возрастающего загрязнения окружающей природной среды постоянно находятся в центре внимания исследователей различных отраслей науки, широко обсуждаются в публикациях как в Украине, так и за рубежом.

Особенно выделяются работы таких ведущих украинских специалистов, как Б. В. Буркинський, О. Ф. Балацкий, П. П. Борщевский, О. А. Веклич, Т. П. Галушкина, С. В. Герасимова, И. М. Грабинский, И. Г. Гречановский, Б. М. Данилишин, С. И. Дорогунцов, Л. Г. Мельник, Е. В. Мишенин, В. А. Паламарчук, В. К. Черняк.

Исследование взаимосвязей экономического роста с природными ресурсами и качеством окружающей природной среды включает вопросы совершенствования показателей экономического роста, отражающих как результаты социально-экономического развития в целом, так и результаты природоохранной деятельности, направленной на воспроизводство природных ресурсов и на предотвращение загрязнения окружающей природной среды в частности.

В настоящее время проблема влияния экономического роста на качество окружающей природной среды и лимитирование экономического роста ограниченными запасами природных ресурсов связана с обеспечением экологической безопасности на глобальном и локальном уровнях.

© Матвеев С. П., 2007

Понятие экологической безопасности в наиболее общем виде отражает способность экологических систем различных уровней и типов сохранять свою сущность, параметры и характеристики при деструктивном воздействии со стороны внутренних и внешних факторов (явлений и процессов). Обеспечение экологической безопасности возможно нормированием такого состояния системы "человек – общество – природа", которое основано на сбалансированном взаимодействии природной, экономической, социальной подсистем при сохранении природно-ресурсного и экологического потенциала планеты.

Достижение экологической безопасности осуществляется посредством создания условий для защиты жизненно важных интересов личности, общества и природы от реальных и возможных угроз, возникающих в результате антропогенных или иных воздействий на окружающую природную среду.

Эти угрозы возникновения экологической опасности находятся в основе противоречий взаимодействия естественной и искусственной сред и формирования неоднородной смешанной среды неблагоприятного типа. В такой среде преобладают отрицательно действующие экологические факторы, которые сковывают и замедляют позитивное развитие системы, а иногда даже разрушают ее.

Обеспечение экологической безопасности достигается созданием благоприятной среды, представленной доминирующими положительными факторами, подавляющими либо нейтрализующими отрицательные. Преобладание положительных факторов способствует динамическому развитию всей системы.

Такой тип "гармоничной" окружающей среды может формироваться при оптимальном взаимодействии природной и экономической систем, одним из критериев которого является сбалансированность развития общественного производства и хозяйственных возможностей природной среды.

Высокие темпы развития производства в современных условиях обуславливают ускоренный рост потребления и использования природных условий и ресурсов. В то же время усиление технической вооруженности во всех областях общественного производства длительное время не сопровождалось равным по масштабу усилением природоохранных мероприятий. Поэтому потребности национальной экономики в материальных средствах уже на ближайшую перспективу начинают обеспечиваться не столько их наличием, сколько технологией использования. Реальные возможности природопользования в значительной степени обусловлены также размещением природных ресурсов, их территориальным распределением, что усиливает региональный характер всего производственного процесса, все более включающего в себя компоненты окружающей природной среды.

Устойчивость взаимосвязи между природопользованием и производством обусловлена прогнозом объемов продукции в натуральном выражении в прогнозируемый период для соответствующей отрасли народного хозяйства, в наибольшей степени потребляющей или использующей природные условия и ресурсы. Поэтому нельзя хотя бы приблизительно определить масштабы природопользования, не определив предварительно количественно потребность народного хозяйства в сырье и топливе и допустимых объемах продукции ряда отраслей промышленности, сельского и лесного хозяйства. Поэтому установление пределов природопользования должно основываться на предварительном прогнозе темпов развития народного хозяйства, а показатели выпуска продукции должны являться исходными данными для определения потребностей общественного производства в энергии и материалах природы. Особенно важно иметь возможность сопоставления перспективных объемов производства продукции, а следовательно, и производственных потребностей в ресурсах, реально существующей в данное время возможности их удовлетворения. Такого рода оценка возможна только при наличии прогнозных данных социально-экономического характера в региональном аспекте.

При более высоком уровне эколого-экономических исследований возникает возможность разработки баланса между народно-хозяйственными потребностями общества и возможностями их удовлетворения. На основе такого баланса и постепенного перехода к принципиально новой безотходной и малоотходной технологии можно будет разрешить существующие противоречия между обществом и природой. Возникает, следовательно, практическая необходимость в принципиально иной стратегии научных исследований, направленных на рационализацию природопользования – не противопоставление общества природе, а понимание их единства должно быть ведущей идеей этого нового подхода.

Таким образом, сопоставление объемов производства продукции ресурсных отраслей народного хозяйства с возможностями их обеспечения природными материалами необходимо, прежде всего, потому, что развитие производства и природопользование представляют собой две стороны единого процесса. Без роста природопользования невозможно развитие производства, без развития производства невозможны рационализация природопользования и защита природы, обеспечивающая нормальные условия для жизни современного и будущих поколений человечества.

Практическая реализация идей, направленных на усиление экологического аспекта развития народного хозяйства, требует комплексного анализа причинно-следственных связей между социальной, экономической и экологической подсистемами единой системы "общество – хозяйство – природа". Такой комплекс исследований должен включать изучение:

воздействия системы социально-экономических потребностей общества на развитие экономики;

прямого воздействия многоотходного хозяйства на природную среду;

обратного воздействия окружающей среды на экономику;

воздействия потребностей, связанных с качеством окружающей среды, на производство.

Природопользование как понятие включает в себя проблемы комплексного использования природных ресурсов как в отраслевом разрезе, так и в территориальных сочетаниях. Оно подразумевает не только экономически эффективное вовлечение территориальных комплексов природной среды в процесс общественного производства, но и их охрану, восстановление, поддержание равновесия экологических систем.

Территориально-производственные комплексы лишь условно можно считать территориями, выделенными по экономическому принципу, поскольку их функционирование во многом определяется природно-хозяйственными условиями. Состояние окружающей среды в таком комплексе зависит от состояния и характера использования отдельных видов природных ресурсов. Однако природный комплекс отдельного региона должен рассматриваться как единое взаимосвязанное целое. Эта целостность образуется внутренней связью и взаимодействием природных и социальных факторов и условий.

Научно обоснованный подход к управлению такими системами предполагает исследование их структуры путем выявления совокупности взаимосвязей между элементами систем. С этой целью могут быть использованы модели общего эколого-экономического равновесия, в которых функционирование эколого-экономической системы описывается как процесс взаимодействия различных подсистем в рамках определенного экономического механизма. С помощью подобных моделей функционирование экономической системы исследуется в виде процесса взаимодействия производственно-технологических, социальных и организационных структур, что превращает их в инструмент анализа структуры эколого-экономической системы.

Главное назначение таких моделей заключается в обосновании темпов и пропорций развития хозяйства региона, в увязке остальных показателей экономического и социального развития с экологическими условиями.

В современных прогнозах основное внимание уделяется оценкам объемов производства материальных благ в том или ином перспективном периоде. Для достижения этих объемов прогнозируются технический уровень производства, темпы распространения новых, наиболее эффективных технологий, позволяющих с меньшими затратами достигнуть прогнозируемого объема материальных благ.

В современной экологической ситуации такие прогнозы являются необходимым, но недостаточным условием научно обоснованного предвидения социально-экономического развития общества. Наряду с прогнозами экономического роста целесообразно прогнозировать состояние окружающей природной среды. Поскольку состояние окружающей природной среды в наше время в решающей мере зависит от масштабов и характера хозяйственной деятельности, то в первую очередь должны прогнозироваться возможные последствия экономического развития. Конечной целью таких прогнозов должно быть согласование максимально возможных темпов экономического роста с экологически допустимым состоянием окружающей природной среды.

Мищенко О. Г.

УДК 331.2

УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ НАЙМАНОЇ ПРАЦІ ЯК СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Рівень суспільного виробництва визначає місце держави у світовому господарстві. Стратегічним напрямком розвитку економіки України є вступ до Європейського Союзу. Саме тому формування стратегічних засад управління ефективністю праці в промисловості є одним з головних напрямків забезпечення реалізації стратегії інтеграції України до Європейського Союзу. Наймана праця в умовах виробництва на засадах інформаційних технологій набуває стратегічного характеру. При управлінні ефективністю найманої праці важливо враховувати показник ефективності персоналу по кожному з функціональних підрозділів підприємства.

Серед науковців, які займалися дослідженням питань ефективності праці, можна назвати таких провідних вчених-економістів: Д. П. Богиню, О. А. Грішнову, Б. М. Генкіна, Н. О. Волгіна, Ю. Г. Одегова. В роботах Д. П. Богині і О. А. Грішнкової досліджено теорію людського капіталу, розкрито аспекти ефективності найманої праці, серед показників ефективності автори виділяють показник продуктивності [1]. Б. М. Генкін досліджує теоретичні засади ефективності економічної діяльності, виділяє компоненти трудової діяльності, серед показників ефективності розглядає продуктивність і рентабельність праці [2]. Н. О. Волгін, Ю. Г. Одегов відзначали зміну ролі людини в процесі виробництва, серед показників ефективності праці виділяють виробіток та валовий дохід [3]. Отже, основним показником ефективності автори вважають продуктивність і рентабельність праці, при цьому відкритим питанням залишається процес формування ефективності найманої праці за функціональною ознакою, та як спосіб формування ефективності праці визначають показники, що використовуються.

© Мищенко О. Г., 2007

Метою даної роботи є дослідження формування показника ефективності найманої праці за функціональною ознакою на промисловому підприємстві як складової стратегії управління сталого економічного розвитку. Для цього досліджуються підходи до визначення показника ефективності праці та проводиться аналіз змісту оцінки діяльності найманих робітників відповідно до загальної класифікації.

Виходячи з того, що підприємство складається з функціональних підрозділів, у яких працюють певні категорії робітників, основним питанням життєздатності показника ефективності найманої праці є поєднання та дослідження адекватності його використання відповідно до цих категорій за функціональним призначенням. Структура типового промислового підприємства, як зазначають І. І. Мазур, В. Д. Шапіро, складається з чотирьох підрозділів: 1) технологічного підрозділу основного виробництва; 2) підрозділу допоміжного виробництва; 3) підрозділу господарської структури; 4) підрозділу управління підприємством [4, с. 247]. Для забезпечення їх функціонування використовується наймана праця, яку прийнято класифікувати на: 1) основний виробничий персонал; 2) допоміжний персонал; 3) спеціалістів і службовців; 4) керівників [3, с. 218]. Для аналізу результативності цих категорій персоналу застосовуються різні методи, які визначаються характером їх діяльності. Виходячи з цього можна припустити, що загальний показник ефективності найманої праці формується за наступною схемою (рисунок). Так, ефективність найманої праці підприємства складають показники ефективності персоналу відповідно до вищенаведеної класифікації.

Для даної роботи важливим є дослідження способу формування показників ефективності відповідно до категорій персоналу за типовою структурою промислового підприємства. Як видно з рисунка, ефективність виробничого персоналу формується в технологічному підрозділі основного виробництва, її характеризує кількість товарів та послуг, що виробило підприємство за певний термін часу. Показником ефективності в цьому випадку може виступати як продуктивність праці, так і рентабельність праці. Діяльність основного виробництва забезпечується найманою працею підрозділів: допоміжного виробництва, господарської структури та управління підприємством.

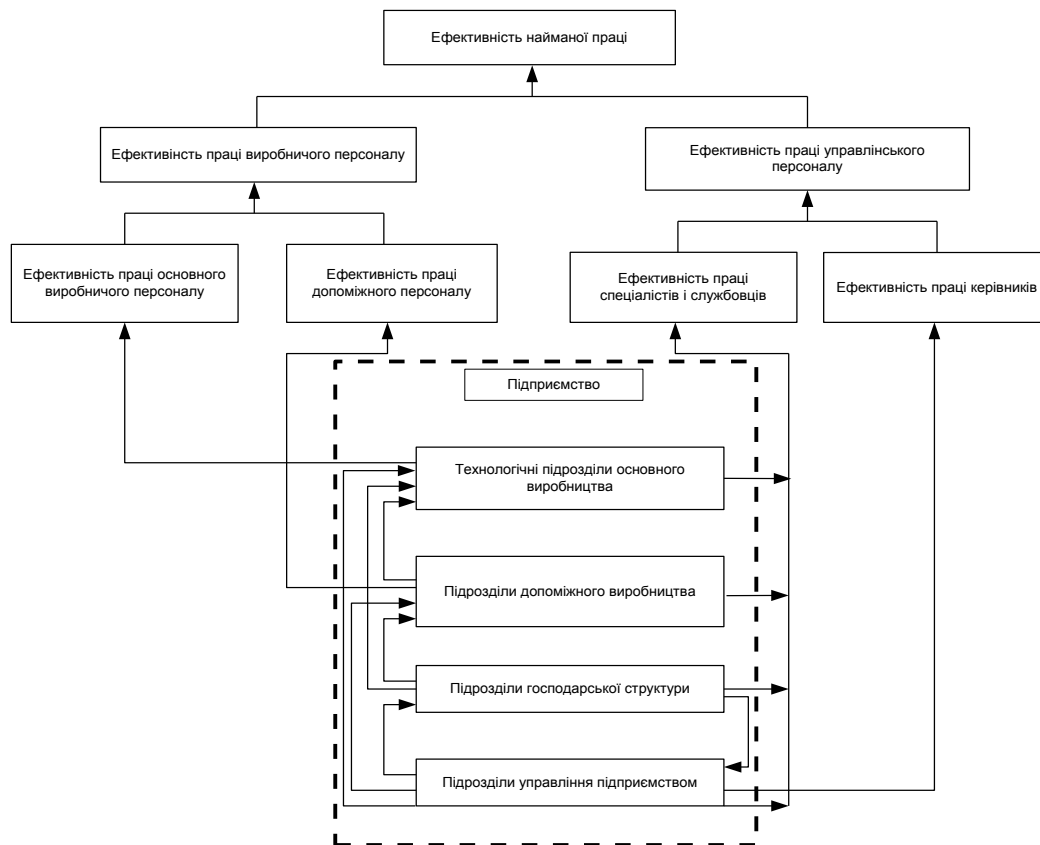

Рис. Формування ефективності найманої праці на підприємстві

Показник ефективності праці допоміжного персоналу формується в підрозділі допоміжного виробництва, а його рівень визначається відповідно до виконання норм обслуговування. Ефективність найманої праці підрозділу господарської структури розкриває дієвість її функціонування, а її рівень побічно впливає на результативність найманої праці всіх підрозділів (соціально-економічний фактор). Ефективність праці спеціалістів (працівників, зайнятих інженерно-технічними, економічними, бухгалтерськими, юридичними й іншими аналогічними видами діяльності) і службовців (працівників, що здійснюють підготовку й оформлення документації, облік і контроль, господарське обслу-

говування й діловодство) формується відповідно до підрозділу, за яким вони закріплені, її рівень визначають виконання норм та планів згідно з виконуваними функціями. Ефективність праці керівників формується у підрозділі управління підприємством, а її рівень характеризують показники досягнення цілей підзвітних підрозділів і місії підприємства в цілому. Слід зауважити, що основою промислового виробництва є саме технологічний підрозділ виробництва, інші підрозділи покликані забезпечити функціонування першого, але їх ефективність визначає результативність діяльності і його самого.

Отже, як видно з проведеного аналізу логіки формування ефективності найманої праці на промисловому підприємстві, використання показника продуктивності доцільне лише стосовно основного виробничого персоналу. Для визначення результативності діяльності інших категорій персоналу та ефективності праці в цілому по підприємству необхідно застосовувати показник, який дасть змогу зіставляти й поєднувати показники результативності.

Для вирішення цієї проблеми можна запропонувати використання у практиці управління вартісного показника економічної результативності найманої праці, що віднесений до бухгалтерських витрат на її утримання (показник рентабельності з урахуванням альтернативних вигід).

Науковою новизною роботи є обґрунтування необхідності використання показника ефективності найманої праці за допомогою розробленої схеми формування ефективності персоналу на промисловому підприємстві. Результати дослідження мають велике значення для формування ефективної стратегії сталого економічного розвитку промислового підприємства в умовах транзитивної економіки. Серед подальших напрямків дослідження можна виділити розробку методики комплексної оцінки результатів діяльності категорій персоналу відповідно до підрозділів їх функціонування.

Література: 1. Богиня Д. П. Основи економіки праці: Навч. посібник. — / Д. П. Богиня, О. А. Грішнова. 3-тє вид., стер. — К.: Знання-Прес, 2002. — 312 с. 2. Генкин Б. М. Экономика и социология труда: Учебник для вузов. — 5-е изд., доп. — М.: Норма, 2005. — 416 с. 3. Экономика труда (социально-трудовые отношения): Учебник / Под ред. Н. А. Волгина, Ю. Г. Одегова. — М.: Изд. "Экзамен", 2004. — 736 с. 4. Мазур И. И. Реструктуризация предприятий и компаний: Учеб. пособие для вузов по экон. специальностям / И. И. Мазур, В. Д. Шапиро; [Под общ. ред. И. И. Мазур. — М.: Экономика, 2001. — 472 с.

Носова О. В.

УДК 330.322

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ В УКРАЇНІ

Створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні є одним з актуальних завдань поточного етапу економічного розвитку. Інвестиційний клімат – це складне поняття, якому іноземні інвестори виділяють важливу роль у процесі прийняття інвестиційних рішень. В економічній літературі поняття інвестиційний клімат розглядалося в цілому ряді наукових робіт І. Бланка, А. Гайдуцького, Л. Мамуля, С. Буткевича. Його оцінка ґрунтується на аналізі як об'єктивних факторів, обумовлених природними умовами, так і на обліку суб'єктивних факторів, що виникають у процесі економічної діяльності окремих суб'єктів.

Під інвестиційним кліматом розуміють ступінь сприятливості ситуації, що складається в тій чи іншій країні (галузі, регіоні, підприємстві), стосовно інвестицій, що могли б бути зроблені в країну (галузь, регіон, підприємство).

Метою статі є здійснення аналізу підходів оцінки інвестиційного клімату та визначення шляхів поліпшення інвестиційного клімату в Україні. З погляду позицій інвестора, інвестиційний клімат розглядається в якості узагальненої характеристики переваг і недоліків об'єкта інвестування. При вивченні інвестиційного клімату інвестором провадиться суб'єктивна оцінка інвестиційної ситуації, що складається в тій чи іншій країні. Інвестиційний клімат визначається досягненням компромісу інтересів між інвестором і реципієнтом інвестицій. Рівень інвестиційного клімату підвищується при швидкому досягненні консенсусу між суб'єктами інвестиційного процесу.

На мотивацію іноземного інвестора впливають політичні, економічні, виробничі, конкурентні, маркетингові та екологічні фактори. У більшості робіт при визначенні інвестиційного клімату порівнюють параметри інвестиційного потенціалу й інвестиційного ризику, що характеризують політичну стабільність, дотримання податкового законодавства, незмінність правового законодавства, кадрову

© Носова О. В., 2007

стабільність. У ряді інших досліджень оцінка інвестиційного клімату здійснюється на основі порівняння рівня ризику й прибутковості інвестицій. При його визначенні використовуються показники політичних та економічних ризиків, строку окупності, поточної вартості інвестицій, норми прибутковості інвестицій.

Серед найчастіше застосовуваних методик оцінки інвестиційного клімату варто виділити універсальний метод, порівняльний аналіз і бальну оцінку інвестиційних можливостей країни. Універсальний метод ураховує максимальну кількість економічних характеристик інвестиційного клімату. Порівняльний аналіз інвестиційного клімату виробляється на основі оцінки темпів і перспектив проведення реформ, визначення інвестиційного клімату в країнах Східної і Центральної Європи. Бальна оцінка інвестиційних можливостей країни ґрунтується на кількісному зіставленні основних показників інвестиційного клімату.

Традиційно експертно-аналітичне оцінювання інвестиційного клімату передбачає виведення інтегрального показника ризику та відповідне ранжування країн шляхом визначення їхнього інвестиційного рейтингу. Для цього проводиться аналіз факторів політичного, економічного, соціально-культурного інституційного середовища, ресурсів та інфраструктури країн. Деталізація факторів, їх компонування, методи їхньої кількісної та якісної оцінки залежать від цілей і конкретних завдань тієї чи іншої інформаційно-аналітичної системи.

Аналіз найбільш відомих підходів до оцінки інвестиційного клімату країни показує, що міжнародні агентства як основні параметри використовують макроекономічні показники динаміки приросту і структури ВВП, стану платіжного балансу країни, фінансового ринку, обслуговування зовнішнього та внутрішнього боргу. Мета проведених досліджень полягає в оцінці політичного, економічного і соціального стану країни. Серед різноманіття міжнародних методик оцінки інвестиційного клімату варто виділити Moody's Investors Services, Standard & Poor's Rating Services, Fitch Ratings, Heritage Foundation/Wall Street Journal, Transparency International, Euromoney, Economic Intelligence Union та ін. Аналіз отриманих результатів оцінок кредитного рейтингу, конкурентоспроможності, індексу економічної волі, індексу корупції, платоспроможності країни, що проводиться міжнародними організаціями, свідчить про покращення інвестиційного клімату в Україні для іноземних інвесторів, підтвердженням цьому є збільшення обсягу іноземних інвестицій, переведення України Організацією економічної співпраці і розвитку із 6 в 5 групу експортних кредитних ризиків.

Аналіз розвитку тенденцій оцінки інвестиційного клімату дозволяє виділити наступні особливості даного процесу:

існування різноманіття підходів, що використовують різні способи статистичного збору інформації і різноманітні критерії економічного аналізу;

поліпшення інвестиційного клімату, що виразилося в збільшенні за гального обсягу прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україні. За підсумками 10 місяців 2006 року їхній загальний обсяг склав 19 млрд. 911 млн. дол. Приріст прямих іноземних інвестицій в економіку України за 9 місяців 2006 року склав 18,2%, або 3,071 млн. 700 тис. дол., що в 3,3 рази більше в порівнянні з 2005 роком. Слід зазначити неефективність галузевої структури іноземних інвестицій, що характеризується концентрацією іноземного капіталу в секторах з високим прибутком і легкістю їхнього вилучення. Найбільш привабливими для інвесторів у 2006 році були фінансова діяльність — 993,9 млн. дол., нерухомість — 385,3 млн. дол., промисловість — 703,2 млн. дол., у тому числі видобувна — 55,4 млн. дол. й обробна — 638,3 млн. дол. Інвестиції надходили з 117 країн світу, причому на частку 10 з них припадало більше 84% загального обсягу ПІІ [1];

міжнародні рейтингові агентства, підвищуючи рейтинги довгострокового кредитного рейтингу України (за запозиченнями в іноземній валюті) із "стабільний" до рівня "позитивний", стимулюють зростання капіталовкладень в українську економіку, сприяють підвищенню довіри до дій уряду. Міжнародне рейтингове агентство Fitch Ratings підтвердило рейтинги дефолта емітента України за зобов'язаннями в іноземній і національній валюті на рівні "BB-". Прогноз рейтингів був змінений на "позитивний" зі "стабільного". Fitch підтвердило межі рейтингу країни на рівні "BB" і короткостроковий рейтинг "B". Міжнародне рейтингове агентство Standard & Poor's (S&P) наприкінці серпня минулого року підтвердило довгострокові кредитні рейтинги України: "BB" — за зобов'язаннями в іноземній валюті, "BB" — за зобов'язаннями в національній валюті, а також короткострокові рейтинги "B", прогноз рейтингів — "стабільний";

наявність значної диференціації між регіонами, поділ їх на відносно благополучні й неблагополучні. Таке становище багато в чому є наслідком колишньої директивної політики щодо розміщення виробництва. Рейтинг оцінки інвестиційного потенціалу регіонів України, проведений CAIB Securities, продемонстрував, що максимальний показник у місті Києві перевершив мінімальний у Кіровоградській області в 6,2 раза. За ризиком був відзначений менший розкид отриманих результатів — 1,7 раза. Відповідно потенціал основної маси регіонів (15 областей) був оцінений нижче середнього, причому визначено зниження інвестиційного потенціалу в напрямку зі Сходу на Захід і тенденція підвищення ризику з Півночі на Південь. Це підтвердило поглиблення диференціації між сприятливими і несприятливими регіонами в економіці України. Більше половини (15) регіонів України були визначені з низьким потенціалом, а 4 регіони одержали максимальний потенціал. Характерно, що розрив між благополучними й неблагополучними регіонами згодом збільшується.

Передумови поліпшення інвестиційного клімату в Україні:

з метою створення умов для економічного зростання необхідно концентрувати наявні ресурси в пріоритетних галузях економіки з наступною їх трансформацією в інвестиції;

інвестування в людський капітал, підвищення ступеня кваліфікації працівників є основою для впровадження нових технологій на підприємствах;
зростання інвестицій в акціонерний капітал і надання кредитного фінансування на більший термін сприяє підвищенню конкурентоспроможності приватного сектору економіки;
прозорість прийняття інвестиційних проектів у сфері місцевого виробництва, сервісу, нерухомості й сільського господарства;
створення системи стимулів, спрямованих на залучення інвестицій, які включають податкові пільги, передачу новим підприємствам держзамовлень, надання послуг за митним оформленням, консультування, спрощення процедур реєстрації та ліцензування, фінансову підтримку;
поліпшення ділового клімату (оздоровлення довкілля, створення інфраструктури ринку).

Література: 1. Статистичний щорічний збірник України. – К.: Держкомстат України, 2006. – 452 с. 2. Инвестиционный климат в России // Экспертный институт // Вопросы экономики. – 2006. – №5. – С. 48 – 76

Олійник О. В.

УДК 336.71(477)

Пересада В. М.

УКРАЇНСЬКІ БАНКИ НА РИНКУ ЄВРООБЛІГАЦІЙ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасних умовах формування ринкового середовища в Україні дуже гострою та актуальною проблемою постає потреба у значних інвестиційних ресурсах.

Одним із найефективніших альтернативних інструментів залучення зовнішніх інвестиційних ресурсів на міжнародних ринках цінних паперів виступають єврооблігації, котрі дозволяють вітчизняним банкам та корпораціям виходити на зовнішні ринки облігаційних запозичень і стають потужним каталізатором надходження фінансових ресурсів до банківської системи України та економіки країни в цілому.

Різні аспекти функціонування ринку єврооблігацій та шляхи виходу на нього вітчизняних емітентів досліджували у своїх працях В. В. Голосов, О. Горілей, О. М. Мозговий, В. Корнєєв, В. Міщенко, О. Рогач, І. Лютий та інші вітчизняні вчені [1 – 2]. Проте, як свідчить аналіз їх праць, ця проблема потребує подальшої розробки та більш глибокого висвітлення. Найбільший інтерес викликають проблеми аналізу різних схем та механізмів випуску єврооблігацій українськими банками; визначення переваг та недоліків цього інструменту порівняно з іншими інструментами залучення фінансових ресурсів на міжнародних ринках запозичень; узагальнення й поширення досвіду діяльності українських банків на ринку єврооблігацій. Розгляд цих, а також інших питань названої проблеми і виступає метою даної роботи.

Єврооблігації є незабезпеченими борговими інструментами, що випускаються урядами, банками, корпораціями та національними організаціями за межами внутрішнього ринку, у валюті якого відбувається деномінація. Ці інструменти випускаються міжнародним синдикатом звичайно як облігації на пред'явника. Випуск єврооблігацій продається міжнародній групі інвесторів, які є реальними власниками валюти, але нерезидентами країни цієї валюти [2].

Отже, єврооблігації – це незабезпечені боргові інструменти, які можуть бути випущені міжнародним синдикатом одночасно в різних країнах. Більшість єврооблігацій мають строки погашення 3 – 20 років і деноміновані, як правило, в доларах США, євро, ієнах, швейцарських франках тощо.

Ринок єврооблігацій почав швидко розвиватися у 60-х роках ХХ століття. Перша велика угода з єврооблігаціями відбулася у 1963 р., коли італійська будівельно-шляхова державна компанія Autostrade випустила єврооблігації в доларах США, а британський банк SG Warburg розмістив їх на ринку. Значного прискорення ринок єврооблігацій досяг у 90-х роках ХХ століття. Так, за період із 1990 по 1999 рр. обсяг ринку єврооблігацій збільшився з 998 млрд. дол. до 2121 млрд. дол. [2].

Випуск єврооблігацій має низку суттєвих переваг порівняно з іншими видами боргового фінансування.

© Олійник О. В., Пересада В. М., 2007

По-перше, він здійснюється в умовах менш жорстких законодавчих обмежень. На випуски єврооблігацій не поширюється національне законодавство та регулювання.

По-друге, єврооблігації можуть бути випущені в будь-якій країні та в будь-якій валюті, виключаючи валюту країни випуску.

По-третє, єврооблігації є безпрецедентно гнучким інструментом залучення зовнішніх фінансових ресурсів — вибір країни випуску, часу емісії, валюти та можливість переходити з однієї валюти на іншу у випадку зміни ринкової кон'юнктури на світових ринках капіталу.

По-четверте, важливою перевагою єврооблігацій є те, що вони, як правило, випускаються на пред'явника, так що просте володіння ними є достатнім для доказу права власності на них. З точки зору інвесторів це є перевагою, оскільки багато з них надають перевагу зберігати анонімність.

По-п'яте, єврооблігації користуються репутацією привабливого об'єкта вкладень для інвесторів, які бажають уникнути оподаткування. На відміну від інших цінних паперів з фіксованим доходом, доходи за єврооблігаціями сплачуються власникам цих цінних паперів у повному обсязі без утримання податку в країні емісії і єврооблігацій.

По-шосте, вартість фінансових ресурсів, що залучаються за допомогою емісії єврооблігацій, значно дешевша, ніж вартість корпоративних позик на внутрішньому ринку облігацій.

По-сьоме, випуск єврооблігацій дозволяє вітчизняним банківським установам залучати значні обсяги фінансування (останнім часом від 400 млн. дол. до 500 млн. дол.) та на значно тривалі строки (в середньому від 5 до 10 років). Здійснити такі запозичення на внутрішньому фінансовому ринку поки що неможливо. Все це дозволяє залучати довгострокові інвестиційні ресурси в іноземній валюті, щоб фінансувати довгострокові проекти; зменшувати розрив між строковістю активів та пасивів банків; підтримувати конкурентоспроможність і ліквідність; збільшувати ресурсну базу та розширювати кредитування реального сектору економіки та населення країни.

Уперше українські банки вийшли на міжнародні ринки капіталу наприкінці 2003 р. Піонером виявився Приватбанк, який у грудні 2003 р. розмістив 3-річні єврооблігації із дохідністю 10,875% річних. Але найбільшу активність на ринку єврооблігацій українські банки продемонстрували у 2006 – 2007 роках. Так, чотири рази виходив на ринок зовнішніх боргових зобов'язань БАТ "Укресімбанк", залучивши іноземні фінансові ресурси шляхом випуску єврооблігацій на 625 млн. дол. У грудні 2006 року рекордний випуск єврооблігацій шляхом одноразового траншу здійснив Укрсіббанк BNP Paribas на суму 500 млн. дол. під 7,75% річних строком на 5 років. Ще чотири великих банки України – Приватбанк, банк "Форум", банк "Фінанси та кредит" і Альфа-банк (Україна) – загалом залучили фінансові ресурси через механізм випуску єврооблігацій на суму 510 млн. дол. строком на 3 – 10 років під привабливі процентні ставки. Отже, за 2006 р. шість українських банків залучили 1,635 млрд. дол. фінансових ресурсів на ринку єврооблігацій. Цей показник у 2,5 раза вищий, ніж показник обсягу залучення ресурсів через випуск єврооблігацій у 2005 р. (675 млн. дол.)

Ця позитивна динаміка збільшення зовнішніх запозичень на ринках єврооблігацій українськими банківськими структурами спостерігалась і в першому півріччі 2007 р. Так, наприкінці січня 2007 р. Приватбанк випустив 5-річні єврооблігації на 500 млн. дол. під 8% річних. У лютому 2007 р. інший банк – Укрсоцбанк – успішно розмістив 3-річні єврооблігації на суму 400 млн. дол. і теж під 8% річних. Уперше на ринках єврооблігацій у 2007 р. вийшов і ПУМБ, який випустив 3-річні єврооблігації на 150 млн. дол. під 9,75% річних. Цікаво зазначити, що банк ПУМБ у жовтні 2006 р. отримав від лід-менеджерів випуску своїх єврооблігацій – банків HSBC та Standard Bank London Limited – так званий bridge loan (кредит до випуску), що дозволило вітчизняній фінансовій установі розширити свою кредитну діяльність, не чекаючи випуску єврооблігацій, та підтримати при цьому власну ліквідність на необхідному рівні.

Таким чином, станом на 30.06.2007 р. українськими банками було випущено єврооблігацій на суму майже 5 млрд. дол., що становить 7% від загальної суми залученого банківською системою фінансування.

Для великих українських банків виплати за єврооблігаціями у 2008 р. становитимуть приблизно 650 млн. дол., а пік їх погашення припадає на 2010 р. [2].

За оцінками експертів, сукупний обсяг зовнішніх позик українських банків на ринку єврооблігацій у 2008 р. очікується на рівні показників 2007 р. У той же час криза ліквідності на міжнародних фінансових ринках, спровокована проблемами на іпотечному ринку США влітку 2007 р., безумовно, вплине на українські банки та компанії. Доступ українських банків до зовнішніх ринків ресурсів ускладниться на фоні подорожчання зовнішніх позик.

Тим не менше аналіз діяльності українських банків на ринку єврооблігацій дозволяє зробити висновок, що останні є ефективним механізмом залучення довгострокових фінансових ресурсів на міжнародних ринках капіталу на тривалі строки під відносно низькі реальні процентні ставки та в обсягах, які дозволяють банкам фінансувати свої інвестиційні програми.

Література: 1. Дубинський А. Банки остались без синдикатов // Экономические известия. – 2007. – 26.сентября. – С. 7. 2. Рынок облигаций. Курс для начинающих. (Серия "Reuters для финансистов"). – М.: Альпина Паблишер, 2003. – 336 с.

ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

В останній час питання побудови інноваційної моделі розвитку економіки України широко дискутуються в науковій літературі. Підвищений інтерес до зазначеної проблематики зумовлено усвідомленням необхідності генерування процесів інноваційної структурної перебудови економічної системи. Глобалізація, що стала реальністю світового розвитку, базується на перенесенні акцентів від жорсткої конкуренції до застосування наукомістких технологій у виробничому циклі на основі прогресивної еколого-економічної моделі виробництва. Фактичне ігнорування зазначених об'єктивних процесів унеможливує скорочення відставання України від світових лідерів техніко-економічного розвитку, формування передумов сталого економічного зростання, реалізацію стратегічного курсу євроінтеграції. Процес практичного впровадження державної інноваційної політики в рамках реалізації можливостей глобально-інформаційного укладу бажаних результатів не дав. При цьому перспективи і реальні можливості на шляху стимулювання інноваційного розвитку в Україні існують, що підкреслюють у своїх роботах О. Амоша [1], В. Антонюк [1], А. Землянкін [1], Ю. Гончаров [2], А. Касич [2], С. Захарін [3], В. Зянько [4], Л. Федулова [5], М. Петрина [6], М. Якубовський [7], В. Щукін [7].

Представлене дослідження є спробою визначення найбільш актуальних проблем у сфері інноваційного розвитку України з акцентом на можливих науково-методологічних, організаційно-економічних, інституціональних факторах усунення несприятливих тенденцій в інноваційній сфері.

Серед найвагоміших перепон на шляху стимулювання інноваційної активності керівники підприємств називають наступні: нестача власних коштів (на це вказують майже 83% респондентів), недостатня фінансова підтримка держави (56,6%), високий економічний ризик (38,9%), недосконалість законодавчої бази (37,7%) [3, с. 41 – 42]. Виходячи з наведених даних, для забезпечення інноваційного розвитку України необхідна дієва та ефективна державна політика, спрямована на побудову інноваційної моделі розвитку. Під останньою розуміється створення середовища, що стимулює масову появу і використання інновацій, забезпечує правову, інформаційну, інституціональну підтримку інноваційної діяльності, безпеку та комфорт агентів.

Падіння платоспроможного попиту на науково-технічну продукцію, з одного боку, є потужним індикатором сучасного кризового стану інноваційної системи, з іншого – має суттєвий негативний вплив на формування можливостей інноваційного розвитку України. Тому пріоритетним завданням держави доцільно визнати стимулювання ринкового попиту на інновації, зокрема шляхом розширення державного замовлення на інноваційну продукцію в рамках реалізації пріоритетних програм енергозбереження та інформатизації.

Недостатнім залишається фінансування науки, особливо в порівнянні з розвинутими країнами. Так, у 2004 році витрати на науку становили: у США – понад 300 млрд. дол., в Японії – близько 120 млрд. дол., у Німеччині – понад 60 млрд. дол., у Фінляндії – понад 5 млрд. дол., тоді як в Україні лише 1 млрд. дол. [2, с. 46]. З метою повноцінного забезпечення фундаментальних і прикладних досліджень та розробки ефективних механізмів державної політики, впровадження їх результатів у практику господарювання слід на рівні законодавчо визнаної норми включити до категорії захищених витратків бюджету видатки на фундаментальні та прикладні НДДКР.

Суттєвою перепорою для розвитку національної інноваційної системи є вкрай низька інноваційна активність вітчизняного виробничого сектору, зокрема корпоративних структур. Останні демонструють більшу схильність до впровадження інновацій у порівнянні з малими та середніми підприємствами, однак аналіз динаміки і структури інноваційної активності корпоративного сектору не дозволяє зробити оптимістичні прогнози щодо можливості створення на їх базі відтворювальних механізмів інноваційного інвестування. Протягом 2005 року інноваційну діяльність в Україні здійснювали 1086 підприємств, тобто 11% їх загальної кількості, а наукомісткість промислового виробництва не перевищує 0,3%, що в 10 – 20 разів нижче за загальноприйнятий світовий рівень [6, с. 39]. Розгортання масової високопродуктивної науково – технічної та інноваційної діяльності в рамках виробничого сектору в цілому і корпоративного зокрема, вимагає насамперед, відновлення в повному обсязі дії напрацьованої законодавчої бази (яка була призупинена) в частині податкового і митного стимулювання інноваційної та науково-технічної діяльності (закріплених у Законі "Україна Про інноваційну діяльність" [8]).

Стимулюючим фактором у розвитку інноваційної активності виробничих структур могло б стати реформування існуючої в Україні системи оплати праці, а саме підвищення вартості робочої сили. За умов реалізації такої політики на державному рівні розв'язання проблеми зниження витрат трансформується з традиційної (імітаційної) моделі – пошуку більш дешевих ресурсів — у наступальну (новаторську) – пошуку більш ефективних способів використання ресурсів. Це, у свою чергу, збільшить попит на розумову висококваліфіковану працю.

Проблемним питанням, яке потребує невідкладного вирішення, до сьогодні залишається створення загальнодержавної інноваційної інфраструктури, яка включає патентні служби, інноваційні центри, технопарки, технологічні інкубатори, консалтингові і навчальні фірми, структури технологічної підтримки інноваційних підприємств. На сьогодні в Україні функцію надання інфраструктурних послуг щодо забезпечення зв'язку науки з виробництвом виконують виключно технопарки. При цьому з восьми зареєстрованих технопарків дають віддачу лише два: Інститут електрозварювання імені Є. О. Патона, Інститут монокристалів [7, с. 32]. Місією останніх є комерціалізація результатів інноваційної діяльності — доведення ідеї до завершеності у вигляді інноваційного продукту шляхом створення сприятливих матеріально-технічних, ресурсних та загальносистемних умов для розвитку й підвищення ефективності інноваційної діяльності.

Реалізація інноваційної стратегії неможлива без створення ефективної системи охорони і захисту прав інтелектуальної власності. Необхідно подолати тенденцію зосередження діяльності Державного департаменту інтелектуальної власності України на видачі охоронних документів, розробці інструкцій та правил, підготовці звітів, посиливши регулюючу роль держави у сфері охорони права інтелектуальної власності.

На погляд, автора реалізація представлених пропозицій організаційного та інституціонального характеру могла б стати основою для розбудови дієвої моделі інноваційного розвитку в Україні. Формування національної інноваційної системи має засновуватися на зв'язку підприємств, наукової сфери, інноваційної інфраструктури з метою комерційної реалізації науково-технічних досліджень на основі раціонального співвідношення фундаментальних і прикладних розробок.

Література: 1. Амоша О. І. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення. Монографія / О. І. Амоша, В. П. Антонюк, А. І. Землянкін. – Донецьк: НАН України, Інститут економіки промисловості, 2007. – 328 с. 2. Гончаров Ю. Науковий потенціал як фактор розвитку інноваційно-інвестиційної системи України / Ю. Гончаров, А. Касич // Економіка України. – №3. – 2007. – С. 42 – 51. 3. Захарін С. Стимулювання інноваційної активності корпоративних структур // Економіка України. – 2006. – №8. – С. 41 – 47. 4. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво в Україні: проблеми становлення і розвитку. Монографія. – Вінниця: "УНІВЕРСУМ-Вінниця", 2005. – 264 с. 5. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика. Монографія / За ред. Л. І. Федулової. – К.: Основа, 2005. – 552 с. 6. Петрина М. Базові умови створення інноваційної моделі розвитку економіки України // Економіка України. – 2006. – №8. – С. 35 – 40. 7. Якубовський М. Інфраструктура – фактор прискорення інноваційного розвитку промисловості / М. Якубовський, В. Щукін // Економіка України. – 2007. – №2. – С. 27 – 38. 8. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 4.07.2000 р. №40–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №36. – 226 с.

УДК 364

Пивавар І. В.

НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТНИХ ВІДНОСИН У ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Житлово-комунальне господарство містить у собі комплекс послуг, спрямованих на задоволення першочергових життєвих потреб людини. Як і інші галузі економіки, в результаті трансформаційних перетворень воно має потребу в реформуванні. Рівень та якість забезпечення населення країни житлом і житлово-комунальними послугами є основними факторами, що визначають соціально-економічний розвиток міст, регіонів, країни в цілому.

Розвиток конкуренції в житлово-комунальному господарстві здійснюється з метою створення умов для подолання негативних наслідків монопольного й домінуючого положення організацій житлово-комунального господарства.

© Пивавар І. В., 2007

Для визначення конкретних напрямків реформування в житлово-комунальному господарстві необхідно виділити основні причини існуючих проблем, а також представити методи розвитку конкурентних відносин у даній сфері. Для вивчення цього питання використані методи системного аналізу, синтезу та порівняння.

В Україні розвиток конкурентних відносин здійснюється шляхом: розмежування функцій регулювання діяльності суб'єктів природних монополій між центральними органами виконавчої влади й відповідних національних комісій, створених відповідно до Закону України "Про природні монополії"; формування органами місцевого самоврядування програми розвитку об'єктів житлово-комунального призначення; організації системи розрахунків за ресурси, послуги на основі договорів, а також застосування економічних санкцій за порушення договірних зобов'язань.

До сфер діяльності, де необхідний розвиток конкуренції, належать: керування й обслуговування житлового фонду та об'єктів комунального господарства; надання комунальних послуг; виконання специфічних робіт з обслуговування об'єктів комунального господарства (ремонт, очищення мереж, збирання сміття, експлуатація ліфтового устаткування та ін.); будівництво й проектування об'єктів комунального призначення [1].

Розвиток конкурентних відносин у системі керування й обслуговування житлової сфери дозволить власникам житла та об'єктів комунального призначення визначити житлово-експлуатаційну організацію для забезпечення необхідного рівня якості роботи й надання послуг.

Контроль над дотриманням умов договору між власниками об'єктів житлово-комунального господарства, виробниками й споживачами послуг за станом державного, комунального та приватного житлового фонду повинні здійснювати органи місцевого самоврядування. Необхідно також створити додатково державну житлову інспекцію.

З метою демонополізації житлово-комунального господарства потрібно стимулювати процеси роздержавлення організацій у даній сфері, забезпечити реальну правову рівність господарюючих суб'єктів різних організаційно-правових форм і споживачів послуг.

Одним з напрямків поліпшення роботи підприємств тепло-, водопостачання й водовідведення є заміна структури діючих підприємств непрофільного виробництва, не пов'язаних з основною технологічною діяльністю, на альтернативні підприємства [2].

Експлуатація об'єктів комунальної теплоенергетики, централізованого водопостачання й водовідведення може здійснюватися підприємствами різних форм власності на основі контрактів на керування, договорів оренди, концесії.

Структурні зміни в діяльності й керуванні природними монополіями в житлово-комунальному господарстві, до яких відноситься теплоенергетика, водопостачання, водовідведення, вимагають створення нових організаційних ринкових структур — акціонерних товариств, корпорацій, приватних підприємств, сервісних служб у дрібних містах і селах [3]. Для захисту прав споживача в процесі надання житлово-комунальних послуг, підвищення їхньої якості передбачається уточнити перелік основних видів господарської діяльності підприємств житлово-комунального господарства, які підлягають ліцензуванню.

Під час демонополізації житлової сфери необхідно проводити конкурси на виконання спеціалізованої роботи (обслуговування ліфтів, вентиляційних каналів, систем пожежогасіння, вивіз сміття).

Розвиток конкурентних принципів керування й обслуговування житла сприяє приватизації житлово-експлуатаційних організацій. На Україні прийнято ряд законодавчих і нормативних документів, що сприяють ринковим перетворенням у житлово-комунальній сфері. Так, приватизація державного житлового фонду, що почалася в 1992 році, привела до зміни структури його за формою власності.

Прийняття ряду законів з житлово-комунального господарства створило можливості прояву в галузі недержавних структур — малих підприємств, кооперативів, спільних підприємств, що створює конкуренцію в наданні житлово-комунальних послуг, а також розширення їхньої номенклатури й поліпшення якості обслуговування населення.

Проведення реорганізації структур керування житлово-комунальним господарством регіону, міста району з урахуванням прийому в комунальну власність місцевих рад житлового відомчого фонду та відомчих об'єктів комунального призначення поліпшить експлуатацію й ремонт житлового фонду та об'єктів комунального призначення спеціалізованими підприємствами, а підприємства промислового комплексу нададуть можливість найшвидшого виходу з економічної кризи. У результаті розвитку конкурентних відносин у житлово-комунальному господарстві підвищиться ефективність його функціонування, що забезпечить загальне зниження витрат на утримання цієї сфери не менше ніж на 22% і залучення додаткових фінансових ресурсів для модернізації господарства. Реформування структури керування й господарювання житлово-комунального господарства необхідно проводити, розвиваючи конкурентні відносини та процеси демонополізації, розширюючи можливості споживачів впливати на обсяги і якість послуг, які надаються.

Література: 1. Коваль Я. В. Регіональна економіка. Навчальний посібник / Я. В. Коваль, І. Я. Антоначко. — К.: ВД "Професіонал", 2005. — 272 с. 2. Інякін В. Н. Про можливості зниження витрат населення регіону на житлово-комунальні послуги // Економічний вісник Донбасу. — 2006. — №1. — С. 34 — 51. 3. Черевиків І. Здатність і готовність населення оплачувати житлово-комунальні послуги // Питання економіки. — 2004. — №4. — С. 136 — 150.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Нестабільність суспільного розвитку та глибинні трансформації економічної системи нашої держави спричинили перебудову всього господарського механізму підприємств, що виявляється у зміні пропорцій між елементами, формуванні нових і руйнуванні старих виробничих зв'язків, переорієнтації традиційних орієнтирів розвитку.

Основою досліджень галузевих особливостей формування потенціалу підприємств є специфічність технологічних процесів, особливості організації виробництва, відмінності в характеристиках кінцевого продукту та ресурсів для його виробництва, а також ринків збуту тощо [1; 2].

Мета дослідження – особливість формування економічного потенціалу підприємства і рекомендації до оцінки ефективного його використання.

Зацікавленість до інформації про економічний потенціал підприємства значно посилюється з боку всіх учасників ринкових відносин, тому що на його основі досягається розвиток суб'єкта господарювання та його структурних підрозділів, а також усіх елементів виробничо-фінансової системи. Тому об'єктивна оцінка потенціалу є однією з найважливіших проблем діагностики й основним напрямом удосконалення аналітичної підтримки стратегічних управлінських рішень у бізнес-плануванні.

Економіка нашого суспільства все більш отримує ринковий характер, при цьому підприємства для оцінки своєї конкурентоспроможності продовжують застосовувати лише стандартні методи аналізу, що в основному базуються на розрахунках фінансових коефіцієнтів, які характеризують ефективність комерційної діяльності підприємства. Багато підприємств володіють значними конкурентними перевагами на ринку, однак, як їх оцінювати з метою виявлення "сильних" та "слабких" сторін економічного потенціалу підприємства в маркетинговій сфері не знають.

У зв'язку з цим постає питання вибору інструментарію оцінки економічного потенціалу підприємства, який дозволяє оперативно визначити внутрішні можливості і слабкості підлеглої господарчої одиниці, виявити потайні резерви з метою підвищення ефективності її діяльності.

Науковий інтерес до проблеми визначення сутності економічного потенціалу підприємства вимагає звернутись до аналізу накопиченого теоретичного матеріалу. Аналіз публікацій з теорії потенціалів дозволяє виділити ряд моментів, притаманних більшості з них.

По-перше, маркетингову складову, як правило, подають окремим блоком у структурі ринкового потенціалу.

По-друге, у структурі ринкового потенціалу частіше всього виділяють виробничі, фінансові, матеріальні ресурси підприємства, не звертаючи певної уваги на якість використання інтелектуального капіталу маркетингової системи підприємства.

У якості особливостей економічного потенціалу за необхідно виділити наступне:

- облік наступних вимог зовнішнього середовища (учасників ринку);
- оцінка наявності, необхідного складу і набору ресурсів, їх залучення й ефективне використання;
- можливість забезпечення стійкого розвитку потенціалу і відповідно зростаючим вимогам суспільства та досягнення соціально-економічних цілей і завдань;
- об'єднання й сполучення реальних і гіпотетичних оцінок потенціалу;
- необхідність комплексної перспективної оцінки потенціалу як системи функціональних відносин (виробничих, трудових, фінансових та ін.).

Ці особливості враховані при розробці класифікації економічного потенціалу:

за ознакою мети та інформаційного забезпечення його оцінки для внутрішніх потреб підприємства виділені технічний, технологічний, трудовий і ресурсний потенціали;

за зовнішньою оцінкою — майновий, демографічний, технічний, екологічний потенціали;

залежно від програмних документів — прогнозний, стратегічний, плановий і фактичний потенціали;

залежно від галузевої підпорядкованості — промисловий, непромисловий потенціали, транспортний потенціал і пропускна спроможність допоміжних служб;

за ступенем використання — потенціал можливий, використовуваний і резерв економічного потенціалу.

Головним завданням формування організаційного механізму розвитку економічного потенціалу у складі єдиного механізму управління підприємством є створення умов для розвитку й посилення економічного потенціалу підприємства, які виявляють безпосередній вплив на фактори виробництва, а в кінцевому підсумку, визначаючи життєздатність підприємства у довгостроковій перспективі.

Література: 1. Гавва В. Н. Потенціал підприємства: формування та оцінювання: Навчальний посібник / В. Н. Гавва, Н. А. Божко. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 224 с. 2. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.

РЕГІОНАЛЬНА СКЛАДОВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ ТА СИСТЕМНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Регіональна складова конкурентоспроможності країн дедалі стає об'єктом підвищеної уваги в зарубіжних і вітчизняних наукових дослідженнях. Її актуалізації сприяють утвердження парадигми регіону як самостійного учасника конкурентних процесів [1] та положення про те, що в умовах глобалізації для країн надзвичайно важливо мати не тільки конкурентоспроможні технології та фірми, а й головне – регіони, здатні прийняти ці технології і фірми [2, с. 69].

За приблизно однакового тлумачення змісту поняття "регіональна конкурентоспроможність" думки вчених щодо методології та механізмів її формування суттєво розрізняються. Реальні процеси і явища, які пов'язані з цим поняттям, привертають увагу вчених переважно двох наукових напрямків: 1) представників школи макроекономічного аналізу, які вирішують проблему комплексної оцінки стану соціально-економічного розвитку регіонів; 2) вчених і фахівців у сфері регіоналістики, які акцентують увагу на проблемі розміщення продуктивних сил та економічного розвитку регіонів.

Однак у межах цих підходів недостатньо затребуваним залишається добре розроблений методологічний апарат теорії систем і системного аналізу. Монодисциплінарний (наприклад, лише економічний) підхід до дослідження конкурентоспроможності, як це доведено в роботі [3], є непродуктивним, оскільки не виявляє глибинних причин походження та особливостей конкурентоспроможності як явища-системи.

Метою даної статті є обґрунтування закономірностей формування регіональної складової конкурентоспроможності національної економіки на основі використання потенціалу системного підходу.

Національна економіка згідно з теорією систем є цілісною єдністю взаємозв'язаних її елементів, конкурентоспроможність якої якісно відрізняється від конкурентоспроможності окремих її елементів. Нові властивості конкурентоспроможності національної економічної системи утворюються в результаті системних зв'язків та реляційності, сукупний (синергетичний) ефект взаємодії яких перевищує суму потенціалів конкурентоспроможності окремих елементів системи.

На регіональному рівні важливе значення мають ті положення теорії систем, згідно з якими цілісність виступає як фундаментальна основа усталеності систем, результатом взаємозв'язків її елементів і балансу між стохастичною та детермінованою поведінками кожного з них. Ці положення є універсальними і їх можна використовувати для аналізу механізмів формування конкурентоспроможності будь-яких систем (від макро- до мікроекономічних), включаючи регіональні.

Використання методологічного апарату теорії систем дозволяє, по-перше, представити національну економіку як складну й відкриту систему, рівень конкурентоспроможності якої визначається дією внутрішніх та зовнішніх факторів. Сукупну дію цих факторів необхідно своєчасно враховувати, адаптуючи до неї як економіку в цілому, так і окремі її елементи (регіони). По-друге, рівень національної конкурентоспроможності визначають різномірні, але настільки взаємообумовлені регіональні підсистеми, що послаблення зв'язків у будь-якій із них неминуче спричинює зниження рівня конкурентоспроможності всієї економічної системи. Тобто системна властивість національної конкурентоспроможності обумовлює потребу в особливих механізмах її формування та відтворення, в тому числі й на регіональному рівні.

Для конкурентоспроможності національної економіки дуже негативними є великі відмінності в тих параметрах регіональних підсистем, які зумовлюють їх "фрактальність" та здатність відтворювати головні властивості національної економічної системи в цілому. Звідси механізм державного регулювання конкурентоспроможності має активно протидіяти зростанню регіональної диференціації конкурентоспроможності та запобігати її надмірно високому рівню. Особливо загрозливою територіальна асиметрія конкурентоспроможності стає тоді, коли вона закріплюється нерівнозначними статусами однорівневих територіальних одиниць країни та підведеними до них міжбюджетними або фінансовими відносинами. В таких випадках регіональні відмінності стають додатковими факторами послаблення цілісності національної економіки та зниження рівня її конкурентоспроможності.

Використання системного аналізу є продуктивним у тому плані, що дозволяє визначити предмет регулятивно-управлінських дій у системі "країна – регіон – конкурентоспроможність – сталий розвиток", у якій будь-яка із управлінських дій впливає на конкурентоспроможність і на стан розвитку не лише одного елементу (регіональної підсистеми), а й на конкурентоспроможність економічної системи в цілому. Наприклад, преференції одному регіону (або розташованим на його території господарським суб'єктам) не можуть не супроводжуватися відповідним обмеженням інтересів інших регіонів, а отже, спотворенням усієї системи чинників формування регіональної (національної) конкурентоспроможності.

Дефіцит уваги до системних закономірностей формування регіональної конкурентоспроможності відчувається і у площині аналізу просторової та темпоральної компонент сучасного економічного розвитку, сукупна дія яких зумовлює певний просторово-темпоральний фенотип конкурентоспроможності. В такому аспекті проблема національної (регіональної) конкурентоспроможності практично не досліджується і залишається навіть непоміченою, хоча економіка України відчуває не тільки виклик часу, актуалізований з моменту набуття її незалежності, а й виклик простору – у площині "ненатуральної" структури економіки та її неготовності до конкурентного змагання з інтегрованими структурами інших країн. Останні, як зазначають окремі автори, вже сьогодні функціонують "у режимі самодостатності", а отже, зі звуженим інтересом до решти країн світу [4].

Системні за визначенням трансформаційні перетворення повинні системно впливати на формування конкурентоспроможності регіонів. Логіка цього взаємозв'язку визначається об'єктивними законами системоутворення, врахування яких є обов'язковим у формуванні ефективної регіональної політики.

Наведений аналіз проблем формування регіональної складової конкурентоспроможності національної економіки дозволяє сформулювати такі висновки.

1. Важливим концептуальним інструментарієм формування регіональної складової конкурентоспроможності національної економіки слугують фундаментальні положення теорії систем і системного аналізу. Методологічна роль системного підходу полягає в тому, що увага звертається не на поточно-фактологічний стан регіональної конкурентоспроможності, а на загальносистемні закономірності її формування.

2. Урахування системних закономірностей формування регіональної конкурентоспроможності вимагає ставити на порядок денний проблему розробки й використання адекватних їм механізмів державного регулювання конкурентоспроможності економічних систем.

3. Великі відмінності в рівнях регіональної конкурентоспроможності негативно впливають на стан конкурентоспроможності національної економіки в цілому і породжують нові просторово-темпоральні проблеми її розвитку.

Література: 1. Калужнова Н. Я. Конкурентоспособность регионов в условиях глобализации. – М.: ТЕИС, 2003. – 528 с. 2. Щедровицкий П. Г. Современная национальная политика России / П. Г. Щедровицкий, В. Н. Княгинин // <http://www.shkp.ru/lib/publications/69> 3. Піддубний І. Теорія конкурентоспроможності: сучасний стан і предметно-методологічні аспекти розвитку / І. Піддубний, Л. Піддубна // Економіка України. – 2007. – №8 – С. 52 – 60. 4. Иноземцев В. Л. Пределы "догоняющего" развития. – М.: Экономика, 2000. – 296 с.

УДК 005.21

Полянська А. С.

СТРАТЕГІЧНА ОРІЄНТАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Сучасне трактування категорії "розвиток" базується на усвідомленні необхідності оптимізації всієї діяльності людства (передусім економічної) в його взаємодії з довкіллям. На таких засадах базується концепція сталого розвитку як "процес гармонізації продуктивного забезпечення задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умови збереження й поетапного відтворення цілісності природного середовища, створення можливостей для рівноваги між його потенціалом і вимогами людей усіх поколінь" [1].

Інтерес до даного процесу в Україні підтверджено розробленням у 1997 році Концепції сталого розвитку України, в якій докладно викладено цілі, принципи та завдання сталого розвитку, основні напрямки і пріоритети його реалізації, а саме: забезпечення розвитку людини та соціальних гарантій; макроекономічні перетворення і державний протекціонізм у сфері матеріального виробництва; еколого-економічна політика держави; забезпечення сталого розвитку регіонів та поселень. Тобто, сталий розвиток досягається тоді, коли якісне макроекономічне управління супроводжується ефективною діяльністю суб'єктів господарювання. У зв'язку з цим актуальним на сьогодні є визначення основних напрямків розвитку вітчизняних підприємств з урахуванням вище викладених положень.

Функціонування економічної системи (окремого підприємства чи економіки в цілому) базується на врахуванні факторів, що визначають напрямки її довгострокового розвитку. Головна рушійна сила стабільного економічного розвитку — матеріальні й духовні інтереси людини, які формуються та розвиваються під впливом потреб, що визначаються інвестиційними, інноваційними, технічними й технологічними, екологічними, економічними, трудовими, соціальними, політичними, духовними, географічними, демографічними, правовими інформаційними, інтелектуальними чинниками розвитку економіки, а також чинником економічної власності. Важливим є виділення й поєднання тих чинників,

© Полянська А. С., 2007

які забезпечать стійкий сталий розвиток. О. Скаленко зазначає, що "...рух сучасної цивілізації... базується на трьох основах, а саме: інформаційній, інтелектуальній та інноваційній" [2, с. 176].

Формуючи стратегічні орієнтири діяльності, вітчизняні підприємства повинні враховувати сучасні тенденції світового розвитку, які пов'язують з глобалізацією на лібералізацією. Стратегічна орієнтація вітчизняних підприємств має враховувати міжнародні тенденції розвитку, оскільки їх вплив є визначальним на результати господарської діяльності. О. Г. Білорус наголошує, що інтеграція України в глобальний простір повинна опиратись на максимальне використання інформатики, інтелектуальних ресурсів і наявного науково-технічного потенціалу [3, с. 21].

Таким чином, стратегічна орієнтація вітчизняних підприємств на сучасному етапі має враховувати й поєднувати економічні інтереси суб'єктів господарювання, суспільства, світової спільноти та окремої людини й забезпечити такий рівень економічного розвитку, який би на основі з'ясування пріоритетних напрямків діяльності дозволив забезпечити конкурентні переваги та довгострокову життєздатність організації.

Економічний розвиток в Україні сьогодні характеризується зміною ринкової і виробничої кон'юнктури, яка відбувається за рахунок екстенсивних та інтенсивних факторів. Сучасна українська економіка — це індустріальна економіка (з елементами переходу до постіндустріальної) із залишками доіндустріальної, що характеризуються екстенсивним використанням чинників розвитку.

Виявлення стану економічного розвитку країни є відправним моментом для оцінки сьогодення і майбутнього потенціалу розвитку вітчизняних організацій. На сьогодні використовуються різні методи та підходи, що дозволяють визначити рівень економічного розвитку країни і з'ясувати, які чинники є визначальними для його поліпшення. Індекс економічної свободи є одним із показників, що характеризує рівень лібералізації економіки та вказує на ключові проблеми, які перешкоджають розвитку України. Так, у 2006 році індекс економічної свободи України забезпечив їй 99 позицію в переліку 157 країн [2, с. 100]. Найбільш слабкими позиціями України в системі оцінюваних показників визнано фінансові потоки та іноземні інвестиції, захист прав власності, регулювання та нелегальну торгівлю.

Оцінка конкурентоспроможності економіки на основі розрахунку індексу конкурентоспроможності для зростання здійснюється з метою визначення її можливостей досягти стійкого економічного зростання в середньостроковій і довгостроковій перспективі. Україна, за звітом 2005 року WEF (Світового економічного форуму), віднесена до четвертої групи, що характеризується низьким рівнем конкурентоспроможності. Основними слабкими сторонами є рівень національного прибутку на душу населення, низький рівень відкритості економіки та високий рівень корупції, низький рівень технологічного розвитку і невисокий рівень інновацій, низький рівень конкурентоспроможності національного бізнесу (75 позиція серед 116 країн) [3, с. 123].

Огляд розглянутих позицій дає можливість зробити висновок про те, що економічний розвиток України повинен забезпечити конкурентоспроможність її економіки на макrorівні за рахунок збалансування всіх сфер діяльності; розвитку інноваційної діяльності; здатності до саморегулювання; поступального зростання кількісних економічних показників (обсяги виробництва тощо) із супроводженням підвищення та поліпшення їх якісних характеристик.

Визначаючи стратегічні напрямки розвитку організації на макrorівні необхідно орієнтуватись на такі чинники, як: професійне управління; нові технології, ефективні механізми охорони навколишнього середовища; розвиток конкурентоспроможності бізнесу на основі ресурсного фактора; активізація інноваційної та інвестиційної діяльності; використання сучасних підходів до ведення бізнесу.

Література: 1. Економічна енциклопедія. Т. 1. – К.: Вид. центр "Академія", 2000. – 500 с. 2. Гончаров Ю. В. Світ. Європа. Україна: Трансформація економіки та інтеграція. – К.: Знання України, 2007. – 152 с. 3. Скаленко О. Глобальні резерви поступу. – К.: Основи, 2000. – 200 с.

Пронкіна Л. І.

УДК 338.98

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ПРОДУКЦИИ И ЕЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ В УСЛОВИЯХ ТРАНЗИТИВНОЙ ЭКОНОМИКИ

В условиях транзитивной экономики наибольшую актуальность приобретает решение проблемы повышения качества продукции.

Исследованию сущности экономического содержания категории "качество" посвящены работы А. Гличева, О. Пустовойта, Р. Бондарчук. Вместе с тем имеющиеся результаты часто противоречивы.

© Пронкіна Л. І., 2007

Цель статьи – обосновать социально-экономическую сущность категории "качество продукции", доказать, что для ее решения необходим комплексный подход; проанализировать связь и различие категорий "качество" и "конкурентоспособность".

В современной экономической литературе нет общепринятого подхода к определению экономической сущности качества продукции, её взаимосвязи с конкурентоспособностью и эффективностью общественного производства.

Для правильной ориентации производства на решение проблемы улучшения качества необходимо учитывать как полезный эффект от эксплуатации такой продукции, так и суммарные затраты на ее создание и использование.

Обществу не должно быть безразлично, какие затраты следует произвести для улучшения качества на стадии изготовления продукции, какой экономической и социальный эффект это даст при ее эксплуатации, как обеспечить её конкурентоспособность.

Экономия общественного труда за счет повышения качества продукции возможна по всему воспроизводственному циклу.

В сфере производства она выражается в сокращении брака и уменьшении потерь от рекламации. В сфере обращения — лучшая продукция способствует ускорению процессов обмена, сокращая издержки обращения и расходы на уценку товаров. Значительная экономия ресурсов достигается в сфере использования такой продукции за счет сокращения затрат на ремонт, эксплуатационных расходов, роста производительности труда.

Проведенные исследования позволили заключить, что качество целесообразно определять как совокупность главных свойств продукции, характеризующих степень общественной полезности, в конкретных социально-экономических условиях с учетом общественно-необходимых затрат как на ее производство, так и использование.

В условиях транзитивной экономики принципиальное значение приобретает комплексный подход к решению проблемы улучшения качества продукции, что, по мнению автора, обусловлено следующими причинами:

углубляющийся процесс общественного разделения труда приводит к тому, что производство конечной продукции связано с качеством работы многих предприятий-смежников. Поэтому улучшить качество конечной продукции невозможно без согласованной работы между ними;

при определении эффективности мероприятий, связанных с улучшением качества, необходимо учитывать, что часто это приводит к увеличению затрат на стадии производства продукции, а эффект проявляется на стадии её использования;

с общественной точки зрения важна социально-экономическая оценка качества не единицы, а всей массы продукции.

Следовательно, повышение качества продукции — крупная хозяйственная проблема, которая переросла отраслевые границы и к решению которой необходим комплексный подход.

При разработке стратегии развития транзитивной экономики в Украине следует учитывать, что в новых условиях больше внимания необходимо уделять проблеме формирования конкурентоспособного производства, где первостепенное значение приобретают не издержки производства, а качество и новизна товаров и услуг.

Конкурентоспособность присуща всем элементам экономической системы и является важной рыночной категорией.

В экономической литературе можно встретить трактовку конкурентоспособности как синонима качества продукции. Проведенные исследования позволили прийти к выводу, что такое отождествление некорректно, поскольку:

1) конкурентоспособность товара определяется совокупностью только тех его свойств, которые представляют интерес для покупателя, обеспечивают удовлетворение данной потребности, а прочие показатели, такие, как условия транспортировки товара, его проектирования и производства потребителя не интересуют;

2) необходимым элементом определения уровня качества продукции выступает сравнение с базой, выбор которой является иногда достаточно проблематичным. Для оценки конкурентоспособности необходимо сравнивать параметры анализируемого изделия и товара-конкурента с уровнем, заданными запросами и предпочтениями покупателя, а затем сравнить полученные показатели;

3) с позиции качества можно сравнивать лишь одинаковые потребительские стоимости с точки зрения их основных конструктивных и технологических особенностей. С позиции конкурентоспособности возможно сопоставление и неоднородных образцов;

4) анализ качества продукции, выполненный в соответствии с действующими стандартами, еще не характеризует степень её конкурентоспособности, которая определяется в процессе реализации товара. Можно утверждать, что для потребителя качество является обязательной, но недостаточной характеристикой для принятия решения о приобретении данного товара.

Конкурентоспособность определяется не просто отличительными характеристиками товара, а его привлекательностью для клиента, нацеленного на покупку. В этом случае суверенитет потребителя состоит в том, что решающее слово остается за ним. В истории бизнеса немало примеров, когда товары, получившие высокие оценки экспертов, оставляли равнодушными потребителей;

5) определяемые совокупностью свойств товара его качество и конкурентоспособность проявляются в разных сферах. Качество продукции закладывается в сфере изучения потребностей потенциальных потребителей, на стадии проектирования, производства и реализуется в сфере потребления, а конкурентоспособность продукции может быть установлена лишь в сфере обращения;

б) конкурентоспособность — важная рыночная категория, отражающая одно из важнейших свойств рынка — его конкурентность. При неизменных качественных характеристиках изделия его конкурентоспособность может изменяться в достаточно широких пределах, реагируя на различные факторы, определяемые конкурентной средой.

Следовательно, "качество продукции" и ее "конкурентоспособность" взаимосвязанные, но не тождественные категории. Решая проблему улучшения качества продукции, производитель всегда рассчитывает, что это приведет и к повышению ее конкурентоспособности.

Решетило В. П.

УДК 330.31.09

ФОРМИРОВАНИЕ БАНКА СТРАТЕГИЧЕСКИХ ИНВЕСТИЦИЙ КАК НЕОБХОДИМОЕ УСЛОВИЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

В исследованиях проблемы интенсификации общественного производства в отечественной литературе все еще преобладает экономико-технологический и организационно-хозяйственный подход, упор на факторы активизации инвестиционной деятельности и механизмы внедрения новых технологий и новой организации производства [1]. Институциональные факторы интенсификации общественного производства и ускорения темпов экономического развития зачастую остаются в тени. Однако в формировании новой технико-экономической парадигмы развития трансформирующихся экономик на первый план выходит проблема институциональной интенсификации, которая состоит в создании институциональных условий для формирования инновационно активных хозяйствующих субъектов рынка, деятельность которых направлена на постоянное и радикальное обновление материально-технической базы реального сектора экономики. Институциональная система должна создавать действенный механизм инвестирования масштабных технологий и других инновационных изменений, интенсификации процессов продуцирования и овладения новыми знаниями, новыми технологиями и их практическим использованием.

Проблема инновационного обновления экономики является для Украины не только одной из наиболее актуальных, но и жизненно необходимых. По данным Института экономического прогнозирования НАН Украины, 58% выпускаемой в Украине продукции представлено 3-м технологическим укладом (господствовавшим в развитых странах в 30-е годы XX ст.), 4-й технологический уклад составляет 38%, а 5-й технологический уклад — только 4% (в развитых странах мира его доля составляет 40 — 45%) [2, с. 352 — 353]. В результате в структуре экспорта украинской продукции доля высокотехнологичной продукции составляет всего лишь 8%, среднетехнологичной — 30% и низкотехнологичной — 47% [3, с. 353]. В то же время, как показывает мировой опыт, в высокотехнологичном развитии выигрывают только те страны, которые своевременно принимают решения относительно переориентации инвестиций на новые перспективные технологии того уклада, который только формируется. Решение этой задачи невозможно без формирования третьего уровня банковской системы страны — Банка стратегических инвестиций (БСИ), анализ формирования и функционирования которого и является целью данной статьи.

Формирование активов БСИ возможно на основе приобретения его акций представителями крупного финансового капитала: финансово-промышленными группами, крупными банками, инвестиционными, страховыми и пенсионными фондами (рисунок).

Рис. Механизм формирования и функционирования Банка стратегических инвестиций

© Решетило В. П., 2007

Одновременно в формировании активов БСИ должны участвовать и средства госбюджета, резервы НБУ, средства государственных целевых фондов и т. д. Такой институт, как БСИ, способен сформировать жизненно необходимые стране стратегические инвестиции, активно участвуя в финансировании новых высокотехнологичных стратегических предприятий. В процессе создания новых предприятий и роста их рентабельности БСИ сможет продавать их акции частным инвесторам на вторичном рынке. Деньги, поступающие от продажи акций, направляются на финансирование все новых и новых предприятий. При этом соучредители могут приобретать у БСИ пакет акций нового предприятия только после того, когда оно продемонстрирует свои технологические и экономические возможности.

Тем самым и возникает синергетический эффект от активного взаимодействия всех видов капиталов, функционирующих в стране. Для усиления синергии взаимодействия в эту систему необходимо подключить и банковские институты. Роль последних может состоять в купле-продаже акций и облигаций уже введенных в эксплуатацию предприятий. Необходимо обратить внимание на тот факт, что создание новых высокотехнологичных объектов через использование средств БСИ будет способствовать и привлечению иностранных инвестиций. Для иностранных инвесторов степень риска при покупке уже работающих высокотехнологичных предприятий намного ниже, чем при строительстве новых. В первом случае неопределенность и риск значительно меньше, поскольку уже ясно, как предприятие работает и какую прибыль оно получает. Но главное состоит даже не в том, что риск первичных инвестиций берет на себя БСИ. Здесь следует обратить внимание на тот факт, что прямое вложение иностранных инвестиций не всегда приводит к инновационному обновлению экономики Украины. С точки зрения структуры импорта товаров инвестиционного характера, 49% импортируемой в Украину продукции мы получаем из сектора низких технологий, 27% — из сектора средних технологий и только лишь 11% — из сектора высоких технологий [2, с. 356]. То есть 76% от общего числа инвестиционных товаров, импортируемых в Украину, базируются на средних и низких технологиях, в то время как для инновационного развития экономики необходимы вложения капитала в отрасли 5-го и 6-го технологических укладов. Проблемным моментом иностранных инвестиций является и усиление экономической зависимости страны от иностранного инвестора, в то время как БСИ такую зависимость значительно ослабляет.

Таким образом, для формирования рынка стратегических инвестиций необходимо синергетическое взаимодействие всех видов капиталов: производительного, денежного и финансового, также всех финансовых институтов и основных экономических субъектов: крупного финансового капитала и государства. Именно рынок стратегических инвестиций, его состав и масштаб формируют импульсы эффективной динамики экономики как целостной системы. Если в стране складывается самостоятельный оборот стратегических инвестиций как структурный феномен макроэкономики, помимо оборота основного капитала предприятий, то основным механизмом финансирования инвестиций становится фондовый рынок (точнее, система фондовых рынков). Финансовая синергия этого процесса связана с появлением новых источников экономического роста и новых возможностей инновационного развития, с новыми направлениями перемещения денежных потоков, с ростом финансовых возможностей всех субъектов национального рынка, с увеличением "пропускной способности" финансовой системы, с оптимизацией финансовых институтов и увеличением их роли в функционировании реального сектора экономики. Представляется, что трансакционные издержки, необходимые для формирования БСИ, будут намного ниже тех преимуществ, которые он принесет в виде создания возможностей для перехода к инновационной модели экономического роста в Украине.

Література: 1. Фісун А. О. Передумови створення інфраструктури ринку нововведень // Проблеми науки. – 2001. – №6. – С. 24 –31. 2. Геєць В. М. Національна інноваційна система та інноваційно-інвестиційна діяльність // В кн.: Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В. М. Геєця. – К.: Інститут екон. прогнозів.; Фенікс, 2003. – С. 345 – 385. 3. Гальчинський А. С. Інноваційна стратегія українських реформ / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, А. К. Кінах, В. П. Семиноженко. – К.: Знання України, 2002. – 336 с.

УДК 330.1:330.3

Савицька Н. Л.

ОСОБЛИВОСТІ СУСПІЛЬНОГО ВІДТВОРЕННЯ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ПАРАДИГМИ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Сучасна економічна наука виходить з того, що технологічний детермінізм та заснована на ньому концепція економічного зростання вичерпали свій потенціал, у результаті чого підґрунтям сталого економічного розвитку має бути нова якість економічного зростання, обумовленого відповідним типом суспільного відтворення. На фоні загальносвітових тенденцій: зміни системи ціннос-

© Савицька Н. Л., 2007

тей, критеріїв економічного зростання, розповсюдження нових форм гуманізації та соціалізації соціально-економічних відносин – особливого значення набуває проблема суспільного відтворення, теоретичне обґрунтування якої дозволяє розробити адекватну стратегію соціально-економічного розвитку країни та здійснювати моніторинг процесу її реалізації.

Дослідження суспільного відтворення не нова проблема в науці, їй присвячені праці "метрів" економічної теорії – Ф. Кене, А. Сміта, Д. Рікардо, Ж.-Б. Сея, Т. Мальтуса, К. Маркса, Дж. Кейнса та інших, у яких висвітлюються різні аспекти відтворення товарної форми виробництва матеріальних благ. Проте теорії відтворення, запропоновані у XIX – XX ст., стають неадекватними дійсності у зв'язку з появою нових економічних феноменів та розвитком сучасних загальноносеологічних уявлень.

На жаль, проблема сучасного відтворення на рівні суспільства є мало опрацьованою та систематизованою. Окремим питанням, пов'язаним з оцінкою національного багатства, присвячені праці С. Валентея, Л. Нестерова; впливом процесів глобалізації на рівноважний стан економіки та пропорційність відтворення – праці Ю. Макогон, Т. Орехової; відображенням національної специфіки відтворювального процесу США – праці В. Марцинкевича.

Ураховуючи системність та комплексність категорії суспільного відтворення, розкрити весь спектр особливостей протікання цього процесу в межах даної праці через обмеженість її обсягу є неможливим. Тому основною метою цього дослідження стало окреслення рельєфних особливостей сучасного суспільного відтворення, адекватного людиноорієнтованій парадигмі розвитку. Основними специфічними методами, застосованими під час дослідження, є: системний, синергетичний підхід та метод декомпозиції.

Системний підхід до вивчення суспільного відтворення як багатомірної категорії та поліаспектного процесу дозволяє проаналізувати не лише структурні взаємозв'язки і пропорції, а також джерела та механізми саморозвитку суспільства, які є результатом синергетичної взаємодії всієї системи.

На зламі тисячоліть відбуваються якісні зміни в характері взаємодії в системі "природа – людина – суспільство", що викликали кардинальні трансформації у характері, формах та структурі відтворювального процесу. Перш за все, це зміни у взаємовідносинах у підсистемі "людина – природа", філософський контур яких визначає характер оцінки людиною субординації та взаємопідпорядкованості з природою. Сучасною концепцією таких відносин виступає концепція універсумізації, в якій розвиваються положення теорії коеволуції людини і природи М. Моїсеєва, ноосфери В. Вернадського та "sustainable development". Відповідно до цієї концепції [1, с. 48] у результаті синергетичної взаємодії формується "космо-природо-людина спільнота", що впливає на всі складові життєдіяльності людини.

Функціональна складова взаємодії у підсистемі "людина – природа" проявляється в технологічному характері суспільного виробництва, сучасних процесах його гуманізації й соціалізації природи, тобто органічного поєднання систем штучно виробленого та природного походження.

Відтворювальний процес не може носити суто технократичного характеру, тому іншою його складовою є соціально-економічні відносини, які формуються в результаті взаємодії людини і суспільства. Зміни в цій підсистемі проявляються в характері ціннісних орієнтацій суспільства; процесах соціалізації по всьому ланцюгу відтворення суспільного виробництва у виробництві, розподілі, обміні та споживанні, а також у соціогуманізації інституціональної структури. Нові властивості суспільного виробництва (модульність, динамічність, гнучкість, швидкість тиражування, мініатюризація); обміну, розподілу й споживання інформаційних товарів трансформують економічні (трудові, організаційні, віртуальні) відносини та якісно змінюють весь соціальний уклад від культурних цінностей до стратифікації соціуму на основі персоніфікації інтелектуальної праці.

У результаті зміни системи цінностей відбувається переорієнтація інтересів людини з утилітарних на соціокультурні та соціобіологічні. Наразі суспільний розвиток визначається розвитком або "якістю" людини, її матеріальним, культурним і духовним рівнем [2, с. 96]. Дана тенденція відбивається на орієнтації виробництва та потоків інвестицій у формування інтелектуального образу індивіда. Соціальні взаємодії між індивідами опосередковуються не лише товарним, а й духовним, культурним, інтелектуальним обміном, що формує не лише інтелектуальний, а й соціальний капітал. Спостерігається формування нового соціально-економічного змісту власності; ускладнення системи відносин власності як по горизонталі – в межах галузі, так і по вертикалі (на національному чи міжнародному рівні), а також інтеграція її форм (наприклад, неприбуткові недержавні інститути).

За таких умов принципи та економічні закономірності відтворювального процесу, властиві матеріально-енергетичному способу виробництва, не відповідають новій економічній реальності та вимагають адекватного пояснення.

У результаті трансформації відносин у системі "природа–людина–суспільство" відбувається формування нового еколого–соціально–інтенсивного типу суспільного відтворення, закономірності якого мають бути предметом подальших досліджень. Ядром сучасного відтворення є широкий спектр соціально-економічних відносин між людиною і зовнішнім (природним та соціальним) середовищем, які виникають у процесі реалізації індивідуальних чи суспільних цілей самозбереження та саморозвитку. Особливого значення в динаміці та спрямованості суспільного відтворення набувають глибинні характеристики, етоси тріади "природа–людина–суспільство".

У рамках даного дослідження одержала подальший розвиток модифікація змісту схеми формування суспільного багатства [3, с. 99]. Результати сучасного типу суспільного відтворення можуть бути представлені в такий спосіб: "соціально-економічний розвиток" = "зростання суспільного багатства" = "якість природного та соціального середовища" + "якість людини". У наведеній схемі змінюється розуміння та структура суспільного багатства, в складі якого основною є немате-

ріальна компонента – це екологічно чисте природне та соціальне середовище буття людини; духовна форма багатства, так звана екологія людини. Матеріальна ж складова виступає засобом збереження природного та соціального середовища й саморозвитку особистості, суспільства в цілому. Поряд з цим змінюються механізми та форми накопичення, перш за все нематеріального багатства (інтелектуального, соціального капіталу), яке за нових умов визначає характер суспільного відтворення. Відбувається також перегляд критеріїв оцінки ефективності розвитку, оскільки кількісні параметри добробуту не відображають поліфонію категорії "багатства", особливо в його необ'єктованій формі, зокрема, у створених суспільних, духовних, інтелектуальних чи естетичних благах.

Ураховуючи означене вище, доцільно наголосити, що для України, яка прагне до широкої інтеграції в європейський економічний простір, вкрай важливо будувати стратегію сталого соціально-економічного розвитку з урахуванням особливостей сучасного типу суспільного відтворення.

Література: 1. Тарасевич В. К стратегии универсумизации экономических преобразований // ЭУ. – 2000. – №11. – С. 46 – 53. 2. Чухно А. Соотношение индустриального и постиндустриального типов развития: проблемы теории и практики // В кн.: Социально-экономические проблемы информационного общества: Монография. / Под ред. Л. Г. Мельника. – Сумы: ИТД "Университетская книга", 2005. – С. 88 – 119. 3. Валентей С. Развитие общества в теории социальных альтернатив / С. Валентей, Л. Нестеров. – М.: Наука, 2003. – 196 с.

УДК 330.567.22

Сальтєвская Т. Г.

ОСОБЕННОСТИ ЛИЧНОГО ПОТРЕБЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Многочисленные глобальные проблемы, имеющие место в современном мире, актуализируют вопрос о путях развития человечества. Их всестороннее изучение позволит оптимизировать развитие, в рамках которого было бы возможно дальнейшее благополучное и бесконфликтное существование человечества. Концепция устойчивого развития признана мировым сообществом доминантной идеологией развития XXI в., стратегическим направлением обеспечения материального, социального и духовного прогресса человечества.

Поиск возможностей обеспечения устойчивого развития в начале XXI века является одной из самых актуальных проблем, на решение которой направлены усилия учёных, государственных органов и общественности в большинстве стран мира. Изучением вопроса устойчивого развития занимались А. В. Горбань [1], В. И. Данилов-Данильян [2], С. А. Лисовский [3], К. С. Лосев [2], Л. В. Мантатова [4], Н. Н. Моисеев [5], А. Г. Осауленко [6] и др.

Построение в Украине социально ориентированной рыночной экономики должно осуществляться в русле обеспечения устойчивого развития. Задача достижения устойчивого развития требует неременного изменения концепции потребления с целью снижения антропологической нагрузки на природу и обеспечения на этой основе безопасной жизни текущих и будущих поколений.

Цель статьи – анализ личного потребления и его влияния на процесс обеспечения устойчивого развития в Украине.

Методами, используемыми в статье, являются анализ, метод научной абстракции и сравнение.

Необходимость достижения устойчивого развития требует изменения концепции личного потребления. Для этого требуется духовно-нравственное совершенствование человека и общества. Необходимо формирование разумных потребностей, которые характеризуются нравственными, эстетическими, социально-политическими критериями. В основу понятия разумных потребностей должна быть положена необходимость достижения устойчивого развития, первостепенность проблемы сохранения жизни человеческого рода. Подобное отношение должно глубоко укорениться в сознании отдельного индивида и общества в целом. Человек через изменение своего потребления сможет содействовать изменению производства в сторону ресурсосбережения.

Потребности человека безграничны, но в настоящее время их ограничение становится жизненно важным. "Человечество должно ограничивать свои потребности, чтоб поддерживать природное равновесие качества окружающей среды и минимизации возможности возникновения социальных конфликтов. Самоограничение – нормальное поведение человека в мире ограниченных возможностей" [7, с. 189]. А. В. Лосев полагает, что необходимо воспитывать у населения элементарную культуру потребления и бережливости. В обществе потребления нужно сокращать использование ресурсов, чтобы обеспечить существование будущих поколений. Этого можно достичь благодаря переходу к производству высококачественных товаров длительного производства и активно внедряя разработки НТП. Обуздав свои желания, отказавшись от излишеств, человек может изменить своё потребление, что повлечёт за собой перестройку производства. Переориентация потребительского спроса на рациональное производство товаров и услуг поможет направить производство

© Сальтєвская Т. Г., 2007

в сторону повышения экологичности и целесообразности, внедрения новых безотходных технологий, исключения из него элементов расточительности и излишеств. В этом случае весь процесс воспроизводства будет заключать в себе приоритет устойчивого развития. Таким образом, потребление будет подчинено целям оптимизации жизни на планете.

Различие между Украиной и странами Запада проявляется в масштабах применения очистительных технологий, различных природоохранных мероприятий. В таких условиях должен усилиться контроль со стороны государства в вопросе повышения природоохранных стандартов и социальных норм. Для решения данной проблемы необходимы совместные действия гражданского общества и государства. Ужесточение ответственности за подобные правонарушения и активная деятельность СМИ может существенно изменить ситуацию.

Развитие в Украине должны получить союзы предпринимателей и другие неправительственные организации, подобно тем, которые активно работают на Западе. Наличие такого рода организаций позволит сформировать такое поведение потребителя, при котором он будет учитывать важность природоохранных мероприятий и отдавать предпочтение товарам тех фирм, которые проводят подобные меры. Такое поведение потребителей будет быстро подхвачено производством, которое с большей долей ответственности будет относиться к проблемам защиты окружающей среды, снизит материалоемкость и энергопотребление, будет искать более экологичные источники энергии, как, например, энергию ветра и солнца.

Важным является сотрудничество с международными неправительственными организациями для выработки общего плана действий.

Можно сделать следующие выводы. Необходимость достижения устойчивого развития требует изменения концепции личного потребления. Для достижения устойчивого развития требуется духовно-нравственное совершенствование человека и общества. Необходимо также активное участие институтов гражданского общества в лице союзов предпринимателей, организаций по защите природы, экологических движений, СМИ.

Научная новизна заключается в актуализации качественного изменения личного потребления на основе совершенствования внутреннего мира с целью сохранения природы и человека и достижения устойчивого развития.

Теоретическое значение результатов исследования заключается в том, что они позволяют выработать направления совершенствования личного потребления населения страны, что может стать определённым вкладом в реализацию устойчивого развития Украины.

Практическое значение статьи состоит в том, что результаты, полученные в ходе исследования, могут быть использованы во время учебного процесса студентов в нормативных и специализированных курсах. Также возможно применение предложенных рекомендаций для разработки программы устойчивого развития в Украине.

Дальнейшие исследования, на взгляд автора, должны проводиться в области оптимизации практических рекомендаций по обеспечению в Украине устойчивого развития.

Литература: 1. Горбань А. В. Государственные приоритеты Украины на пути перехода к устойчивому развитию // Сборник статей Межвузовской научно-практической конференции "Государство и предпринимательство: реальность и перспективы развития". – Симферополь: Институт экономики и управления, 2003. – С. 55 – 57. 2. Данилов-Данильян В. И. Экологический вызов и устойчивое развитие. Учебное пособие / В. И. Данилов-Данильян, К. С. Лосев. – М.: Прогресс—Традиция, 2000. – 416 с. 3. Лісовський С. А. Проблеми сталого розвитку. До десятиріччя саміту "Планета Земля" // Український географічний журнал. — 2002. — №3. – С. 3 – 10. 4. Мантатова Л. В. Духовный императив устойчивого развития // Вестник Моск. университета. Серия 7. Философия. – 2003. – №2. – С. 87 – 95. 5. Моисеев Н. Н. Козволюция природы и общества // Экология и жизнь. – 1997. – Январь-август. 6. Осауленко О. Г. Інформаційне та управлінське забезпечення сталого розвитку // Статистика України. – 2001. – №3. – С. 4 – 9.7. Лосев А. В. Социальная экология: Учебное пособие для вузов / А. В. Лосев, Г. Г. Провадкин; [Под ред. В. И. Жукова. – М.: Владос, 1998. – 312 с.

Самойленко В. В.

УДК 65.016

МОДЕЛИРОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИЯМИ

Главная задача организационно-экономического механизма управления инновациями (ОЭМУИ) — обеспечить создание эффективной системы взаимодействия, которая, с одной стороны, не содержит избыточных связей, замедляющих работу предприятия, а с другой — включает все те связи, отсутствие которых привело бы к рассогласованности в решении различных

© Самойленко В. В., 2007

задач, увеличению периода времени, проходящего от появления разработки до рыночной реализации, низкой эффективности работы предприятия [1].

Для этого необходимо, чтобы установление связей, распределение ответственности за выполнение работ происходило не по функциональному принципу, а по критерию ответственности за достижение поставленных целей.

Функциональный подход базируется на строгой регламентации функций каждой из систем, а это приводит к таким недостаткам, как инерционность, снижение гибкости и маневренности предприятия, а также оказывает отрицательное влияние на возможность его развития. Целевой подход, заключающийся в научно обоснованной структуризации целей предприятия, ставит перед функциональными системами конкретные цели и задачи. Тем самым не ограничивая ни самостоятельность этих систем, ни возможность кооперации различных служб предприятия, а это, в свою очередь, обеспечивает гибкость.

Таким образом, создаваемый ОЭМУИ должен базироваться на программно-целевом подходе, рассматривать предприятие как единую систему, включать в себя элементы ситуационного анализа, быть способным обеспечить взаимодействие всех элементов организации и комплексный подход к решаемым проблемам. Причем предприятие не выступает в роли пассивного наблюдателя за условиями внешней среды, а само активно формирует эти условия, определяя таким образом свое будущее. Особая роль в этой деятельности принадлежит маркетинговой системе и системе ситуационного анализа. Эти две системы занимаются сбором информации, обрабатывают ее и используют для принятия решений как внутри себя, так и представляют другим функциональным системам. Поскольку в эти системы входят и группы, занимающиеся прогнозированием элементов внешней среды на основе нормативного и поискового принципа, то некоторые элементы внешней среды (в особенности спрос на продукцию, доверие к фирме) посредством маркетинговых стратегий могут быть приведены в состояние, заданное нормативным прогнозом.

Вследствие этого можно утверждать, что формируемый ОЭМУИ выполняет весьма важную функцию — преодоление трудностей, возникающих из-за неопределенности рыночной ситуации.

Большое значение имеет при этом то, что в основе такого ОЭМУИ лежит системный подход, представляющий предприятие как многоструктурную систему. Для такой системы можно моделировать ситуации, соответствующие различным стратегическим решениям, и оценивать результаты их выполнения на основе анализа показателей экономической эффективности деятельности всего предприятия в целом.

В соответствии с вышеизложенными требованиями и осуществляется процедура построения ОЭМУИ.

Вначале в зависимости от инновационной стратегии фирмы происходит структуризация генеральной цели инновационного проекта на составные подцели (эта часть детализации проводится по горизонтали). Затем по вертикали указываются функциональные системы предприятия, участвующие в реализации данного инновационного проекта. Перед каждой функциональной системой ставится блок задач, которые за некоторым исключением одинаковы для любого инновационного проекта. После этого на пересечении целей инновационного проекта и задач функциональных систем формулируется определенное мероприятие, учитывающее особенности данного инновационного проекта и потенциал функциональных систем.

Поскольку для некоторых подцелей инновационного проекта не требуется взаимосвязи со всеми задачами функциональных систем, то количество мероприятий в описанной матрице будет меньше произведения числа подцелей (N) на количество задач функциональных систем (M).

Для того чтобы управлять созданной сложной многоструктурной системой, ОЭМУИ объединяет все функциональные системы, для которых сформулированы задачи и разработаны мероприятия по реализации конкретного инновационного проекта. Этот шаг заслуживает большого внимания, так как выше уже было сказано о том, что формируемый ОЭМУИ должен быть основан не на функциональном принципе, а на критерии ответственности за достижение поставленных целей. Поэтому в каждой функциональной системе стоит группа целей и задач, которые детализированы до конкретных мероприятий, тех самых, что стоят в матрице. В силу этого управление будет происходить через уже существующие функциональные системы, в которых возможно будут организованы дополнительные элементы, ограниченные по времени существования окончанием реализации данного инновационного проекта. А это позволяет достаточно сильно интенсифицировать весь инновационный процесс. В силу того, что цели инновационного проекта оказываются внутри организации, они взаимосвязаны с процессами, происходящими на предприятии, и будут находиться во взаиморазвитии. Таким образом, становится значительно проще определить степень ответственности за подцели ИП (инновационного проекта) каждой из функциональных систем.

Еще одно достоинство такого подхода заключается в том, что ОЭМУИ может быть использован в качестве центра, через который устанавливаются и преобразуются межфункциональные связи в зависимости от целевой ориентации и этапа инновационного цикла. О важности межфункциональных связей и выявлении необходимого оптимума связей между различными системами предприятия так, чтобы не было "липших" связей, замедляющих работу предприятия, и в то же время действовали все те связи, отсутствие которых привело бы к снижению эффективности инновационных процессов, уже достаточно много говорилось в работе, так как это является одной из наиболее важных задач комплексного подхода. ОЭМУИ в такой ситуации должен играть роль исполнительного центра в силу того, что он связан со всеми функциональными системами, следовательно, может быстро и точно устанавливать взаимосвязь между ними в соответствии с управленческими решениями.

Матричное представление целей инновационного проекта и задач функциональных систем, которое лежит в основе формирования ОЭМУИ, делает возможным установление гибкой системы межфункциональных связей. Последняя обеспечивает комплексное решение вопросов, необходимых для реализации инновационного проекта, что, в свою очередь, позволяет провести перекрестные фазы инновационного процесса, сократив тем самым срок выполнения всего проекта в целом.

Тот факт, что все цели инновационного проекта оказываются взаимосвязанными с задачами функциональных систем предприятия, гарантирует сохранение системы и организационной структуры управления, стиля и культуры руководства. Таким образом, от предприятия не требуются крупномасштабные финансовые вложения, направленные на изменение его структуры. А комплексный подход к различным стадиям инновационного процесса основывается на системе устойчивых и оптимальных межфункциональных связей, формируемой, как выше было показано, с помощью ОЭМУИ.

Кроме того, создаваемый ОЭМУИ позволяет перейти к динамичному и гибкому управлению предприятием, так как, с одной стороны, он обеспечивает наличие всех необходимых связей, а с другой – стороны, не содержит избыточных связей, перегружающих предприятие, мешающих его развитию.

В то же время большое значение имеет включение системы ситуационного анализа в структуру предприятия, которая обуславливает быструю реакцию на изменения, происходящие как внутри предприятия, так и во внешней среде.

В заключение можно сказать, что созданный организационно-экономический механизм управления продуктовой инновацией удовлетворяет всем предъявленным к нему требованиям, а именно: соответствие системе и организационной структуре управления, а также стилю и культуре руководства;

- обеспечение устойчивых и оптимальных межфункциональных связей;
- согласованное принятие решений всеми функциональными подразделениями;
- динамичное и гибкое управление и координация инновационными процессами;
- быстрая реакция на изменения, происходящие внутри предприятия и во внешней среде.

Литература: 1. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 4.07.2000 р. №40-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002. — №36. – 228 с. 2. Черваньов Д. М. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України / Д. М. Черваньов, Л. І. Рейкова. – К.: Знання, 1999. – 516 с.

Серпухов М. Ю.

УДК 658.589

МОДЕЛЬ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЗАПОРУКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

Характерною рисою розвитку економік країн світу є тенденція до посилення конкуренції на національних і світових ринках. В умовах зростання споживчих потреб населення країн світу та обмеження природних ресурсів для задоволення потреб підприємства та суспільство загалом знаходяться в постійному пошуку альтернативних варіантів подальшого розвитку, основною вимогою цього є задоволення більшої кількості потреб при використанні меншої кількості ресурсів. Головним інструментом досягнення цієї мети виступає впровадження інновацій у виробничу діяльність, оскільки інноваційний розвиток забезпечує, насамперед, оновлення основних виробничих фондів, ресурсозбереження та соціальну спрямованість розвитку суспільства [1]. Таким чином, результатом упровадження інноваційної діяльності є створення нових, більш продуктивних технологій виробництва товарів та послуг, які, у свою чергу, більш ефективно задовольняють існуючі або нові суспільні потреби.

Аналізуючи сучасний стан інноваційної активності промислових підприємств України разом із збільшенням з 2003 року кількості підприємств та зростанням обсягів виробництва промислової продукції, загальна кількість підприємств, що впроваджували інновації з 2002 року, має від'ємну динаміку (у 2003 році — 11,5%, у 2004 – 10%, у 2005 – 8,2%) [2]. Тому впровадження інновацій має стратегічне значення для української економіки. Маючи значний науковий потенціал та відповідні виробничі можливості, існуючий стан інноваційної активності промислових підприємств має відповідний потенціал зростання. Саме тому особливої актуальності набуває пошук відповідних форм реалізації інноваційного потенціалу промислових підприємств.

Серед останніх публікацій, присвячених організаційним формам упровадження інновацій, можна відзначити дослідження В. М. Гриньової, В. В. Власенко [3], які на основі аналізу організаційних форм інноваційних підприємств розробили методологію вибору форми організації інноваційної діяльності. Аналізу інноваційного потенціалу та впровадженню інноваційної діяльності на його основі присвячуються роботи В. Г. Чабана [4]. Побудові інноваційного розвитку, заснованої на диференціації параметрів господарської діяльності промислових підприємств, присвячене дослідження О. В. Терещенко та Д. В. Верби [5]. Виходячи з результатів існуючих наукових і практичних

© Серпухов М. Ю., 2007

досягнень у формуванні механізмів організації інноваційної діяльності підприємства, досі залишаються нерозглянутими питання стосовно організації інноваційної діяльності та продовжується пошук ефективних механізмів упровадження інноваційної діяльності на підприємствах.

Виходячи з актуальності існуючої проблеми, основними завданнями дослідження є: визначення, обґрунтування вибору форми впровадження інноваційної діяльності на промислових підприємствах з різним інноваційним потенціалом. Для досягнення цілей у статті було використано об'єктивні закони і фундаментальні положення економічної теорії, теорії організації та інноваційного менеджменту, роботи провідних вітчизняних і зарубіжних економістів. У процесі дослідження використовувалися різні загальнонаукові та спеціальні методи: аналіз, синтез, дедукція, індукція, імітаційне моделювання та ін.

Аналізуючи інноваційний потенціал України, зокрема, Харківського регіону, в якому зосереджено 15% усіх науково-дослідницьких інститутів України, 20% конструкторських і проектних організацій, понад 16% наукових співробітників та велика концентрація наукових закладів, закладів освіти і промислових підприємств (серед яких 18 наукових установ Національної академії наук України, 31 вищий навчальний заклад III – IV рівнів акредитації, 3 Національні наукові центри, 12 об'єктів, що мають статус національного надбання України та 1 технопарк державного значення), які сприяють створенню відповідної наукової-дослідницької бази для виробництва інноваційної продукції, інноваційною діяльністю в 2006 році в промисловості були зайняті 134 підприємства (або 18,1% від загальної кількості досліджених промислових підприємств області) проти 112 підприємств (16%) у відповідному періоді минулого року [6]. Кількість підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, не відповідає стану інноваційного потенціалу Харківської області. Основною проблемою такого стану справ є відсутність дієвих механізмів упровадження наукових досягнень у практичну діяльність підприємства.

Аналізуючи форми та методи впровадження інноваційної діяльності на різних підприємствах – суб'єктах господарювання, зокрема в галузі машинобудування, можна за окремими характерними ознаками сформулювати класифікацію типів підприємств, які впроваджують інновації. Підприємства – суб'єкти інноваційного ринку, залежно від того, яке вони займають у ньому місце, умовно поділяються на 3 групи (за ступенем участі у створенні інновації): 1) підприємства або установи, діяльність яких спрямована на створення й подальше поширення інновацій у вигляді технології (науково-дослідні установи, університети та ін.); 2) підприємства або установи, діяльність яких спрямована на впровадження інновацій у власну виробничу діяльність та подальше поширення інноваційної продукції в ринковому середовищі (виробничі підприємства, венчурні компанії або венчурні фонди); 3) підприємства або установи, які самостійно розробляють і впроваджують інноваційні технології в рамках єдиного виробничого циклу. При цьому існує велика кількість підприємств 1 та 2 групи, що не мають відповідних можливостей створювати інноваційні продукти самостійно в рамках єдиного виробничого циклу, проте мають необхідний інноваційний потенціал для участі в процесі створення інноваційного продукту на різних стадіях його виробництва. Виходячи з аналізу етапів життєвого циклу інновацій та стану інноваційного потенціалу підприємства, доцільно розробити модель упровадження інноваційної діяльності з урахуванням особливостей процесу створення й поширення інноваційної продукції, в рамках якої науково-дослідні установи матимуть стійкі виробничі зв'язки з промисловими та торговими підприємствами зі створення відповідної інноваційної продукції і її просування на ринку. На кожному етапі створення інноваційної продукції існує об'єктивна необхідність у залученні відповідних ресурсів для виробництва інновацій, які мають різні підприємства. Поеднання відповідних можливостей з створення інноваційного продукту на кожному з етапів його створення, підприємства реалізують свій інноваційний потенціал та покращують показники своєї діяльності. Використання інноваційного потенціалу підприємств у рамках одного виробничого циклу, створення інноваційного продукту дозволяє диверсифікувати ризики, притаманні інноваційній діяльності, та підвищити рівень інноваційної активності.

Виходячи з аналізу стану інноваційної активності, було визначено, що стан інноваційного потенціалу Харківської області не відповідає стану інноваційної активності підприємств регіону. Основною проблемою невідповідності значного науково-дослідного потенціалу та виробничої бази є відсутність дієвих механізмів реалізації інноваційного потенціалу на різних етапах створення інноваційної продукції. Тому запропоновано для покращення стану інноваційної активності підприємств упроваджувати інноваційну діяльність у вигляді моделі, яка враховує інноваційний потенціал підприємств до створення інноваційної продукції та використовує його на різних етапах створення інноваційної продукції. Застосування моделей інноваційної діяльності дозволяє підвищити стан інноваційної активності підприємств України за рахунок участі на різних етапах створення інноваційної продукції. Перспективами подальших досліджень є розробка відповідних методичних рекомендацій щодо створення моделей інноваційної діяльності.

Література: 1. Гриньова В. М. Соціально-економічні проблеми інноваційного розвитку підприємства. Монографія / В. М. Гриньова, О. В. Козирева. – Харків: ВД "ІНЖЕК", 2006. – 168 с. 2. Пирожков С. Проблеми прискорення інноваційного розвитку // Економіст. – 2005. — №4. – С. 31 – 35. 3. Гриньова В. М. Організаційні проблеми інноваційної діяльності на підприємствах: Монографія / В. М. Гриньова, В. В. Власенко. – Харків: ВД "ІНЖЕК", 2005. – 200 с. 4. Чабан В. Г. Інноваційний потенціал підприємства та його оцінка // Фінанси України. – 2006. — №5. – С. 142 – 148. 5. Терещенко О. В. Дослідження диференціації параметрів господарської діяльності промислових підприємств із різною інноваційною активністю / О. В. Терещенко, Д. В. Верба // Економіка та держава. – 2006. — №5. – С. 60 – 68. 6. Обласна державна адміністрація // Статистичний бюлетень. – www.kharkivoda.gov.ua

ФОРМИРОВАНИЕ АНАЛИТИЧЕСКОЙ ПОДСИСТЕМЫ ПРЕДПРИЯТИЯ КАК ФАКТОР ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЕГО УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Современный этап развития экономики Украины сопровождается поиском новых путей преодоления кризисных ситуаций, ростом малого и среднего предпринимательства, совершенствованием организационной структуры и методов управления предприятием. Эффективность функционирования предприятия, его устойчивое развитие во многом определяются наличием в организационной структуре хозяйствующего субъекта подсистемы анализа, субъекты которой осуществляют сбор и обработку информации, циркулирующей в системе управления для выработки оптимальных управленческих решений, направленных на обеспечение жизнеспособности и стабильности деятельности хозяйствующего субъекта.

Формирование аналитической подсистемы на предприятии в современных условиях является крайне важным, поскольку она оказывает непосредственное влияние на финансы, создает возможности для повышения прибыльности предприятий, обеспечивает эффективное использование ресурсов, способствует удовлетворению интересов государства и многочисленных деловых партнеров по бизнесу.

Учитывая актуальность и значимость подсистемы анализа на предприятии, возникает объективная необходимость и практическая востребованность в исследовании организационно-методических вопросов ее создания и функционирования.

Вопросы организации анализа на предприятии нашли отражение в работах Ф. Ф. Бутынца, В. П. Завгороднего, В. В. Ковалева, А. Н. Кузьминского, И. Д. Лазаришиной, Э. В. Мньха, В. В. Сопко [1 – 5]. Работы этих авторов являются полезными для развития теории и практики организации и функционирования аналитической подсистемы хозяйствующего субъекта. Однако полученные ими результаты требуют уточнения и конкретизации в современных условиях, отличающихся изменчивостью и нестабильностью внешней среды.

Цель данной статьи – обосновать необходимость формирования подсистемы анализа и осветить основные этапы и виды аналитических работ на предприятии.

Устойчивое развитие хозяйствующих субъектов во многом определяется качеством менеджмента. Отсутствие подобного качества, от которого, по мнению японских специалистов [6], в современных условиях зависит не менее 75%-е достижение успехов на рынке, лишает предприятия и организации перспективного и стабильного развития. В основе эффективного механизма управления лежит реализация важнейших функций управления, в том числе аналитической. Благодаря аналитической функции, происходит преобразование экономической информации в альтернативные и обоснованные варианты управленческих решений.

Для познания места и роли анализа в обеспечении устойчивого развития хозяйствующего субъекта необходимо обратиться к многочисленным научным изданиям по менеджменту. Анализ достаточного количества работ позволил выявить концептуальную проблему – отсутствие четко определенного перечня функций управления, их приоритетности, неоднозначность смыслового наполнения. Независимо от способа идентификации функций управления очевидно одно – каждая функция важна по-своему, и ни одна из них не может быть недооценена. Реализация аналитической функции в исследованиях западных экономистов четко прослеживается при рассмотрении такой функции менеджмента, как стратегическое планирование.

Следовательно, анализ как одна из функций управления может претендовать на ведущее место в системе управления которая воздействует на управляемый объект посредством общих функций, взаимосвязь и взаимодействие которых образует замкнутый цикл управления.

Отнесение анализа к функциям управления обусловлено рядом обстоятельств:

анализ проводится на всех уровнях управления во всех подразделениях хозяйствующего субъекта и во всех звеньях народного хозяйства;

анализ строится на единой методологической основе, что дает возможность выработать общие подходы к организации и проведению анализа в различных отраслях, регионах;

анализ способствует устойчивому развитию хозяйствующего субъекта посредством оценки адекватности менеджмента быстроизменяющимся условиям внешней среды;

анализ финансово-хозяйственной деятельности является необходимым элементом в системе функций управления предприятием, поскольку без него не могут реализоваться и многие другие функции, в первую очередь, связанные с принятием управленческих решений.

Успешная реализация аналитической функции на предприятии во многом определяется его организацией. Структурно организация процесса анализа включает в себя ряд последовательно совершаемых аналитических операций и процедур, образующих в совокупности соответствующие

этапы анализа. Под организацией процесса анализа следует понимать управленческую деятельность, направленную на обеспечение реализации аналитических процедур и получение аналитической (выходной) информации.

Кроме того, важное значение имеет представление экономического анализа как системы – технологической системы, которую организационно формирует определенная совокупность последовательных этапов данного процесса. Автору представляется логичным рассматривать аналитический процесс, представленный тремя этапами: подготовительным, исследовательским и заключительным. Основу подобного разделения формирует содержательная характеристика видов работ, осуществляемая на каждом из этапов. Вместе с тем следует отметить определенную условность подобного разделения технологических этапов.

Назначение организации процесса анализа состоит в усовершенствовании и рационализации: способов сбора и обработки информации, удовлетворяющей потребности субъектов анализа; форм выходной информации; регламентного обеспечения специалистов-аналитиков; логико-информационного взаимодействия между службами анализа; методических рекомендаций по проведению анализа.

Результаты проведенных исследований позволили обосновать необходимость формирования подсистемы анализа на предприятии как неотъемлемого атрибута, гаранта обеспечения устойчивости хозяйствующего субъекта в быстроменяющихся условиях внешней среды.

Результаты научного поиска, изложенные в данной статье, являются организационной основой для разработки теоретических основ создания аналитической подсистемы на предприятии и оценки качества ее функционирования.

Литература: 1. Лазаришина І. Д. Економічний аналіз в Україні: історія, методологія, практика: Монографія. – Рівне: НУВГП, 2005. – 368 с. 2. Мних С. В. Економічний аналіз: Підручник. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 472 с. 3. Кузьмінський А. М. Організація бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: Підручник / А. М. Кузьмінський, В. В. Сопко, В. П. Завгородній; [За ред. А. М. Кузьмінського. – К.: Вища школа, 1993. – 224 с. 4. Ковалев В. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия / В. В. Ковалев, О. Н. Волкова. – М.: ПБОЮЛ Гриженко Е. М., 2000. – 424 с. 5. Бутинець Ф. Ф. Економічний аналіз. Практикум. Навчальний посібник для студентів вузів / Ф. Ф. Бутинець, Є. В. Мних, О. В. Олійник. – Житомир: ЖТІ, 2000. – 416 с. 6. Исикава К. Японские методы управления качеством. – М.: Экономика, 1998. – 124 с.

УДК 338.2.001

Сотникова О. А.

ВИРТУАЛЬНАЯ ЭКОНОМИКА КАК СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ ИННОВАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ

Использование современных информационных технологий в бизнесе формирует новые тенденции в глобальной системе координат мировой экономики. Характерной чертой последних десятилетий стало беспрецедентное по темпам развитие современных информационных технологий, которые включают средства обработки экономической информации и новые средства коммуникации.

Сегодня можем наблюдать, как основы традиционной экономики и принципы ведения бизнеса эволюционно изменяются. Появилась новая форма рыночной экономики – виртуальная экономика, которая предполагает возможность осуществления экономических операций в электронном пространстве. Виртуальная экономика предполагает сокращение издержек путем предоставления возможностей покупать товары, получать услуги, работать, осуществлять банковские, биржевые и другие финансовые операции, не выходя из дома.

Проблемам виртуальной экономики посвящены работы таких ученых, как И. Т. Балабанов, Э. Йордон, И. С. Карабутов, Томас Кеглер, И. Успенский, В. М. Якимкин. Огромный вклад в становление и развитие современных информационных технологий внесли А. С. Гальчинский, В. М. Геец, Д. Козье, Пол Дуулинг, А. И. Пушкарь.

Цель работы – исследование возможности всемирной сети Internet для ведения электронного бизнеса с целью минимизации издержек и максимизации получения прибыли, рассмотрение проблем и перспектив развития виртуальной экономики как одного из инновационных проектов, способных преобразить экономику Украины.

Электронный бизнес использует преимущества Internet как для расширения возможностей традиционного бизнеса, так и для создания новых, организационных форм бизнеса. В Украине сформировано немало инновационных проектов, способных преобразить экономику Украины и вывести ее в лидеры некоторых сегментов мирового рынка, среди которых и создание виртуальной экономики, поэтому проблемы, рассмотренные в работе, очень актуальны.

© Сотникова О. А., 2007

Как основные эффективные стратегии электронного бизнеса можно указать: глобализацию, ориентацию на потребителя, декапитализацию, аусторинг, получивший распространение в связи со смещением акцентов бизнеса на инновации.

Электронный бизнес в нашей стране находится на начальной стадии своего развития [1]. Под электронным бизнесом понимается любая форма деловой активности, которая использует возможности Интернет-технологий для преобразования бизнес-процессов и/или производственных и организационных связей.

Видами электронного бизнеса можно считать:

- электронную коммерцию как составляющую электронного бизнеса;
- электронные банки, дающие возможность клиентам получать доступ к их счетам и осуществлять различные финансовые операции с помощью Web-сайта;
- электронные брокерские услуги, позволяющие получать сведения о ценах на акции в любой точке мира в режиме реального времени;
- электронную рекламу (максимально информативна текстовая информация);
- электронный менеджмент операционных ресурсов (непроизводственные товары и услуги, которые требуются постоянно для выполнения обычных повседневных заданий);
- электронное управление поставками;
- электронное образование и др.

В современном мире выигрывают те, кто лучше использует технические возможности получения и анализа информации. Благодаря Интернету, каждый получил доступ к центру мирового капитала – мировому валютному рынку: огромной сети соединенных между собой посредством средств телекоммуникаций валютных дилеров, рассредоточенных по всем ведущим мировым финансовым центрам (FOREX). Достоинства: высокая ликвидность, отсутствие комиссионных, круглосуточный режим работы; FOREX – рынок совершенной конкуренции, однозначность котировок, размер маржи [2].

Реализованы проекты первых систем Интернет-банкинга — услуг, предоставляемых банком, по мониторингу, управлению счетами и осуществлению банковских транзакций через Интернет. На сегодняшний день в Украине услуги Интернет-банкинга предоставляют следующие банки: Аваль, "Приватбанк", Надра, "Кредитпромбанк", "Укрсиббанк". Отдельно хотелось бы выделить систему Приват24 от Приватбанка, которая насчитывает более 18 тысяч клиентов, при этом рост клиентской базы с начала 2006 года составил 60% для физических и 80% для юридических лиц. Проведенное исследование позволяет выдвинуть ряд рекомендаций по активизации процесса развития данного рынка в Украине: завоевание доверия пользователей, совершенствование законодательной базы, разработка специального программного обеспечения. Прошли испытания проекты отечественных электронных платежных систем: "Система Интернет-коммерции" банка Аваль, "PayCash — Украина", "Укрпей", "Интерплат" [3].

Интернет-торговля в Украине имеет огромные перспективы своего дальнейшего развития. Несмотря на преимущества Интернет-магазинов, на практике большинство из них не пользуются ажиотажным спросом, так как пока отсутствует доверие украинцев к электронной коммерции. Большой акцент необходимо уделять качеству работы, предоставления дополнительных сервисов. Украинские Интернет-магазины по уровню прибыльности сегодня не достигают соответствующих показателей их "реальных аналогов" [4].

Зарубежными компаниями на протяжении последних лет проводится достаточно много семинаров на темы глобализации. Всемирный банк начал реализацию в Украине проекта в рамках программы "Глобальное развитие через Интернет", однако отношение к виртуальной экономике украинцев пока что очень скептическое.

Наибольшие отраслевые предприятия Украины готовы к внедрению систем электронного бизнеса. Однако нерешенным остается целый ряд проблем: несовершенство телекоммуникационной инфраструктуры Украины (необходимость широкополосных каналов связи для организации телеконференций в виртуальных организациях), отсутствие соответствующей нормативной базы, неразвитость электронных платежных систем, невозможность достучаться до большого числа потребителей.

Аналитики компаний, которые входят в группу британского журнала "Economist", уже третий год составляют рейтинги 60 стран мира по критерию e-readiness, то есть готовности к развитию электронного бизнеса. В 2006 году Украина заняла 53 место.

В Украине не наблюдается того лавинообразного роста использования всех тех систем, которое наблюдается на Западе, по целому ряду причин:

- население не имеет достаточного уровня дохода, чтобы попробовать преимущества новых услуг;
- электронное обслуживание с предварительным заказом товаров – принципиально новое для нашего привыкшего к очередям населения;
- низкий общий уровень компьютеризации населения (3%) против, например, 67% в США.

Литература: 1. Гальчинський А. С. Інноваційна стратегія українських реформ / А. С. Гальчинський, В. М. Гець, А. К. Кінах, В. П. Семиноженко. – К.: Знання України, 2002. – 336 с. 2. Якимкин В. М. Рынок Форекс – ваш путь к успеху. – М.: Наука, 2003. – 324 с. 3. Успенский И. Энциклопедия Интернет-бизнеса. – К.: Каравелла, 2006. – 432 с. 4. Балабанов И. Т. Электронная коммерция. – СПб.: Питер, 2005. – 336 с. 5. Закон Украины "Об инновационной деятельности" от 1.01.2003 // <http://zakon.rada.gov.ua>

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Розвиток Української держави, ринкові перетворення в економіці, реформування економічних відносин неможливі без найважливішого елементу ринкового механізму – конкуренції, яка є змаганням між суб'єктами ринкового середовища за найбільш вигідні умови виробництва, продажу та купівлі товару. Хоча Україну і визнали країною з ринковою економікою, однак про конкурентоспроможність її національної економіки можна судити, виходячи тільки з рейтингу Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), оприлюдненому у "Звіті про глобальну конкурентоспроможність 2006 – 2007", – 78 місце із 117 країн. Відповідно до положень вищезгаданого звіту ефективність функціонування економіки та перспективи економічного зростання оцінюють через індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI), ступінь ефективності галузей економіки та фірм, що функціонують на ринку, визначають через індекс конкурентоспроможності бізнесу (BCI). Згідно з класифікації ВЕФ Україну відносять до групи країн, що знаходяться на початковій стадії розвитку (наступними є стадія ефективного розвитку та стадія інноваційного розвитку).

Структура за групами показників, що оцінюються при визначенні індексу глобальної конкурентоспроможності за методологією ВЕФ, є наступною:

економічні показники – 25%;

показники технологічного та інноваційного розвитку – 50%;

показники якості державних і суспільних інститутів – 25% [1].

Якщо розглянути досліджувані показники конкретніше [2], можна зазначити, що найгірший стан має інституційна складова ринкового середовища (104 місце), впровадження досягнень науки і техніки (90 місце), рівень охорони здоров'я (94 місце), стан ринкової інфраструктури (69 місце).

Розглянувши конкурентну позицію України за світовими оцінками, можна прогнозувати, що рівень конкуренції на внутрішньому ринку посилюватиметься й основними конкурентами будуть закордонні фірми. Тому перед вітчизняним бізнесом стоїть завдання вибрати відповідні конкурентні стратегії та професійно скерувати підприємства в умовах постійних змін і жорсткої конкуренції.

Як уже зазначалося раніше, Україну відносять до першої групи в класифікації ВЕФ, вважаючи її сировинним придатком, рівень її конкурентоспроможності знизився з 2005 до 2006 року на 10 пунктів з 68 до 78 місця в рейтингу. Щоб вийти з такої ситуації, Україні необхідно вибрати технологічно-інноваційну стратегію розвитку, а українським підприємствам відповідно перейти на використання новітніх технологій, оперативно впроваджувати інновації, випускати якісну та високотехнологічну продукцію. Однак інноваційний процес – це створення не тільки технологічної бази, а й типу організації, що вчасно реагує на потреби ринку, зменшує витрати. Інноваційна активність в Україні знизилася на 12,3%, так у 2000 році інноваціями займалося 1705 підприємств, у цьому році – 1491. Хоча не можна не звернути увагу на позитивні зрушення за останні роки – обсяги інноваційної продукції у 2005 році порівняно із 2000 роком зросли майже у 2,06 рази, державне фінансування є незначним – 0,5%, однак порівняно з 2000 роком зросло у 4 рази [3]. Такі цифри дають надію на активізацію інноваційної діяльності підприємств, на те, що держава поступово робить кроки на шлях інноваційного розвитку економіки, що стане запорукою її конкурентоспроможності.

Коли мова йде про технологічну стратегію підприємства, необхідно враховувати, що технологічна стратегія має дві сторони – технічну та економічну. Від рівня прогресивності технології залежать обсяги виробництва, рівень витрат, якість, ціна. На конкурентний статус підприємства впливає потенціал трансформації технології, що характеризує здатність її вдосконалення в напрямку зменшення затрат ресурсів та часу випуску продукції, а це є запорукою збереження й поліпшення конкурентного статусу підприємства. Однак ускладнення рівня технології згідно із законом політикуму ускладнює процес управління підприємством. Тому необхідно пов'язати можливості підприємства та його стратегічні плани, для цього слід проаналізувати оргструктуру підприємства, кваліфікацію та рівень менеджменту, корпоративну культуру, відносини керівництва підприємства з елементами зовнішнього середовища прямого впливу.

Стратегічне управління діяльністю підприємства повинно базуватися на одній із чотирьох часових орієнтацій – інтерактивній, яка передбачає системний підхід до планування й зосереджується на наступних принципах:

від зробленого зараз і в минулому залежить майбутнє;

причиною помилок в постановці проблеми є недостатня обізнаність стосовно очікуваного результату;

необхідність покладатися на експеримент при розв'язанні проблем, а на досвід – при виявленні проблем;

максимізація здатності до навчання, адаптації, розвитку.

У процесі дослідження обґрунтовано доцільність:
розвитку українських підприємств та економіки на інноваційних засадах;
розгляду змісту та впливу потенціалу трансформації технології на конкурентні позиції підприємства;
стратегічне управління підприємством здійснювати на принципах інтерактивної орієнтації;
на внутрішньому ринку України створити вхідні бар'єри для фірм-конкурентів, що полягають у поглибленій спеціалізації у виробництві продукції, зниженні витрат за рахунок значних об'ємів виробництва, контролі каналів збуту, використанні локальних переваг.

Література: 1. Полунев Ю. Зубожіння політикуму як чинник не конкурентоспроможності країни // Дзеркало тижня. 2005. – №39 (567). 2. Загоруйко Ю. Втрачаємо навіть те, чого не маємо // Дзеркало тижня. – 2006. – №38 (617). 3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Стат. збірник. – К.: Держстандарт України, 2006. – 352 с.

Степаненко В. О.

УДК 658.148.017.3

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ЗАЛУЧЕННЯ ПОЗИКОВИХ РЕСУРСІВ МАЛИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Стратегія розвитку й удосконалення механізмів взаємодії банківської сфери із суб'єктами реального сектору економіки, особливо з суб'єктами малого бізнесу, є сьогодні досить актуальною, але фактичний стан розвитку української економіки свідчить про недостатню її ефективність з метою чіткого співвідношення процесу розвитку малого бізнесу з необхідністю підтримки стабільного рівня платоспроможності та фінансової стійкості. Система управління малим підприємством потребує визначення оптимального ставлення щодо характеру залучення й використання позикового капіталу.

Питання управління позиковими ресурсами малого підприємництва розглядалися в працях вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, таких, як З. С. Варналій, А. С. Гальчинський, Г. В. Козаченко, І. Т. Балабанов, І. О. Бланк, В. М. Гриньова, А. Т. Завгородній, В. В. Ковальов, А. М. Поддєрьогін та ін.

Оскільки в Україні підтримка малого підприємництва з боку небанківського сектору на сьогодні є недостатньою через недостатню розвиненість небанківських установ (кредитних спілок, кредитних кооперативів) метою роботи виступає дослідження процесу залучення позикових ресурсів малими підприємствами.

Ринкова кон'юнктура вимагає від вітчизняних підприємств не тільки підтримання фінансової стійкості та платоспроможності, а й ефективного управління процесом формування та залучення фінансових ресурсів. Ефективне управління фінансовими ресурсами є однією з найважливіших передумов, яка характеризує можливість адаптації малих підприємств до динамічних умов ринкового середовища, оскільки вони виступають джерелом формування всіх інших видів ресурсів [1].

Механізм залучення позикових ресурсів суб'єктами малого бізнесу аналізує питання, які визначають походження даного виду фінансових ресурсів (позиковий, власний капітал), структуру джерел, тимчасові параметри залучення ресурсів. Процедура повернення залучених коштів передбачає вибір правил повернення та його часовий режим. Кредитування коштів звичайно базується на виборі напрямку кредитних вкладень, типу конкурентної переваги, що забезпечує ефективну діяльність, міри актуальності та ліквідності проекту, що реалізується, включає якісні характеристики малого підприємства, час реалізації кредитного проекту, обґрунтованість капіталовкладень, цільові постанови, які складають безпосередньо об'єкт реалізації фінансової стратегії [2].

Головна мета та характер господарських зв'язків обумовлюють принципи організації фінансової діяльності, а низка методів, що забезпечує постійність стратегії, передбачає аналіз ринку, передумови ефективної реалізації стратегії, механізми захисту від ризику [3].

Як підсумок, мале підприємство, кредитуючи власну діяльність як за рахунок внутрішніх, так і за рахунок зовнішніх джерел, таких, як кредити, субсидії і доходи від діяльності на ринках цінних паперів, вирішує завдання вдосконалення операційного та фінансового циклів і посилення позитивного впливу зовнішніх умов на його діяльність.

Безпосередньо умова подальшого розвитку процесу залучення позикових ресурсів малими підприємствами повинна визначати вибір типу управління поточними активами й обґрунтовувати припустимий рівень зміни показників, що характеризують кредитоспроможність під час складних та перехідних трансформаційних періодів.

© Степаненко В. О., 2007

Слід зазначити, що участь у розробці стратегії кредитування малого бізнесу обумовлює вирішення наступних першочергових завдань: максимізація прибутку підприємства, мінімізація витрат, досягнення динамічного розвитку підприємства (розширене відтворення), затвердження конкурентоспроможності.

Якщо специфіка діяльності підприємства дозволяє оцінити його фінансовий стан, тоді завдання в результаті і визначають фінансову стійкість та ліквідність підприємства. Безумовно, потрібне фінансування завдань у повному обсязі, що вимагає використання всіх власних джерел фінансування в необхідній кількості та структурі залучення позикових фінансових ресурсів кредиторів.

Якщо аналізувати актуальність і перспективність, найбільш перспективним є такий механізм залучення позикових ресурсів малими підприємствами, що має на увазі прогнозування майбутніх змін і здійснення заходів з компенсації можливих недоліків залучення позикових ресурсів [4].

У цілому можна зробити висновок та дати визначення, що управління процесом залучення позикових ресурсів суб'єктами малого бізнесу становить певну послідовність етапів залучення позикових ресурсів через фінансові важелі за допомогою фінансових методів. У даному випадку лише вартість позикового капіталу, яка повинна дозволяти зберегти рентабельність бізнесу на достатньому рівні, виступає максимально стримуючим фактором у процесі вивчення механізму залучення коштів.

Щодо проведення підсумкового аналізу та спостережень фінансового стану малого підприємства, очевидно, що їх організація відображає механізм відбиття найвизначальніших результатів фінансової діяльності згідно з динамічними умовами розвитку малого підприємництва і сектору реальної економіки в цілому.

Безпосередньо процес, інструментарій та система управління фінансовими ресурсами підприємств потребують ретельного дослідження, оскільки лише об'єктивний, чіткий, опрацьований, гнучкий механізм з узгодженими складовими може використовуватись у повсякденній практичній діяльності малих підприємств.

Література: 1. Ковалев В. В. Управление финансами: Учеб. пособие. – М.: ФБК-ПРЕСС, 1998. – 160 с.
2. Бланк И. А. Управление формированием капитала. – К.: Ника-Центр: Эльга, 2000. – 508 с. 3. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента: Как управлять капиталом. – М.: Финансы и статистика, 1994. – 384 с.
4. Музиченко А. О. Методи оптимізації структури фінансових ресурсів // Економіка, фінанси, право. – 2005. – №6. – С. 12 – 15.

УДК 330.5

Степаненко Н. О.

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ПРОЦЕСІ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

У процесі еволюції економіка кожної країни підкорена передусім, об'єктивним історичним та економічним закономірностям. Економічна політика становить виконану державою, урядом країни генеральну сукупність економічних дій, здобуття спрямованості економічними процесами, які втілюються в перелік державних заходів, за допомогою яких досягаються необхідні цілі та завдання, вирішуються соціально-економічні проблеми.

У залежності від фази, на якій знаходиться національна економіка, формується той чи інший тип економічної політики уряду, держави. Найчастіше індикаторами, на які реагують конструктори державної економічної політики, є розмір та динаміка валового внутрішнього продукту, сукупного попиту і пропозиції, прибутків та споживання, цін, зайнятості і безробіття.

Намічена економічна політика знаходить своє відображення у структурі запланованого державного бюджету, цільових державних програмах, державних законах, параметрах соціального захисту та підтримки малозабезпечених верств населення, умовах державного кредитування, ставках державного оподаткування і наданих пільгах, у державному впливі на експорт та імпорт, в обсягах зовнішнього і внутрішнього державного боргу.

Економічна політика проводиться державою шляхом використання інструментарію, що знаходиться в її розпорядженні, а також важелів впливу на економічні процеси та агентів господарчої діяльності. Вона реалізується через закони, президентські укази, урядові постанови та інші нормативні акти, державні програми, поточні оперативні постанови й рішення державних органів.

Конкретними інструментами проведення державної економічної політики виступають, передусім, такі фінансові важелі, інструменти фінансової політики, як податки, державні видатки, трансферти. За допомогою фінансових інструментів держава спроможна змінювати обсяги та напрямки грошових потоків згідно з метою й заходами, запланованими для їх здійснення.

© Степаненко Н. О., 2007

Поряд із фіскальними значну роль відіграють кредитно-грошові інструменти економічної політики, такі, як загальна маса та доступність грошей, кредиту, ставки позичкового відсотку (облікова ставка центрального банку, норма резервування, інші централізовано встановлені нормативи). В узагальненому плані виділяють фіскальну (фінансово-бюджетну політику), монетарну (кредитно-грошову) та зовнішньоекономічну політику держави.

У більш широкому плані державна економічна політика включає такі частини, як соціальна, структурна, інвестиційна, інституціональна, регіональна, аграрна, науково-технічна, податкова, банківська, цінова, антимонопольна, природоохоронна, зовнішньоекономічна політика [1].

Усунення причин відмови ринкового механізму досягається втручанням уряду в економічну діяльність через її регулювання, обходячи дію законів ринкової конкуренції, тобто регулюванням економіки.

Регулюючі функції держави в ринковій економіці зводяться до трьох основних – законодавчої, стабілізуючої, розподільчої [2].

Законодавча функція передбачає, що держава розробляє систему економічних, соціальних та організаційно-господарських законів і постанов, які створюють певні правові засади ринкової економіки.

Стабілізуюча функція полягає у підтриманні високого рівня зайнятості та цінової рівноваги, а також стимулюванні економічного зростання. З цією метою держава визначає цілі, напрями і пріоритети економічного розвитку, виділяє відповідні ресурси для їхньої реалізації, використовує грошово-кредитні та бюджетно-податкові підйоми; бере на себе організацію пропозиції центральних грошей; забезпечує зайнятість і стабільний рівень цін, проводячи відповідну фіскальну й кредитно-грошову політику, спрямовану на запобігання інфляції та безробіттю.

Розподільча функція пов'язана з досягненням більш справедливого розподілу доходів у суспільстві, а також з більш ефективним розміщенням ресурсів у ринковій економіці. Для здійснення цієї функції держава перерозподіл як кошти груп населення, що мають високі доходи, на користь непрацевдатних і малозабезпечених, проводячи відповідну фінансову та податкову політику, політику регулювання цін; контролює реалізацію законодавства про встановлення мінімального розміру заробітної плати; бере на себе функцію забезпечення суспільними благами, у виробництві яких приватні та колективні суб'єкти не зацікавлені [2].

Отже, сучасна реальна ринкова система органічно поєднує вільну конкуренцію і важелі державного регулювання, які й утворюють регульовану соціально орієнтовану економіку. До цих важелів можна віднести: прогнозування та індикативне планування; здійснення грошової та фінансової політики; забезпечення зайнятості; розвиток фундаментальної науки; розвиток виробничої і соціальної інфраструктури.

Ігнорування будь-якої з цих засад призводить до негативних наслідків: монополізму, інфляції, спаду ділової активності. Тому надзвичайно важливо, щоб держава виконувала лише ті функції, які б усували негативні явища ринкових відносин, і не більше. Вона в жодному разі не повинна порушувати внутрішньоринкові зв'язки, протидіяти їм. Саме через це не можна допускати директивного розподілу виробничих ресурсів і споживчих товарів, всеохоплюючого адміністративного контролю над цінами, тотального директивного планування, що характерно для авторитарно-бюрократичної системи. У протилежному разі руйнується ринкове середовище, що призводить до державного монополізму, директивної економіки.

Література: 1. Барановський О. Проблеми фінансової безпеки в умовах інтеграції України і світовий фінансовий простір // Вісник НБУ. – 2003. – №10. – С. 18 – 19. 2. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки: Навч. посібник / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. – 3-тє вид., випр. – К.: Знання-Прес, 2003. – 212 с.

Ус Т. В.

УДК 339.9

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Сучасний період світового економічного розвитку характеризується фундаментальними змінами, які здійснюються під впливом явищ глобалізації. Інтеграційні процеси між країнами привели до зняття існуючих бар'єрів для входження на національні ринки капіталу іноземних фінансових інститутів, підвищення мобільності капіталу в умовах дерегулювання та лібералізації міжнародної торгівлі. Проявом цілісності світової економіки стало посилення взаємозалежності.

В економічній літературі, як у іноземній, так і у вітчизняній, не має одностайності в оцінюванні процесу глобалізації.

© Ус Т. В., 2007

Глобалізація одночасно є джерелом непередбаченості, нестійкості міжнародних ринків капіталу та запорукою міждержавної диверсифікації і підвищених темпів зростання.

Дослідженню сутності природи та проявів глобалізації і її прогнозів присвячені роботи та дослідження відомих зарубіжних вчених-економістів, серед яких Р. Глік, Г. Гортон, Р. Дорнбуш, Р. Рігобон, та вітчизняних – М. Максимової, Ю. Шишкова та інших.

Термін "глобалізація" був уперше запропонований американським економістом Т. Левіттой для визначення нового явища – злиття ринків, яке активно з'ясувалось з початку 80-х рр. ХХ ст.

У сучасний період досліджується формування глобального економічного, правового та політичного простору і становлення нового світогосподарського порядку.

Стихийні процеси глобалізації не перетворюють економіку в цілісність, а лише посилюють її диспропорції, які знаходять свій прояв у зростанні диференціації між високорозвинутими країнами та периферією, що зосереджує основну частину населення світу.

З точки зору перспектив розвитку, світ можна поділити на три великі сфери. Перший світ – постіндустріальні суспільства. Для нього ключовими поняттями є знання, глобалізація та індивідуалізація. Найбільш характерний приклад – США – лідер у сфері інформаційних технологій. Другий світ – динамічний, індустріальний, заснований на масовому виробництві. Третій – включає країни та території, засновані на традиційному сільському господарстві. Це – статичний світ і суспільства, залежні від природничих факторів.

У сучасному світі діють дві протилежні тенденції. Перша – консолідує – посилює взаємозалежність держав, націй, установ, корпорацій, індивідів. Вона знаходить свій прояв через процеси інтернаціоналізації та інтеграції різної інтенсивності в багатьох областях у різних регіонах.

З іншого боку, деякі економісти (Б. Барбер, А. Ротфер, І. Розенау) вважають, що більшість процесів, пов'язаних з глобалізацією, ведуть до зростання хаосу на міжнародній арені. Існують спроби органічно поєднати обидві тенденції – глобалізацію, з одного боку, та її фрагментацію, відокремлення – з іншого.

Глобальна система міжнародних відносин викликала глибокі зміни, які пов'язані як з динамічною трансформацією всієї структури, так і із взаємодіями суб'єктів та елементів, які змінюються у своєму середовищі.

У кінці 2006 – на початку 2007 рр. на фоні зростаючої глобалізації активізувались процеси економічної інтеграції як у розвинутих регіонах, так і в регіонах світу, які розвиваються. Світове господарство зростає не лише кількісно, а й якісно. Формується його новий вид, який потребує осмислення та прогнозування.

Ці процеси почалися у 50-х рр. ХХ ст., коли на світовій та політичній сцені з'явилося нове, раніше невідоме явище – регіональні міждержавні союзи інтеграційного напрямку.

У другій половині 1960-х рр. економісти Угорщини, НДР, Польщі, Чехословаччини розглядали взаємодію країн СЕВ як різновид цього явища. З'явився термін "соціалістична інтеграція".

У 1969 р. у СРСР вперше було дано визначення інтеграції як регульованого процесу зближення, поступового об'єднання у великі економічні комплекси двох чи більш країн з однорідною соціально-економічною основою. У ході цього процесу здійснюється взаємне пристосування та оптимізація економічних структур інтегруючих країн відповідно до вимог науково-технічної революції, що веде до зменшення суспільних витрат, економії часу, зростання продуктивності праці та ефективності суспільного виробництва [1, с. 21].

З появленням перших регіональних установ інтеграційного напрямку пройшло вже більше піввіку. Світова економіка за цей час дуже змінилась. Особливо великі зміни відбулися в країнах, які розвиваються. Рівень інтеграційної зрілості в цих країнах та перехідних країнах трохи зростає, що веде до втягування менш розвинутих партнерів у інтеграційні блоки високорозвинутих країн.

Таким чином, настає час, коли реальні інтеграційні процеси між високорозвинутими країнами замінюються формуванням нових торгово-економічних блоків з ядром індустріальних та постіндустріальних країн та периферією з держав середнього розвитку – своєрідних геоекономічних "галактик" [2, с. 355 - 366].

Ця тенденція визначилась на рубежі ХХ і ХХІ сторіччя, включає багато проблем та відкриває широке поле досліджень.

Економічна інтеграція – найвища сьогодні форма взаємовідносин економік розвинутих країн між собою і зовнішнім світом. Вона передбачає погоджений розвиток провідних ланок об'єднаних національних економік на наднаціональному рівні.

Зовнішньоекономічним відносинам сучасної України притаманна гостра суперечливість, через яку помітно гальмується розвиток економіки, що відроджується. Інтеграція української економіки стає дедалі більш необхідною, спричиняє її глобалізація світової економіки. Економічна інтеграція має відкрити і розкрити потужні перспективи розвитку країни та суспільства.

Однією з найскладніших проблем стратегії зовнішньоекономічних відносин України є визначення правильного співвідношення напрямків інтеграції у світову економіку, успішність якої можлива лише за умови активізації внутрішніх економічних перетворень.

Література: 1. Максимова М. М. Основные проблемы империалистической интеграции. – М.: Наука, 1971. – 376 с. 2. Шишков Ю. В. Интеграционные процессы на пороге XXI века. – М.: Знание, 2001. – 412 с.

РЕИНДУСТРИАЛИЗАЦИЯ ЭКОНОМИКИ КАК ФАКТОР СТАБИЛИЗАЦИИ ВОСПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПРОЦЕССА В УКРАИНЕ

Основой успешного экономического и социального развития государства является устойчивый воспроизводственный процесс, стабильный рост экономики темпами, обеспечивающими удовлетворение возрастания нормальных общественных потребностей. Украина, как и другие страны с транзитивной экономикой, столкнулась с присущим рыночной экономике свойством – нерегулярностью экономического развития. Для страны с недостаточным общим уровнем развития экономики, подорванной материально-технической базой производства проблема стабилизации воспроизводственного процесса на современной индустриальной базе приобрела особенно актуальное значение. Не решив эту проблему, невозможно занять достойное место в конкурентной среде глобальной экономики, войти в круг развитых государств.

Цель статьи – теоретическое обоснование необходимости реиндустриализации экономики как базового фактора нормального воспроизводственного процесса, обеспечения ее стабильного экономического роста.

Необходимо отметить, что в связи с глобальным переходом передовых стран на постиндустриальную стадию экономического развития во многих публикациях и в официальных документах ставится задача инновационного освоения современных достижений науки и техники для движения Украины в общемировом русле [1; 2]. Это важное стратегическое направление развития. Однако ознакомление с реальным состоянием дел в базовых отраслях экономики страны свидетельствует о необходимости решения наиболее насущных задач первоначального восстановления индустриальной мощи государства, что ни в коей мере не отрицает новых инновационных подходов к их решению на пути к постиндустриальному обществу.

Одним из первых негативных последствий перехода от планового к рыночному механизму регулирования хозяйственной деятельности, с которым столкнулись уже в первые годы перестройки страны с транзитивной экономикой, явилось нарушение воспроизводственных процессов, что привело к инфляции и значительному падению объемов производства валового продукта. Украина с особым трудом выходила из системного кризиса. В течение первого пятилетия большинству стран с транзитивной экономикой удалось преодолеть падение производства и гиперинфляцию. Но в Украине эти тенденции продолжались, опережая в своем негативном содержании другие страны (табл. 1) [3, с. 26]. Это разрушительным образом сказалось на народнохозяйственном комплексе государства, его материально-технической базе. Опережающими темпами сокращались объемы инвестиций, что значительно понизило конкурентоспособность страны в мирохозяйственных связях. За период 1990 – 1997 годы ВВП снизился до 41,7 процентов начального уровня, объем промышленного производства – до 49,6, сельского хозяйства – 57,8. Объем инвестиций в основные фонды сократился в 5 раз [4].

Таблица 1

Индексы валового внутреннего продукта и уровня инфляции, проц.

Страны	1996 г.		1997 г.	
	Рост ВВП	Инфляция	Рост ВВП	Инфляция
Россия	- 5,0	47,6	0,2	15,0
Белоруссия	2,6	53,0	7,0	66,0
Молдова	- 8,0	23,5	- 2,0	11,7
Украина	- 10,0	80,0	- 5,0	16,2
Польша	6,1	20,1	6,0	20,0
Румыния	4,1	38,8	- 2,0	155,0
Венгрия	0	23,6	2,7	19,0
Словакия	6,9	5,8	5,0	7,2

Нестабильность экономического и социального положения, неблагоприятная политическая обстановка не способствовали формированию благоприятного климата для привлечения иностранных капиталов. Пострадали, в первую очередь, базовые отрасли национальной экономики. Это свидетельствует о значительной деиндустриализации экономики, подрыве материально-технической базы производства.

Экономический рост, как в экономике в целом, так и в ее важнейших отраслях, начался в 2000 году, что позволяет приблизиться к уровню производства до кризисного периода (табл. 2). К 2007 году реальный ВВП составлял 67,1 процента уровня 1990 года, промышленности – 100,8, сельского хозяйства – 65,1. Объем инвестиций в основные фонды – всего лишь 67,6 процента базового уровня [4].

Более детальная картина при оценке индустриального потенциала страны раскрывается при рассмотрении динамики производства некоторых важнейших видов промышленной продукции, образующих, по выражению классика, "мускульную систему" производства (табл. 2) [5; 6].

Таблица 2

Динамика производства средств производства в Украине

Виды продукции	1985 г.	1990 г.	1995 г.	2000 г.	2003 г.
Крупные электромашини, тыс. шт.	9,5	10,2	2,8	3,4	1,5
Электродвигатели переменного тока, млн. шт.	2,8	3,1	1,1	0,3	0,4
Силовые трансформаторы, млн. кв-А	76,9	68,9	21,0	9,9	12,9
Металлорежущие станки, тыс. шт., в том числе с программным управлением	35,0 н. д.	37,0 3,2	6,0 0,04	1,3 0,03	0,9 0,04
Кузнечно-прессовые машины, тыс. шт.	9,9	10,9	1,4	0,4	0,6
Тракторы, тыс. шт.	136	106	10,4	4,0	4,5
Экскаваторы, тыс. шт.	10,0	11,2	2,3	0,2	0,4
Грузовые автомобили, тыс. шт.	30,4	27,7	6,5		

Информация, представленная в табл. 2, убедительно свидетельствует об упадке индустриальной мощи Украины. Особую тревогу вызывает формирование в стране отсталой монокультурной структуры хозяйственного комплекса, свойственной менее развитым странам так называемого "третьего мира". В Украине такой монокультурой выступает продукция металлургической промышленности, которая в подавляющей части идет на экспорт, а не на внутреннее потребление. Высокий уровень износа основных фондов металлургии не позволяет рассматривать сегодняшнюю внешнеэкономическую политику как успешную и долгосрочную.

Недоработанность собственного производственного потенциала страны вынуждает миллионы квалифицированных и работоспособных граждан искать применение своим способностям за рубежом. По данным ООН, мигранты создают 8 процентов ВВП Украины, переведя в 2006 году 8,47 млрд. долл. Страна получает значительный приток иностранной валюты, что позволяет населению решать некоторые частные задачи, хотя общая социально-экономическая эффективность такой политики весьма сомнительна.

Не требует доказательств тезис, что материально-технической основой независимой самодостаточной экономики государства, ее стабильного развития является комплексно сформированная многоотраслевая индустриальная база, позволяющая вовлечь в воспроизводственный процесс трудовые и природные ресурсы страны, извлекать пользу от равноправного международного экономического сотрудничества. В развитых европейских странах структура национальной экономики характеризуется высокой степенью индустриализации, где диверсифицированное машиностроение, химическая промышленность, производство средств связи, транспорта, электроники, промышленное строительство занимают ведущее положение. Это обеспечивает высокий уровень общественной производительности труда. В 2005 году ВВП на душу населения приходилось в Германии 30 400 долларов, во Франции – 29 900, в Великобритании – 30 300 [7].

Украина по уровню общественной производительности труда, этому ключевому показателю эффективности национальной экономики, значительно отстает от европейских государств: ВВП на душу населения составило лишь 7 200 долларов, что в 2 – 2,5 раза меньше, чем у принятых недавно в ЕС соседей: Польши, Словакии, Венгрии. Стремление Украины в ЕС должно быть подкреплено реальным экономическим действием – приближением к европейскому уровню общественной эффективности производства, что возможно лишь в условиях устойчивого ускоренного роста экономики.

На деградирующей материально-технической базе производства это – недостижимая мечта. Остро актуальная, жизненно важная задача украинского общества состоит в том, чтобы прекратить деиндустриализацию экономики, развернуть процесс восстановления индустриальной мощи страны: реиндустриализации экономики, в первую очередь отраслей машиностроения, с использованием современных методов производства, техники, организации производства на основе информационных технологий. Это требует усиления роли государства, повышения эффективности его экономической политики. Как показывает исторический опыт, особенно в период послевоенного восстановления экономики в Великобритании, Франции, Италии, Германии ведущую роль в экономическом строительстве берет на себя государство. В ответ на вызов времени правительства Великобритании, Франции, Италии смело пошли на национализацию целых отраслей промышленности, транспорта, имеющих жизненно важное значение для развития экономики, получив в руки сильные рычаги для реализации государственных программ послевоенного строительства. В Германии нашла практическое применение неоллиберальная концепция экономического порядка, в которой на государство возлагается ответственность за решение стратегических задач развития страны, создание для этого благоприятных условий.

В масштабах Європи Україна по численності населення, території, природним ресурсам, производственным возможностям, чрезвычайно удобному географическому расположению относится к крупным государствам. Реиндустриализация экономики на современном технологическом уровне как фактор достижения европейского уровня эффективности национальной экономики необходима для окончательного решения стратегической задачи вхождения страны на равноправных началах в сообщество европейских государств, ее стабильного развития.

Литература: 1. Геєць В. М. Уроки та перспективи ринкових реформ і довгострокового економічного зростання в Україні // Економічна теорія. – 2004. – №2. – С. 3 – 24; №3. – С. 3 – 27. 2. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004 – 2015 роки) "Шляхом Європейської інтеграції" / Авт. кол.: А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с. 3. Intelnews: Business Journal. – 1998. – №19. 4. <http://www.ukrstat.gov.ua>. 5. Статистичний щорічник України за 2000 рік [За ред. О. Г. Осауленко. – К.: Техніка, 2001. – 348 с. 6. Україна у цифрах у 2003 році. Кор. стат. довідник / За ред. О. Г. Осауленко. – К.: Консультант, 2004. – 272 с. 7. The World Almanac and Book of Facts, 2007. – N. Y: World Almanac Ed. Group, Inc, 2007. – 1008 p.

Цимбалюк О. А.

УДК 628.31

Касьянова А. О.

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Трансформаційні процеси охоплюють структурні і якісні перетворення системи господарювання й ринку, економічних інтересів і мотивацій, усього способу життя людини та суспільства. Саме їх інтереси, енергія та активність, нарішті, й вирішують долю і характер економічних, науково-технологічних та господарських перетворень. Якщо ці процеси відбуваються й спрямовуються в інтересах людини, переважної більшості активно діючого населення, то гарантуються прогресивні зрушення, тобто забезпечується реальне прискорення людського прогресу. І, навпаки, якщо трансформаційні процеси суперечать інтересам поліпшення життя суспільства, точніше більшості його членів, яке залишається поза перетворюючою діяльністю, то провал їх неминучий, прогрес обертається регресом.

Цілком очевидно, що при виборі стратегічного напрямку розвитку економіки України не використовується системний підхід, взятий за основу управління в розвинутих країнах Заходу. Початком у освоєванні такого підходу є комплексне застосування методів та засобів управління виробництвом, що дозволяє в подальшому будувати економіку, добиваючись:

комплексності побудови, тобто об'єднання всіх його складових частин за їх призначенням;
системності формування, тобто об'єднуючи всі його складові частини функціональними залежностями;

оптимальності функціонування під заданих критерій.

У сполученні комплексність, системність, оптимальність повинні забезпечити кожній галузі економіки в цілому необхідну керованість та сталість у межах зміцнення заданих параметрів.

Інтеграція виступає одним із дійових факторів економічного зростання. Ті країни, які свідомо пішли по шляху вибухової дезінтеграції виробництва та ринку, понесли і несуть на цьому суттєві економічні втрати, а ті, які, навпаки, раціонально між собою інтегруються, щорічно мають від цього додатковий приріст ВВП та НД при мінімальних інвестиціях і поточних витратах. У той же час економічно не обґрунтований вступ країни в ті чи інші нерівноправні союзи загрожує втратою доходів і вигідних зовнішньоторговельних зв'язків. Тому процеси економічної інтеграції потребують обов'язкових модельних обґрунтувань за оціночними критеріями їх кінцевої результативності. Не можна без детальних розрахунків робити висновки і тим більше практично формувати сучасні та перспективні інтегровані структури на сумісному капіталі без точного визначення строків і розмірів їх окупності. Це ж стосується й створення нових або модернізації діючих (застарілих) об'єктів за рахунок власних чи кредитних інвестицій, незалежно від того, якої вони форми власності і системи господарювання. Будь-які трансформаційні процеси вимагають фундаментальних наукових обґрунтувань, складання економічно й технічно обґрунтованих інженерних проектів, чіткої організації й управління, їх практичної реалізації, введення в експлуатацію та одержання кінцевих результатів.

У стратегії економічного розвитку України та інших країн з транзитивною економікою повинна бути також присутня тенденція до інтеграції виробників і як наслідок – виробництва. Це сприяє посиленню розвитку виробництва. Інтеграція може бути явною, наприклад, холдинги, концерни і т. д., і прихованою, коли фінансово-промислові групи підкоряють собі юридично самостійні малі та середні фірми. Такі взаємовідносини мають назву "франчайзингове підприємництво".

© Цимбалюк О. А., Касьянова А. О., 2007

Економіки тих країн, які не можуть сприйняти інтеграційні умови, виконують допоміжні функції, не допускаючись на світовий ринок. Вони неспроможні забезпечити своїм державам безпеку, а населенню – високий життєвий рівень.

За прогнозами Віденського інституту міжнародних економічних зіставлень (WIIW), у більшості країн з перехідною економікою значних імпульсів економічного зростання з боку як особистого споживання, так і інвестиційної діяльності в найближчому майбутньому не очікується. Передбачається, що вступ держав Центральної та Східної Європи в Європейську Спільноту збільшить приплив прямих іноземних інвестицій у ці країни, оскільки підвищить їх привабливість як місць розміщення виробництва, знизить інвестиційні ризики і розширить внутрішні ринки [1].

Соціальне регулювання пов'язане з економічним регулюванням. Соціальне регулювання реалізується через соціальну політику, яка становить узгоджену науково обґрунтовану систему заходів держави на макро- і мікрорівнях для забезпечення сприятливих умов життєдіяльності людей [2].

Основною проблемою для України є те, що розмір середньої заробітної плати не відповідає нормам прожиткового мінімуму; проблемою є також конкретний стан у нерівності доходів, тобто прірва між багатими і бідними, яка на жаль, має тенденцію до посилення. Соціальне розшарування суспільства при цьому "розбухає" до небувалих масштабів, а енергія активізації ділового підприємництва і продуктивності праці спадає до нульової відмітки. Верх беруть сили так званої "криміногенної економіки" з переважанням негативних тенденцій і протиправних дій — зловживань, хабарництва, шахрайства, корупції тощо. Держава повинна встановлювати в законодавчому порядку мінімальний розмір заробітної плати, який би забезпечував відтворення робочої сили. Надзвичайно низька ціна праці є істотною перешкодою для підвищення продуктивності праці через упровадження нової техніки і передових технологій. Ця проблема знаходиться в теперішній час за межами практичних дій багатьох держав з транзитивною економікою.

Важливе місце в державному регулюванні доходів населення посідає податкова політика. Принципова роль у питанні заробітної плати належить рівню прогресивного оподаткування, а також прогресивної оплати комунальних платежів. Штучне заморожування доходів основної маси населення і його платоспроможності є гальмом виходу з кризи й переходу у фази економічного пожвавлення й зростання. Скоріше це додатковий каталізатор подальшого загострення економічної кризи. Важливим методом державного впливу на ціну праці є націленість економічної політики на збільшення кількості робочих місць та скорочення безробіття, тобто регулювання ринку праці [3].

Економічна стабільність і гнучкість, адаптованість до мінливих умов та ринкової кон'юнктури здатні своєчасно і швидко, послідовним еволюційним шляхом забезпечувати прогресивні трансформаційні зрушення — структурні та якісні оновлення, прискорення темпів капіталотворення й економічного зростання під покриття ринкового попиту, соціальне і духовне збагачення народу, його нормальне демографічне відтворення.

Література: 1. Гавлик П. Страны с переходной экономикой: тенденции развития и перспективы // Проблемы теории и практики управления. – 2004. – №2. – С. 20 – 26. 2. Беляев О. О. Соціальне регулювання – об'єктивна необхідність перехідної економіки // Міжвідомчий наук. збірн. "Проблеми формування ринкової економіки". – К.: КНЕУ. – 2001. – Вип. 9. – С. 3 – 10. 3. Проблемы экономики переходного периода: Научно-технический бюллетень. – Луганск: РИМ. – 1999. – Вип. 5. – С. 21 – 27.

УДК 658.011.1

Черкасов В. І.

ІНТЕРАКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНОЮ ЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Світові тенденції розвитку соціальних та економічних процесів обумовили необхідність створення якісно нових систем управління діяльністю підприємств. Такими тенденціями є: технократизація, демократизація та інтернаціоналізація. У зв'язку з такими тенденціями виявилися суттєві особливості міжнародного бізнесу і систем управління міжнародною економічною діяльністю підприємств: економічна та технологічна глобалізація; ступневість розвитку міжнародного бізнесу; доступність і всеосяжність загальних форм та методів управління бізнесом; "фінансиоризація" системи менеджменту; залучення країн і суб'єктів господарювання до процесу економічної глобалізації.

Обставини, в яких керівництво українських підприємств приймає рішення, є принципово новими і не мають аналогів за кордоном. Іншими словами, в процесі прийняття управлінських рішень у сфері вітчизняної економіки виникла проблема унікального вибору. Причину зниження

© Черкасов В. І., 2007

конкурентоспроможності вітчизняних підприємств необхідно шукати не тільки саме в економіці, а й у всіх інших загальнолюдських сферах: гуманітарній, духовній, соціальній та політичній.

Особливої гостроти набула проблема теоретико-методологічного забезпечення процесу управління діяльністю вітчизняних підприємств в умовах економічної глобалізації. Тому з'явилася і розвивається нова теорія управління, яка отримала назву "теорія інтерактивного управління". Основним призначенням цієї теорії є вирішення проблеми ефективного використання сил культури, влади, ринку, економічної безпеки, а не тільки ринку. Ці сили необхідно застосовувати в оптимальному сполученні з метою розвитку економіки України, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Необхідність формування систем управління міжнародною економічною діяльністю підприємств відповідно до міжнародних стандартів вимагає з'ясування наявності спільних рис та розбіжностей у таких категоріях: "зовнішньоекономічна діяльність" і "міжнародний бізнес". Треба відмітити, що в нормативно-правових документах українського законодавства застосовується поняття "зовнішньоекономічна діяльність", що розглядається як система. Суб'єктами цієї діяльності є держава та господарські одиниці. Відповідно, розрізняють такі поняття: 1) система зовнішньоекономічної діяльності держави – на макроекономічному рівні; 2) система зовнішньоекономічної діяльності господарської організації (підприємства) — на мікроекономічному рівні.

Широке розповсюдження отримав термін "міжнародний бізнес" (за термінологією українського законодавства — "міжнародна підприємницька діяльність"), яким визначають зовнішньоекономічну діяльність саме господарської одиниці (підприємства, фірми, компанії) в умовах ринкових відносин. Системи управління міжнародним бізнесом та пов'язаною з ним внутрішньогосподарською діяльністю підприємства формуються і функціонують за концепцією міжнародного менеджменту. Визначення, що наведено нижче за текстом, відображають ідеологію ведення міжнародного бізнесу та мають прикладне значення для загального розуміння архітектури сучасних моделей міжнародного менеджменту з урахуванням особливостей соціально-економічних процесів, що відбуваються в Україні.

Міжнародний бізнес – це підприємницька діяльність суб'єкта господарювання, яка передбачає перетинання митного кордону країни майном та/або робочою силою згідно з вимогами національного та міжнародного законодавства.

Міжнародний менеджмент – це управління міжнародним бізнесом та пов'язаним з ним внутрішньогосподарським процесом на підприємстві (фірмі, компанії). Міжнародний менеджмент розглядається як теорія, практика й мистецтво перетворення ідей у бажані результати міжнародного бізнесу.

Об'єкт міжнародного менеджменту – це міжнародна економічна діяльність підприємства. Складовими даної діяльності є міжнародний бізнес та внутрішньогосподарська діяльність, пов'язана з цим бізнесом.

Суб'єктами процесу управління міжнародною економічною діяльністю підприємства виступають його міжнародні менеджери.

Предметом міжнародного менеджменту – відносини у сфері управління міжнародними комерційними операціями та відповідними виробничими (трудовими і технологічними) процесами.

Міжнародний менеджмент є одним із видів функціонального менеджменту в загальній системі менеджменту підприємства, до яких також відносять: маркетинг-менеджмент, виробничий менеджмент, фінансовий менеджмент, інвестиційний менеджмент, кадровий менеджмент, інноваційний менеджмент.

Система міжнародного менеджменту розповсюджує свій вплив на всі функціональні області організаційної структури управління підприємством у сфері його міжнародної економічної діяльності (МЕД) та включає такі підсистеми:

1) підсистему загального управління МЕД (основним завданням цієї підсистеми є раціональне використання сил культури, влади, ринку, безпеки міжнародного бізнесу для досягнення бажаних результатів підприємства);

2) підсистему функціонального управління МЕД (ця підсистема здійснює безпосереднє управління міжнародними економічними зв'язками, міжнародним маркетингом, міжнародними логістичними процесами, а також суттєво впливає на процес управління виробництвом експортної продукції, фінансами, інвестиціями, інноваційним процесом, персоналом у сфері міжнародного бізнесу);

3) підсистему операційного управління МЕД (ця підсистема здійснює безпосереднє управління міжнародними комерційними операціями, а також впливає на управління трудовими та технологічними процесами у сфері МЕД на рівні підрозділів підприємства).

Стратегічне управління здійснюється в основному топ-менеджментом (перша підсистема), продуктом якого є економічний, науково-технічний, соціально-психологічний та організаційно-культурний потенціал підприємства, а також його безпека. Завдання оперативного управління вирішує в основному низовий менеджмент (третя підсистема). Воно полягає в ефективному використанні потенціалу підприємства. Основним продуктом низового менеджменту є прибуток стратегічних господарських одиниць у кожному плановому періоді. Сполучну ланку між стратегічним та оперативним управлінням є тактика управління. Роль такої ланки виконує міddl-менеджмент (друга підсистема), основним продуктом якого становить висока ефективність діяльності кожного підрозділу та підприємства в цілому, досягнення його конкурентних переваг на міжнародних ринках.

Кожна з наведених підсистем має вирішувати свої специфічні завдання за концепцією менеджменту, складовими якого є:

проведення аналізу впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища як організації в цілому, так і кожного підрозділу на їх функціонування;

здійснення сполучних процесів у сфері управління міжнародною економічною діяльністю організації;

виконання базових функцій управління діяльністю господарської організації та її підрозділів (планування, організація, мотивація, контроль);

урахування соціально-психологічних аспектів менеджменту в процесі управління персоналом (лідерство, групова динаміка – управління неформальними процесами в організації; управління змінами, конфліктами, стресами; створення сприятливого соціально-психологічного клімату; управління організаційною культурою);

забезпечення ефективності діяльності організації та кожного її підрозділу (ефективне управління трудовими ресурсами, створенням і функціонуванням операційної системи, процесом підвищення продуктивності).

Наукова новизна та практичне значення наведеної моделі полягає в тому, що вона чітко відображає особливості системи сучасного міжнародного менеджменту, ефективність якого суттєво підвищується при умові застосування концепції інтерактивного управління в процесі формування та функціонування цієї системи.

УДК 336.77:332.2 (047)

Шалімова Л. М.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІПОТЕЧНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

У сучасній Україні відбувається процес становлення іпотечного ринку. Повноцінної іпотечної системи поки що не існує, але за останні десять років з'явився певний досвід щодо формування механізму житлового іпотечного кредитування. Статистика підтверджує високі темпи розвитку саме цього сегмента іпотечного ринку, але на фоні світової іпотечної кризи можливе зростання проблем, що пояснюється як внутрішніми, так і зовнішніми причинами. Сучасний стан та перспективи розвитку іпотечного ринку в Україні досліджувалися у працях В. Лагутіна, О. Євтуха, С. Волкова, О. Любуна, О. Кіреєва, М. Денисенка, В. Кравченка та багатьох інших. Заслуга теоретиків і практиків полягає в розробці достатньо якісних документів, що визначають рамкове правове поле іпотечних відносин у сучасній Україні [1 – 3].

У статті аналізуються сучасні тенденції розвитку іпотечного ринку в Україні. Метою даної роботи є теоретичне обґрунтування організації іпотечного кредитування в Україні, пошук максимально раціональних шляхів становлення іпотечної системи на основі світового та власного досвіду.

У провідних країнах світу, де іпотечна система існує вже не одне століття, нерухомість, земля, квартири постійно користуються попитом і ціни на них зростають, тому для більшості людей у всьому світі іпотечне кредитування виступає найбільш вигідним способом вирішення житлових проблем. Найвідоміші банки всього світу активно працюють на іпотечному ринку, різні кредитні установи отримують постійні доходи від довгострокових іпотечних кредитів. Кредити стали доступними, правила їх видачі спрощуються. Найбільшими темпами розвивалася індустрія "другорядних кредитів" — позики тим особам, що не мають гарної репутації. Невиплати почастишали, і у світовій економіці на початку XXI століття настав період іпотечної кризи [4].

Іпотечна система в Україні знаходиться на стадії становлення, тому іпотечна криза поки що не охопила вітчизняний іпотечний ринок, але загроза існує.

Розвиток української банківської системи в сучасних умовах, прагнення до інтеграції в європейський і світовий фінансовий простір потребують повноцінного іпотечного ринку, в тому числі кредитування під заставу землі. Використання цих операцій дозволить банкам залучити додаткову кількість клієнтів і отримати прибуток від нового об'єкта довгострокових операцій.

Незважаючи на численні перешкоди, іпотечний ринок в Україні швидко розвивається. Україна ще не досягла європейських параметрів, але тенденції до зближення з європейським рівнем явно спостерігаються. У 2006 – 2007 роках обсяг іпотечних кредитів зростає щорічно приблизно втричі. Частка іпотечних кредитів у портфелях українських комерційних банків становить у 2007 році близько 11,9%, а в країнах Євросоюзу ця цифра сягає 40%.

За прогнозами фахівців, до 2009 року буде видано 40 – 46 млрд. грн. іпотечних кредитів, а практики з комерційних банків дають ще більш оптимістичні прогнози – вони припускають, що ця цифра буде більша за 60 млрд. грн. [5], тобто українські банки наближаються за структурою кредитних портфелів до європейських стандартів.

© Шалімова Л. М., 2007

Обсяги іпотечного кредитування в останні місяці 2007 року збільшуються не тільки за рахунок кількості позичальників, а ще й за рахунок збільшення сум кредитів. Якщо середній розмір кредиту ще в минулому році складав близько 50 – 60 тис. дол. США, то зараз — 80 тис. дол. і більше. Очікується, що до 2010 року практично 90% житла буде купуватися за рахунок кредитних грошей [4].

В умовах тінізації економіки України може виникнути загроза втрати комерційними банками очікуваного прибутку внаслідок масового дострокового погашення довгострокового іпотечного кредиту, що характерно для вітчизняних умов та української ментальності, або неповернення кредитів, що також відповідає умовам нестабільної економіки, тобто можлива ситуація виникнення ознак іпотечної кризи на ринку, що тільки почав формуватись.

Іпотечний ринок в Україні доволі концентрований; зі 158 банків на ньому діють 35, причому на 12 з них припадає близько 78% усіх виданих іпотечних кредитів. Аналізуючи ці статистичні дані, можна зробити висновок, що будь-які проблеми в цих банків можуть також спровокувати ознаки іпотечної кризи [4].

Іпотечним кредитом в Україні користуються в основному жителі великих міст, що стосується провінції, то вона недостатньо інформована і з недовірою ставиться до такої форми кредитування та й рівень доходів пересічного жителя регіону нижче, ніж у міських громадян. Але навіть стосовно регіонів помітні позитивні тенденції. Не дивлячись на обмеженість української іпотечної системи, вже у 2007 році суттєво зросли обсяги іпотечних кредитів, наданих жителям регіонів в Одеській, Донецькій, Харківській, Дніпропетровській областях. Наприклад, у Харківській області зареєстровано на кінець 2007 року 289 іпотечних кредитів [4]. Обсяги іпотечного кредитування жителів регіонів суттєво зростуть після скасування мораторію на купівлю–продаж землі. Вже сьогодні помітно зростає попит на ділянки під забудівлю, особливо в приміській зоні. І, відповідно, суттєво зростає ціна на землю.

Ураховуючі українські реалії, значну питому вагу тіньового та кримінального секторів економіки, неможливо спрогнозувати наслідки скасування мораторію на купівлю–продаж землі в найближчій перспективі і реальну позитивну віддачу від цього процесу для української економіки та пересічних українських громадян, тому проблематичним залишається формування повноцінних іпотечних відносин в Україні. Все залежить від того, як цей процес буде організовано, яким буде ступінь інформованості населення, наскільки прозорими будуть дії відповідальних державних інституцій.

Таким чином, розвиток іпотечного кредитування в Україні в останні роки відбувається досить активно, тому держава повинна контролювати та регулювати всі процеси, що стосуються подальшого успішного розвитку ринку іпотечних кредитів, щоб запобігти виникненню ознак іпотечної кризи. Сьогодні держава ще не має цілісної позиції щодо засад розвитку національної системи іпотечного кредитування (мети, цілей, напрямків реалізації державної політики). Така невизначеність у подальшому може призвести до суттєвих проблем при створенні й функціонуванні тих чи інших інституцій на первинному та вторинному ринку іпотечних кредитів.

Іпотечне кредитування зможе відігравати суттєву роль у підтримці макроекономічної стабільності за умови існування розвинутого іпотечного ринку, тобто специфічних механізмів та інструментів, які надійно об'єднують основних учасників іпотечного ринку – позичальників, кредиторів та інвесторів.

Література: 1. Закон України "Про іпотеку" від 05.06.2003 р. №898 – IV // www.rada.gov.ua 2. Іпотечне кредитування: Навчальний посібник / За ред. О. С. Любуна, О. І. Кіреєва, М. П. Денисенка. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 392 с. 3. Лазарова Л. Б. Что влияет на развитие ипотечного жилищного рынка // Банковское дело. – 2006. — №1. 4. www.ipoteka.net.ua. 5. www.bankclub.ua

Щебликін Г. С.

УДК 336.71. (477)

ВЗАЄМОДІЯ РІЗНИХ ГРУП БАНКІВ НА БАНКІВСЬКОМУ РИНКУ

Серед найважливіших факторів сталого розвитку економіки України важливе місце займає банківська система. Однією з найактуальніших проблем у теорії банківської справи є визначення оптимальної кількості різних груп банків та створення структури банківського ринку. В центрі уваги наукового співтовариства знаходяться такі питання: внутрішня "побудова", порядок і роль окремих елементів банківського ринку, взаємозв'язок, взаємозалеж-

© Щебликін Г. С., 2007

ність і взаємодія його елементів. Тенденції розвитку великих, середніх та малих банків в Україні, їх роль у розвитку економіки країни, стратегічні напрямки діяльності банків досліджують вітчизняні науковці: О. Люта, В. Філіповський, В. Коваленко та ін. Недостатнє висвітлення ролі й місця різних груп банків у розвитку малого та середнього бізнесу, економіки регіону і країни в цілому визнали актуальність та мету статті.

Мета статті – розробка методологічних підходів до визначення оптимальної кількості окремих груп банків, дослідження їх взаємодії на ринку банківських послуг та впливу на економічне зростання.

В Україні у 2007 р. у банківській системі — 160 банків, які взаємодіють на банківському ринку. Відповідно до вітчизняної практики класифікації банків їх поділяють на чотири групи: найбільші банки (з активами понад 2,5 млрд. грн.) – 10 банків; великі банки (з активами понад 1,3 млрд. грн.) – 14 банків; середні банки (з активами понад 0,4 млрд. грн.) – 31 банк; малі банки (з активами до 0,4 млрд. грн.) – 105 банків [1, с. 44 – 45].

Структура банківського ринку може характеризуватися як досконала (з необмеженою кількістю невеликих банків), так і недосконала конкуренція (відповідною часткою монопольної влади банків). На досконалому ринку учасники банківського ринку найбільш ефективно виконують банківські функції. І тому постає питання: "Яка кількість учасників банківського ринку буде оптимальною чи рівноважною?"

Виходячи з досліджень теорії ринкових структур, при відсутності обмежень (досконала конкуренція чи свобода банківської діяльності) рівноважна кількість банків буде більшою, ніж за умов регулювання. Створення нових банків є раціональною відповіддю на посилення регулювання, спробою обійти встановлені бар'єри і обмеження. В той же час, хоча рівноважна кількість банків в умовах регулювання менша, вона неоптимальна з точки зору суспільних інтересів.

Керівництво найбільших банків вважає, що капітал банківської системи України розподілений серед великої кількості банків і не дає змоги кредитувати великі проекти. В Україні понад 5% банків мають капітал менший 100 млн. грн. Оскільки банків занадто багато, то пропонують видавати генеральні ліцензії банкам, які мають капітал, що перевищує 100 млн. дол., за міжнародними стандартами фінансової звітності [2, с. 36]. На думку вчених, які орієнтуються на досвід Росії, малі банки потрібно терміново об'єднувати, довівши кількість банків до 20 – 30 [3, с. 124]. Вважається, що крупні банки більш прибуткові, ніж малі, вони акумулюють різноманітні вклади. Це сприяє зниженню витрат інвестування і дозволяє виплачувати відсотки вкладникам. Але при цьому забувають, що структура банківського ринку, на якому обмежена кількість банків, врешті-решт матиме низький рівень конкурентності. Укрупнення банків призводить до зростання їх впливу на ринок, що сприяє створенню монополії. Представники банківських асоціацій, які захищають інтереси малих регіональних банків, відстоюють їх право на існування [4, с. 6].

Малі банки виконують цілий ряд дуже важливих для економіки країни функцій. Вони більш рухливі, з ними простіше домовитися про ціну, до того ж вони є чинником, що демонополізує ринок. Лібералізована банківська система добра вже тим, що не має такої узурпації ринку грошей, яку можна спостерігати в країні з одним-двома банками або групою банків.

Вживання й розвиток банків невеликого розміру можливе тільки в тому випадку, якщо вони будуть дотримуватися таких стратегічних принципів і правил. Банк повинен: забороняти собі працювати у сферах з економією на масштабах; бути спеціалізованим, гнучким; розвивати співробітництво; не повинен брати на себе надто високий ризик і жертвувати маржею. Дотримання цих принципів дозволить малим банкам зберегти свої конкурентні переваги. Насправді існують усі підстави асоціювати малі розміри й ефективність, а також гігантизм та негнучкість, хоча економія на масштабах відіграє певну роль у банківській індустрії, зокрема у сфері масового обслуговування клієнтів.

Розглядаючи проблему розвитку малих і середніх банків, банківське товариство, на думку автора, повинно у своїх основних стратегічних документах акцентувати увагу на таких напрямках, в основі яких лежить фінансова інтеграція банків різних рівнів: розвиток синдикованого кредитування на базі формування банківських альянсів; виконання малими і середніми банками функцій агентів із просування на території своїх регіонів продуктів крупних банків за комісійну винагороду; вдосконалення рефінансування малих і середніх банків з боку НБУ.

При визначенні оптимальної кількості окремих груп банків, на думку автора, доцільно виходити не тільки з їх частки та ролі в розвитку банківської системи, й з їх можливостей забезпечувати ефективний обіг фінансових ресурсів. Тому ефективність функціонування банківської системи необхідно оцінювати не стільки за показниками прибутковості, скільки за темпами розвитку економіки в цілому та окремих її галузей, які обслуговуються відповідними банками.

Література: 1. Основні макроекономічні показники розвитку України у квітні 2001 – 2007 років // Вісник НБУ. – 2007. – №6. – С. 43 – 50. 2. Гудзевич Я. Розвиток і функціонування малих та середніх банків в Україні у контексті глобалізаційних і євроінтеграційних процесів / Я. Гудзевич, У. Гудзевич // Вісник НБУ. – 2005. – №6. – С. 35 – 37. 3. Денисенко М. П. Гроші та кредит у банківській справі: Навч. посібн. – К.: Алеута, 2004. – 480 с. 4. Барановський А. И. Недокапитализированная экономика // Дзеркало тижня. – 2005. – 30. грудня. – С. 6.

ВИБІР КАНАЛІВ ЗБУТУ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах інтернаціоналізації та глобалізації світових ринків особливою значення набуває ефективна стратегія просування продукції підприємства на ринку. Загострення ринкової конкуренції, виникнення нових споживчих потреб обумовлюють необхідність поглиблення й розширення застосування маркетингового підходу до розбудови збутової мережі підприємства і налагодження ефективних каналів збуту продукції [1, с. 75]. Існуючі підходи до маркетингової діяльності у своїй більшості не враховують швидкі зміни споживацького попиту та нові можливості збуту продукції.

Питаннями дослідження ефективності каналів збуту займалось багато вчених економістів. З останніх публікацій на дану тему слід відзначити роботу Ж.-Ж. Ламбена, на думку якого саме еволюція систем збуту в останній час різко загострила конкуренцію між посередниками всіх типів. Вибір конкретного каналу збуту визначається, насамперед, обмеженнями, що накладаються цільовим ринком, факторами поведінки покупців, особливостями товару й фірми та інших факторів [2, с. 400]. Також особливий інтерес представляють різноманітні підходи та концепції стратегічного планування маркетингової діяльності, запропоновані В. Пономаренком [3, с. 420], який пропонує при побудові стратегії розвитку підприємства враховувати організаційні, матеріальні (ресурсні) можливості підприємства з випуску продукції та вибору каналів її просування на ринок збуту. Виходячи з аналізу існуючих літературних джерел, досі залишається невирішеним питання з визначення ефективних каналів збуту продукції підприємства. Оскільки характерною рисою розвитку національних та світових ринків є посилення конкуренції, то визначення й використання ефективних каналів збуту продукції є одним з основних інструментів конкурентної боротьби і запорукою ефективного розвитку підприємства.

Виходячи з існуючих проблем теорії та практики, метою дослідження є аналіз існуючих підходів і визначення ефективних механізмів вибору каналів збуту продукції підприємства. В ході дослідження було використано різні загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: аналіз, синтез, дедукція, моделювання, групування та ін.

Збут становить систему відносин у сфері товарно-грошового обміну між суб'єктами певного ринку. Суб'єктами ринку збуту виступають продавці й покупці, а об'єктами збуту безпосередньо є товари і послуги, які обертаються на цьому ринку. Крім основних учасників ринку збуту (продавців і покупців), участь у операціях ринкового обміну беруть також різноманітні посередники, що сприяють активному здійсненню збутових процесів (банки і фінансово-страхові установи, транспортні підприємства, рекламні агентства та ін.). Основне завдання суб'єктів ринку збуту полягає у забезпеченні здійснення взаємовигідного товарно-грошового обміну між продавцем і покупцем. Діяльність усіх учасників ринку збуту має активно сприяти реалізації операції обміну, виявляючи потреби й спрямовуючи товарно-грошові потоки (з одного боку, потік корисних ідей, товарів і послуг від виробника до споживача, та з іншого – гроші або їхні еквіваленти як винагорода від споживача до інших учасників) назустріч один одному. Маркетингова діяльність регулює ці потоки таким чином, щоб забезпечити максимум задоволення всіх учасників ринкового обміну.

Для більшості ринків унаслідок існування певної (іноді – чималої) просторової та психологічної відстані між виробниками і кінцевими користувачами необхідною умовою ефективного узгодження попиту та пропозиції стає наявність посередників. Необхідність розбудови збутової мережі обумовлюється також тим, що виробник у більшості випадків не є здатним щодо прийняття на себе всього різноманіття специфічних обов'язків і функцій, які супроводжують операції вільного обміну відповідно до очікувань потенційних споживачів. Проте, з іншого боку, звертання до послуг посередників означає для підприємств-виробників певну втрату контролю над окремими складовими збутового процесу. Тому для підприємства вибір каналів розподілу товарів становить рішення стратегічного характеру, що має бути сумісним не тільки з очікуваннями споживачів у певному цільовому сегменті, а й з власними стратегічними цілями і пріоритетами.

Збутова мережа (канал збуту) становить певну структуру організації збутових відносин між учасниками ринкового обміну з метою надання товарів і послуг у розпорядження індивідуальних споживачів або індустріальних користувачів. У межах функціонування певної збутової мережі відбувається організація, розподіл та оптимізація просторових і часових аспектів руху товарно-грошових потоків, які супроводжують операції ринкового обміну. Тому до складу функцій, які виконуються на підприємстві у сфері управління збутом, належить вирішення широкого кола завдань, серед яких слід відзначити наступні: вивчення результатів сегментації ринку й планування реклами; укладання

угод зі споживачами або посередниками; облік і контроль виконання договорів; планування відвантаження товарів клієнтам; визначення форм та методів збуту; організація прийому, зберігання, упакування, сортування й відвантаження товарів клієнтам; інформаційне, ресурсне та технічне забезпечення збуту товарів; стимулювання збуту; встановлення зворотного зв'язку зі споживачами й регулювання та ін.

Успішне виконання зазначених функцій обумовлює виникнення в каналах збуту численних різноспрямованих товарно-грошових потоків, у межах яких відбувається розподіл корисного ефекту між учасниками обміну, а саме:

- 1) потоки прав власності: перехід прав власності на товари від одних власників до інших;
- 2) фізичні потоки, через які здійснюється послідовне переміщення в просторі товарів від виробника через посередників до кінцевого споживача;
- 3) потоки замовлень, що надходять від покупців і посередників до виробників;
- 4) фінансові потоки у вигляді різноманітних виплат, рахунків, комісійних, які рухаються від кінцевого користувача до виробників та посередників;
- 5) потік інформації, який поширюється у двох напрямках: відомості про ринок – у напрямку виробника, а відомості про пропонувані товари з ініціативи виготовлювача й посередників – у бік ринку.

Таким чином, розбудова збутової мережі підприємства передбачає, насамперед, забезпечення оптимального розподілу функцій і товарно-грошових потоків між учасниками обміну, причому на практиці може спостерігатися величезне різноманіття варіантів розмежування відповідальності за реалізацію певних складових збутового процесу не тільки для різних ринків, а й у межах одного ринку.

Вибір структури каналу збуту передбачає необхідність вирішення питання про розподіл обов'язків між учасниками процесу обміну. З погляду підприємства-виробника, насамперед, слід вирішити, чи варто доручати кому-небудь частину функцій збуту, і якщо так, то в яких межах і на яких умовах. Існує чотири класи посередників, які можуть бути включені в канал збуту: оптові торговці (продають товари іншим продавцям); роздрібні торговці (продають товари й послуги безпосередньо кінцевим користувачам для задоволення їхніх особистих потреб); агенти та брокери (посередники, які не стають власниками товару, але ведуть комерційні переговори від імені постачальника або клієнта); комерційні компанії з обслуговування (надають послуги у сфері збуту, не пов'язані з покупкою й продажем). Перспективними напрямками подальшого дослідження є класифікація каналів збуту продукції підприємства та розробка критеріїв оцінки їх ефективності.

Література: 1. Болт Г. Дж. Практическое руководство по управлению сбытом. – М.: Экономика, 1991. – 272 с. 2. Ламбен Ж.-Ж. Стратегический маркетинг. — СПб.: Наука, 1996. – 68 с. 3. Стратегічне управління організаційними перетвореннями на промислових підприємствах. Наукове видання / За заг. ред. докт. екон. наук, професора В. С. Пономаренка; докт. екон. наук, доцента О. М. Ястремської. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2005. – 452 с.

Секція 2

Інституціональні перебудови як важливий фактор у вирішенні проблем транзитивності економіки

Бережний В. М.

УДК 336.221

Першина Г. О.

РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ТРАНЗИТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ

Одним із головних важелів, регулюючих економічні взаємостосунки товаровиробників з державою, стає податкова система, яка повинна сприяти діловій активності і підприємництву, виходу країни з кризи.

Український політикум розуміє, що сучасна податкова система держави має відповідати ринковій економіці, відображати і формувати відносини між суб'єктами та їх інтересами, перш за все, між державою, зацікавленою в отриманні фінансових коштів, трудовим колективом, зацікавленим у підвищенні власних доходів, і господарствами.

Значущість податкової системи для держави підтримується величезною кількістю наукових праць, які стосуються недоліків цієї системи. Проте при написанні даної статті основний акцент робився на аналізі безпосередньо конкретних законів, якими регулюється податкове законодавство, а також публікаціях у періодичних виданнях, які коментують сучасну податкову ситуацію в Україні. Серед них слід відокремити статтю С. Гордієнко "Революція податків. Історія майбутнього економічного зростання", в якій автор комплексно розглядає питання зв'язку розмірів податків з їх впливом на діяльність підприємств [1].

Українська влада робила спроби реформувати податкову систему сотні разів (станом на 01.07.2005 р. до Закону України "Про податок на прибуток підприємств" вносилися поправки майже 100 разів, до Закону "Про податок на додану вартість" (прийнятий 03.04.1997 р.) – 112 разів, до Декрету про Державну митницю (від 21.01.93 р.) – 48 разів [2]), проте замість спрощення вдалося лише більше заплутати одну і так з найскладніших систем оподаткування у світі. Зміни в різних законах, які регулюють порядок нарахування та сплати податків, призводять до появи ще більшої кількості "білих плям", які дозволяють цілком законно не сплачувати ці обов'язкові платежі, тому метою написання статті є аналіз сучасної податкової системи України та виявлення й розгляд її недоліків; оцінка існуючої законодавчо-правової бази з цього питання для аналізу спроб влади провести реформування податкової системи для "гармонізації" її з європейською на шляху до інтеграції в ЄС.

За легкістю сплати податків країна займає 152-ге місце серед 155 країн [3]. В Україні налічується 26 загальнонаціональних і 14 видів місцевих податків та зборів [4]. Середнє підприємство сплачує 9 – 12 видів податків і зборів. На виконання податкових зобов'язань перед державою в Україні треба витратити 2185 годин на рік, тобто 91 день [5].

При надзвичайно високому податковому навантаженні фактично податкові надходження консолідованого бюджету за 7 місяців 2007 р. склали 82 млрд. грн., або 23,37% ВВП [6]. У 2006 році податкові надходження були на рівні 127,12 млрд. грн., у тому числі за 7 місяців – 88,23 млрд. грн. Це говорить про тенденцію до збільшення несплати податків, тому що з цього року відбулося їх збільшення, наприклад, податок з доходів фізичних осіб збільшився з 13 до 15% [7].

Українська влада розуміє, що через махінації з виплатою податків держава втрачає мільйони. Яскравим прикладом є ПДВ та акцизний збір. У всьому світі акцизний збір є податком "на багатство", тобто на предмети розкоші. В нашій країні – це податок на високорентабельні та монополні товари (продукцію), перелік яких включає навіть продукції харчування.

Останньою спробою реформування податкової системи є розробка проекту Податкового кодексу, який, за запевненнями авторів, має спростити систему оподаткування. Але насправді відбувається додаткове ускладнення законодавства: вводиться будівельний збір і 5% ставка податку з процентів за банківськими рахунками (введено мораторій до 01.01.2010 року); запроваджується податок за торгівлі місця на ринку.

© Бережний В. М., Першина Г. О., 2007

Позитивним у новому Податковому кодексі є наступне: зменшення розміру надання соціальної пільги вдовам та вдівцям, які отримуватимуть пільгу як будь-який платник податку (50% замість 150% мінімальної заробітної плати); полегшення процедури отримання громадянином податкового кредиту; звільнення від оподаткування успадкованих сум знецінених грошових заощаджень; реалізується заявочний принцип реєстрації осіб, що проводять незалежну професійну діяльність у податкових органах; при визначенні об'єкта оподаткування з доходів від здійснення підприємницької діяльності пропонується враховувати лише документально підтверджені витрати, пов'язані з такою діяльністю; скорочення звітності (замість поквартального надання декларацій про доходи встановлено щорічний термін надання декларацій); невключення до оподаткованого доходу нецільової благодійної допомоги, в тому числі матеріальної, що надається будь-якому платнику податку протягом року в сумі, яка не перевищує наразі 740 гривень; реалізуються принципи прибуткового оподаткування щодо операцій з продажу нерухомого та рухомого майна, що надасть можливість визначати реальний дохід від продажу майна; вдосконалена система оподаткування пасивних доходів – зниження ставки оподаткування дивідендів з 15% до 5% на два роки; замість збору за паркування автотранспорту запроваджується податок за спеціально відведені місця для паркування транспортних засобів, платниками якого мають стати особи, уповноважені органом місцевого самоврядування організувати та здійснювати діяльність, пов'язану з паркуванням транспортних засобів [8].

Відсутність продуманої, виваженої, науково обґрунтованої податкової стратегії в Україні нерідко призводить до внесення суперечливих змін у податкове законодавство, що мають непередбачувані наслідки, негативно позначаються на діяльності підприємницьких структур, ускладнюють податкове планування. Для реформування податкової системи потрібні наступні кроки: виправити прорахунки в Законі "Про податок на додану вартість", а саме в тій його частині, де регулюється порядок нарахування та компенсації ПДВ; переглянути перелік товарів, з яких здіймається акцизний збір; зменшити кількість податків, об'єднавши їх у групи за подібними ознаками (це спростить оподаткування діяльності підприємств, скоротить час на нарахування податків); зменшити податок з оплати праці; передбачити реальні податкові пільги для "депресуючих" підприємств; забезпечити виконання положень Закону "Про систему оподаткування"; законодавчо заборонити постійні необґрунтовані зміни у сфері оподаткування; зробити більш відкритими механізми розподілення податкових надходжень (публікувати дані в ЗМІ), а відомості про податки, їх розмір більш доступними; здійснити більшу децентралізацію збору і використання податків, щоб більшість зібраних податків залишалася в тому регіоні, звідки вони були отримані, а не за залишковим принципом розподілялися між усіма регіонами. Становище в депресуючих регіонах має виправлятися за рахунок залучення інвестицій у пріоритетні сфери, а не податкових надходжень з інших регіонів.

Література: 1. Гордиенко С. Революція податей. История будущего экономического роста // www.ver-sii.com/telegraf/print.php?id=721. 2. Рецензія на проект. Концепції реформування податкової системи України / Національна академія наук України. Державна установа "Інститут економіки та прогнозування" // www.sta.gov.ua 3. Романчук Я. За легкістю сплати податків Україна займає 152-ге місце серед 155 країн // www.gazeta.ua/ua. – 2005. – №4. 4. Закон України "Про систему оподаткування" // www.sta.gov.ua 5. Букач Б. Возможности оптимизации процесса проведения налоговой реформы в экономике Украины // *Економіст*. – 2003. – №8. – С. 58 – 60. 6. Місячний звіт Державного казначейства України від 23.08.2007 року // www.minfin.gov.ua 7. Основні показники економічного і соціального розвитку України // www.minfin.gov.ua 8. Проект Податкового кодексу // www.minfin.gov.ua

УДК 334.012.2(477)

Головінов О. М.

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ В ТРАНЗИТИВНІЙ ЕКОНОМІЦІ

У процесі здійснення трансформацій в Україні, не враховуючи можливих втрат, усе було підпорядковано створенню ринку, була принижена роль держави та абсолютизований ринковий механізм. Як результат, недооцінювалися роль і значущість підприємств державного сектору. Поступове усвідомлення важливості присутності держави та державного сектору в економіці стало імпульсом для наукових досліджень даної проблеми вітчизняними вченими, зокрема, І. Галицею [1], Л. Мельником [2], Л. Цимбал [3] та багатьма іншими. Однак ступінь опрацювання проблеми державного сектору характеризується певною суперечливістю: недостатнє розмежування ролі держави та державного сектору економіки, що часто призводить до їх ототожнення, і тим самим суттєво деформує дійсність результатів аналізу. Неповне розроблення даної проблеми, безумовно теоретична і практична значущість обумовлюють актуальність її подальшого дослідження.

© Головінов О. М., 2007

Метою дослідження є виявлення деяких особливостей державного сектору економіки в умовах його перебудови та характеристика нинішнього стану. Методологічною основою виступає метод системного аналізу.

Держава, за визнанням представників практично всіх наукових шкіл, – це широке поняття, яке може бути розглянуто за багатьма системними ознаками: політична організація суспільства з визначеною формою управління; соціальний інститут ринкової економіки; регулятор відтворювальних процесів; механізм, що задає людям заздалегідь призначені ролі, а отже, дозволяє узгоджувати свої дії; це агентство зі специфікації і захисту прав власності; універсальна значуща влада, що забезпечує інтереси суспільства, цілого на протигагу частковому тощо. Поряд з цим у сучасному світі нема жодної країни, де держава не займалась би активною господарською діяльністю, а це передбачає необхідність державної власності. Як свідчить практика розвинених країн, основною відтворювальною функцією держави як власника є збереження і примноження державного інвестиційного капіталу. Важливе місце в цьому належить підприємствам та організаціям державної власності, які, виконуючи певні функції, в сукупності утворюють державний сектор економіки. Ринкова трансформація економіки України обумовила перехід державного сектору від його всеосяжності до становища укладу в транзитивній економіці. В результаті функціонування останньої забезпечується життєдіяльність приватного, власне ринкового сектору і державного як особливої форми безпосередньої організації суспільного виробництва.

На думку автора, перша і найважливіша особливість державного сектору полягає нині в тому, що він є результатом перетинання, з одного боку, держави та економіки, з другого – держави і суспільства. Якщо ринок абсолютизує індивідуальну корисність, то держава виступає виразником корисності соціуму. Матеріальною основою реалізації методологічного індивідуалізму є приватна власність, організаційною – підприємства приватного сектору, що пристосовуються для задоволення інтересів власників. Матеріальною основою соціальної відповідальності держави виступає державна власність, а організаційною – підприємства державного сектору, що покликані задовольняти суспільні інтереси. Сьогодні в нашій країні надмірно перевищується роль ринку і неефективність держави. Дійсно, якщо власник не плідно використовує свої ресурси, результатом стає банкрутство. Держава ж має можливість субсидіювати неефективне підприємство, з чого і робиться висновок про більш раціональне провадження бізнесу приватними підприємцями, забуваючи про соціальну значущість більшості державних підприємств.

Оцінюючи особливості державного сектору економіки, треба зважати на наступні обставини. По-перше, коло суб'єктів економічних відносин, у діяльності яких держава зацікавлена як власник або суб'єкт прав зобов'язання, а також коло державних установ, виконуючих соціальні функції, нині не є усвідомленим вибором (вирішенням) держави. Багато в чому цей перелік склався історично на основі всього майна, що формувало державну власність до початку приватизації. Зараз до числа об'єктів державної власності включена значна кількість підприємств, що підлягають приватизації, але не приватизованих з ряду причин, в основному через низьку ліквідність їх майна. Законодавство, орієнтоване на масову приватизацію, проведення якої було виправдано на початку економічних реформ, не могло зважати на індивідуальні особливості ряду об'єктів і, відповідно, передбачувати особливий порядок приватизації. По-друге, відсутність необхідного досвіду менеджменту, економічних знань зі специфіки ринку, відповідної культури й ринкового світогляду адміністраторів з'явилась значною перешкодою для ефективної роботи державних підприємств у нових економічних умовах і формування реальних передумов для подолання негативних обставин. По-третє, ситуація, що склалася в царині управління державними підприємствами, установами, організаціями, може бути охарактеризована наступним чином: уповноважені державні органи не вирішують управлінські завдання, пов'язані з розвитком державного сектору економіки, а лише намагаються усунути негативні економічні і соціальні наслідки неконтрольованого, в деяких випадках некомпетентного, несумлінного розпорядження державним майном. Не випадково одним із завдань, що ставить перед собою уряд, є "підвищення ефективності управління об'єктами державної власності" [4, с. 4]. У контексті цього завдання вважаємо за актуальне формування нарівні з реєстром державних підприємств реєстру їх економічної ефективності. Безумовно, ця інформація потребує певного аналізу, розрахунків, але на її основі можна приймати рішення про скорочення (збільшення) кількості діючих державних підприємств, оновлення їх виробничих потужностей.

Що стосується особливостей функціонування державного сектору сьогодні, то вони є результатом поєднання двох груп чинників. Перша група пов'язана зі стихійним нагромадженням сил відновлення економіки державного сектору: багато які підприємства в намаганні вижити поступово перебудовувалися й адаптувалися до нових умов господарювання. Ці позитивні зрушення були вимушеною реакцією їх керівництва на більш жорсткі економічні вимоги господарської діяльності. Друга група факторів стосується поступового поліпшення управління підприємствами державного сектору: скорочення його масштабів вивільнило управлінські ресурси і дозволило зосередити увагу влади на відносно невеликій кількості промислових структур. На жаль, поки що позитивний вплив даної групи суб'єктивних факторів менш значущий, хоча державні органи приватизації, як заявлено у Звіті ФДМУ, змінюють акценти у своїй роботі з функцій продажу на функції управління державним майном і корпоративними правами держави.

Ураховуючи, що перелік можливих, організаційно властивих будь-якій економічній системі особливостей надто різноманітний, слушно відзначити, що державний сектор економіки теж має ряд ознак, виявлення яких дозволяє розглядати його як економічну систему. Як і кожній економічній

системі, державному сектору притаманні дві рушійні сили – намагання вижити і прагнення розвиватися. Тому функціонування державного сектору повинно бути засновано не на збереженні його як такого, а на новому підході – збереженні через розвиток, перш за все інноваційний, але це питання є проблемою подальших досліджень.

Література: 1. Галиця І. О. Методичні підходи до управління державним сектором у ринкових умовах // Регіональна економіка. – 2000. – №2. – С. 37 – 43. 2. Мельник Л. Ю. Держава і власність / Л. Ю. Мельник, М. Х. Корецький. – Дніпропетровськ: Січ, 2002. – 412 с. 3. Цимбал Л. Державний сектор в умовах ринкової трансформації економіки / Л. Цимбал, О. Кухар // У кн.: Інституційні засади формування економічної системи України: теорія і практика. – Львів: Новий Світ – 2000, 2005. – С. 218 – 273. 4. На шляху до соціально-орієнтованої економіки // Урядовий кур'єр. – 2007. – 23 березня. – С. 2 – 4.

УДК 658.1

Гордієнко Л. Ю.

Коваль Н. В.

УРАХУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ПЕРЕБУДОВ ПРИ РОЗРОБЦІ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Гармонійний розвиток підприємства в умовах ринкової економіки, яка знаходиться під впливом глобалізаційних процесів, може бути забезпечений своєчасною реакцією менеджменту на зміни, що відбуваються в зовнішньому та внутрішньому середовищі. Основними особливостями зовнішнього середовища вітчизняних підприємств є висока ризиковість, багатовекторна спрямованість і значний темп інституціональних перетворень. Дані особливості висувають вимогу не тільки пристосувати підприємство до нових вимог, а й здійснювати корінні системні зміни, тобто організаційні трансформації. У зв'язку з цим важливої актуальності набувають розробка, обґрунтований вибір і реалізація стратегії управління трансформаційними процесами на підприємстві.

Проблема стратегічного управління розглядається досить широко як вітчизняними (Л. Є. Довгань [1], М. О. Кизим [2], В. Д. Немцов [1], В. С. Пономаренко [2; 3], О. М. Тридід [2] та ін.), так і зарубіжними науковцями (І. Ансофф [4], О. Віханський [5], Б. Карлоф [6], Д. Хассі [7] та ін.), але їх публікації не відображають доцільність і особливості врахування інституційних перебудов при розробці стратегії управління трансформаційними процесами на підприємстві. Тому виникає об'єктивна необхідність у здійсненні досліджень за цією тематикою і наданні їм практичної спрямованості.

Метою даної статті є оприлюднення результатів науково-практичних досліджень авторів щодо аналізу впливу інституціональних перебудов на стратегічне управління трансформаційними процесами на підприємстві.

Для виявлення факторів, що характеризують інституційні перебудови і мають вплив на систему стратегічного управління трансформаційними процесами на підприємстві, авторами було проведено опитування працівників вітчизняних підприємств. В анкетуванні брали участь 87 фахівців та керівників. Необхідно відзначити, що робота з респондентами проводилася у два етапи: у квітні (тобто до того, як Президентом України був підписаний Указ "Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України й призначення позачергових виборів" від 26 квітня 2007 р.) і у травні 2007 р.

Обробка анкет показала, що результати, отримані в травні 2007 р., трохи відмінні від результатів анкет, заповнених у квітні того ж року. У табл. 1 та на рис. 1 показано, як відрізняється ступінь впливу факторів зовнішнього середовища на процеси, що відбуваються в організації, під час інституційних перебудов. Майже вдвічі виріс вплив політичних факторів – з 7,7% до 15,3% респондентів виділили ці фактори, як значні. Фактор змін законодавства декілька зменшився – з 28,2% до 20,4%. Відносно збільшився вплив міжнародних подій – з 0% до 2%.

© Гордієнко Л. Ю., Коваль Н. В., 2007

Таблиця 1

Вплив зовнішніх факторів на перетворення, що проводяться на підприємстві

№ з/п	Найменування	Квітень 2007 р.		Травень 2007 р.		Загалом	
		кількість позитив. відповідей	%	кількість позитив. відповідей	%	кількість позитив. відповідей	%
1	Перетворення в організації, спрямовані на поліпшення якості її функціонування:	48	100,0	39	100,0	87	100
1.1	проводились	37	77	32	82	69	79,0
1.2	не проводились	11	23	7	18	18	21,0
2	Серед тих, де проводились перетворення, впливом яких зовнішніх факторів ці перетворення були викликані:	78	100,0	98	100,0	176	100,0
2.1	економічних	8	10,3	12	12,2	20	11,4
2.2	політичних	6	7,7	15	15,3	21	11,9
2.3	соціально-культурних	1	1,3	4	4,1	5	2,8
2.4	змінюю технологічної сфери	7	9,0	3	3,1	10	5,7
2.5	впливом міжнародних подій	0	0	2	2	2	1,1
2.6	змінюю законодавства	22	28,2	20	20,4	42	23,9
2.7	впливом суспільних організацій	1	1,3	0	0	1	0,6
2.8	науково-технічним прогресом	6	7,7	9	9,2	15	8,5
2.9	змінюю вимог постачальників	9	11,5	11	11,2	20	11,4
2.10	змінюю вимог споживачів	9	11,5	13	13,3	22	12,5
2.11	змінюю вимог конкурентів	9	11,5	9	9,2	18	10,2

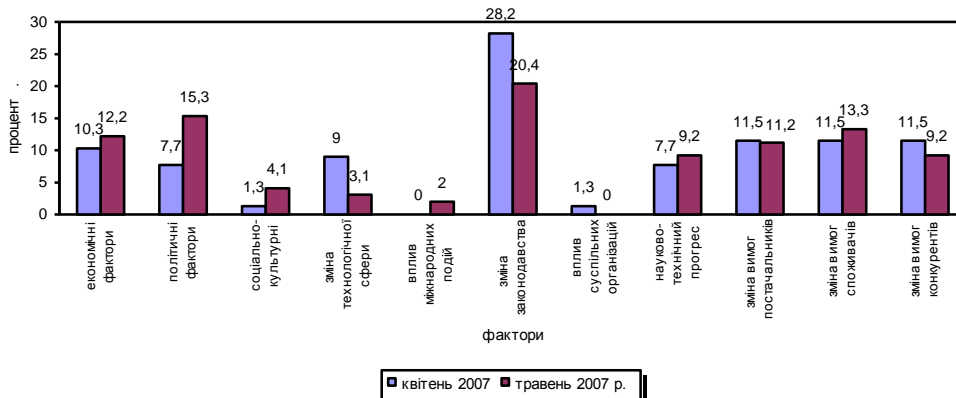

Рис. 1. Вплив зовнішніх факторів на перетворення, що проводяться на підприємстві

Вплив зовнішніх факторів обумовив також і зміни впливу факторів внутрішнього середовища на організаційні перетворення (табл. 2 і рис. 2).

Таблиця 2

Вплив внутрішніх факторів на перетворення, що проводяться на підприємстві

№ з/п	Найменування	Квітень 2007 р.		Травень 2007 р.		Загалом	
		кількість позитивних відповідей	%	кількість позитивних відповідей	%	кількість позитивних відповідей	%
1	Впливом яких внутрішніх факторів були викликані перетворення у вашій організації:	55	100,0	50	100,0	105	100,0
1.1	змінюю цінностей організації	4	7,3	0	0	4	3,8
1.2	змінюю її місії	0	0	0	0	0	0
1.3	змінюю цілей	4	7,3	1	2,0	5	4,8
1.4	змінюю структури організації	29	52,7	23	46	52	49,5
1.5	змінюю процесів в організації	8	14,5	10	20,0	18	17,1
1.6	змінюю персоналу	6	10,9	9	18,0	15	14,3
1.7	змінюю технології	4	7,3	7	14,0	11	10,5

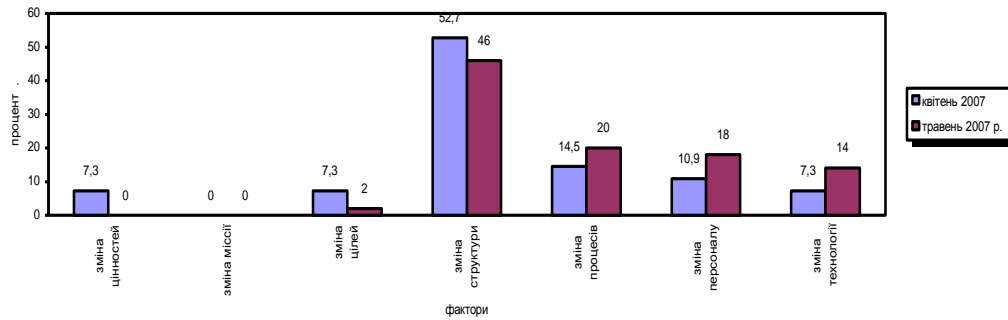

Рис. 2. Вплив внутрішніх факторів на перетворення, що проводяться на підприємстві

Отже, викладені в статті результати дослідження є підґрунтям для розробки та вибору моделі стратегічного управління трансформаційними процесами на підприємстві з урахуванням змін, що відбуваються всередині і ззовні підприємства, в тому числі інституційних перебудов. Подальшими дослідженнями в напрямку стратегічного управління трансформаційними процесами є обґрунтування відповідної моделі організаційної трансформації.

Література: 1. Немцов В. Д. Стратегічний менеджмент / В. Д. Немцов, Л. С. Довгань. – К.: ТОВ "УВПК "ЕксОб", 2004. – 560 с. 2. Пономаренко В. С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: Монографія / В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, М. О. Кизим. – Харків: Вид. дім "ІНЖЕК", 2003. – 328 с. 3. Пономаренко В. С. Стратегічне управління підприємством. – Харків: Основа, 1999. – 620 с. 4. Ансофф І. Стратегическое управление: Сокр. пер. с англ. / Науч. ред. и авт. предисл. Л. И. Евенко. – М.: Экономика, 1989. – 520 с. 5. Виханский О. С. Стратегическое управление. – М.: Изд. МГУ, 1995. – 360 с. 6. Карлофф Б. Деловая стратегия: Пер. с англ. / Науч. ред. В. А. Приписнов. – М.: Экономика, 1991. – 240 с. 7. Хасси Д. Стратегия и планирование / Пер. с англ., под ред. Л. А. Трофимовой. – СПб.: Питер, 2001. – 384 с.

УДК 336.221

Грудницькая С. Н.

ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ КАК ФАКТОРА ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Является общепризнанным мнение, что предусмотренные Конституцией права и свободы граждан Украины могут быть полноценно реализованы только в условиях гражданского общества [1, с. 291]. Отсюда задача принимаемого на основе Конституции законодательства, и прежде всего законодательства о субъектах хозяйствования, – обеспечить с помощью правовых средств условия для становления гражданского общества как общества развитой культуры общественного диалога и гаранта общественного согласия. В этом ключе нужно рассматривать и решать вопросы институциональных преобразований как фактора экономического развития.

Изучать, разрабатывать проблему становления гражданского общества, которая в научном плане еще должным образом не изучена, – это задача науки различных отраслей, каждая из которых при помощи собственного инструментария способна выделить в многомерном понятии гражданского общества собственный аспект научного исследования, внести свой вклад в достижение цели. В хозяйственно-правовом аспекте гражданское общество рассматривается как самостоятельные общественные институты и отношения, обеспечивающие функционирование экономики Украины, в том числе формирование и реализацию государственной экономической политики, что подразумевает создание материальных условий жизнедеятельности социума путем реализации экономической свободы индивидов и коллективов и их взаимодействия на основе консенсуса.

Согласно Конституции Украины единственным источником власти в Украине является народ, который осуществляет власть как непосредственно, так и через органы государственной власти и органы местного самоуправления (ст. 5). Это принципиальное положение фактически остается за пределами обсуждений, в то время как имеет ключевое значение.

Конституция Украины закрепляет, что Украина является суверенным и независимым, демократическим, социальным, правовым государством (ст. 1), носителем суверенитета есть народ (ст. 5). Это предполагает становление в Украине такого государства, которое бы не противопос-

тавлялось, а сочеталось с народом. На обеспечение сочетания народа и государства и следует направлять усилия. Ключевое значение в данном направлении имеет обеспечение единства народа и государства путем формирования институтов гражданского общества, призванных выступать в качестве государственных институтов. Это требует законодательной разработки адекватных стоящим задачам публичных организационно-правовых форм взаимодействия частных субъектов хозяйствования.

Организационно-правовые формы Украинского народа и территориальных громад как публичных субъектов хозяйствования. Хозяйственно-правовой, системный, комплексный подход предполагает учет социально-экономической сущности организационно-правовых форм хозяйствования.

Украинский народ и территориальные громады как социально-экономические системы, во-первых, представляют собой многоуровневый социальный организм (систему), в котором каждый уровень олицетворяет самостоятельную социальную общность. Во-вторых, система той или иной территориальной громады включает в себя подсистему соответствующего территориального хозяйства. В-третьих, в каждой территориальной громаде как системной социальной общности с подсистемой хозяйства реализуется экономическая функция – хозяйствование. Хозяйствование есть экономическая функция социальной общности и ее хозяйства, где хозяйство – это объект хозяйствования, а территориальная громада, соответственно, – субъект хозяйствования. Перечисленные признаки являются социально-экономическими признаками субъекта хозяйствования.

Организационные признаки Украинского народа и территориальных громад подразумевают: системно-структурную целостность Украинского народа как многоуровневой социально-экономической системы и структурно-функциональное единство входящих в его состав территориальных громад как социально-экономических подсистем. В целом эти признаки выражают системно-структурную организацию Украинского народа как зарождающегося гражданского общества.

Их организационно-правовая форма, кроме указанных оргпризнаков, должна включать правовые признаки, обеспечивающие системно-структурное разделение государственной власти по вертикально-горизонтальной публичной структуре Украинского народа с перспективой развития государственной организации до уровня гражданского общества. Такими признаками следует признать:

публичную хозяйственную правосубъектность структурных частей Украинского народа как самостоятельных публичных субъектов хозяйствования;

их организационно-хозяйственную обособленность (обособленность хозяйственной компетенции, имущества и ответственности), позволяющую центральным государственным органам и органам местного самоуправления выступать в межструктурных отношениях соответственно от имени Украинского народа или территориальной громады;

организационно-хозяйственное единство Украинского народа и каждой обособленной подсистемы территориальной громады того или иного уровня во внутрисктурных отношениях.

Таким образом образуются организационно-правовые формы Украинского народа и территориальных громад как публичных субъектов хозяйствования.

Разграничение полномочий между центральными государственными органами и органами местного самоуправления. Системно-структурная организация Украинского народа позволяет объяснить происхождение регулирующих полномочий его органов – как центральных государственных органов, так и органов местного самоуправления, обосновать субъективное право Украинского народа и территориальных громад в лице их органов на регулирование деятельности входящих в их состав подсистем. Проистекает это право из хозяйственно-правового статуса территориальных публичных образований как субъектов хозяйствования, который требует закрепления в Хозяйственном кодексе Украины с одновременным уточнением понятия субъекта хозяйствования.

Целесообразно выделить критерий разграничения хозяйственных полномочий государственных органов и органов местного самоуправления – хозяйственную самостоятельность, подразумевающую в том числе самофинансирование территориальной громады того или иного уровня, Украинского народа как самостоятельных субъектов хозяйствования. Так же, как и потребительская корзина для граждан, должны быть гарантированы необходимые и достаточные для самообеспечения громад местные бюджеты, с учетом чего и должен разрабатываться государственный бюджет.

Хозяйственная самостоятельность публичных субъектов хозяйствования предполагает:

новый формат разделения государственной власти как по горизонтали (между центральными органами госвласти), так и по вертикали (между центральными органами госвласти и органами самоуправления, которые в условиях гражданского общества следует считать самостоятельными государственными органами). Это – первый необходимый шаг к превращению государства в гражданское общество;

субсидиарное формирование централизованных полномочий по внутрисистемному (подсистемному) регулированию хозяйственных отношений на той или иной территории на основе договорных отношений между местными и региональными органами, между последними и центральными госорганами;

публично-договорное согласование направлений и форм реализации государственной социально-экономической политики между указанными органами. Это обеспечит согласование как территориальной и отраслевой (реализуемой центральными госорганами) экономической политики, так и дифференцированный подход к правовому регулированию хозяйствования на отдельных территориях и в отраслях.

Литература: 1. Тодыка Ю. Н. Основы конституционного строя Украины. Учебное пособие. – Харьков: Факт, 1999. – 320 с.

РОЗВИТОК СФЕРИ ПОСЛУГ У ПОСТІНДУСТРІАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Із розвитком НТП комп'ютеризація та інформатизація виробничих процесів дозволили значно підвищити продуктивність праці, а відповідно й ефективність господарської діяльності у всіх галузях економіки. В більшості розвинених країн поступово ліквідується індустріальний спосіб виробництва, на зміну йому приходять постіндустріальний, заснований на впровадженні інновацій у всі сфери функціонування. В останні роки у більшості держав світу спостерігається тенденція до скорочення частки матеріального виробництва у ВВП й зростання частки послуг, а також збільшення кількості зайнятих у цьому секторі. Дані зміни дозволяють зробити висновок про перехід економіки на якісно новий шлях розвитку, пов'язаний із гуманізацією та соціалізацією суспільного виробництва.

Ураховуючи вищенаведене, за мету дослідження обрано визначення об'єктивних тенденцій розвитку сфери послуг у контексті переходу суспільства до постіндустріальної фази свого розвитку.

Вивченню сутності змін, що відбуваються в новітньому суспільстві, присвячено праці Д. Белла, І. Масуди, М. Кастельса, Е. Тоффлера, Л. Туроу, В. Іноземцева, С. Глазьева, А. Чухна, С. Єрохіна та ін. [1 – 7]. У цих наукових публікаціях з аналізу тенденцій розвитку економічного устрою нова суспільна формація отримала назву інформаційного суспільства, третьої хвилі, постеконіомічного суспільства, нової економіки, постіндустріального суспільства, інформаційної епохи тощо.

Однак, незважаючи на значні відмінності в термінології та підходах, що використовуються для аналізу змін, які відбуваються в сучасній економіці, переважна більшість прихильників постіндустріальної теорії в якості основної тенденції розвитку теперішнього соціуму виділяють переорієнтацію виробництва із створення матеріальних благ на надання послуг.

При цьому, як відмічається в наукових працях з цієї проблематики, суспільство в тому чи іншому вигляді проходить такі основні стадії ("хвилі", технологічні уклади) розвитку:

- 1) аграрну;
- 2) індустріальну;
- 3) постіндустріальну.

Як стверджує один із засновників теорії постіндустріалізму Д. Белл, значний сектор послуг існує в будь-якому суспільстві. В доіндустріальний період це в основному клас тих, хто надає особисті послуги по дому. В індустріальному суспільстві сфера послуг включає транспорт, фінанси, а також побутові послуги (косметичні кабінети, ресторани тощо). В постіндустріальному суспільстві з'являються нові види послуг, перш за все в гуманітарній сфері (головним чином в охороні здоров'я, освіті та соціальному обслуговуванні), а також послуги професіоналів і технічних спеціалістів [1]. Таким чином, вчений підкреслює здійснення не тільки структурних зрушень в економіці, але й якісних змін, які відбуваються у сфері послуг із розвитком суспільства.

Формування нового, постіндустріального соціуму характеризується чітким розподілом економіки на два сектори – сектор виробництва матеріальних благ і сектор послуг. При цьому, як зазначає А. Чухно, середина 1950-х років – це своєрідний рубіж, коли у сфері послуг США кількість працівників перевищила кількість зайнятих у матеріальному виробництві. І лише наприкінці 1970-х років сфера послуг почала переважати, виникли нові явища (радикальне прискорення НТП, швидка зміна структури зайнятості, становлення нового менталітету у значній частині населення) [7, с. 50 – 51]. Таким чином, можна зробити висновок, що з 70-х років ХХ ст. США стали першою постіндустріальною країною, однак поступово й інші розвинені держави опанували шлях постіндустріалізації і, відповідно, інтенсивного розвитку нематеріального виробництва. Як свідчать дослідження, до початку 1980-х років у США, а декількома роками пізніше і в країнах Західної Європи валовий внутрішній продукт сфери інтерперсональних послуг перевищив валовий продукт сфери матеріального виробництва. Темпи його приросту в першій половині 80-х років ХХ ст. також перевищували аналогічні показники у сфері матеріального виробництва: у Франції – у 2 рази, в США та Німеччині – у 6, в Англії – в 30 разів [3, с. 112]. І ця тенденція в останні роки є доволі сталою.

Проведені вченими розрахунки надають чітку картину формування постіндустріальної економіки, основну частину якої складає сфера послуг. За даними, представленими в праці [8, с. 24], до кінця 1990-х років сфера послуг у провідних зарубіжних країнах виросла в найбільш значний сектор господарства: сумарна частка транспорту, зв'язку, оптової та роздрібної торгівлі, кредитно-фінансових установ, страхового бізнесу, побутових, ділових та соціально-культурних послуг досягла 62 – 74% у ВВП, 63 – 75% — у загальній чисельності зайнятих і перевищила 50% загального обсягу капіталовкладень (без житлового будівництва).

Слід зазначити, що корінні зміни в структурі виробництва більшості розвинених країн стосуються, в першу чергу, його спрямованості на задоволення потреб людей. За рахунок використання новітніх технологій відбувається значне підвищення продуктивності праці, відповідно збільшується добробут населення. Стале підвищення рівня життя в розвинених країнах викликало значний розвиток сфери послуг.

Як зазначає Д. Белл, на цьому етапі в міру зростання національного доходу виявляється, як було вказано в теоремі Е. Енгеля, що частка грошей, яка витрачається на харчування, починає знижуватися, а залишок використовується спочатку на придбання товарів тривалого користування (одягу, автомобілів та житла), а потім предметів розкоші, на відпочинок і т. д. Таким чином, із розширенням людських горизонтів і з появою нових потреб та смаків починає розширюватися третинний сектор, сфера особистих послуг: мережі ресторанів, готелів, автомобільних майстерень, індустрія подорожей, розваг і спорту [1, с. 171].

Такі тенденції обумовлюють певні трансформації в структурі виробництва і стосуються, перш за все, переорієнтації суспільного виробництва на надання послуг. Причому ці об'єктивні зміни відбуваються і в структурі зайнятості, викликаючи відповідно нові вимоги до робочої сили.

Постіндустріальне суспільство характеризується новою якістю життя, наданням духовних і соціальних благ, скороченням матеріального виробництва, розширенням високотехнологічного сектору економіки. В сучасних дослідженнях вченими аналізуються тенденції розвитку сучасної економіки за умов інформатизації та комп'ютеризації виробничих процесів, а отримані результати надають підстави для висновку про становлення якісно нового соціуму, в якому головними факторами виробництва стають інформація, знання, інтелектуальні якості працівників на відміну від землі, капіталу та праці, властивих індустріальній стадії розвитку. В цьому новому постіндустріальному суспільстві праця як фактор виробництва повільно поступається інтелектуальній творчій діяльності.

Отже, для постіндустріального суспільства характерна не тільки зміна пріоритету у використанні ресурсів у виробництві, а й істотна модифікація традиційного соціального устрою, зрушення у структурі людської діяльності. При цьому слід зазначити, що перехід від індустріального до постіндустріального способу виробництва характеризується не тільки зрушенням у розподілі зайнятих по галузям, а й зміною статусу людини у виробництві. Першочергового значення набуває кваліфікація та рівень освіти, відповідно у людей формується нова система постматеріальних цінностей.

Таким чином, можна стверджувати про перехід сучасного суспільства на якісно новий шлях розвитку, який відзначається стрімким розвитком науки, освіти та техніки, широким запровадженням інформаційних технологій. При цьому слід зосередити увагу на якості змін у сфері послуг, виникненні нових видів: ділових, освітніх, консалтингових, соціальних, культурних, рекреаційних тощо.

Виокремлення сфери послуг у провідний сектор економіки дозволяє стверджувати про формування на сьогодні економіки послуг на відміну від індустріальної економіки минулого століття. В умовах формування новітньої економіки, а відповідно і нового способу виробництва, особливої актуальності набувають питання врахування, ідентифікації та оцінки витрат, що виникають в економіці послуг, а також визначення напрямків їх зниження, що є перспективою подальших наукових досліджень у цьому напрямку.

Література: 1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Пер. с англ. – М.: Academia, 1999. – 956 с. 2. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект). Наукова монографія. – К.: Світ Знань, 2002. – 528 с. 3. Иноземцев В. Л. За пределами экономического общества: Научное издание. – М.: Academia – Наука, 1998. – 640 с. 4. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура: Пер. с англ. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с. 5. Тоффлер Э. Третья волна. – М.: ООО "Фирма "Изд. АСТ", 1999. – 784 с. 6. Туроу Л. К. Будущее капитализма. Как сегодняшние экономические силы формируют завтрашний мир: Пер. с англ. – Новосибирск: Сибирский хронограф, 1999. – 432 с. 7. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. – К.: Логос, 2003. – 632 с. 8. Демидова Л. Сфера услуг в постиндустриальной экономике // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. – №2. – С. 24 – 32.

Загорная Т. О.

УДК 658.87

Ивлева М. Ю.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРОЦЕССНОГО ПОДХОДА В УПРАВЛЕНИИ РАЗВИТИЕМ ОРГАНИЗАЦИИ

В мировой экономике произошли и продолжают происходить существенные изменения, которые заставляют по-новому подходить к проблемам управления субъектами хозяйствования (в том числе компаниями) и, в частности, решать вопросы повышения эффективности их деятельности с позиции обеспечения конкурентоспособности и создания базы для развития. Основанные на традиционном разделении функций системы управления организациями не успевают соответство-

© Загорная Т. О., Ивлева М. Ю., 2007

вать потребительским требованиям к продукции и услугам, которые на современном этапе, в эпоху глобализации, меняются с поистине головокружительной быстротой. Непрерывные и довольно существенные изменения в технологиях, рынках сбыта и потребностях клиентов стали обычным явлением, и для сохранения конкурентоспособности организации вынуждены корректировать свои стратегии.

Одна из современных методологий менеджмента организации базируется на процессном подходе к управлению, который позволит сконцентрировать ресурсы на реструктуризации и более эффективно их использовать при последующей эксплуатации ключевых бизнес-процессов, обеспечивающих получение запланированных результатов. Несмотря на обилие научных трудов, затрагивающих вопросы внедрения процессного подхода, приходится констатировать, что примеров успешной реализации процессного подхода на отечественных предприятиях ничтожно мало. Таким образом, с уверенностью можно говорить о слабой научной проработанности проблемы реализации процессного подхода как инструмента совершенствования системы управления предприятием, несмотря на высокую актуальность и востребованность таких исследований.

Использование данной методологии для управления организациями позволит оптимизировать бизнес-процессы, повысить мобильность, прибыльность и финансовую прозрачность. Процессный подход к эффективному ведению бизнеса становится основой для системы управления качеством, предпосылкой решения задач адаптации предприятия в условиях динамики рыночных параметров.

Специфика концепции процессно ориентированного управления состоит в том, что она фактически приводит к стиранию границ между управлением качеством и управлением самой организацией: понятия менеджмента качества и общего менеджмента сливаются в одно целое – понятие процессно ориентированного менеджмента. Прежде всего это связано с новой трактовкой качества, которое не ограничивается характеристикой его как совокупности функциональных свойств и характеристик продукции и услуг, а рассматривается как степень соответствия их отличительных свойств, обеспечивающих их процессов и систем управления установленным требованиям потребителей и других заинтересованных сторон. Процессно ориентированный подход к бизнесу также создает основу для построения наиболее эффективной системы контроля во всех сферах деятельности организации.

Вопросы процессного подхода к управлению деятельностью организации находят достаточно широкое отражение в трудах зарубежных и отечественных ученых: В. А. Ивлева, Е. В. Виноградовой, У. Э. Деминга, У. Шухарта, М. Робсона, Ф. Уллаха, М. Хаммера, Дж. Чампи, Н. Оболенски, Р. С. Каплана, Д. П. Нортон, Дж. Харрингтона, Б. Андерсена, К. Исикавы, А.-В. Шеера, Дж. Н. Келли, М. Имаи, Р. Уотермана, Т. Дэвенпорта и др. Тем не менее проблемы построения структур управления организационными ресурсами, разработки стратегии развития организации в условиях применения процессного подхода с точки зрения прикладного использования процессной методологии являются недостаточно разработанными. Это и определило актуальность данной статьи.

Цель этой статьи — теоретическое обоснование применения процессного подхода в стратегическом управлении организацией в условиях роста ее адаптационных характеристик.

Изучение управленческих технологий с позиции теории развития показывает, что под процессным подходом к организации и управлению деятельностью предприятия понимается ориентация: 1) деятельности предприятия на бизнес-процессы; 2) системы управления предприятием на управление как каждым бизнес-процессом в отдельности, так и всеми бизнес-процессами в целом; 3) системы качества предприятия на обеспечение качества технологий выполнения бизнес-процессов в рамках существующей или перспективной организационно-штатной структуры и организационной культуры предприятия [1, с. 2].

Под бизнес-процессом понимают совокупность различных видов деятельности предприятия, которые взятые вместе создают результат (продукт, услугу), имеющий ценность для потребителя, клиента или заказчика. В качестве клиента может быть другой бизнес-процесс [1, с. 17 – 18].

Бизнес-процесс — это набор операций, которые взятые вместе создают результат, имеющий ценность для пользователя [2, с. 20 – 24].

Потенциальное преимущество процессного подхода относительно функционального к управлению организацией может быть реализовано в случае "привязки" организационной структуры компании и всей ее деятельности к "сквозным" бизнес-процессам. Это означает, что сначала руководству организации необходимо сформировать видение будущего компании и определить ее стратегические цели, затем выстроить бизнес-процессы таким образом, чтобы каждый из них был ориентирован на достижение конкретной цели, и лишь после этого формировать структуру организации, которая бы обеспечивала эффективное исполнение бизнес-процессов.

На сегодняшний день существующие системы процессного управления практически не включают стратегический аспект, их назначение ограничено моделированием и реинжинирингом бизнес-процессов. Отсутствие четких стратегических целей приводит к тому, что владельцы процесса не имеют каких-либо ориентиров для определения показателей оценки эффективности.

Для большинства компаний характерна ситуация, когда утвержденная стратегия практически не влияет на деятельность реальных подразделений, а каждодневные операции, осуществляемые в организации, практически не связаны с ее долгосрочными планами. В результате образуется разрыв между текущими (операционными) результатами и конечными (стратегическими) целями организации. Следовательно, менеджеры нуждаются в методах, позволяющих связать стратегические планы с оперативными действиями, осуществляемые средним руководящим звеном и рядовыми сотрудниками. Для этой цели используется, в частности, концепция сбалансированной систе-

мы показателей (ССП). Как и в других моделях подобного рода, их основой является связь клиентоориентированной стратегии с финансовыми показателями, дополненными несколькими ключевыми качественными показателями. Необходимым элементом данной модели выступают стратегические инициативы, представляющие собой реальные действия или программы действий по реализации стратегии и достижению стратегических целей. Концепция сбалансированной системы показателей позволяет трансформировать конкретную деятельность и стратегию в достаточно полный набор показателей, которые фактически образуют систему стратегического контроля и управления организацией.

В целом внедрение подобных концепций направлено, прежде всего, на построение многоаспектной управленческой системы, включающей в себя преобразование стратегии в форму конкретных показателей оперативного управления, повышение эффективности принятия управленческих решений, оценку деятельности подразделений в рамках достижения стратегических целей компании.

При разработке методов и моделей управления организацией на основе процессного подхода важно учитывать различные характеристики целевой группы потребителей, внешней среды, применяемых технологий и т. п. Построение подобной модели на основе сбалансированной системы показателей (ССП) позволяет увязать стратегические цели организации с конкретными исполнителями на различных уровнях управления, а также определить зависимость между отдельными ее составляющими. После того как система стратегических целей и показателей создана для организации в целом, разрабатывается система целей и показателей для каждого бизнес-процесса. ССП и стратегическая карта помогают организации описать основные показатели ее деятельности с точки зрения четырех перспектив (финансы, обучение и развитие, внутренние процессы, клиенты), а также привести цели и показатели в соответствие со стратегией и интегрировать их.

Важным вопросом является количество финансовых и нефинансовых показателей, включаемых в систему стратегического измерения результативности бизнеса. Авторы считают, что не обязательно вводить искусственные ограничения по количеству показателей при построении модели процессного управления организацией. При этом с количественной точки зрения имеет смысл дополнить перечень показателей диагностики перспективности внутренних процессов, так как именно перспектива внутренних процессов позволяет сбалансировать стратегические цели организации, перевести их в плоскость операционных задач.

Литература: 1. Ивлев В. А. Процессная организация деятельности / В. А. Ивлев, Т. В. Попова // http://www.cfin.ru/itm/hammer_bykova.shtml 2. Садеков А. А. Реинжиниринг бизнес-процессов в торговых центрах: Монография / А. А. Садеков, Е. М. Азарян, Е. В. Виноградова, Э. М. Локтев, Л. Г. Саркисян. – Донецк: ДонДУЕТ им. М. Туган-Барановского, 2005. – 232 с. 3. Баринов В. А. Методология // http://internet.dn.ua/pages/business/page_37.html

Коваль Т. О.

УДК 339.187

Капленко Д. С.

СТАТИСТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЛІЗИНГУ В УКРАЇНІ

Актуальність та значущість досліджуваного питання матеріально-технічного забезпечення аграрії витікає з того, що за останні роки становлення й розвитку ринкових відносин в Україні аграрна галузь щорічно переживає один-два незапланованих кризових стани: продовольча криза 2003 року та енергетичні кризи в 2004 і у 2005 роках. Звичайно, такі явища є досить суттєвим стресом для економіки не лише молодій незалежній державі, а й розвинених європейських країн [1].

Мета даного дослідження — за допомогою застосування методів статистико-математичного моделювання ситуації розробити найбільш раціонально правильне рішення, адекватне реальному стану матеріально-технічного забезпечення галузі, на прикладі використання аграріями високопродуктивної комплексної техніки, а також установити недоліки та причини досить повільного розвитку лізингових операцій в аграрному секторі економіки з розробкою рекомендацій щодо формування сприятливих умов для залучення капіталів як іноземних, так і вітчизняних інвесторів та страхових компаній.

Процес переходу від планової економіки до ринкових відносин в Україні супроводжувався глибокими перетвореннями в методології і практиці української статистики. В даний час статистика України в основному завершила перехід на міжнародні статистичні стандарти [2]. Процес перетворень у статистичній методології і практиці привів до значної зміни змісту навчальної дисципліни

© Коваль Т. О., Капленко Д. С., 2007

"Економічна статистика". З подальшим розвитком економіки України лізингові операції стають невід'ємною частиною економіки не тільки для більшості промислово розвинених країн, а й для країн, що розвиваються. Для здійснення економічних реформ та структурної перебудови економіки за умов практичної відсутності інвестиційної діяльності необхідним є використання нетрадиційних методів інвестування, насамперед лізингу. Він становить комплекс майнових відносин, що складаються у зв'язку з передачею майна в тимчасове користування [3]. Реформування аграрного сектору України, перехід сільгоспвиробників до приватної власності спричинили певний економічний ефект, але не сприяли суттєвому розвитку галузі в цілому, особливо соціальної сфери села. Оцінка конкурентоспроможності економіки країни повинна бути комплексною з використанням цілісної системи показників, які дозволяють виявляти резерви підвищення ефективності діяльності країни, має бути побудована та запропонована система статистики та аналізу [2]: питома вага країни у світовій торгівлі; співвідношення внутрішніх витрат на науково-дослідні роботи; питома вага кредитів підприємств (організацій) реального сектору економіки у ВВП; рівень інвестиційної активності; питома вага валового накопичення основного капіталу у ВВП; індекс компліментарності зовнішньої торгівлі. Застосування запропонованої системи показників конкурентоспроможності у практиці ведення статистики зовнішньої торгівлі дає можливість розв'язувати задачі щодо підвищення ефективності лізингу за рахунок збільшення якості та технічного рівня лізингової продукції.

Використання у виробництві міжнародних стандартів. Місце лізингового бізнесу в підприємстві визначається, передусім, самими об'єктами лізингу, що становлять найважливіші елементи основних фондів: машини, обладнання, транспортні засоби та інше майно [1]. На нинішньому етапі досить актуально стоїть завдання забезпечення аграрної галузі матеріально-технічними засобами виробництва. Для його розв'язання потрібний пошук нових шляхів і можливостей забезпечення аграріїв потужними тракторами та іншою високопродуктивною комплексною технікою. Слід відмітити, що на сьогодні в Україні розвивається два види лізингових відносин з надання послуг аграріям щодо забезпечення їх знаряддями виробництва — лізинг державної акціонерної компанії та лізинг комерційних торгових фірм [3].

На погляд авторів, низька ефективність розвитку лізингових операцій з придбання аграріями основних засобів виробництва, зокрема потужної техніки, пов'язана з такими причинами: недосконалість лізингового законодавства в Україні; недостатній рівень державної політики; невпевненість лізингоотримувача та лізингодавця в прозорості і стабільності тривалих партнерських відносин; відсутність сильної та здорової конкуренції між лізингодавцями; недостатньо сформована інфраструктура сервісного й ремонтного обслуговування техніки, придбаної на умовах лізингу; досить низький рівень забезпечення страховими компаніями лізингових операцій. У той же час у зв'язку з різким зниженням платоспроможності сільськогосподарських товаровиробів значно уповільнилися темпи оновлення машинно-тракторного парку господарств. Придбання окремих видів технічних засобів усіма категоріями господарств порівняно з 1990 р. до 2006 р. скоротилося у 30 – 50 разів, що супроводжується зменшенням їх технічної оснащеності [3].

Закон України "Про лізинг" залишає враження спроби вирішення великої та багатогранної проблеми підвищення ефективності використання наявних ресурсів і прискорення інвестицій у нові прогресивні види машин, обладнання та інші види майна, необхідного для здійснення підприємницької діяльності. Для поліпшення матеріально-технічного й сервісного забезпечення сільськогосподарського виробництва в умовах формування ринкових відносин Кабінетом Міністрів України прийнято Постанову від 18 вересня 1997 р. №1031 "Про створення державного лізингового фонду для технічного переоснащення сільського господарства". Усього за 1998 – 2006 роки на умовах фінансового лізингу сільському господарству було поставлено близько 18 тисяч одиниць сільськогосподарських машин, тракторів, комбайнів та іншої техніки — всього на суму близько 958 млн. гривень [3]. Маркетингове дослідження сприяє діяльності лізингових компаній, спрямованих на одержання прибутку за рахунок задоволення купівельних потреб споживачів, причому з прицілом не на негайну вигоду, а на тривалу перспективу. В даному випадку вага критерію фінансово-матеріального забезпечення має середню величину і не потребує значних економічних змін та пріоритетного розвитку галузі тракторобудування. Подібні можливі рішення досить успішно використовувались і в інших країнах Східної Європи в період перехідної економіки [2].

Зважаючи на викладене, зробимо висновок про пріоритети в розвитку аграрної галузі та її матеріально-технічному забезпеченні. Спрямування державної політики на розроблення необхідної законодавчої та податкової бази стимулюватиме створення сумісних підприємств крупноузлового монтажу необхідної техніки. В цьому випадку слід нарощувати об'єми фінансування та обігові кошти [3]. Розвиток лізингового кредитування є вигідним для українських товаровиробників як зручне джерело фінансування, засіб економії коштів, метод зменшення ступеня інвестиційного ризику та інструмент технічного оновлення виробництва. Лізинг потрібно розглядати як одну з найперспективніших форм виробничого інвестування, здатну суттєво поживати процес технологічного оновлення виробництва в Україні.

Література: 1. Міхаліна Г. І. Актуальні проблеми розвитку лізингу в Україні // Статистика України. – 2005. – №3. – С. 31 – 35. 2. Тамашевич В. М. Оцінка конкурентоспроможності країни за зовнішньостатистичними даними / В. М. Тамашевич, В. В. Лешкевич // Статистика України. – 2007. – №1. – С.47 – 67. 3. Дячек В. І. Деякі аспекти маркетингових досліджень для впровадження лізингу // Статистика України. – 2005. – №4 – С. 64 – 67.

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Трансформаційна економіка України, як і будь-яка економічна система, виведена зі стану рівноваги, характеризується нестабільністю економічної структури, нерозвиненістю механізмів реалізації економічної стратегії та інституціональної інфраструктури, низьким рівнем економічної безпеки. Така система є деінституціоналізованою за визначенням: її колишній інституціональний каркас уже зруйнований, а новий — ще не створений, тому що це завжди не легкий і затяжний процес із суперечливими результатами. Все це призводить до її "тривало переходного стану", дозволяє описувати в термінах "патологічної економіки" [1] та вимагає формування дієвої реформаційної парадигми, що ґрунтується на інструментарії сучасної інституціональної теорії та теорії нестабільних економічних систем.

І хоча навколо цієї проблеми ведуться дискусії, її розв'язанню присвячуються численні публікації як вітчизняних, так і зарубіжних економістів [1 – 5], роль інституціональної системи та конститууючих її базових економічних інститутів у процесі трансформаційного процесу вивчена недостатньо, методологічні підходи, а головне результати й рекомендації досліджень, часто виявляються діаметрально протилежними. Тому необхідність удосконалення методологічної бази владної активності у трансформаційних економіках не викликає сумнівів, а мета статті — визначення сутності, місця та ролі інституту економічної влади у структуроутворенні економічної системи в умовах трансформаційного періоду — вкрай актуальна. Для її досягнення використано такі методи: аналіз, синтез, історико-логічний і діалектичний методи, системний та інституціональний підходи.

В умовах трансформаційної нестабільності державна економічна стратегія досягнення соціально-економічної стабільності й максимального добробуту суспільства, насамперед, зводиться до підтримки відносної стабільності системи й забезпечення системної самодостатності відтворювальних циклів, координації різноспрямованих економічних інтересів і формування владних інститутів, адекватних потребам трансформаційного періоду [2]. Відносно рідке згадування останніх у фахових дослідженнях створює уявлення про владу як про несамостійний, похідний економічний інститут. Між тим це поняття було і залишається базовим як для соціальних наук у цілому, так і для економічної теорії та практики. Наприклад, В. Ойкен першим завданням національної економії вважав відкриття конкретних фактів, що обґрунтовують економічну владу, та дослідження реального впливу економічної влади, а Дж. Гелбрейт називав цю проблему величезною "чорною дірою" ортодоксальної економічної теорії. Різним аспектам аналізу влади приділяли увагу Платон, Арістотель, Т. Гоббс, Дж. Лок, Ш. Л. Монтеск'є, Г. В. Ф. Гегель, К. Маркс, В. Ойкен, Дж. К. Гелбрейт та ін. Серед вітчизняних її дослідників можна виділити В. Бєглова, Г. Майбороду, Г. Задорожного та В. Якубенка.

Згідно із загальним визначенням, "влада" — це здатність, право і можливість визначати, впливати на поведінку, поводження й діяльність людей за допомогою різних засобів — закону, права, авторитету, волі, суду, примусу тощо; політичне, економічне, ідеологічне, психологічне та інше панування над людьми, їх спільнотами та організаціями [3, с. 13]. Економічна влада виділяється зпоміж визнаних форм влади (політичної, ідеологічної), а її теорія навіть інколи суперечить традиційній економічній теорії. Справді, в інституціональній теорії економічні відносини розглядаються як різноманітні види контрактів, у яких дії обох сторін характеризуються критерієм економічної свободи. Цілком очевидно й те, що вільними і рівноправними ці дії є тільки в умовах досконалої конкуренції, а в реальному житті значна кількість економічних відносин характеризується браком одного або кількох елементів свободи. Тому під час розгляду інституціонального змісту економічної влади особливого значення набуває аналіз владного простору. Цей аналіз повинен урахувати специфіку трансформаційної економіки, в якій через низку причин (невизначеність прав власності, інституціональну неупорядкованість, правову нестабільність тощо) політична влада, а також влада в позаекономічній сфері має колосальні можливості впливу як на рішення державних органів, так і інших суб'єктів у всіх сферах економічного та суспільного життя. Причому такий вплив здійснюється переважно не економічними методами, а через лобіювання, використання важелів адміністративної, фінансової залежності тощо. Тому економічну владу можна визначити, по-перше, як владу у сфері економічної діяльності і, по-друге, як владу, що і досягається за допомогою економічних засобів [4, с. 88]. Однак теорія економічної влади може розглядати і "суміжні" форми влади, споріднені з економічною. Йдеться, насамперед, про владу економічної еліти, яка впливає на прийняття політичних рішень, скажімо, способом лобіювання. Таку владу важко відокремити від власне економічної, оскільки наслідки політичних рішень впливають на економіку та її ефективність. Те саме стосується і влади держави. Сама вона як інститут належить до політичної сфери, проте рішення щодо економічної політики суттєво впливають на економічну ефективність. На це звертав увагу ще К. Маркс, наголошуючи, що суспільні відносини детермінують два різновиди влади: з одного боку — влада власності, тобто власників, з іншого — політична влада, влада державна.

Розглянувши різні аспекти інституту економічної влади, намагаючись оцінити його роль та значення в господарській організації суспільства, обов'язково слід урахувати наступне. По-перше, економічна влада — це специфічні відносини між економічними інститутами та організаціями, а також соціальними групами й окремими особами, чия діяльність пов'язана з економікою та в межах якої суб'єкт економічної влади генерує навколо себе владний простір, а решта інститутів і груп вимушені більшою або меншою мірою додержуватись волі та інтересів названого суб'єкта, поступаючись інколи власними інтересами і цілями. По-друге, поведінка економічних агентів істотною мірою формується під впливом владних відносин, у рамках яких вони діють і які містять у собі контроль з боку одних агентів, а відповідальність — з боку інших. По-третє, ефективність системи влади в господарській організації залежить від того, яким способом вона розподіляється між джерелами (тобто від того, хто, над ким, у яких інтересах, якою мірою здійснює владу). По-четверте, розподіл влади, що здатний створити ефективну владу, слід характеризувати як збалансований, а систему влади — як рівноважну владу. По-п'яте, рівноважна влада має такий розподіл витрат, результатом якого є збіг індивідуальної функції корисності агента і системної функції корисності. Тоді збалансований стан системи економічної влади виявляється в тому, що будь-яке "збільшення" чи "зменшення" влади певних економічних і державних агентів спричиняє або ослаблення обмежень на неефективну економічну поведінку, або погіршення умов для ефективної поведінки. По-шосте, низька якість і недостатня надійність існуючих інститутів влади та стійке порушення рівноваги в її розподілі унеможливають досягнення ефективності без втручання інституту управління.

Ефективно функціонуюча економічна система вимагає наявності відповідної системи влади. Як показали результати дослідження, системи транзитивного типу "критичні" стосовно множинності "центрів" влади в господарській системі та будь-яких "впливів" останніх, особливо в разі їхньої невідповідності темпам ринкових перетворень та нееволюційності характеру дій. Визначена ситуація припускає розподіл влади, але не постійне дублювання або виборювання владних функцій, що поглиблюють нерівноважність економічної системи в цілому. Отож, формування ефективної системи влади в Україні має бути результатом свідомої економічної політики держави, спрямованої не проти зловживань існуючих владних структур, а безпосередньо проти виникнення таких взагалі.

Література: 1 Лузін Г. П. Про вивчення перехідних, кризових станів економіки / Г. П. Лузін, К. В. Павлов // Суспільство і економіка. — 1995. — №7 — 8. — С. 3 — 22. 2. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави в нестійких ринкових економічних системах // webmaster@niss.gov.ua. 3. Халипов В. Ф. Власть. Основи краптології. — М.: Луч, 1995. — 304 с. 4. Прутська О. Інституціоналізм і проблеми економічної поведінки в перехідній економіці. — К.: Логос, 2003. — 256 с.

УДК 330.31+330.35+330.36

Кулик В. В.

АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВІДТВОРЕННЯ КРАЇН З ТРАНЗИТИВНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Системне дослідження та програмування соціально-економічного розвитку країн доцільно проводити з використанням міжнародних стандартів фінансової і статистичної звітності, відповідних класифікацій та інструментаріїв системи національних рахунків (СНР ООН) [1]. Інструментарій СНР ООН, представляючи макроекономічну модель відтворення, органічно поєднує макроекономічну теорію і статистику, є основою для макроекономічного аналізу та програмування соціально-економічного розвитку.

Інструментарій СНР ООН і відповідні статистичні бази даних дозволяють провести всебічний аналіз процесів соціально-економічного розвитку різних країн [1 — 6], зокрема, поділити досліджувані країни за рівнем розвитку, системно дослідити процеси соціально-економічного відтворення, проводити порівняльний аналіз динаміки та структурних зрушень в економіці, виокремлювати найбільш значущі досягнення і проблеми розвитку, забезпечити коротко — та середньострокове планування соціально-економічного розвитку на основі системи цільових індикаторів тощо. Формування сталих соціально-економічних пропорцій в Україні, забезпечення успішності соціально-економічних перетворень потребує всебічного вивчення досвіду та динаміки розвитку різних країн, зокрема, розвинутих, тих, що розвиваються, і з транзитивною економікою. Дослідження економіки країн з транзитивною економікою на основі СНР ООН в Україні не проводяться.

Детальний аналіз процесів відтворення, виділяючи їх за етапами (рахунками) і відповідною системою доходів (валових та чистих), виокремлюючи регіональні, галузеві та інституційні аспекти відтворення, здійснюють на основі національних статистичних даних, наприклад України [6]. Скоро-

© Кулик В. В., 2007

чений аналіз – тільки на основі даних національного рівня – можливо проводити, користуючись лише міжнародними звітами з національних рахунків [2 – 5].

Система національних рахунків є основою для проведення статистичних порівнянь, класифікуючи при цьому країни та виділяючи найбільш важливі аспекти аналізу процесів соціально-економічного відтворення [4]. СНР ООН класифікує країни за рівнем розвитку (розвинуті країни; країни, що розвиваються; країни з транзитивною економікою) та географічною ознакою (виділення регіону та його частин (наприклад, Європа, Східна Європа тощо)). До країн з транзитивною економікою належать країни СНД (Росія, Україна, Білорусь, Молдова, Грузія, Азербайджан, Вірменія, Казахстан, Узбекистан, Киргизстан, Туркменістан, Таджикистан) та інші країни Європи (Албанія, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Косово, Чорногорія, Румунія, Сербія, Македонія). До країн Східної Європи належать Болгарія, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина, Чехія та ряд країн СНД (Білорусь, Молдова, Росія, Україна).

Системний аналіз соціально-економічного розвитку включає: 1) оцінку ВВП (у поточних та постійних цінах) і ВНП; 2) оцінку ВВП та ВНП на душу населення країни, регіону, світу; 3) аналіз динаміки та структури ВВП країни; 4) оцінку структури ВДВ за видами економічної діяльності (ВЕД); 5) оцінку темпів зростання показників; 6) оцінку індексів випуску, ВВП, ВДВ за ВЕД; 7) дослідження процесів відтворення в рамках замкнутої системи інституційних рахунків (уся економіка; нефінансові корпорації; фінансові корпорації; некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства; сектор загального державного управління; домашні господарства; інший світ [1, 6]); 8) аналіз структури державних витрат та ін.

Проведемо аналіз соціально-економічного розвитку деяких країн транзитивної економіки. Одним із важливих і суперечливих підходів щодо оцінки соціально-економічного потенціалу є оцінка ВВП країни в єдиному еквіваленті (табл. 1). Порівняння ВВП різних країн в цілому є окремим складним дослідженням, що потребує врахування множини факторів (внутрішніх і світових цін, зростання цін, відкритість економіки, реальний та номінальний курси валют, коливання валют тощо). Такі порівняння здійснюють у розрізі окремих країн, певної групи країн або регіону. Оцінка ВВП на душу населення найбільш загально характеризує процеси соціально-економічного відтворення (табл. 2), який необхідно доповнювати оцінками доходів різних груп населення. Аналіз на основі СНР ООН може бути відправною крапкою для подальших досліджень окремих сторін відтворення.

Таблиця 1

Структура світового ВВП (=100%) (поточні ціни, дол. США) [4, с. 5 – 7].

	1970	1980	1990	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Розвинуті країни	68,6	68,8	78,3	78,4	77,0	76,9	77,2	77,4	76,5	74,5
Країни, що розвиваються	17,4	22,4	17,7	20,4	21,7	21,5	21,1	20,7	21,2	22,9
Країни транзитивної економіки	14,0	8,8	4,0	1,2	1,3	1,6	1,7	1,9	2,2	2,6
Європа:	40,6	41,6	38,1	31,8	29,0	29,7	31,2	33,8	35,0	34,2
Східна Європа	14,3	9,3	4,1	1,9	2,0	2,3	2,5	2,7	3,1	3,5
Білорусь	–	–	0,09	0,04	0,03	0,04	0,04	0,05	0,06	0,07
Росія	–	–	2,58	0,63	0,82	0,97	1,06	1,17	1,43	1,72
Україна	–	–	0,41	0,10	0,10	0,12	0,13	0,14	0,16	0,18

Таблиця 2

Оцінка ВВП на душу населення (дол. США)

	1970	1980	1990	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Світ [2]	887	2680	4180	5132	5201	5101	5243	5822	6465	6896	7372
Розвинуті країни [4, с. 10 – 13]	2980	9970	19560	25990	26090	25750	26720	29940	33080	34500	...
Країни, що розвиваються [4, с. 10 – 13]	210	800	960	1330	1420	1380	1390	1510	1720	1970	...
Країни транзитивної економіки [4, с. 10 – 13]	1470	3260	2630	1090	1280	1480	1670	2090	2780	3550	...
Європа [21]	1929	6627	11635	13486	12638	12853	14055	17098	19829	20908	22455
Східна Європа [2]	1536	3143	2885	1919	2128	2434	2748	3347	4300	5351	6505
Білорусь [2]	–	–	1836	1201	1036	1235	1467	1801	2350	3084	3792
Росія [2]	–	–	3833	1324	1762	2088	2364	2967	4089	5310	6877
Україна [2]	–	–	1750	640	640	785	883	1052	1372	1836	2287

Перехід до ринкової економіки характеризується переходом до нової моделі господарства, де попит і його компоненти відіграють провідну роль у процесах соціального та економічного відтворення (табл. 3). Рівень розвитку внутрішнього ринку, забезпечення зовнішньоекономічної рівноваги при цьому оцінюється обсягами чистого експорту та часткою експорту-імпорту у ВВП. Наприклад, негативне сальдо зовнішньої торгівлі, незважаючи на експортну орієнтацію білоруської економіки, є одним із головних чинників нестабільності національної валюти. Для більшості країн з транзитивною економікою характерним є зростання обсягів кінцевого споживання, насамперед домашніх господарств, і відповідно

суттєві зміни в структурі економічної діяльності (табл. 4), де значно зменшилась частка сільського господарства та збільшилась присутність сфери послуг, транспорту і зв'язку, інших видів діяльності.

Таблиця 3

Структура ВВП Білорусі за категоріями витрат, % [2; 4, с. 55]

	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Кінцеве споживання, всього	71	80	81	77	78	78	76	79	81	79	74	73	72
домашніх господарств	47	59	60	57	58	59	57	58	59	57	54	52	52
державного сектору	24	21	21	20	20	20	19	22	21	21	21	21	20
Валове нагромадження	27	25	24	27	27	24	25	24	22	25	29	28	30
Експорт товарів і послуг	46	50	46	60	59	59	65	68	64	65	68	60	60
Імпорт товарів і послуг	44	54	50	66	64	62	68	73	67	69	74	59	64

Таблиця 4

Структура ВДВ Білорусі за видами економічної діяльності, % [2; 4, с. 113]

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
A-B	23	21	23	17	14	17	17	15	14	14	14	12	12	10	10	10	9
C-E	39	42	40	28	28	30	33	34	33	32	31	30	30	31	33	33	32
D	39	42	40	28	28	30	33	34	33	32	31	30	30	31	33	33	32
F	8	8	7	8	6	6	5	6	7	7	7	7	7	7	7	8	9
G-H	5	6	7	11	15	11	10	10	12	13	12	13	12	13	12	11	12
I	7	5	8	12	12	13	12	12	11	13	13	13	12	11	11	11	11
J-P	18	19	15	25	25	23	23	22	23	22	23	26	28	28	27	27	26

Умовні позначення:

класифікація ВЕД згідно з International Standard Industrial Classification (ISIC): сільське господарство, мисливство, рибальство (A-B); видобувна та обробна промисловість, виробництво та розподілення газу, води, тепла (C-E); обробна промисловість (D); будівництво (F); операції з майном, оптова торгівля, ресторани, готелі (G-H); транспорт та зв'язок (I); інші види діяльності (J-P).

Україна як одна із країн з транзитивною економікою потребує формування оптимальної моделі соціально-економічного розвитку. Застосування єдиної методології, класифікацій та інструментаріїв СНР ООН, проведення всебічного аналізу на цій основі розвитку інших національних економік має велике науково-практичне значення для формування та реалізації стратегії соціально-економічного розвитку.

Література: 1. System of National Accounts 1993. World Bank. – New York: UN, 1993, 711 p. (ST/ESA/STAT/SER.F/2/REV.4). 2. National Accounts Main Aggregates Database // <http://unstats.un.org/unsd/snaama/dnllist.asp>. 3. National Accounts Statistics: Main Aggregates and Detailed Tables? 2002 – 2003. – N. Y. UN, , 2004. (ST/ESA/STAT/SER. X/33). 4. National Accounts Statistics: Analysis of Main Aggregates, 2004-2005. – New York: UN, 2007. (ST/ESA/STAT/SER. X/37). 5. Национальные счета стран СНГ: Статистический сборник. СНГ. – М.: Межгосударственный статистический комитет, 2002. — 536 с. 6. Національні рахунки України за 2005 рік. Статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2007. – 372 с.

УДК 339.9 (477.7)

Кучер С. Ф.

СТРАТЕГИЯ КУРОРТНОГО ГОРОДА НА ЗАРУБЕЖНЫХ РЫНКАХ

Концепция стратегии курортного города, направленная на международные рынки, должна базироваться на успешном мировом опыте деятельности аналогичных по статусу, территории и социально-экономическому положению территориальных образований и их включению в мировое разделение труда. Шестнадцатилетний опыт самостоятельной деятельности городов в качестве

© Кучер С. Ф., 2007

субъектов международного сотрудничества показал, что существуют определенные общие и особые черты их эффективной стратегии в этом процессе.

Международное сотрудничество для города включает две важнейшие категории: социальные связи и экономическое сотрудничество. Первые имеют более широкий спектр направлений – техническую помощь, образование и науку, многосторонние культурные связи. Экономическое же сотрудничество города предполагает, в первую очередь, деятельность по созданию возможностей для успешного взаимовыгодного двух- и многостороннего партнерства на уровне конкретных предприятий и организаций. Роль же социального сотрудничества состоит в подготовке новых возможностей и расширении сфер, то есть создает условия для формирования потенциальных проектов и заказов на будущее экономическое сотрудничество со стороны украинского и международного сообщества именно на данной территории. Предприятия, являясь организационно-экономической базой партнерства, гибче в выборе конкретных, но относительно однородных форм, связанных с преимущественно деловым сотрудничеством. Для города как более сложной социальной системы необходим учет всего спектра и комплекса возможных направлений международного общения для достижения максимального конечного результата в виде развития города.

Для города принципиально важным при выборе стратегических направлений международного сотрудничества является проведение первичного стратегического анализа и выявление факторов конкурентоспособности как на уровне проектов, то есть предприятий и организаций, так и для всей социальной системы города в целях обеспечения ее долговременного и стабильного социально-экономического развития как субъекта международного разделения труда. Международный опыт и, в частности, исследования японского исследователя Кеничи Омаэ доказывают необходимость постановки и исследования данной проблемы в глобальном контексте, который ставит определенные условия по "размерам" города. Эффективное включение города в международное разделение труда возможно при численности его населения не менее 4 – 5 млн. человек, то есть при наличии определенной территориальной агломерации, чувствительной к позициям на международном уровне. Поэтому формирование эффективной внешнеэкономической стратегии Бердянска требует рассмотрения не только изолированного города с его ресурсами (более 100 тысяч жителей) и положением в качестве одного из важнейших центров деловой активности на Юге Украины, а более широко, как города, агломерации, включающей окружающие города и сельские районы. При этом возникает городское образование, которое может играть гораздо более важную роль, чем сам город – центр агломерации. Например, международное значение такого города на западном побережье США, как Сан-Франциско (около 750 тыс. жителей) не было бы столь велико без рассмотрения всего города – залива Сан-Франциско или Силиконовой Долины, а это всего более 5 млн. человек. Именно формирование такой агломерации стало стратегической целью городского развития и принесло успех властям. "При минимальной сумме чистой финансовой выгоды местные органы власти уделяют большее внимание принятию решений о затратах средства, поскольку ответственность за качество предоставления услуг возлагается на них" [1, с. 343].

Международный опыт доказал наличие определенного организационного механизма решения данной непростой и во многом политической проблемы. Движущими силами и элементами этого механизма являются интересы в саморазвитии и достижении эффективности деятельности отраслевых кластеров, то есть групп или цепочки отраслей, объединенных технологическими связями от сырья до готового продукта либо вносящих существенный локальный технологический вклад в производство продукта. Например, в США выбор фирм, которым могут предоставляться льготы, связаны с оценкой необходимости привлечения в город предприятий определенных областей (пищевая, обрабатывающая промышленность, венчурные предприятия). Местные органы власти присылают предложения относительно налоговых льгот по местным налогам большим фирмам, которые могут создавать свои филиалы на территории города [2, с. 48].

Именно интересы, как отдельных предприятий, так и целого города, могут привести к организационному оформлению и техническому решению при создании подобного демократического объединения на основе сетевых принципов взаимодействия. Позитивным фактом является то, что за последние годы создана и уже готова к активному использованию техническая база будущих организационных изменений во взаимодействии на международной арене. Таким техническим средством во всем мире признан Интернет, и его существование и все более активное использование дает шанс и нашему городу на эффективное продвижение при соответствующей стратегии. При таком подходе у нас, как и везде, бизнес выступает двигателем прогресса, причем при принятии решений правительство не может не учитывать интересы населения, что должно составлять основу стратегии внешнеэкономического сотрудничества города.

Формы активизации международной активности города. Создание стратегии внешнеэкономического сотрудничества будет опираться, несомненно, на уже имеющийся и активно используемый в городе ресурсный потенциал, который используется при работе межправительственных, банковских структур и неправительственных организаций. В последние пять-шесть лет Бердянск активно использует зарубежных экспертов, прежде всего в проектах анализа будущих инвестиций и технической консультационной помощи. Стратегия расширения подобной деятельности будет включать несколько ключевых аспектов, которые могут разрабатываться и реализовываться в качестве самостоятельных программ или проектов. К их числу относятся: расширение сфер и объема технической помощи, инвестиционное сотрудничество, реформирование системы образования.

Расширение сфер и объема технической помощи. Следует принять во внимание, что по сути деятельности и принятой концепции международные организации, особенно межгосударственные, как например ТАСИС (техническая помощь содружеству независимых государств), работают в

наиболее широком территориальном аспекте, то есть концентрируют ресурсы и усилия на достаточно большой территории и / или работают для определенного отраслевого кластера.

При таком положении подготовка успешных проектов неизбежно влечет организационное объединение с другими территориями или создание фактической агломерации. Таким образом, именно принципы концентрации международной помощи заставляют городских руководителей, оценивших ее эффективность, принимать решения о расширении территориальных и отраслевых границ приема подобной помощи как одного из существенных условий ее получения. При этом нельзя забывать, что крупные территориальные проекты, кроме их целевой направленности, для доказательства их жизненной необходимости для города должны являться отражением и частью уже достаточно проработанной руководством территории внешнеэкономической и внутренней стратегии. Иногда работа международных организаций связана с подробным изучением существующей городской бизнес-среды для запланированного инвестирования либо оказания технической помощи, например работа Европейского банка реконструкции и развития. А для того чтобы удалась административно-территориальная реформа и реформа управления, необходимо провести бюджетную реформу. Это и есть неразрывный комплекс реформ, который надо реализовать, если хотим видеть местное самоуправление самодостаточным [3]. В таких случаях городские структуры имеют возможность координации и осуществления своевременного мониторинга подобной деятельности с тем, чтобы как оценить, насколько цели, методы и сроки их работы соответствуют принятой городской внешнеэкономической стратегии, так и содействовать формированию пакета предложений для потенциальных проектов.

Инвестиционное сотрудничество. Успешность реализации внешнеэкономической стратегии города связана с эффективным использованием собственного инвестиционного потенциала, причем в качестве одного из приоритетных направлений можно рассматривать маркетинг города Бердянска как моноотраслевого города на национальном и внешнем рынках. Моноотраслевые города можно разделить на две группы по признакам наличия сезонности:

- а) города, создание которых было обусловлено близостью природных ресурсов (пищевые, туристские);
- б) города, которые появились в результате перемещения массового производства специализированных товаров и услуг по полиотраслевым городам в города с более узкой специализацией (шахтерские, наукоемкие) [4, с. 2].

Основу подобной маркетинговой деятельности может составить изложение существующего успешного опыта местных предпринимателей, успешно работающих на городском уровне. Позитивный украинский опыт, а не любые льготы, обещания и описания перспективных результатов для инвестиций иностранных инвесторов городскими руководителями, является лучшей рекламой для успешного привлечения инвестиций, в том числе и зарубежных.

Достаточно обнадеживающими для деловой активности, хотя и тревожными для местных производителей, новостями последних лет являются все более настойчивые и все более успешные попытки проникновения транснациональных и крупных национальных корпораций на городской рынок. За последние два года созданы сети распределения (дистрибьюторские сети) двух-трех десятков таких компаний. Наличие подобной тенденции, не позволяющей эффективно развивать и поддерживать местного производителя – основного источника местных налогов и гаранта социальной сферы, – заставляет руководителей городов делать выводы о квалификации действующих управленческих кадров, необходимости повышения ее уровня и использовать международное сотрудничество для решения в числе приоритетных и этой проблемы.

Реформирование системы образования. Ряд крупных международных проектов, выполненных в Бердянске, в том числе и сотрудничество Академии управления и информационных технологий "АРИУ" и Middlesex College (США) по внедрению дистанционного образования, показали, что система образования в числе первых должна подвергаться реформированию на основе новой парадигмы, во главу угла которой ставится получение обучаемыми реальными квалификационными навыков, что особенно актуально для быстрых изменений в рыночной среде с ее требованиями к постоянному повышению и/или изменению квалификации.

Социальный аспект международной помощи будет заключаться в использовании результатов и технологии внедрения тех успешных примеров реформирования системы образования за рубежом, и в первую очередь в Западной Европе, которые могут быть адаптированы в Украине, что обеспечит эффективное использование ограниченных местных финансовых ресурсов, доступных для использования при ее реформировании.

Международные связи также будут катализатором для роста престижа и необходимости для ежедневной работы знания основных европейских иностранных языков. Можно предположить, что одним из неизбежных стратегических решений при создании концепции международного сотрудничества станет активизация и утверждение общественного приоритета знания иностранного языка.

Таким образом, стратегия внешнеэкономического развития города должна предусматривать решение концептуальных проблем:

достаточного территориального охвата с созданием внешнеэкономической агломерации, способной действовать как единое целое на мировых рынках;

расширения числа новых, координации действующих и распространения позитивного опыта выполненных городских проектов в рамках технической помощи, предоставляемой Украине международным сообществом;

создание системы пропаганды положительного опыта ведения бизнеса и проведения маркетинговой политики города на мировых рынках;

создание основ для развития человеческих ресурсов, реформирования системы образования с целью создания условий для полного использования городского потенциала в интересах его жителей.

Литература: 1. McLure Ch. Jr. The Tax Assignment Problem: Ruminations on How Theory and Practice Depend on History // National Tax Journal. – 2001. – Vol. 54. – №2. – P. 339 – 364 2. Turnbull G. Local Tax Base Sharing: An Incentive for Intergovernmental Cooperation // Georgia FRP report. – Georgia State University Press. – 2002. – October. – 50 p. 3. Ющенко В. А. Ми – одні з творців європейської культури, європейських цінностей // Аспекти самоврядування. – 2005. – №3(29). – С. 6 – 74. Duranton G., Puga D. Diversity and Specialization of Cities: Why, where and what does it metter? // CEPR Discussion Paper. – 1999. – October. – 25 p.

Мещерякова І. В.

УДК 331.012

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ПЕРЕБУДОВА В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ПІДПРИЄМСТВ

З 1990 року в українській економіці відбуваються радикальні макроекономічні перетворення, пов'язані з переходом від адміністративно-командної системи до ринкових відносин. Одним із необхідних найважливіших компонентів у перехідний період є інституціональна перебудова. Вона відбувається як на макрорівні, коли міняється структура галузі, так і на рівні господарюючих суб'єктів, коли процеси торкаються внутрішньовиробничих відносин.

Разом з тим за роки реформ відбулися важливі й у цілому позитивні зміни в структурі виробництва, що характеризує співвідношення підприємств різного масштабу: великих, середніх і дрібних. За роки реформ створена система малих виробництв, що раніше були відсутні. У той же час у рамках інтенсивної самоорганізації українського капіталу в результаті інтеграції промислових, фінансових, торговельних і інших підприємств, що відбувається на основі ділових зв'язків, договорів та відносин власності, формуються адекватні ринковій економіці великі господарські структури – ФПГ, холдинги та ін.

У радянській економіці були створені великі, гігантські підприємства. Одним з таких утворень став територіально-виробничий комплекс. Ідеї типізації виробничих процесів ініціювали розробку концепції територіально-виробничих комплексів (ТВК). І хоча керування ТВК здійснювалося планово-адміністративними методами, була відсутня конкуренція, а ефективність визначалася мінімізацією наведених витрат і строком окупності капітальних вкладень, був накопичений позитивний досвід щодо розвитку вертикальних та горизонтальних зв'язків, комплексного використання сировини.

Пізніше, в перші роки перебудови, з'явилися інші організаційні форми виробництва: виробничі об'єднання (ВО), науково-виробничі об'єднання (НВО), міжгалузеві науково-технологічні комплекси (МНТК), завданням формування яких було забезпечення інтеграції науки й виробництва з метою подолання технологічної відсталості промислових підприємств і активізації інноваційної діяльності. Однак криза та різке скорочення інвестицій не дозволили реалізувати ці цілі.

У перехідній економіці України виникла безліч типів об'єднань. І структура, або фазові портрети, цих організацій, їхні зони набагато різноманітніші, ніж у США та країнах Європи (позначилися результати приватизації). Суб'єкти орієнтувалися на стратегічний прибуток, на захоплення ринків або на придбання тих чи інших активів.

Короткі строки приватизації обумовили виникнення в Україні об'єднань зовсім різних об'єктів народного господарства. З'явилися промислові, фінансово-промислові та фінансово-комерційні групи.

З погляду інституціональних перетворень найбільш типовою стратегією виживання підприємств була стратегія входження у вертикальні структури (корпоративні групи), які організовані з галузевих структур або створені заново. У цей період була велика роль корпоративних об'єднань, здебільшого реорганізованих з колишніх міністерств і їхніх підрозділів. Багато підприємств намагалися залишатися елементом подібних структур, що дозволяло їм одержувати допомогу в постачан-

© Мещерякова І. В., 2007

ні та збуті, в зовнішньоекономічній діяльності, фінансову підтримку, брати участь у лобюванні інтересів у верхніх ешелонах влади.

Починаючи з 1994 р. усе більш підприємств мають наміри ввійти до складу великих об'єднань. Такі об'єднання, включаючи в себе промислові підприємства, наукові інститути, торгові фірми, банки, страхові компанії та інші фінансові структури, є своєрідним каркасом економіки провідних промислових країн і світового господарства в цілому. В розвинутих країнах такі структури займають головні позиції в більшості галузей економіки. Так, основу економіки Японії складають чотири провідні фінансово-промислових групи – "Міцубісі", "Міцуй", "Сутімото", "Санва".

Як свідчить світовий досвід, джерело стратегічних переваг для учасників об'єднань – це конкурентні переваги в значній мірі у сфері технологічного розвитку й забезпечення ресурсами.

В Україні також діють специфічні фактори, які спонукають підприємства до об'єднання у великі структури:

необхідність відновлення зруйнованих виробничо-технологічних зв'язків. Традиційно виробництво високотехнологічної продукції в СРСР було сконцентровано на крупних НВО, інтегруючих життєвий цикл виробу від конструкторської розробки до його обслуговування в покупця. Руйнування цих науково-виробничих комплексів значно погіршило умови виробничих підприємств, наукових та конструкторських організацій;

необхідність структурної перебудови виробництва, яка неможлива без координації діяльності всіх ланок технологічного ланцюга і залучення великих фінансових ресурсів.

Створення перших холдингів в Україні відноситься до 1990 р. Воно відбувалося двома основними напрямками: частина холдингів створювалася шляхом поділу великих заводів на дивізіони, виділення в дочірні підприємства допоміжних виробництв; інша частина – шляхом хаотичної купівлі майбутнім власником усього того, що генерує більш-менш значущий фінансовий потік.

Сутність холдингу і його цілі створення пов'язані з формуванням відносин майнової підлеглості між самостійними економічними одиницями способом дроблення їх власності. Це дозволяє холдинговій компанії здійснювати контроль за ефективністю функціонування акціонерного капіталу дочірнього підприємства.

Розвиток такої форми об'єднання в Україні все ще стримується недосконалістю нормативно-правової бази, кризовими явищами в економіці, недостатністю досвіду холдингових компаній у процесі приватизації, тим, що не розроблені принципи функціонування господарських суб'єктів, які входять до складу об'єднання.

Ще один варіант об'єднання – утворення фінансово-промислових груп (ФПГ). Механізм їхнього формування такий: керівники ефективно функціонуючих комерційних компаній і банків, що виникли в нових умовах господарювання, почали створювати групи практично одночасно зі створенням основного бізнесу. У такий спосіб з'явилися фінансові й комерційні групи. Прагнення до одержання, крім "рідного" прибутку, наприклад комерційного, ще й фінансового (і навпаки), привело до появи фінансово-комерційних груп.

Мотиви входження у ФПГ "сильних" підприємств ранжируються в такий спосіб: забезпечення акціонерного контролю (і керуваності) над підприємствами й фінансово-кредитними установами, з якими вже налагоджені ефективні господарські зв'язки, доцільні й у перспективі; підвищення статусу, насамперед, перед інвесторами, закордонними партнерами; зміцнення зв'язків з відповідними федеральними й місцевими органами влади.

Офіційно оформляти ФПГ схильні об'єднання, які можуть у перспективі структуруватися як холдинг. Навпаки, холдинги, що склалися, як правило, не претендують на офіційний статус ФПГ. Входження таких холдингів у моногалузеві ФПГ має на увазі прагнення до подальшої експансії, до розширення контролю. Коли таке розширення відбувається, зацікавленість у відповідній ФПГ слабає.

З розвитком ринкових відносин змінилися критерії формування інтегрованих структур: технологічна й фінансово-економічна доцільність приєднання нових активів (підприємств); суттєво більш високий рівень корпоративного контролю дочірніх структур (75% і вище); організаційно-правова трансформація (в тому числі злиття, консолідація в рамках і між холдингами, перехід на єдину акцію в холдингах та ін.).

Серед мотивів інтеграції промислових інтегрованих груп виділяються: забезпечення гарантованих умов поставок сировини й збуту продукції; зниження витрат; зростання завантаження устаткування; компенсація бізнес-ризиків; підвищення технологічного рівня.

Еволюційний розвиток інтеграційних структур у процесі трансформації української економіки виявився дією принципів спадковості, мінливості, природного добору. Виникла потреба в координації спільних зусиль і потенціалів з метою побудови ефективних схем управління й діяльності.

Література: 1. Информационно-правовая библиотека "Эксперт-юрист" на двух дисках // Эксперт-Софт. – 2005. – №К 980218 БВ. 2. Горбунов А. Р. Дочерние компании, филиалы, холдинги. – 5-е изд. – М.: Глобус, – 2005. – С. 224 3. Корнеев С. В. Холдинги в государстве: проблемы, прогнозы // Корпоративные системы – 2005. – №1. – С. 32 – 35. 4. Олейник А. Н. Институциональная экономика. – М.: Вопросы экономики, ИНФРА-М, 2000. – С. 272.

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ПІДХОДУ ПРИ АНАЛІЗІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

Конкурентоспроможність країни є важливою складовою, яка визначає здатність держави створювати та підтримувати розвиток бізнесу. Рівень конкурентоспроможності залежить від світової кон'юнктури, економічного розвитку країни, використання технологічних досягнень та ін. Аналіз останніх публікацій (Л. Антонюк, О. Макара, Ю. Кіндзерського, Г. Паламарчук) показує, що підвищення національної конкурентоспроможності економіки належить до найважливішого завдання забезпечення економічного прогресу в Україні.

Метою даної роботи є дослідження впливу розвитку інститутів на рівень конкурентоспроможності країни. Функціонування ринкової економіки в Україні ґрунтується на організації й роботі системи інститутів. Колишня система інститутів обмежувала можливості ефективної роботи підприємств і часто призводила до прийняття свідомо безглузких інвестиційних рішень.

Відповідно до доповіді про світову конкурентоспроможність 2006 — 2007 року застосовується індекс глобальної конкурентоспроможності, що ґрунтується на вивченні наступних факторів: державні інститути, інфраструктура, макроекономіка, охорона здоров'я й початкова освіта, вища освіта й навчання, ефективність ринку, рівень розвитку технологій, ступінь розвитку ділової практики, інновації. Розвиток інституціонального середовища, що стимулює зростання заощаджень, інвестицій і реінвестицій у реальний та людський капітал, забезпечує створення основи для ефективного функціонування ринкової економіки. Аналіз існуючих підходів до дослідження інституціональної економіки вказує на необхідність вирішення нетипових проблем: поширення неформальних інститутів, виникнення й пояснення інституціональних аномалій, синергетичних ефектів у сучасних соціально-економічних системах.

Потреба в поясненні розбіжностей у рівні інституційного розвитку і виявлення закономірностей формування інститутів обумовлює необхідність застосування міждисциплінарного підходу, що ґрунтується на аналізі сутності інститутів, їхньої еволюції і специфіки функціонування в різних економічних системах.

Інститути визначають основи раціональної поведінки економічних суб'єктів. Поведінка економічних суб'єктів визначається сукупністю використовуваних формальних і неформальних правил індивідуумів. Таким чином, інститути прямо, крізь норми, правила, інститути (організації) впливають на індивідуальну поведінку та побічно забезпечують отримання інформації про природу поведінки економічного агента, його життєздатності і послідовності дій. Отже, інститути виступають як обмежувачі, що направляють і координують поведінку індивідуумів та оберігають їх від здійснення ряду протиправних дій.

Функціонуюча інституційна структура характеризує виникнення, історичну наступність, взаємини та взаємозв'язки між інститутами. Інституційна структура формується при наявності чітко визначеного набору об'єктивних економічних відносин. У свою чергу, на економічні відносини впливають домінуючі в суспільстві інститути. Це означає, що специфічному інституційному утворенню відповідають структури, які визначаються політичними пріоритетами. При переході до ринкової економіки в країнах виникає необхідність проведення економічних перетворень у традиційних сферах діяльності. Разом з тим існує потреба подолання деформацій інституційного розвитку, що залишилися від колишньої системи.

Для створення умов формування ефективної інституційної системи необхідно забезпечити прийняття та використання нових загальновизнаних норм і процедур, правил, які повинні бути закріплені в законодавстві, контрактах та правовій поведінці, інститутах судової системи, неформальних нормах відносин, створення нових інститутів ринку, інститутів ринкової інфраструктури, технологічних норм і способів, які закріплені в технологічних інститутах.

Особливістю створення системи інститутів є формування такої мережі взаємозв'язків, за якої ефективне функціонування одного інституту збільшує попит на використання інших. Робота інститутів базується на раціональній організації інноваційної діяльності економічних суб'єктів. Інституційна організація такої системи спрямована на забезпечення найбільш оптимального з існуючих альтернативних варіантів розміщення обмежених ресурсів. Вона характеризує найбільш раціональне використання норм, правил поведінки економічних суб'єктів у суспільстві. У результаті збалансованості діяльності економічних суб'єктів досягається рівність граничних витрат граничному доходу. Останнє викликає скорочення трансакційних витрат, сприяє координації поведінки економічних агентів і стимулює розвиток коопераційних зв'язків між ними.

Причиною функціонування неефективних інститутів є використання інститутів колишньої деформованої інституційної системи. В умовах недостачі фінансових ресурсів у суспільстві існує нестача коштів для покриття витрат на заміщення застарілих інститутів і створення нових.

В Україні створення й розвиток інститутів були ускладнені відсутністю первинних коштів на їхню організацію. Відсутність позитивних результатів від проведених реформ сприяла зростанню

недовіри значної частини населення до уряду. Існування правової невизначеності, нестабільності в суспільстві і правової незахищеності населення призвело до виникнення "правового безладу" в суспільстві, безкарності й прояву волюнтаризму в поведінці окремих осіб. З метою подолання зазначених негативних тенденцій в Україні повинна бути вирішена проблема створення такої інституційної системи, яка б підтримувала основи для панування представників олігархічних, корумпованих угруповань, розмежовувала політичні й регуляторні функції держави. Для цього в новоствореній інституційній системі має бути закладена неможливість переродження інститутів, що надають переваги окремим групам людей.

Особливість інституційного розвитку в Україні полягає в утворенні розриву між реально функціонуючими і новостворюваними інститутами. Процес інституціоналізації в Україні сповільнився, що виражається в невідповідності функціонуючих інститутів держави, підприємництва вимогам ринкового розвитку. У країні відзначається відсутність довіри населення до найважливіших інститутів держави. Відповідно до даних аналітичного центру Heritage Foundation/Wall Street Journal, що визначає індекс економічної свободи, Україна займає 125 місце серед 161 країни світу. Рівень економічних свобод у країні оцінюється як 60,9% з 100%. Аналіз результатів зазначеного дослідження дозволяє оцінити ступінь ефективності функціонуючих інститутів і проведеної політики держави, ступінь економічної й політичної свободи в суспільстві, тип закритої або частково закритої економіки.

Підміна реального змісту використовуваних інститутів і відсутність ряду найважливіших інституціональних форм організації викликають відхід економічних агентів у тіньову економіку, сприяють відтоку капіталу за кордон. В економічній літературі існує різноманіття підходів щодо шляхів створення ефективної інституційної системи з метою підвищення національної конкурентоспроможності. Широкого розповсюдження набула точка зору про автоматичне перенесення інститутів. Макроекономічне реформування і створення відповідної інституціональної структури допускають автоматичне перенесення норм, правил поведінки в перехідному суспільстві. Під інституціональним реформуванням мається на увазі сукупність перетворень, спрямованих на кумулятивну зміну всіх складових інституційної системи суспільства. Без кумулятивної зміни всієї інституційної системи, включаючи зміни в нормах і правилах поведінки від нижчого до вищого рівня ієрархії суспільства, неможливо забезпечити процес економічного розвитку.

Інституціональне закріплення функціональних зв'язків між економічними суб'єктами визначає межі доступу до певного масиву ресурсів у суспільстві. Успішність трансформаційного процесу залежить від того, які зв'язки будуть переважати і роль яких буде знижуватися й нівелюватися. Ступінь розвитку інститутів відноситься до найважливішого фактора, що визначає конкурентоспроможність країни. Перетворення постсоціалістичних інститутів у ринкові інститути належить до важливого завдання в Україні.

Література: 1. Макара О. В. Конкурентоспроможність економічного середовища в Україні. Порівняльний аналіз рейтингів окремих країн // Економіка і прогнозування. – 2007. – №2. – С.43 – 56. 2. Кіндзерський Ю. Проблеми національної конкурентоспроможності та пріоритети конкурентної політики в Україні / Ю. Кіндзерський, Г. Паламарчук // Економіка України. – 2006. – №8. – С. 19 – 29.

УДК 330

Пісоцька Є. І.

ОБМІН ДАРАМИ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ОБМІНУ В КРАЇНАХ З ТРАНЗИТИВНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

У сучасній науці скоріше за все не існує психолога, соціолога або економіста, які б не чули ім'я французького вченого Марселя Мосса та не були б знайомі з його нарисом про дар. Утім він був одним із перших, хто проаналізував обмін як явище не тільки економічне, й універсальне, що охоплює різноманітні аспекти соціальної взаємодії та культури. На багатому фактичному матеріалі вчений показав специфіку обміну в суспільствах, де товарно-грошові відносини відсутні або знаходяться в нерозвиненому стані. За його теорією, обмін у його ранніх формах становить явище більш широке та багатозначне, ніж економічна угода.

М. Мосс досліджував життя аборигенів Океанії, Австралії та Північної Америки, а також деяких релігійних систем світу. Автор звернув увагу на те, що в архаїчних суспільствах універсальним засобом обміну виступав обмін дарами. Така форма обміну, як і будь-яка інша, має двосторонній компенсуючий характер, але акти дарування, як правило, відокремлені один від одного в часі.

© Пісоцька Є. І., 2007

Здається, на перший погляд, що дари є добровільними, але насправді вони виключно обов'язкові. З трьох тісно пов'язаних між собою зобов'язань, які складають обмін у формі дару (дарувати, брати та відшкодувати), найсуттєвішим є зобов'язання відшкодувати. Відмова від виконання таких зобов'язань призводить до важких негативних наслідків для порушника, навіть до оголошення війни.

Для суб'єктів обміну дарами найголовнішим стимулом господарської діяльності є соціальні зв'язки. Людина діє не для того, щоб забезпечити свої власні інтереси у сфері володіння матеріальними благами, вона намагається гарантувати свій соціальний статус, свої соціальні переваги. Якщо індивід порушує традиційні норми гідності та щедрості, то цим самим ставить себе поза суспільством, а якщо підкорюється його законам, то всі зобов'язання стають взаємними і їх виконання якнайкраще сприяє матеріальним інтересам індивіда. Нагорода за щедрість стає настільки високою, що будь-який інший принцип поведінки, окрім повної безкорисливості, стає не вигідним.

До основних характеристик дарів відносять взаємність, уявну добровільність та довіру.

Так, М. Мосс підкреслює *взаємну* природу дарування. Він звертає увагу та те, що слова "дар" та "яд" мають єдиний корінь. Останнє, на думку вченого, підтверджує той факт, що дарування передбачає нанесення шкоди у випадку, якщо одержувач не відповість взаємністю [1]. Тобто при даруванні, окрім взаємності, також має місце *добровільність*, але ця добровільність є уявною, бо містить у собі зобов'язання. Крім того, встановлення *довірливих* відносин є дуже важливим, тому що саме довіра за своєю суттю гарантує взаємність обміну, а здійснення акту дарування демонструє одержувачу довіру іншої сторони.

Теорія обміну дарами змінила уявлення світу про мотиви обміну, а твердження Адама Сміта про те, що розподіл праці в суспільстві залежить "від схильності людини до торгу та обміну", почало широко критикуватись, адже вже було доведено, що людина схильна скоріше до обміну дарами для закріплення своїх суспільних зв'язків. Так, Карл Поланьї пише: "...ніколи ще неправильне тлумачення минулого не ставало на стільки чудовим передбаченням майбутнього. Бо якщо до Адама Сміта ця схильність майже не відмічалась хоч у трохи важливих масштабах у якомусь з відомих нам суспільств, залишаючись щонайбільше другорядним фактором економічного життя, то вже сто років потому на більшій частині земної кулі розвинулась система господарської організації, яка і практично, і теоретично виходила з того, що всією діяльністю людини... управляє саме ця схильність" [2].

З теорії М. Мосса стає зрозумілим, що в архаїчних суспільствах основні економічні відносини реалізуються через обмін дарами. Далі з розвитком людства такий характер відносин нібито зникає, пропускаючи на передній план інші форми обміну. Але чи можна знайти риси такої форми обміну в сучасному світі?

У деяких літературних джерелах знаходимо ідеї про існування обміну дарами в сучасних ринкових економічних системах, але не на рівні основних економічних відносин, а на рівні відносин між підлеглими та роботодавцями, тобто у вертикальному напрямку, та між посадовцями одного рівня, тобто в напрямку горизонтальному. І дійсно це так, оскільки як ще інакше можна пояснити той факт, що деякі робітники працюють добросовісно та прикладають більший рівень зусиль, ніж той, що формально вимагається, в той час коли через незрозумілі на перший погляд причини начальник виплачує їм заробітну плату, яка перевищує ринковий рівень. Почуття довіри, яке виникає через обмін дарами, призводить до зростання внутрішньої мотивації учасників обміну, результатом чого стають підвищені зусилля робітника та більший рівень оплати праці з боку роботодавця.

У горизонтальних зв'язках достатньо часто ефективність діяльності одного посадовця впливає на продуктивність роботи його колег. Взаємна зацікавленість робітників призводить до встановлення доброзичливих відносин, які виражаються у взаємному наданні послуг, у додатковому обсязі зробленої роботи, в строках її виконання тощо. Все це тільки підсилює позитивний взаємний вплив одного на іншого.

Що ж стосується обміну дарами в країнах з транзитивною економікою, то ця форма обміну в таких умовах змінює свою позитивну сутність. Так, подібний обмін може сприяти підвищенню ефективності взаємодії між посадовцями, не призводячи при цьому до суспільно оптимальних розподілів. Дуже часто неформальний обмін дарами укріплює суспільні зв'язки між посадовцями, але при цьому знижує суспільний добробут, тобто не працює на благо суспільства. Такі відносини призводять до розвитку корупції, тінювих зв'язків тощо. Тому дуже важливим у теорії обміну дарами стає забезпечення зовнішніх умов та створення певних інститутів, які б гарантували розвиток обміну дарами і сприяли б саме розвитку суспільного добробуту, а не переслідуванню приватних інтересів окремих індивідів. Останнє ж становить підґрунтя для подальших досліджень.

Література: 1. Akerlof G. Labour Contracts as a Partial Gift Exchange // Quarterly Journal of Economics. – 1982. – Vol. 97. – No 4. – P 549. 2. Карл Поланьї. Великая трансформация: политические и экономические истоки нашего времени / Пер. с англ. А. А. Васильева, Е. Е. Федорова и А. П. Шурбелева; [Под общ. ред. С. Е. Федорова. – СПб.: Алтейа, 2002. – 320 с.

ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ РИНКОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Сьогодні досить активно і стрімко відбувається активізація трансформаційних процесів, швидкість яких посилюється день за днем. Світова економіка вступає на новий шлях, вибираючи вектор свого подальшого розвитку серед багатьох складних, суперечливих змін. З одного боку, всебічно поширюється сфера дії ринкової системи господарства: до неї, зокрема, приєднується могутній економічний сектор країн колишнього Радянського Союзу, що розвивалися раніше в умовах адміністративно-командної економіки. З іншого боку, сама ринкова система має нові риси, пов'язані з появою ознак нового, постіндустріального суспільства, для якого важливим є людський капітал, інформаційні технології, глобалізація господарських зв'язків. Увесь цей комплекс різноманітних змін особливо сильно відображається на розвитку фінансової системи як найдинамічнішої і найскладнішої складової ринкової економіки.

Шістнадцятирічний досвід незалежності України свідчить про суттєві за характером зміни в структурі доходів та видатків бюджету. В багатьох випадках ці зміни в структурі державного бюджету носили одномоментний, безсистемний характер і були орієнтовані здебільшого на короткострокові цілі, а, насамперед, не на досягнення стратегічного соціально-економічного розвитку. Все ж таки враховуючи це, вони мали як позитивні, так і негативні сторони. Зокрема, позитивним є поступове зростання ролі прямого податкування та формування бюджету, для якого пріоритетним є соціальна сфера. Негативною стороною, як і раніше, залишається тенденція до зростання видатків на утримання апарату державної влади та на реалізацію загальнодержавних управлінських функцій. Дані видатки в багатьох випадках дорівнюють видаткам на підтримку соціальної сфери, а іноді й перевищують їх.

Під час поглиблення бюджетних реформ треба значно більше уваги приділяти проблемам забезпечення економічного зростання. Досить значне скорочення видатків на економічну діяльність відображає певною мірою самоусунення ролі держави з інвестиційного процесу, що в сучасних умовах є навряд чи корисним. Соціальні пріоритети в бюджеті треба розглядати через призму економічного зростання, забезпечуючи їх активну роль в економічній політиці держави [1].

Підвищення соціальної спрямованості бюджетів – характерна тенденція останніх років більшості західних країн. Уряди зарубіжних країн давно зрозуміли, що соціальний консенсус – баланс інтересів різних верств суспільства щодо розподілу суспільного продукту, встановлення розмірів мінімальної заробітної плати, соціальних виплат – підвищує соціальну стійкість, сприяє зростанню інвестицій, прискоренню економічного зростання. Соціальна спрямованість останнім часом характерна і для бюджету України. Саме тому значна увага приділяється фінансуванню таких напрямів, як соціальний захист та соціальне забезпечення [2]. Однак саме видатки на соціальний захист населення й фінансування соціальної сфери, які сьогодні досягли практично половини всіх видатків зведеного бюджету, є основним чинником, що викликає дефіцит бюджету. Сформувалось свого роду замкнене коло: низький рівень доходів громадян вимагає відповідних державних витрат, які спричиняють дефіцит бюджету. Водночас у світовій практиці використовуються більш прогресивні форми фінансового забезпечення соціальних програм. Тому основними напрямками вдосконалення державних фінансів у соціальній сфері мають бути:

- удосконалення системи пенсійного забезпечення та медичного страхування;
- розвиток соціальної сфери, насамперед освіти, як у кількісному, так і в якісному плані для одержання можливості освоювати останні технологічні надбання та продукувати свої;
- удосконалення міжбюджетних відносин з метою вирішення проблеми достатності фінансових ресурсів для виконання соціальних програм;
- термінове впровадження програмно-цільового планування соціальних заходів з метою забезпечення стійкості бюджетної системи на певному інтервалі часу [3].

Важливе місце у формуванні стратегії і тактики розвитку фінансів держави посідає проблема створення збалансованої податкової системи. На сьогодні в Україні сформовано в цілому достатньо сучасну за формою податкову систему. Разом з тим її ефективність недостатня як у плані реалізації фіскальної функції податків, що забезпечують бюджет доходами лише на 70 – 80% (стабільність формування бюджету досягається за умови, що податкові надходження складають 90 – 95% його доходів), так і їх регулюючої ролі – вплив податків на соціально-економічні процеси дуже обмежений. Однак податкова система поступово вдосконалюється і наближається до тих пропорцій, що склалися в розвинених країнах. Позитивним фактом є підвищення питомої ваги і індивідуального прибуткового податку і зниження частки податку на прибуток. Основним недоліком податкової системи продовжує залишатися зосередження податкового навантаження переважно у сфері підприємництва, що є явищем, яке залишилось Україні в спадок від колишньої адміністративно-командної економіки.

Найбільш дієвим кроком у подальшому розвитку податкової системи має стати прийняття Податкового кодексу України, який повинен упорядкувати перелік загальнодержавних і місцевих податків та зборів, передбачити подальше зниження рівня оподаткування й спрощення механізмів обчислення та сплати податків [4].

У процесі ринкової трансформації фінансової системи України створена дієздатна дворівнева банківська система, яка дає змогу забезпечувати юридичних і фізичних осіб широким спектром банківських послуг. Національний банк України виконує всі функції, що покладаються на центральні банки. НБУ створив за роки незалежності налагоджену систему курсоутворення та забезпечує стабільність національної грошової одиниці – гривні. Більш того, він розробляє і реалізує грошово-кредитну політику держави, здійснює керівництво банківською системою. Головне досягнення НБУ полягає в тому, що йому вдалося зосередити у своїх руках контроль за ситуацією на грошовому ринку країни.

Основною проблемою банківської системи, що найбільш істотно впливає на функціонування всієї фінансової системи, є дуже слабка її ресурсна база. Переважна кількість комерційних банків мають незначні розміри статутного капіталу (десь до 5 млн. дол.), що порівняно з західними банками є вкрай жохливо. Незважаючи на це, останнім часом відбуваються позитивні зрушення щодо ресурсного потенціалу комерційних банків. Це явище пов'язане, перш за все, зі збільшенням питомої ваги вкладів фізичних осіб, що відбиває приплив реальних ресурсів.

Одним з основних напрямків вкладання грошових ресурсів залишається кредитування. Характерною рисою кредитного ринку України є все ще досить високі процентні ставки, при цьому досить високим є і рівень маржі. Позитивним кроком слід відзначити стійку щорічну тенденцію до зниження як процентних ставок, так і маржі.

За умов трансформації процес формування страхового ринку України характеризується досить нестабільним станом: спочатку стрімке зростання чисельності страхових компаній, потім настільки ж стрімке їх скорочення. Досить високий рівень конкуренції у сфері страхових послуг привів до створення відносно дієздатних і конкурентоспроможних страхових компаній. На сьогоднішній день, аналізуючи ситуацію на страховому ринку, можна стверджувати, що обсяги страхового ринку розвиваються досить стабільно. Разом з тим поки що це один із найбільш обмежених сегментів фінансового ринку. Основними проблемами страхового ринку є завищені страхові тарифи, які негативно позначаються на розвитку страхового бізнесу, та зниження рівня добровільного особистого страхування, що відображає послаблення страхового захисту життя і здоров'я громадян [5]. Істотно зросла кількість добровільного майнового страхування, яке охоплює, насамперед, підприємців та підприємницькі структури. Вирішення цих проблем у подальшому залежатиме від упровадження відповідних механізмів стимулювання страхових операцій, особливо для фізичних осіб, що дозволить зняти певну напругу з державних фінансів, а також надасть змогу визнати пріоритетність страхових форм соціального захисту над бюджетними.

Підсумовуючи все вищезгадане, треба наголосити на тому, що, незважаючи на всі певні успіхи, які досягнуті фінансовою системою України в досить непростих умовах ринкової трансформації, все ж таки в ній залишається ще достатньо багато невирішених проблем. Задля їх комплексного, всебічного, системного вирішення необхідно розробити довгострокову фінансову стратегію нашої країни, сконцентрувавши свою увагу, в першу чергу, на виробленні економічних і правових засад фінансової політики держави та їх реалізації.

Література: 1. Розвиток фінансової системи України в умовах ринкових трансформацій. – Вінниця: Книга-Вега, 2006. – 378 с. 2. Лисяк Л. В. Реалізація соціальних пріоритетів бюджетної політики в Україні // Держава та регіони. Сер. "Економіка та підприємництво". – 2006. – №6. – С. 182 – 186. 3. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія в трансформаційній економіці // Наукові праці НДФІ. – 2004. – С. 225 – 231. 4. Череп А. В. Особливості розвитку сучасної фінансової системи в ринкових умовах // Фин. рынки и ценные бумаги. – 2005. – №9. – С. 8 – 13. 5. Опарін В. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти). – К.: КНЕУ, 2005. – 240 с.

Попадинець О. В.

УДК 330.837:338.58

ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РІВЕНЬ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ КРЕДИТУВАННЯ

Сучасна неоінституційна теорія в дослідженні чинників та можливостей скорочення рівня трансакційних витрат (ТВ) має достатньо широкий набір методів, прийомів і інструментів, які спрямовані на попередження й подолання негативних тенденцій у даній сфері. Вже стало аксіомою, що загальний рівень витрат визначає ефективність функціонування самої економічної системи, що

© Попадинець О. В., 2007

значною мірою залежить від держави. Однак наслідки та дієвість інституційних функцій держави тісно переплітаються і залежать від численних та різноманітних процесів, які визначають напрямки соціально-економічного розвитку сучасного суспільства. Мова йде про вплив політичних, соціальних та технологічних аспектів на реформування якості взаємодії між економічними агентами. Це стосується не тільки виробництва, а й відносин обміну, в тому числі такої важливої сфери економіки, як кредит, що вимагає дослідження ТВ функціонування кредитного сектору. Так, в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій (ІТ) можна часто почути про створення нової за якістю економічної системи, яка отримала назву інформаційної економіки. Певним чином, навіть сутність інформаційної економіки можна визначити як максимально спрощену та полегшену за рахунок використання ІТ систему взаємодії економічних суб'єктів, що має на меті істотне скорочення рівня ТВ. Високий рівень НТП, всебічне використання ІТ, у тому числі і в такій традиційній сфері, як кредит, зумовили виникнення великої кількості нових видів кредитних операцій.

Утім інституційний аналіз широкого застосування ІТ неможливий без дослідження їх технологічних переваг та недоліків. Наприклад, за статистикою, майже 80% усіх банківських операцій можливо здійснити, знаходячись за комп'ютером вдома чи офісі. З цього боку вигода для самих банківських установ та їх клієнтів незаперечна: перші значно скорочують витрати на утримання розгалуженої мережі філій та значно підвищують ефективність банківських трансакцій, інші – мають додаткові зручності та можливості. У свою чергу, такі технології, маючи незаперечні переваги, викликають певні зміни щодо структури ризиків кредитного процесу, що вимагає детального дослідження впливу ІТ на рівень ТВ – кредитування.

Відповідно до даних опитувань більш широкому розповсюдженню кредитних трансакцій з використанням ІТ заважають дві основні групи ризиків: по-перше, технологічні можливості мережі дозволяють зловживання щодо чужих електронних рахунків, оскільки системи електронної безпеки мають ще недостатній рівень надійності; по-друге, в мережі зростає інформаційна прозорість і набагато складніше приховати фінансові потоки [1]. Саме створення Інтернету як глобальної та одночасно децентралізованої ієрархічної мережі зробило надзвичайно актуальними проблеми захисту інформації від несанкціонованого доступу та її безконтрольного розповсюдження [2]. Сьогодні Інтернет використовується не тільки для скорочення витрат взаємодії, але й для здійснення різного роду зловживань та скоєння злочинів у кредитно-банківській сфері. Тому над зменшенням можливостей цих ризиків постійно працюють сотні тисяч фахівців. Незважаючи на це, все реальнішими стають трансакційні втрати при електронному зберіганні, передачі й обробці інформації, в тому числі при спотворенні, знищенні, перехопленні даних або зловживанні ними в результаті технічних неполадок, дій хакерів, помилок або шахрайства персоналу і клієнтів. Також трансакційні втрати е-банкінгу можуть виникнути й при відмові у функціонуванні банківських інформаційних систем, наприклад, виникнення перевантажень через недостатню потужність комп'ютерних систем чи внаслідок цілеспрямованих потоків фальшивих запитів. Фінансовий тягар цих втрат лягає на плечі як самих кредитних установ, так і їх клієнтів.

Таким чином, несумлінне використання провідних ІТ може спричинити ризики учасників кредитної угоди, пов'язані з втратою прав власності на її об'єкт. Факти розкрадання і зловживання в даній сфері засвідчують можливість виникнення величезних трансакційних видатків та втрат. Незважаючи на застосування найсучасніших алгоритмів захисту інформації, практично щоденно ЗМІ висвітлюють факти несанкціонованого доступу до рахунків клієнтів Інтернет-банків. Так, потенційні ризики демонструють такий дослід: фахівцю консалтингової компанії з безпеки Security Experts В. Швартау вдалося "зламати" сайти практично кожного онлайнного банку, які тому трапились в Інтернеті – всього близько 2300. Це свідчить, що проблема уразливості інформації в Інтернеті як ніколи є гострою. Однак тільки 19% банків, згідно з доповіддю GAO, повідомляють про неправомірні спроби з боку сторонніх осіб отримати доступ до їх електронних рахунків [3]. На думку експертів, банки здебільшого не інформують клієнтів про злочини та про недоліки системи безпеки, оскільки це негативно вплине на їх репутацію. Формально ж банки мусять доповідати про вторгнення та підозрілі дії сторонніх осіб у регулюючий банк та до органів влади.

Саме недоліки в безпеці розрахунків онлайнних банків і змушують близько 90% клієнтів не лише спостерігати за рухом коштів на рахунках, а й здійснювати трансакції з використанням традиційних інструментів [3].

Досить часто використання електронних систем при проведенні кредитних трансакцій супроводжується різними шахрайствами, організаторами яких виступають самі учасники угоди. Крім існуючої небезпеки ззовні, самі кредитні установи можуть навмисно і свідомо створювати для неї умови та провокувати її виникнення. Навіть якщо клієнт безпосередньо не ризикує своїми грошима в Інтернет-банку, все одно існує великий обсяг інформації приватного характеру, пов'язаної з рахунками, яку можна використати для створення шахрайських рахунків.

Окрім функціонування системи безпеки, фахівці виділяють такі головні зони ризику стосовно використання ІТ у банківському кредитуванні: залучення сторонніх організацій до надання деяких видів електронних банківських послуг (аутсорсинг) та освоєння нових технологій співробітниками банку. Перша група ризиків безпосередньо пов'язана з умовами виникнення трансакційних витрат за рахунок специфічності активів. В умовах сучасної економічної системи специфічність активів виявляється в тісній залежності постачальників і споживачів, замовників та виконавців і у вузькій спеціалізації економічних агентів. Так, з одного боку, надання банківських послуг через спеціалізовані фірми (наприклад, компанії з розробки ПЗ) дозволяє скоротити інвестиційні витрати й уникнути прямого залучення дорогих фахівців, що суттєво для невеликих банків. З іншого — банки одночасно починають відчувати залежність від подібних партнерів, а загальний рівень банківського об-

слуговування визначається роботою компанії, яка не завжди усвідомлює специфіку банківської та кредитної справи. Ризики посилюються тим, що залучені зовнішні компанії автоматично стають власниками цінної інформації про системи безпеки або функціонування баз даних, яка може бути використана зі шкодою. Становище банківських установ ускладнюється ще тим, що спеціалізовані фірми можуть передавати виконання своїх функцій на субпідряд, посилюючи тим ризики витоку конфіденційної інформації. Крім того, концентрацію ризику для кредитних установ підвищує обмеженість кількості контрагентів, що мають достатній рівень кваліфікації.

Нарешті, прискорення модернізації ІТ-технологій підвищує вимоги до адаптаційних здібностей працівників банків і збільшує вірогідність труднощів при переході до більш складних програм. Часто впровадження таких прогресивних технологій призводить до значних проблем не лише в працівників, а й у клієнтів банку [4], що супроводжується додатковими транзакційними витратами, які мають як сутність видатків (навчання та перепідготовка персоналу), так і втрат (ресурсів, часу через помилки при використанні нових технологій).

Отже, використання ІТ у кредитному процесі, окрім значного скорочення транзакційних витрат, може супроводжуватись значними втратами ресурсів. Це вимагає активного втручання наддержавних органів у діяльність мережі, посилення систем безпеки та вдосконалення інституційного регулювання е-банкінгу.

Література: 1. Климович Л. «Новая» экономика как тенденция развития мирового хозяйства // <http://209.85.129.104/search?q=cache:ta5fu1A9L0J:lib.world> 2. Удовиченко О. М. Развитие внутреннего аудита в условиях использования информационных технологий и Интернета // Проблемы современной экономики. – №1(13). – <http://www.m-economy.ru/art.php> 3. Интернет-банкинг // <http://int-commerce.pp.ru/bank.html>. 4. Грачева М. Электронные банковские услуги: особенности управления рисками // http://www.finnews.ru/cur_an.php?idnws=73

Філатов В. М.

УДК 330.53

Ромашова Я. В.

МІНІМІЗАЦІЯ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ В УМОВАХ ТРАНЗИТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ

Основною умовою існування розвинутої економічної системи є наявність відповідної інституціональної бази — сукупності економічних, політичних і соціальних інститутів. Для країни із транзитивною економікою, в тому числі й України, актуальним стає питання переоцінки діючих інститутів, їхній відбір і відновлення, а головне — визначення оптимальної інституціональної структури економіки й суспільства, що максимально сприяло б конкурентоспроможності країни у світовому співтоваристві.

Взаємодія господарюючих суб'єктів економічної системи відбувається в рамках певних правових, організаційних і соціальних обмежень, подолання яких спричиняє зріст сукупних транзакційних витрат. Аналізу транзакційних витрат надається останнім часом усе більше уваги, тому що саме високим рівнем цих витрат обумовлюється багато складних проблем транзитивної економіки. Це пов'язано з недосконалістю законодавчої бази, високим рівнем корупції, значними ризиками при укладанні контрактів тощо.

Проблемам транзакційних витрат присвячені роботи таких вчених, як Р. Коуз, О. Вільямсон, Д. Норд, К. Дальман, Дж. Уолліс. Серед дослідників, які визначили нові напрямки стосовно перехідної економіки, відомі прізвища Р. Капелюшнікова, А. Олійника, С. Кузьманова, І. Коропецького, Т. Семенова, Л. Базалієвої та ін.

Метою роботи є визначення особливостей транзакційних витрат в умовах економіки України та шляхів їхньої мінімізації за допомогою інституціональних перетворень.

До числа причин, що обумовлюють зростання транзакційних витрат у перехідній економіці, дослідники відносять низьку специфікацію прав власності, недостатньо розвинену інформаційну систему й багато чого іншого [1, с. 31]. Це стримує економічну активність і заважає переміщенню ресурсів до тих власників, які в них найбільш зацікавлені. У цьому випадку в господарюючих суб'єктів виникає цілком природне прагнення створити альтернативну систему захисту прав власності й налагодити економічну діяльність за рамками фактично недіючих законів. "Тим самим економічні агенти уникають попадання в безвихідне становище, коли держава не може в ході первинної специфікації прав власності наділити нею потенційно найефективніших власників, а обмін право-

© Ромашова Я. В., Філатов В. М., 2007

чинностями неможливі через нездоланно високі трансакційні витрати" [2, с. 155]. У такий спосіб економічні суб'єкти в країнах із транзитивною економікою можуть частково уникати "легальних" трансакційних витрат, але замість цього в них з'являється необхідність платити ціну "позалегалності".

За прийнятою класифікацією трансакційні витрати підприємств підрозділяють на такі: витрати пошуку інформації (витрати часу й ресурсів на одержання та обробку інформації про ціни, наявні товари, постачальників і споживачів);

витрати ведення переговорів;

витрати виміру кількості і якості товарів та послуг, що вступають в обмін;

витрати специфікації й захисту прав власності (видатки на утримання судів, арбітражу, органів державного керування, а також витрати часу й ресурсів, необхідних для відновлення порушених прав);

витрати захисту від опортуністичної поведінки, під якою розуміється несумлінна поведінка, що порушує умови угоди або спрямована на одержання односторонніх вигід.

В умовах транзитивної економіки можна виділити: витрати легального господарювання (витрати на забезпечення юридичної легітимності, витрати на діяльність у межах закону); витрати тіньового господарювання (оплата послуг представників органів державної влади, витрати, пов'язані з відхиленням від правових санкцій, витрати, пов'язані із трансфертом доходів, витрати, пов'язані з відхиленням від податків і нарахувань на заробітну плату, витрати, пов'язані з відсутністю легально зафіксованих прав власності, витрати на утримання інших організацій) [3, с. 6 – 7]. Таким чином, у підприємств виникає вибір: діяти в рамках закону чи уникати обов'язкових платежів, але платити "ціну позалегалності".

У сучасних умовах у зв'язку з переходом економічних систем на більш високий рівень розвитку, ускладненням економічних відносин, прискоренням науково-технічного прогресу, подальшою спеціалізацією й глобалізацією економічного простору тенденції до збільшення трансакційних витрат проявляються все більш активно. На мікрорівні це виражається в збільшенні частки трансакційних витрат у структурі витрат фірми. Так, видатки на маркетингову діяльність, на утримання адміністративного апарату, на послуги бухгалтерів і юристів в умовах сучасного ринку можуть перевищувати вартість створення самого товару. Це стимулює появу фірм, а в масштабі економічних систем — галузей, що спеціалізуються на виробництві засобів трансакцій: менеджмент, маркетинг, моніторинг, аудит, нові галузі права. Самі підприємства поєднуються в групи компаній: концерни, трести, холдинги. Це дає змогу на завоювання нових секторів ринку та (або) зниження витрат. Ці фактори підвищують вартість компанії, її капіталізацію та конкурентоспроможність.

Об'єднання компаній створюються, наприклад, за допомогою послідовного приєднання або отримання контролю над компаніями, які з'єднані одним видом бізнесу (машинобудування, харчова промисловість, с/г і т. д.). Це так звана "горизонтальна інтеграція". Основна мета таких об'єднань — завоювання нових секторів ринку та подолання конкурентів. В Україні, наприклад, це ТОВ "Український Автомобільний Холдинг", холдинг "Вітмарк – Україна", концерн "Авіа України", MDN Group тощо.

Другий шлях утворення об'єднаних компаній — об'єднання підприємств єдиного технологічного циклу (від сировини до готової продукції). Це так звана "вертикальна інтеграція". Головною метою такого об'єднання є зниження загальних витрат, досягнення цінової стабільності, підвищення вартості компанії. В Україні це ГК "КВАДРО", ГК "ТЕРА" та ін.

Одним з шляхів зниження трансакційних витрат є також франчайзинг. Ця система договірних відношень дає можливість фірмам економити на загальних витратах і одержувати у своє користування "розкручену" марку товарів, що значно економить витрати на рекламу.

Таким чином, в умовах транзитивної економіки об'єднання компаній дає змогу не тільки знизити трансакційні витрати, а й діяти в рамках закону, що сприяє виходу вітчизняної продукції на світовий ринок.

Трансакційні витрати, які відіграють фундаментальну роль у формуванні інститутів, можуть бути використані при дослідженні дії економічних, правових і соціальних інститутів в Україні. Дослідження їх динаміки дозволяє наблизитися до відповіді на питання, в якій мірі те або інше інституціональне утворення виконує своє основне призначення — встановлення чітких "правил гри", що сприяють мінімізації невпевненості економічних агентів відносно один одного та створенню процедур, що спонукають до співробітництва.

В умовах нестійкості і невизначеності, які властиві перехідному економічному та соціальному середовищу й серйозно перешкоджають процесам економічного зростання, функція інститутів в Україні є особливо важливою і вимагає особливо зваженого та обґрунтованого підходу до її подальшого вивчення й розвитку.

-
- Література:** 1. Йохна М. А. Трансакційні витрати: сутність, значення, проблеми вимірювання та планування // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2002. – Ч. 2. – Т. 1: Екон. науки. – С. 31 – 36.
2. Олейник А. Н. Институциональная экономика: Учебное пособие. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 416 с.
3. Капелюшников Р. Категория трансакционных затрат // [http://www. Libertorium.ru/libertorium/kapelushnikov](http://www.Libertorium.ru/libertorium/kapelushnikov)
4. Макухин Г. А. Оцінка трансакційних витрат підприємства. Автореферат. – Луганськ, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2005.
5. Холдинг – понятие и структура // Журнал "Експерт", Федеральный закон об акционерных обществах – // <http://e-reports.hut.ru/info/holding.htm>

ОПТИМАЛЬНА МОДЕЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ: ЗНАЧЕННЯ МЕНТАЛЬНОГО АСПЕКТУ У ВИБОРІ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ КОНЦЕПЦІЇ

Однією з найбільш актуальних наукових проблем є науковий дискурс навколо питань порівняння різних економічних систем у контексті визначення оптимальної стратегічної моделі національної економічної системи України та інноваційної системи як її елементу. Таке запитання є принциповим, зокрема, щодо визначення найбільш прийнятної для України інституціональної моделі інноваційно-інвестиційного відтворення. Дослідження ментального аспекту проблеми проводили Г. Клейнер [1], Б. Кульчицький [2], а також С. Єрохін, С. Злупко, З. Ватаманюк, С. Панчишин.

Проаналізувавши підходи українських та зарубіжних вчених, необхідно визначити найбільш ефективний напрям трансформації інституціональної системи України, враховуючи ментальність громадян.

Серед домінуючих методологічних підходів до порівняння економічних систем вважається порівняння за М. Борнстейном. Так, на його думку, визначальними чинниками, що доцільно застосувати для порівняння економічних систем, є: 1) рівень економічного розвитку; 2) соціальні й культурні чинники; 3) навколишнє середовище [3, с. 5]. Зокрема, рівень економічного розвитку характеризується низкою макроекономічних показників, а саме: рівнем доходу на душу населення, нормою зростання доходу на душу населення, часткою інвестицій у ВВП, рівнем безробіття населення тощо. Неабиякий вплив на економічну систему мають, як вважає М. Борнстейн, соціальні та культурні чинники, які відображають особливості, що ґрунтуються на расі, релігії, зайнятості, рівні доходів, рівні охорони здоров'я, традиціях, національних цінностях. Нарешті, навколишнє середовище економічної системи характеризується такими важливими показниками, як, по-перше, величина (площа і населення); по-друге, місцезростаювання (топографія, клімат, вихід до морів); по-третє, природно-ресурсне забезпечення економіки [3, с. 5 – 8].

Як бачимо, в цілому методологічний підхід М. Борнстейна відзначається системністю і не обмежується винятково економічними показниками порівнюваних систем, а істотно доповнюється соціальними, культурними та екологічними. Так, можна погодитися з автором, що економічне зростання змінює розмір і структуру економіки, а ці зміни ведуть до змін самої економічної системи. Логічним продовженням соціальних та культурних чинників є відповідна ідеологія, яка активно впливає на суспільну економічну систему. Зокрема, саме ідеологія визначає, які цілі та засоби виступає пріоритетними в конкретних історичних обставинах, вона зумовлює інструменти й інституції, методи їх застосування. І хоча ідеологія прямо не породжує конкретну економічну систему, проте істотно впливає на економічну політику та сукупні економічні результати.

Що стосується довілля з усіма його складовими елементами, то воно, на думку Борнстейна, безпосередньо впливає на економічну систему, а також опосередковано й на культуру. Інший аспект впливу довілля на економічну систему – це контакт з іншими економічними системами, які є джерелом передавання ідеології й інформації про альтернативні системи та їхні результати. Економічна система справді існує в довіллі, яке істотно впливає на її функціонування [3, с. 6].

Подальший розвиток та можливе застосування інституціональних теорій на теренах України становить інтерес лише з поправкою на те, що інституціональне будівництво повинно відповідати ментальним та ідеологічним особливостям, ураховувати історичний шлях країни. Інакше таке рішення буде сприяти уповільненню розвитку [1].

З цією думкою погоджуються відомі українські науковці. Намагаючись уникати порівнянь української економіки з ринковою системою тієї чи іншої країни, вони виділяють найбільш характерні її ознаки. Так, відомі вчені З. Ватаманюк та С. Панчишин аргументовано наголошують, що основою моделювання як політичної, так і економічної системи держави є визначення головних цінностей народу та особливостей його ментальності. Ментальність, на їх думку, визначає форму політичного правління, а остання, у свою чергу, – тип економічної системи. Подібного погляду дотримується відомий дослідник С. Злупко, який стверджує, що апеляція до чужих господарських та теоретичних моделей без знання національних може бути предметом роздумів, але є практично безплідною, бо господарські форми й економічні теорії мають національну адресність. С. Єрохін, розмірковуючи про шляхи і форми трансформації економічної системи України, також схильється до думки про те, що розв'язувати цю складну проблему необхідно, насамперед, з урахуванням специфіки менталітету народу. Таку ж методологічну позицію поділяє О. Прутська і наголошує, що "визначні досягнення Японії, Німеччини, нових індустріальних країн базуються на власній економічній специфіці, своїх історичних традиціях, генетичному корінні, культурі свого народу" [2].

Викладений концептуальний підхід до пошуку оптимальної економічної моделі України є найбільш поширеним серед вітчизняних учених. При цьому більшість дослідників схильються до обґрунтованої думки про те, що українцям притаманні індивідуалістсько-кооперативні цінності.

Суспільство – синергетична система, розвиток якої спирається на погодженість з внутрішніми властивостями системи – культурними традиціями, економічними, політичними та ментальними особливостями [2, с. 161].

Притаманність українській спільноті індивідуалістсько-кооперативних цінностей [2] дозволяє припускати причетність її до егрегору європейських народів як складної взаємозалежної системної сукупності ментальних випромінювань людини й енергетики територій.

Вищевикладене дозволяє стверджувати, спираючись на дослідження досвіду формування американської та європейської інституціональної моделі інноваційно-інвестиційного відтворення, можливість і необхідність адаптації інститутів інноваційної економіки на теренах України.

Причому з огляду на інтеграційні процеси в Європі та вирівнювання економічного розвитку країн – членів ЄС – зникає потреба обирати між цими національними економічними системами з метою їх порівняння з Україною. Взірцем для української перспективи може стати економічна система узгодженого вільного підприємництва Європейського Союзу. Цей досвід, а також його передтечі в інноваційній сфері, зокрема американська модель, прискіпливо вивчаються не тільки в Європі, а і в Росії [4].

Ефективність обраної інституціональної концепції в інноваційно-інвестиційному відтворенні визначається ступенем урахування в ній ментальності та історичного досвіду народу. Ментальна причетність українців до егрегору європейських народів зумовлює перспективу розвитку національної економічної системи як узгоджену європейську систему вільного підприємництва – імпорт європейських інституцій є прийнятним, зокрема, і для побудови функціональної інноваційно-інвестиційної системи. На тлі поглиблення інтеграції європейських країн необхідність вибору між інноваційними системами різних країн відпадає.

Література: 1. Клейнер Г. Б. Эволюция институциональных систем. – М.: Наука. – 2004, 240 с. 2. Кульчицкий Б. Порівняння економічних систем у контексті сучасного методологічного дискурсу: уроки для України // Регіональна економіка. – 2004. – №1. – С. 18 – 19. 3. Comparative Economic Systems: Models and Cases / Ed. By M. Bornstein. – 6th ed. – Homewood, Boston: Irwin, 1989. – 500 p. 4. Унгура Г. А. Государственно-частное партнерство в инновационной сфере: региональный аспект // Всероссийский научный журнал "Регион: экономика и социология". – 2005. – №2. – С. 153 – 169. 5. Корженко В. Філософія виховання: зміна орієнтацій: Монографія. – К.: Вид. УАДУ, 1998. – С. 161.

УДК 338.246.025.2, 330.314.4

Соболев В. М.

ІНСТИТУЦІЙНІ ПЕРЕШКОДИ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ МОНОПОЛІЗМУ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження проблематики монополізму в українській економіці обумовлена тим, що дотепер механізми монопольної економічної влади визначають найголовніші тенденції соціально-економічного розвитку країни. Будучи вмонтованими практично в усі сфери суспільного життя, ці механізми є найсуттєвішим чинником гальмування реальних ринкових перетворень та головною причиною неготовності країни до вступу в СОТ.

В останніх наукових дослідженнях [1] мова йде переважно про інституційні механізми регулювання природних монополій, що є цілком виправданим з позицій наукового пошуку шляхів подолання монополізму. Але це тільки один аспект проблеми, пов'язаний із формуванням позитивної програми відповідних перетворень, включаючи інституційні. Не менш важливим є висвітлення питання щодо того, з якими проблемами, в тому числі інституційними, зустрінеться будь-яка конструктивна програма перетворень у ході її реалізації. Предметом розгляду в цій статті є виявлення інституційних перешкод на шляху будь-яких позитивних змін інституційного середовища монополізованої економічної системи України.

Головними інституційними чинниками гальмування демонополізації української економіки є, за інших рівних умов, тіньовий сектор, корупція, правовий нігілізм, відсутність ефективної системи формальних норм і правил, що регулюють діяльність монопольного сектору, та політичної волі щодо приведення діяльності цього сектору у відповідність до суспільних потреб. Усі ці чинники є взаємопов'язаними та такими, що постійно породжують і підживлюють один одного: тіньова економіка, створюючи потужні фінансові потоки, вкриті від суспільного обліку та контролю, стає джерелом розвитку корупції, яку закріплює правовий нігілізм. У свою чергу, на тлі неефективного законодавства та відсутності політичної волі щодо подолання негараздів, пов'язаних із монопольним сектором, негативні наслідки його функціонування набувають мультиплікативного характеру та перетворюють його в головну загрозу національній безпеці.

Саме монополізований сектор є найбільш потужним розсадником тіньової економіки та корупції. Такий стан справ об'єктивно обумовлений тим, що цей сектор поданий базовими галузями, які є системоутворюючими як для економічної системи в цілому, так і для соціального блоку: ресурсовидобувні галузі, енергетика, транспорт, житлово-комунальне господарство тощо. Монопольне становище

© Соболев В. М., 2007

у виробництві створює можливості монопольного ціноутворення та отримання надвисоких прибутків, з приводу привласнення яких і формуються економічні відносини між відповідними учасниками.

Інтереси суспільства потребують жорсткого та ефективного контролю за діяльністю природних монополій, але саме наявність інституційних перешкод робить такий контроль неможливим.

Оскільки головним важелем реалізації економічних інтересів монополістів стає монопольна ціна, то найбільш непрозорим та закритим від суспільства є механізм ціно- (тарифо-) утворення. Зазвичай практика постійного підвищення цін і тарифів виправдовується загальною тенденцією підвищення цін, зокрема на енергоносії. Але при цьому пропагандистські та апологетичні висловлювання щодо неможливості впливати на цей "об'єктивний" чинник відводять убік від дійсних причин підвищення тарифів. Зазначимо, що такий підхід не має жодного методологічного виправдання та явним чином розрахований на необізнаність більшості учасників відповідних економічних та правових відносин щодо дійсного стану справ. З іншого боку, пропагандистський туман полегшує використання механізмів тіншового збагачення кланово-олігархічних груп – власників відповідних активів.

Методологічна хибність і неспроможність зазначеного підходу полягає в тому, що він ігнорує принцип пріоритетності суспільних інтересів у діяльності більшості монопольних секторів економіки над приватними. Найбільш рельєфно цей принцип може бути розглянутий на прикладі сфери житлово-комунального господарства як однієї з найбільш монополізованих сфер.

Коли говорять про проблеми реформування ЖКГ, то часто забувають, що завданням підприємств цієї сфери є не отримання прибутку або наповнення бюджету, а задоволення суспільних потреб населення, що проживає на конкретній території. Звичайно, в цій сфері (в окремих її сегментах) можливо та доцільно запроваджувати конкурентні механізми, але автор розглядає переважно так звані природні монополії, перш за все, підприємства тепло-, газо, водопостачання та водовідведення. Але якщо не враховувати цього принципового моменту, а також того, що більшість цих підприємств перебувають у комунальній власності територіальних громад, то неможливо вибудувати дійсно ефективну систему управління цими підприємствами та суспільного контролю над ними.

Насправді ж суспільство має контролювати не лише процес тарифоутворення, але й усю діяльність відповідних комунальних підприємств, зокрема формування витрат з одночасним контролем над усіма видами доходів. За таких умов стане значно важче обґрунтувати необхідність закладення в тарифи будь-якої норми рентабельності (яка, в принципі, не є обов'язковою, враховуючи соціальну направленість діяльності відповідних підприємств), а також так званої "інвестиційної складової" при одночасному неврахуванні в тарифах амортизації діючих основних фондів. Рівним чином реальний контроль за встановленням і дотриманням обґрунтованих норм витрат паливних та інших ресурсів значно утруднив би нецільове використання цих ресурсів, а дотримання принципу обов'язкового укладання відповідних договорів з кожним споживачем (наприклад, чітке врегулювання часу початку і закінчення опалювального сезону з урахуванням зовнішньої температури повітря та встановлення лічильників тепла) підвело б під цей контроль необхідну правову базу.

Слід урахувати також, що практика існування монополізму в постсоціалістичній господарській системі дозволяє розділити два види монополізму — безпосередній (який пов'язаний з конкретною сферою створення продуктів і послуг та є традиційним випадком монополії, в тому числі природної) та опосередкований (що виражається в накладенні ефектів монополізації одних сфер економіки на функціонування інших монополізованих сфер). Урахування опосередкованого монополізму дозволяє стверджувати, що будь-які спроби реформування місцевих "безпосередніх" монополій без докорінних змін у централізованому формуванні тарифів на енергоносії будуть лише імітацією реформ.

Обов'язковим елементом системи суспільного контролю за діяльністю природних монополій є механізм нейтралізації опортуністичної поведінки постачальників комунальних послуг, найважливішою ланкою якого є судова система. Але оскільки в сучасних умовах ця система є однією з найбільш корумпованих підсистем, що надають суспільні послуги, то очевидно, що будь-які спроби реформування ЖКГ, які не сполучені з докорінним реформуванням судової системи, є завідомо безрезультатними. Це підтверджується не тільки тим, що сьогодні масовою практикою стало ухвалення протиправних судових рішень на користь постачальників комунальних послуг у формі стягнення заборгованості за ненадані послуги, але й тим, що ці рішення достатньо "ефективно", а насправді, цілком цинічно спираються на особливості національного характеру українського населення: його несхильність до конфліктів, правову необізнаність і побоювання будь-яких суперечок з владою або комунальниками.

У сучасних умовах йде багато дискусій щодо того, що суттєвим інституційним чинником гальмування ринкових перетворень є неефективний розподіл повноважень і відповідальності між центральними органами влади та місцевим самоврядуванням. Але практика останніх років виявила іншу серйозну негативну тенденцію: розширення повноважень місцевого самоврядування за умови приходу до влади корумпованих людей веде не до зростання ефективності управління комунальною власністю, а до криміналізації діяльності місцевої влади та консервації тіншових механізмів.

Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що особливості інституційного середовища в Україні істотно гальмують хід та результати ринкового реформування економіки аж до можливості повного зупинення цього реформування й консервації на невизначений час існуючих тіншових і кланово-олігархічних механізмів монопольного збагачення верхівки великого капіталу за рахунок усього суспільства.

Література: 1. Малахова Н. Б. Естественные монополии: сущность и институциональные механизмы регулирования. – Харьков: ИД "ИНЖЭК", 2006. – 344 с.

МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ТРАНЗИТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ

Сьогодні більшість індустріально розвинутих країн пов'язує тривале стабільне зростання в економіці, перш за все, з переходом на інноваційний шлях розвитку.

Вибрана інноваційна модель розвитку передбачає постійний зв'язок науки з виробництвом на взаємовигідній (комерційній) основі, концентрацію ресурсів на пріоритетних напрямках, першорядне значення серед яких повинні мати наукові дослідження, створення випереджаючих світовий рівень техніки і технології.

Саме тому аналіз стану інноваційних процесів на сьогоднішній день є нагальною та актуальною потребою для економістів

Закономірності розвитку інноваційних процесів досліджувалися в наукових роботах багатьох відомих вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів: С. Валдайцева, Х-К. Вахрейна, В. Гриньової, О. Длугопольського, П. Друкера, Р. Кулера, В. Пригожина, Б. Санто, І. Шумпетера та ін.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування напрямків активізації процесів інноваційної діяльності, які мають стати складовою промислової стратегії держави.

Світова практика пропонує широкий спектр економічних інструментів науково-технічної та інноваційної політики, за допомогою яких можливо керувати інноваційним процесом на макроекономічному рівні. Головна проблема полягає в тому, щоб з урахуванням накопиченого світового досвіду вибрати й використати найбільш ефективні в конкретних умовах інструменти управління. Тобто потрібно знайти важелі економічного управління, які дозволили б вийти на траєкторію інноваційного зростання з найменшими витратами найбільш дефіцитних ресурсів.

Здається, що найбільш універсальними важелями будуть наступні.

По-перше, це вирівнювання інноваційного потенціалу регіонів і територій шляхом активізації науково-технічних ресурсів, що вони мають. Існує ряд організаційно-економічних шляхів, які сприяють регіональному інноваційному розвитку: здійснення спеціальних регіональних програм на загальнодержавному рівні; прями державні субсидії та цільове фінансування регіональних органів влади.

По-друге, більш широке використання можливостей технологічних трансферів у національному і міжнародному масштабах. Це дає змогу передати промисловим підприємствам та підприємцям технологічні розробки, що мають місце в державному секторі або фінансову підтримку держави.

По-третє, створення сприятливих умов для приватних капіталовкладень у сферу НДДКР і здійснення інноваційної діяльності.

У зв'язку з особливостями інноваційного процесу необхідно розробити й реалізувати програми формування національних інноваційних і технологічних лідерів, великих підприємств, холдингів, високотехнологічних виробництв та підприємств, які мають пріоритетне значення для формування національної моделі промислово-економічного зростання.

До 2010 року буде реалізовано низку державних науково-технічних програм у промисловості. Найприбутковіші з них (за прогнозними даними): "Екологічно чисті технології, машини й устаткування для контролю і захисту навколишнього середовища" (приріст прибутку — 3,8 млрд. грн.), "Розвиток суднобудування" (приріст прибутку — 3,4 млрд. грн.), "Розвиток авіаційної промисловості" (приріст прибутку — 2,2 млрд. грн.), "Розвиток автомобілебудування" (приріст прибутку — 1,2 млрд. грн.).

В Україні джерелом інвестицій на 80% є власні кошти підприємств. Тільки 11% цих коштів спрямовується на освоєння нової продукції, а решта — на капітальні вкладення. Станом на початок 2007 року інноваційну діяльність в Україні вели 1,5 тис. підприємств, тому частка інноваційно активних підприємств дуже низька — лише 9% (зокрема у промисловості — 14,8%). Водночас протягом 2006 – 2007 років зафіксовано певні позитивні тенденції. Зросла чисельність підприємств, що впроваджують засоби автоматизації й механізації. Активніше впроваджуються прогресивні технології (це робить третина інноваційно активних підприємств). Протягом 2006 року в промисловості використано 1,4 тис. нових технологічних процесів (зростання за рік — 16,6%). На реалізацію технологічних інновацій у 2006 році спрямовано 175,7 млн. грн. (зростання за рік — 66,7%).

Найбільшу частку інновацій впроваджують підприємства авіабудування, медичної, суднобудівної, скляної, електротехнічної промисловості, хімічного, нафтового, сільськогосподарського машинобудування, металургії. Найпоширеніший напрям інноваційної діяльності — оновлення продукції (кількість таких підприємств становить 1,4 тис.), у середньому освоюється 20 тис. найменувань нових видів продукції на рік.

Економічний апарат держави має працювати на перспективу — забезпечувати функціонування інноваційної моделі розвитку економіки і промисловості, розробляти гнучкі механізми під-

тримки інноваційних виробництв, реформувати амортизаційну політику, вживати заходів щодо підвищення рівня самофінансування компаній, активніше інтегруватися в міжнародний інвестиційний ринок тощо.

Треба активніше створювати (і заохочувати вже створені) технопарки, технологічні інкубатори, інноваційні виробництва передусім у пріоритетних галузях: радіоелектроніці та приладобудуванні, сільськогосподарському машинобудуванні, важкому машинобудуванні, суднобудуванні.

Отже, з урахуванням викладеного, з метою активізації інноваційної діяльності в економіці України необхідно:

розробити і запровадити механізм надання суттєвих пільг промисловим підприємствам, що впроваджують інновації й реалізують інноваційну продукцію (встановлення податкових канікул, фінансування частини науково-прикладних досліджень за рахунок бюджету, державне замовлення інноваційної продукції тощо);

створити відомчі інноваційні фонди, які формуються за рахунок бюджетних коштів, внесків підприємств і спонсорів;

поширити практику надання інноваційним підприємствам середньострокових кредитів зі зниженою кредитної ставки;

реформувати систему управління науково-технічною та інноваційною діяльністю, вдосконалити економіко-правові відносини щодо охорони прав промислової власності;

усунути можливість неоднозначного трактування вимог нормативно-правових актів щодо регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності;

розширити застосування організаційно-економічних форм стимулювання інноваційної діяльності (проведення виставок і конференцій, розширення наукових досліджень цієї проблематики, інформування через ЗМІ тощо).

Література: 1. Касич А. О. Взаємоз'язок макро- та мікроекономічних аспектів інвестиційної та інноваційної діяльності суб'єктів господарювання // Регіональні перспективи. – 2006. – №5(24). 2. Крупка М. І. Фінансові інструменти державного регулювання та підтримки інноваційної сфери // Фінанси України. – 2005. – №4. 3. Лапко О. О. Розвиток системи управління науково-інноваційною сферою в Україні // Економіка і прогнозування. – 2006. – №1.

Стрижак О. О.

УДК 330.53(477)

ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Із переходом економіки України до ринкових відносин, її інтеграцією до глобального економічного співтовариства зростає кількість угод, які укладаються вітчизняними господарюючими суб'єктами. Такі угоди – трансакції – передбачають обмін правами власності на об'єкти угод. Відповідно для здійснення будь-якої ринкової трансакції економічні агенти несуть певні витрати, які пов'язані з пошуком та перевіркою інформації про контрагента, укладанням самої угоди, виконанням і захистом умов угоди, охороною прав власності, що передаються за такою угодою, тощо. Такі витрати в економічній теорії одержали назву трансакційних.

У загальному розумінні трансакційні витрати – це витрати, що пов'язані із здійсненням та реалізацією угоди. В економіці більшості країн, і в Україні зокрема, питома вага таких витрат зростає з кожним роком. Саме тому питання їхньої оцінки є особливо актуальними в умовах глобалізації та інформатизації економічних процесів [1].

Проблематиці з'ясування сутності, оцінки та аналізу трансакційних витрат в економіці присвячені роботи Р. Коуза, Д. Норта, О. Уільямсона, Т. Еггертссона, К. Ерроу, К. Далмана, К. Менара, С. Архієреєва, А. Шастітко та ін. Більшість вчених розглядали трансакційні витрати на рівні підприємства (фірми), деякі – на рівні суспільства. Однак у переважній кількості наукових досліджень трансакційних витрат використовується порівняльна статистика, яка лише дозволяє виявити динаміку цих витрат, але не дає можливості точно оцінити їх загальний розмір. Незважаючи на це, висновки економістів засвідчують, що в останні роки із стрімким розвитком науково-технічного прогресу й ускладненням економічної взаємодії витрати на здійснення трансакцій зростають як на рівні окремих фірм, так і на рівні суспільства [2].

Вагомим внеском у з'ясування можливості оцінки трансакційних витрат в економіці в цілому є відоме дослідження, проведене Д. Нормом та Дж. Уоллісом. Науковцями було здійснено підрахунок трансакційного сектору економіки США. По-перше, ними було обчислено розмір трансакційних

© Стрижак О. О., 2007

витрат у приватному секторі економіки, до якого вони віднесли фінанси та операції з нерухомістю, банківську справу й страхування, правові (юридичні) послуги, оптову та роздрібну торгівлю.

Для оцінки суспільного чи державного трансакційного сектору США Д. Нортом та Дж. Уоллісом було запропоновано два варіанти.

Варіант перший заснований на припущенні, що держава надає як трансакційні, так і трансформаційні послуги.

Таким чином, державні трансакційні витрати розподіляються на:

1. Трансакційні послуги (витрати на поліцію, національна оборона, повітряний та водний транспорт, фінансове управління, загальний контроль).

2. Суспільні накладні послуги та відповідно витрати (накладні витрати) (освіта, охорона здоров'я, автомагістралі, пожежна охорона).

3. Інші послуги (підтримка цін на продукти фермерських господарств, управління соціальним страхуванням, дослідження космосу).

У рамках трансформаційного суспільного сектору за аналогією з фірмами в приватному секторі, що надають трансформаційні послуги, Д. Норт і Дж. Уолліс виділили ті професії, які пов'язані із здійсненням трансакційних послуг.

Другий варіант заснований на припущенні, що всі види діяльності держави розглядаються як нетрансакційні. Згідно з цим варіантом визначається розмір винагороди, яка виплачується робітникам, що надають трансакційні послуги.

В останні роки привертають увагу науковців дослідження трансакційних витрат в окремих секторах економіки. Так, Х. Демсец здійснив оцінку трансакційних витрат на Нью-Йоркській фондовій біржі, С. Архієреєв та Я. Зінченко вивчали трансакційні витрати інституціоналізації фондового ринку України.

Однак, незважаючи на значну кількість наукових досліджень з питань оцінки трансакційних витрат й отримані вченими результати, чіткої методики розрахунку розміру цих витрат в економіці на теперішній час не розроблено. Особливо це стосується країн з перехідною економікою, до яких відноситься й Україна. Така ситуація обумовлена низкою проблем, серед яких вважається доцільним виділити наступні.

По-перше, існує проблема наявності, збору та аналізу статистичних даних. Слід зазначити, що необхідні для оцінки трансакційних витрат показники або відсутні взагалі, або їх збір державними статистичними органами здійснюється дуже узагальнено. Інформація, яка містить отримані статистичні дані, досить часто записується або не знаходиться в загальному доступі, а її одержання пов'язане з певними труднощами. Окрім цього, поступово змінюється як галузева структура національної економіки, так відповідно і структура даних, які збираються, що робить складним або неможливим проаналізувати динаміку відповідних показників та співставити їх за роками й секторами економіки.

По-друге, це висока питома вага тіньового сектору економіки України, який за приблизними підрахунками складає від 50% до 70% ВВП. Такі дані дають підстави для висновку, що відповідно від 50% до 70% трансакційних витрат залишаються недооціненими.

По-третє, залишається невирішеною проблема узгодження теоретичних підходів з питань, які витрати відносити до трансакційних, а які до трансформаційних. Така невизначеність досить часто призводить до виникнення подвійного рахунка при підсумовуванні витрат, оскільки їх певну частину можна віднести як до трансформаційних, так і до трансакційних. Наприклад, витрати на інформаційне забезпечення технологічного процесу.

По-четверте, це відсутність чіткої класифікації трансакційних витрат. Слід зазначити, що на теперішній час не існує чіткої та загальноприйнятої класифікації трансакційних витрат, а економісти застосовують різні класифікаційні ознаки при створенні класифікацій та різні критерії віднесення трансакційних витрат до тієї чи іншої групи.

По-п'яте, це недосконалість наявних методик оцінки трансакційних витрат. Більшість з існуючих методик розроблялися для певних умов господарювання й призначені для розвинених країн з ринковою економікою, а тому вони не враховують особливостей перехідної економіки України. Пристосування тих методик, які вироблено для країн з економікою, що розвивається, також пов'язане з певними труднощами застосування для умов України, бо траєкторії розвитку цих країн відрізняють від напрямку розвитку економіки України.

По-шосте, необхідно звернути увагу на характер змін в економіці. Трансформації в економічному устрої суспільства можуть сприяти як зменшенню, так і збільшенню трансакційних витрат. Тобто формалізація певних норм зменшує ці витрати, а стихійне реформування ринкових відносин – збільшує. Відповідно трансакційні витрати сприяють зменшенню чи збільшенню загальних витрат в економіці.

По-сьоме, це відсутність чіткого механізму специфікації прав власності в Україні. Нерівномірний розподіл прав власності в перехідній економіці та слабка специфікація цих прав призводить до відсутності механізму виконання контрактів, оскільки існують певні умови ухилення від їх здійснення. Однак в окремих випадках збільшення трансакційних витрат сприяє створенню правил (інститутів), які ці витрати зменшують.

По-восьме, це складність вимірювання результатів угод. Окремі трансакційні витрати не можуть бути ідентифіковані та підраховані внаслідок відсутності самих трансакцій, які б викликали виникнення цього виду витрат. Окрім цього, з кожним роком зростає частота та розміри трансакцій.

Таким чином, на теперішній час існує низка проблем оцінки трансакційних витрат в економіці України, вирішення яких є особливо актуальним у контексті інтеграції держави в міжнародне

співтовариство. Вирішення цих питань, на погляд автора, необхідно починати з розробки теоретичного й методологічного базису дослідження трансакційних витрат. У першу чергу, потрібне опрацювання чіткої класифікації трансакційних витрат у перехідній економіці з обґрунтуванням класифікаційних ознак віднесення трансакційних витрат до тієї чи іншої групи. Окрім цього, пильну увагу треба зосередити на розробці методичних підходів до оцінки трансакційних витрат в економіці України в цілому з урахуванням таких її особливостей, як висока питома вага тіньового сектору, слабка формалізація норм і правил господарювання, політична нестабільність, висока невизначеність ринкових умов, складний та обмежений доступ до інформаційних ресурсів тощо. Вирішення цих та інших проблем, пов'язаних з оцінкою трансакційних витрат в економіці України, є перспективним для подальших наукових досліджень у даному напрямку.

Література: 1. Архиреев С. И. Трансакционные издержки институционализации фондового рынка / С. И. Архиреев, Я. В. Зинченко. – Харьков: ХНУ им. В. Н. Каразина, 2005. – 248 с. 2. Шаститко А. Е. Новая институциональная экономическая теория. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2002. – 597 с.

Тумакова О. А.

УДК 336.1.07

Филатова А. В.

ФОРМИРОВАНИЕ СТАТУСА ДОМОХОЗЯЙСТВ В УСЛОВИЯХ ТРАНЗИТИВНОЙ ЭКОНОМИКИ

В экономической системе домохозяйства обеспечивают непрерывность воспроизводственных процессов, формируя предложение труда, спрос на товары и услуги, а также спрос и предложение на рынке финансовых активов. Ожидания и предпочтения домохозяйств являются обязательным элементом механизмов долгосрочного инвестиционного развития. Планирование доходов, расходов и сбережений на различных этапах жизненного цикла семьи выступает естественной основой определенной величины и структуры спроса и предложения на денежном рынке. Но для такого долгосрочного поведения домашнее хозяйство должно представлять собой устойчивую институциональную единицу, признаваемую всеми другими участниками институциональной системы в качестве равноправного партнера, контрагента и конкурента. В связи с этим возникает необходимость изучения процесса формирования статуса домохозяйств в контексте коренных институциональных сдвигов.

Институциональные аспекты рыночных преобразований и роль в них домохозяйств исследованы в работах В. Гееца, Е. Головахи, Т. Заславской, Р. Капелюшниковой, Б. Кваснюка, Р. Нуреева, А. Олейника, В. Радаева, И. Розмаинского и др. Вместе с тем недостаточно изученными остаются проблемы институциональной стабильности домохозяйств как фактора формирования их долгосрочного экономического поведения. Целью исследования является определение роли статуса домохозяйств, особенностей его формирования в условиях транзитивной экономики.

Институты определяют статусы экономических субъектов, придавая определенность критериям рационального выбора. "Статусная" детерминация критериев потребительского выбора была зафиксирована еще Т. Вебленом в его характеристике "демонстративного потребления" [1]. Под статусом авторы понимают совокупность формальных и неформальных полномочий субъекта, обусловленных наличием у него экономических ресурсов, профессиональных навыков, права на защиту интересов, степенью его социальной инклюзии (включенности). Статусными факторами домохозяйств являются территориальные, демографические, профессионально-должностные, отраслевые, образовательные, институциональные характеристики. В совокупности эти условия дают субъекту возможность автоматически включаться в сложные (кооперационные) процессы как легитимному участнику, чьи базисные предпочтения не подвергаются сомнению.

Статусная определенность является активной предпосылкой формирования модели текуще-го и долгосрочного равновесия данного субъекта. Статус задает его предпочтения, возможности и соотношение текущих и перспективных потребностей. Формирование и реализация статуса домохозяйств переводят фундаментальные основы хозяйственной системы (разделение труда, собственность, кооперация, специализация и др.) в форму актуальных ограничений и критериев жизне-

© Тумакова О. А., Филатова А. В., 2007

деятельности домохозяйств. Поэтому последние, осуществляя свою повседневную деятельность производственного и потребительского характера, воспроизводят институциональную структуру общества, чем обеспечивают устойчивость хозяйственной системы, аналогичную устойчивости, которую создает генетический код биологического вида.

Несформированность и незавершенность статуса домохозяйств порождает ряд процессов, для анализа которых необходимо использовать расширенную модель равновесия субъекта. Так если рассматривать экономического субъекта как исключительно потребляющего, то любое откладывание потребления во времени есть неравновесное решение с точки зрения максимизации функции полезности. Для преодоления такого ограниченного толкования равновесия потребительская компонента статуса экономического субъекта дополняется инвестиционной.

В ряде экономических и социологических исследований было показано, что переходность может трактоваться как своего рода бесстатусное состояние социума [2, с. 49 – 50]. Присущая начальным этапам кризиса утрата социально-институциональной идентичности субъектов лишает их критериев не только долгосрочного, но и текущего рационального выбора. При этом гораздо в большей степени страдает долгосрочное измерение рационального распределения и использования ресурсов. Поэтому институциональная динамика переходной системы в направлении более или менее четкой идентификации субъектов является прямой предпосылкой актуализации модели рационального поведения – максимизации полезности посредством достижения межвременного бюджетного равновесия.

Высокие предпочтения по потребительской компоненте могут компенсироваться высокой социальной престижностью и другими социально-институциональными эффектами сбережения и инвестирования (вспомним протестантскую этику, описанную М. Вебером [3]). А последнее дается инвестиционной составляющей статуса субъекта. Если же инвестиционная компонента статуса не вызрела и рост временных предпочтений потребителя не встречает компенсирующей экономической силы инвестиционного статуса, то общество склоняется к проеданию национального богатства. В трансформируемом обществе исключительно высокая потребность в долгосрочных вложениях капитального характера закономерно совмещается с непропорционально большими потребительскими приоритетами.

Эксперты Международного центра перспективных исследований попытались рассчитать индекс потребительских настроений, показывающий, как в данный момент гражданин оценивает свое материальное положение, перспективы, ситуацию в стране в целом и, исходя из этого, прогнозирует свою готовность осуществлять потребительские расходы. Как показал опрос, на фоне пессимистичной оценки краткосрочной перспективы страны и своего текущего благосостояния респонденты демонстрируют высокую готовность к крупным покупкам для дома и семьи. Это, на взгляд автора, демонстрирует существование эффекта опережающих потребительских ожиданий.

Складывается ситуация, когда потребительские рамки статуса (стандарт потребления) формируются быстрее, чем макроэкономические условия для его обеспечения (рост ВВП, доходов домохозяйств, производительности труда, развитость социальных институтов, в том числе и распределительных, структура доходов). Такой разрыв между потребительскими ожиданиями, формирующимися в соответствии со статусом и реальными макроэкономическими предпосылками, компенсируется кредитным бумом, завышенными социальными запросами к государству, возникновением рецидивов патерналистской модели отношений между государством и домохозяйством, что приводит к повышению кредитных рисков (поскольку высокие темпы кредитной экспансии не сопровождаются адекватным ростом ВВП, реальных доходов населения), нарушению макроэкономического и монетарного равновесия, усилению социально-политической напряженности.

Общая институциональная несбалансированность системы закономерно порождает скачки предпочтений и ожиданий домашних хозяйств, нарушающие неустоявшиеся макроэкономические пропорции. Поэтому спецификация тех институтов, которые детерминируют безальтернативные действия, отношения, права и обязанности в процессе создания и развития домохозяйства, является необходимым условием формирования долгосрочной равновесной модели его поведения и обеспечения устойчивости функционирования хозяйственной системы в целом. Несбалансированность потребительской и инвестиционной составляющих статуса домохозяйств порождает эффект опережающих потребительских ожиданий, последствиями которого становятся монетарная и макроэкономическая нестабильность. Таким образом, хозяйственная система, в которой не созданы стабильные социальные предпосылки и механизмы долгосрочных хозяйственных действий, является существенно неравновесной и лишенной внутренних предпосылок экономического роста.

Литература: 1. Веблен Т. Теория праздного класса. – М.: Прогресс, 1984. – 368 с. 2. Яременко О. Л. Переходные процессы в экономике Украины: институциональный аспект. – Харьков: Основа, 1997. – 182 с. 3. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма // В кн.: Избранные произведения. – М.: Прогресс, 1990.

УПРАВЛІННЯ КОРПОРАЦІЄЮ І СТРУКТУРИ ВЛАСНОСТІ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА ОСОБЛИВОСТІ

Вирішення завдань підвищення ефективності економічних суб'єктів акціонерної власності безпосередньо обумовлено раціональною організацією корпоративного управління ними. Тому актуальним є, поряд із дотриманням певних загальних вимог, принципів і методів господарювання, всебічне врахування специфіки та особливостей цих підприємств. Даним питанням в економічній літературі приділяється значна увага [1 – 3], проте дослідження взаємозв'язку особливостей управління корпорацією зі структурами власності внаслідок динамічності останніх потребують подальшого дослідження.

Метою даної статті є дослідження взаємозв'язку структури власності компанії з особливостями корпоративного управління. Для досягнення мети застосовано методи економічного аналізу, абстрагування та формалізації — для виявлення особливостей структури акціонерної власності; спостереження, узагальнення, порівнянь — для зіставлення особливостей менеджменту в корпораціях різного ступеня концентрації власності.

Розділення власності та управління — основна характеристика акціонерної власності та одночасно одне з визначальних проблем корпоративного управління. Склад власників компанії, який характеризує ступінь концентрації корпоративної власності (декілька крупних акціонерів або розсіювання капіталу) є одним із ключових чинників, що спричиняє особливості організації та структур, параметри і процедури управління [1].

Структура власності є основою, виходячи з якої формується управління корпорацією і це та характеристика, вплив на яку не входить у коло можливостей та повноважень менеджменту. Зміна складу власників у тому чи іншому напрямі або розсіяного володіння акціями, або концентрації раніше широкої структури викликає адекватні зміни, насамперед, у взаємодії власників і менеджменту, а також у змісті та спрямованості управлінських дій. У зв'язку з цим мають особливості й інші ключові аспекти управління компанією, включаючи порядок визначення та дотримання прав акціонерів, ступінь прозорості тощо. Структура власності, а отже, і інтереси власників спричиняють вплив і на організаційну побудову управлінських структур, склад та ефективність ради директорів компанії [1; 2].

Власники наймають управлінців як своїх агентів, передаючи їм практично всю повноту управлінської влади. І саме у відносинах між власниками й управлінцями міститься зона конфліктів, саме тут формуються основні агентські проблеми між акціонерами компанії і менеджментом. Протириччя інтересів у даному випадку полягають у тому, що метою акціонерів є максимальне збільшення ринкової вартості компанії, в той час як її менеджмент прагне закріпити свої позиції практично незалежно від мети та стратегії, визначених ключовими акціонерами компанії, та для реалізації своїх інтересів постійно використовує свої повноваження у спрямуванні руху капіталів, ринковій поведінці тощо, нерідко всупереч інтересам власників. Особливо актуальними такі протириччя є для компаній, у яких власність широко розсіяна, практично відсутня уповноважена особа з кількості власників, яка б делегувала визначене коло повноважень і вимагала б від менеджменту виконавчої дисципліни для забезпечення відповідності його діяльності інтересам акціонерів [2; 3].

Разом з тим відомо, що в сучасних умовах більшість великих компаній мають контролюючого акціонера. В ситуаціях, де присутня концентрована власність, аналіз корпоративного управління вимагає, поряд з іншим, вивчення впливів крупного акціонера. Такі структури можуть з часом розвиватися або розпадатися, проте закономірності концентрації та централізації, а також дослідження реальної динаміки структури акціонерної власності підтверджують, що вони й надалі будуть укріплювати свої позиції [1; 4].

Дії крупних акціонерів можуть бути позитивними, негативними або нейтральними. Потенційно негативні впливи: *відчуження* (за допомогою придбання або продажу активів, трансфертного ціноутворення, операцій між афільованими особами) і *закріплення в компанії* некомпетентних або корумпованих менеджерів. Потенційно позитивні ефекти: наявність сильного спонукального мотиву для збільшення цінності своєї власності, прагнення займати ключову позицію для моніторингу менеджменту (за допомогою місць у раді директорів), а також забезпечувати належний контроль проти некомпетентності й зловживань менеджменту [4; 5].

Отже, у концептуальному сенсі структура, що включає декілька крупних акціонерів, здатна пом'якшити деякі ключові агентські ризики за рахунок своїх менеджерів і конкретних крупних акціонерів, таким чином роблячи завдання управління співпадаючими з інтересами міноритарних акціонерів компанії. Проте така гармонізація інтересів залежить від дотримання крупним акціо-

нером ключових принципів справедливості, прозорості й відповідальності (підзвітності), які повинні реалізуватися через специфічні структури управління і практику компанії. Виявлення таких особливостей та урахування їх в організації й практиці здійснення контролю за менеджментом дозволяє гармонізувати систему інтересів суб'єктів корпоративних відносин.

Література: 1. Гриньова В. М. Організаційно-економічні основи формування системи корпоративного управління в Україні / В. М. Гриньова, О. С. Попов. – Харків: Вид. ХДЕУ, 2003. – 340 с. 2. Гританс Я. М. Корпоративні відносини: Правове регулювання організаційних форм. – М.: Волтерс Клівер, 2005. – 160 с. 3. Пахомова Н. Н. Основы теории корпоративных отношений. – Екатеринбург: Изд. "Налоги и финансовое право", 2004. – 208 с. 4. Khanna, T, K. Palepu, and S. Srinivasan. "Disclosure Practices of Foreign Companies Interacting with U. S. Markets," Harvard Business School, December 2002. 5. Sibson Consulting and Spencer Stuart, "A Study of Corporate Governance Disclosure Practices," The Segal Group, 2003.

УДК 330.8:330.341.4

Ущাপовський Ю. В.

ВИТОКИ ПОНЯТТЯ "ІНСТИТУЦІЙНА СТРУКТУРА ЕКОНОМІКИ": БІОЛОГІЧНІ СОЦІАЛЬНІ СИСТЕМИ ХІХ СТ.

Зростання популярності до інституційних доктрин на зламі ХХ – ХХІ ст. похвалило історико-економічні дослідження теоретичних витоків інституціоналізму та його складових елементів. Пошук теоретичних витоків інституційної теорії з огляду на її міждисциплінарний характер у контексті еволюції тільки економічної науки є завузьким.

Спроби структуризації суспільства, а разом з ним і його господарського ладу, можна спостерігати в дослідженнях прихильників біологічної соціальної системи ХІХ ст.: Г. Спенсера, П. фон Ліліенфельда, А. Шеффле, А. Фуллье, Р. Вормса та ін. На соціологічні складові витоків інституціоналізму звертають увагу у своїх дослідженнях українські та зарубіжні вчені: Т. Гайдай, М. Йохна, В. Липов, А. Маслов, А. Ткач та ін. [1 – 5]. Р. Нуреев вважає, що інституційна теорія розвивалася від соціології, права, політики до економіки під натхненням здобутків біологічної науки [6, с. 17]. Досліджуючи еволюційну економіку, В. Квашицький, наприклад, не відкидає вплив Ч. Дарвіна, Г. Спенсера на її витоків [7, с. 92]. Аналізував особливості впливу класифікуючих соціологічних систем на становлення інституціоналізму і автор даної статті [8].

Метою роботи є *з'ясування на основі системного підходу здобутків прихильників біологічної соціологічної системи ХІХ ст. у дослідженні суспільного організму та в спробі виокремлення інституційної структури економіки.*

Революція в природознавстві ХІХ ст. зосередила увагу на методології наукового пізнання, на необхідності перевірки основних понять і методів науки. При дослідженні суспільних явищ соціологія та інші гуманітарні науки широко практикували використання термінології природничих наук.

Герберт Спенсер, застосовуючи висновки позитивізму та успіхи біології, проводив *функціональну аналогію* між процесами в організмі і суспільстві. В праці "Соціальна статика" (1851) він пояснює суспільство як організм. На його думку, соціологія може бути дедуктивною: природа одиниці неминує пояснює природу агрегата. Подібно до того, як природа клітини допомагає зрозуміти властивості організму, природа "соціального атому" – окремої людини – є основою для розуміння суспільства. Його завданням було тільки правильно встановити аналогію і зробити нові висновки, а також указати на відмінності між двома зазначеними елементами. Порівняння між ними Г. Спенсер здійснює за критеріями зростання і *структури*. Досліджуючи структуру біологічного й соціального організмів, вчений вважав, що подвійному поділу шарів клітин: зовнішньому (ектодермі) і внутрішньому (ентодермі), які мають різне функціональне призначення, у суспільстві відповідає розподіл першої орди на військовий прошарок та на мирну частину населення. Подібно до того, як між ектодермою і ентодермою виникає мезодерма, що переростає в систему органів, призначених для розподілу соків у кровоносні судини, так само між правлячою і виробничою частинами суспільства виникають нові, що служать для торгівлі й обігу [9, с. 91]. Що є *елементом структури*? Герберт Спенсер з'ясував дві *функціональні аналогії* – зростання і структуру; для зростання він помилився з елементом (індивидом), який його провокує, а для структури він його зовсім не визначив. У аналогії Спенсера відсутня надзвичайно важлива *система відтворення*. В суспільстві це сім'я, але розвиток сім'ї він розглядає не в контексті "структур", а в контексті *інститутів*. Таким чином, у Г. Спенсера подібно до еволюції біологічного світу, в суспільстві відбувається прогресуюча *диференціація структури та її функцій*. На думку вченого, існує органічний взаємозв'язок частин, відносна самостійність цілого (структури) і частин як у суспільстві, так і в організмі [10, с. 318].

© Ущাপовський Ю. В., 2007

П. фон Лілієнфельд підкреслює реальність суспільства як організму; впроваджує *єдність та доцільність*. Структуру вчений аналізує під кутом зору *спеціалізації органів* і використовує економічний термін *"створення капіталу"*, пояснюючи властиве для фізичного організму нагромадження запасів і енергії [9, с. 113]. На його думку, соціальне *зростання* проходить послідовно через такі стадії: 1) індивід; 2) сім'я; 3) рід; 4) плем'я; 5) народ; 6) раса; 7) людство, які мають певну відповідність у морфології Геккеля у тварин. Суспільство має на одну інтеграційну величину більше, зростає також "міжклітинна субстанція" в суспільстві. П. фон Лілієнфельд поділ суспільства ґрунтує на трьох найзагальніших функціях, діючих у організмі сил: фізіологічній (живленні), морфологічній та тектологічній, яким у суспільстві відповідають три сфери: економіка, право, політика. Прогрес у *економічній сфері* є зростанням власності разом з поширенням свободи; у *правовій* – чітке визначення й забезпечення прав індивіда та суспільства; у *політичній* – єдність дій разом із розширенням політичної свободи.

А. Шеффле під структурою розуміє індивіда – елемент соціального організму та сім'ї і соціальні союзи, що складаються з індивідів на основі ідеї. З одного боку, соціальні союзи – це масові об'єднання, а з другого – це п'ять основних матерій, що розрізняються за функціями: 1) осілість (соціальне життя у просторі); 2) захист (відповідає панцирам у тварин); 3) "господарство – вся розподільча і регулююча економія, що відповідає живленню тканин (але не головному обміну речовин, що здійснюється через травлення та кровообіг)"; 4) технічні установи (військо і поліція) та економічні (виробництво і торгівля); 5) розумова діяльність. Вчений наводить такі стадії зростання: 1) народність; 2) феодалне суспільство; 3) община; 4) територіальна держава; 5) національна держава [9, с. 124 – 125].

Отже, використовуючи кількісно-механічну схему еволюції, Г. Спенсер частково окреслив постанову *проблеми складності структурної будови суспільства, співвідношення соціальної диференціації та інтеграційних процесів у рамках функціонального методу*; П. фон Лілієнфельд зробив спробу пояснення не тільки суспільства через явища фізичної природи, але і фізичне життя за допомогою суспільства; через аналіз змісту та стадій розвитку цивілізації А. Шеффле заклав основи розуміння приватноправових форм сучасного договору та конкуренції – понять, таких важливих для неонституціоналізму. В методології біологічних соціальних систем ХІХ ст. простежуються спроби *створити концепцію структури і функціональних зв'язків соціуму як цілісності*, що містить також економічну складову. Поеднання концептуального підходу до суспільства як до цілісного організму з еволюційними підходами створило умови для поширення структуралізму в економічних науках і використання методології структурного функціоналізму в дослідженнях сучасних інституціоналістів.

Література: 1. Гайдай Т. Неонституціоналізм и его аналитико-исследовательский потенциал // Экономика Украины. – 2003. – №9. 2. Йохна Н. А. Основные институциональные концепции: сущность, особенности и классификации // Научные труды ДНТУ. Серия: Экономическая. Вып. 55. – Донецк, 2003. 3. Липов В. В. Мотивация институциональных змін у трансформаційній економіці: Монографія. – Харків: Вид. НфаУ, 2004. – 184 с. 4. Маслов А. О. Институціоналізм // В кн.: Історія економічних вчень: Підручник: У 2-х ч. Ч. 2 / За ред. В. Д. Базилевича. – 2-ге вид., випр. – К.: Знання, 2005. – С. 415 – 567. 5. Ткач А. А. Институціональна економіка. Нова институціональна економічна теорія. Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2007. – 304 с. 6. Нуреев Р. М. Введение. Эволюция институциональной теории // В кн.: Постсоветский институционализм: Монография / Под ред. Р. М. Нуреева, В. В. Дементьева. – Донецк: Каштан, 2005. – 464 с. 7. Квашницкий В. Истоки эволюционной экономики // В кн.: Истоки: из опыта экономики как структуры и процесса / Под ред. Я. И. Кузьминова. – М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2006. – 536 с. 8. Ущиповський Ю. В. Класифікуючі соціологічні системи ХІХ століття і виникнення институціоналізму // Наукові праці ДНТУ. Серія: Економічна. Вип. 31 – 7 (117). – Донецьк, ДонН ТУ, 2007. – С. 197 – 202. 9. История социологии в Западной Европе и США. Учебник для вузов / Отв. ред. акад. РАН Г. В. Осипов. – М.: Изд. "НОРМА" (Издательская группа "НОРМА-ИНФРА-М"), 2001. – 576 с. 10. Барг П. Философия истории как социология: Пер. с нем. М. С. Моделя – СПб., 1902. – 348 с.

Філатов В. М.

УДК 614. 2

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНІ ПЕРЕБУДОВИ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У постіндустріальному суспільстві людський капітал є вирішальним чинником економічного розвитку країни. Фундаментом людського капіталу виступає здоров'я людини. Рівень суспільного здоров'я залежить від багатьох факторів, серед яких важливе місце займає функціонування сфери охорони здоров'я. Можна констатувати, що сучасний стан системи охорони здоров'я в Україні не відповідає потребам пацієнтів, а значить і суспільства в цілому. Механізм значної частини взаємозв'язків між окремими суб'єктами сфери охорони здоров'я не відповідає дії економічних законів, на

© Філатов В. М., 2007

підставі яких розвивається більша частина економіки України. Незадоволеність роботою сфери охорони здоров'я вказують не тільки пацієнти, але і практичні працівники, і керівники галузі. Причинами такої ситуації є низький рівень оплати праці й недофінансування галузі в цілому, що не дозволяє розвивати належним чином матеріально-технічну базу і вдосконалювати організацію та методи лікування. Саме тому проблеми підвищення ефективності функціонування сфери охорони здоров'я знаходять своє відображення в роботах вчених пострадянських країн [1 – 4]. Проблеми інституціональної перебудови сфери охорони здоров'я заради підвищення ефективності її роботи є актуальними і для економічно розвинутих країн [5].

Як показує досвід, подолати існуючу кризу шляхом локальної зміни окремих параметрів системи охорони здоров'я (збільшення об'ємів фінансування, вдосконалення менеджменту та ін.) не уявляється можливим. Саме тому необхідно створити нову, ефективну інституціональну структуру, робота якої відповідає б потребам постіндустріального суспільства.

Нова структура системи охорони здоров'я повинна увібрати в себе кращі риси діючої системи, але ґрунтуватися на принципах ринкової конкурентної економіки. Як відомо, профілактика дешевше, ніж медична допомога, а управління хворобою менш витратне, ніж лікування загострень. Тому профілактику в частині загальнонаціональних програм необхідно залишити в державному веденні. Під цим мається на увазі централізоване фінансування з держбюджету та централізоване управління. Профілактичні дії на рівні окремого пацієнта з його конкретними проблемами повинні стати предметом турботи як самого пацієнта, так і лікаря першої інстанції (дільничного). В рамках нової стратегії розвитку галузі охорони здоров'я необхідно створити такі умови, в яких окремі суб'єкти специфічних відносин із збереження і відновлення здоров'я, керуючись власними, перш за все економічними інтересами, працюватимуть на благо всього суспільства, підвищуючи рівень суспільного здоров'я. У всіх суб'єктах багатоманітних відносин, що мають місце у сфері охорони здоров'я, повинна бути єдина ціннісна орієнтація – здоров'я пацієнтів. Принципово важливим моментом є впровадження в систему відносин із збереження і відновлення здоров'я механізму особистої відповідальності за здоровий спосіб життя та дотримання лікарських рекомендацій. У діючій системі охорони здоров'я така відповідальність відсутня. Тому необхідно розробити і на рівні законодавчих актів упровадити економічно вигідний для пацієнтів механізм із збереження та відновлення здоров'я.

Нова система охорони здоров'я повинна бути побудована на принципах страхової медицини. Страхування має носити обов'язковий і загальний характер. Система соціального страхування повинна бути побудована так, щоб примусити конкурувати за кінцевий результат (здоров'я пацієнтів) усіх учасників відносин із відновлення здоров'я. Саме конкуренція через дію закону вартості дозволяє в багатьох галузях різних країн досягати найефективніших результатів.

Виділимо окремі сегменти конкурентних відносин. Перший сегмент – це конкуренція серед постачальників медичних послуг. Вона повинна починатися з первинної ланки – дільничного або сімейного лікаря. На думку автора, більш прийнятна назва "лікар першої інстанції". Таке формулювання адекватно відображає суть явища (перший лікар, до якого звертається пацієнт) і не пов'язано з регіональними або іншими ознаками. Пацієнт може звертатися до будь-якого лікаря, що має право займатися такого роду діяльністю. Як показує досвід інших країн, звернення до лікарів первинної інстанції відбувається в масштабах округу мешканця, проте можливі і звернення до лікарів інших регіонів. Слід зазначити, що для впровадження принципів конкуренції серед постачальників медичних послуг не обов'язково необхідна наявність споживацького вибору. Іноді буває достатньо публічного обнародування результатів діяльності окремих суб'єктів (лікаря, поліклініки, лікарні). Лікарі первинної інстанції при необхідності направлятимуть пацієнтів для подальшого лікування в лікарні. Лікарі повинні мати право вибору, а це означає, що лікарні вступають у конкурентну боротьбу за пацієнтів. Це другий сегмент конкурентних відносин у сфері охорони здоров'я. Упровадження конкуренції змінить модель поведінки лікарень. Вони почнуть обнародувати дані про результати лікування, що дасть можливість лікарям первинної інстанції робити оптимальний вибір постачальника і видів лікування. Такий підхід, що вимагає від лікарень досягнення найвищих результатів, примусить їх спеціалізуватися на одному або декількох медичних станах. Лікарні наростять потужності в лікуванні тих видів захворювань, де вони мають пріоритети відносно конкурентів. У результаті можуть відбуватися закриття деяких неконкурентоспроможних лікарень. Таким чином, суспільство зможе більш ефективно використовувати фінанси, виділені на функціонування сфери охорони здоров'я, уникаючи дублювання витрат і нарощування надмірних потужностей. Особливо слід відзначити, що фундамент такої системи вже існує в діючій системі охорони здоров'я, в якій функціонують великі спеціалізовані медичні центри. Невеликі сільські та районні лікарні перестануть бути повністю автономними і почнуть тісно співпрацювати зі спеціалізованими регіональними центрами. Останні, у свою чергу, з потреби зможуть значно поширити територіальну сферу свого впливу. Боротьба за пацієнта, орієнтація на кінцевий результат – здоров'я хворого – і підвищить вимоги до якості лікарських препаратів, що використовуються при лікуванні. А це означає, що їх виробники будуть брати на себе частку відповідальності за результати лікувальної діяльності.

Третім сегментом конкурентних відносин є відносини між страховими організаціями. На першому етапі реформ необхідно створити єдину недержавну страхову організацію. Отже, слід відокремити постачання медичних послуг від їх фінансування. В подальшому у сфері обов'язкового соціального медичного страхування буде створено декілька страхових організацій. Окрім цього, з'являться страхові організації, які будуть функціонувати у сфері приватного страхування. Конкурентне середовище спонукає страховиків переглянути свої стратегії. Їх орієнтація буде спрямована на досягнення найбільшої цінності для пацієнтів. Саме тому вони будуть прискіпливо контролювати процес лікування з фінансової точки зору, орієнтуючись на максимізацію корисності для пацієнта в перерахунку на одиницю витраченої гривні.

Упровадження конкурентного середовища на всіх етапах процесу відновлення здоров'я пацієнта значно підвищить ефективність надання медичної допомоги. Конкурентна система через дію економічних законів призведе до відбору найбільш ефективних методів лікування та найефективніших постачальників медичних послуг. Прогрес у сфері лікування перестане залежати лише від результатів дій якихось окремих лідерів, він стане постійним явищем. Споживачі медичних послуг отримають максимальні результати на кожну витрачену гривню, що дозволить у цілому підняти рівень суспільного здоров'я в Україні.

Література: 1. Голухов Г. И. Управление медико-производственным комплексом: организационно-экономический аспект / Г. И. Голухов, Б. А. Райзберг, Ю. В. Акимов, Ю. В. Шиленко. – М.: Изд. фонд "Клиника 21 века", 2003. – 332 с. 2. Акопян А. С. Экономические проблемы здравоохранения / А. С. Акопян, Б. А. Райзберг, Ю. В. Шиленко. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 192 с. 3. Каминская Т. М. Об особенностях менеджмента в медицинских организациях / Т. М. Каминская, В. А. Громов // Экономика развития. – 2007. – №3(43). – С. 41 – 43. 4. Дробышев А. А. Основы общей экономической теории с экономикой здравоохранения / А. А. Дробышев, Ф. Д. Момот, В. Н. Артемьев. – М.: АНМИ, 2002. – 428 с. 5. Портер М. Переосмысление системы здравоохранения / М. Портер, Э. О. Айсберг. – К.: Изд. Алексея Капусты, 2007. – 620 с.

Черкашина Т. С.

УДК 628.31

РОЛЬ УПРАВЛІНСЬКОГО ПЕРСОНАЛУ В УПРАВЛІННІ ІННОВАЦІЯМИ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Світовий досвід показує, що ефективний і стійкий розвиток підприємств значною мірою досягається шляхом упровадження інновацій. В умовах транзитивної економіки України інноваційний шлях розвитку підприємств не має альтернатив. Даній проблематиці присвячені праці таких вчених, як П. Микитюк, Л. Белоусова, В. Жуков Проте питання визначення ролі управлінського персоналу в прискоренні інноваційних перетворень підприємств машинобудівної галузі висвітлені недостатньо.

Метою даного дослідження є розкриття впливу управлінського персоналу на управління інноваціями підприємств машинобудування.

Інноваційні перетворення на підприємстві нерозривно пов'язані з ефективним проведенням організаційних змін. Виняткову роль у даному процесі відіграє управлінський персонал (менеджери середньої ланки). Це вичерпно дослідив у роботі [1] К. Нгуен Ху. На думку даного автора, менеджери середньої ланки швидко створюють у колективі формальні зв'язки, добре відчують настрій співробітників під час організаційних перетворень, та зрештою, саме їм, зазвичай, вдається підтримувати рівновагу між спадкоємністю і реформаціями на підприємстві.

Особливостями впливу управлінського персоналу на управління інноваціями машинобудівного підприємства є те, що, з одного боку, його представники самі надають раціональні пропозиції, а з іншого – керують інноваційними розробками підлеглих. Так, автомобільна компанія Toyota впроваджувала в життя пропозиції персоналу щодо поліпшення соціально-економічних показників діяльності, що дало їй можливість стати найбільш успішною автомобільною компанією [2, с. 27].

Важливим аспектом прискорення інноваційних процесів підприємств машинобудівної галузі має стати орієнтація підприємств на внутрішньофірмове антрепренерство управлінців. Дане визначення ми розуміємо як підприємництво (підприємливість) управлінського персоналу, тобто дієвість, здатність краще за інших адаптуватися до змін зовнішнього середовища, пошук нових можливостей самореалізації, готовність йти на ризик. Отже, сучасне машинобудівне підприємство має розглядатися як співтовариство підприємців.

Жоден індивид не має знань і компетентності, які були б достатніми для оперативної розробки та впровадження нестандартних рішень у реалізації інноваційної політики підприємства. Акумуляція знань у мікросередовищі не відбувається автоматично, цим процесом слід керувати. Тому співробітники управлінської ланки мають працювати над формуванням "творчих груп" (команд) працівників. Завдання менеджменту підприємства полягає не стільки в придбанні знань, скільки в їх збереженні, розподілі, перетворенні на зручну для внутрішнього користування форму. Роль управлінського персоналу полягає в забезпеченні постійного "кругообігу" знань, а головне завдання – в сприянні розвитку в підлеглих здібностей до самонавчання. Стає зрозумілим, що на зміну управлінським ієрархіям, жорстким схемам і графікам поступово приходять плідна командна праця, що дозволяє всім працівникам оперативно обмінюватися інформацією, підтримувати один одного, самовдосконалюватися.

Робота в команді, обмін думками поступово сприятиме нормалізації психологічного клімату на підприємстві, встановленню відповідних норм і правил поведінки, визначенню системи цінностей, які є базовими ознаками формування ефективної організаційної культури.

© Черкашина Т. С., 2007

Автори В. Бех та А. Ляшенко зазначають, що управлінський персонал свідомо і планомірно впливає на роботу організації, тобто має сенс говорити, що персонал зазнає, з одного боку, організаційного впливу від управлінського складу, а з іншого – самоорганізаційного, який складається при самоорганізації персоналу [3, с. 300]. Специфіка управлінського (організаційного) впливу полягає в тому, що в його основі лежать певні норми, яких має строго дотримуватися менеджер. Щоб створити ефективну організаційну культуру, управлінському персоналу необхідно враховувати загальнолюдську філософію співробітництва та кооперування.

Для вирішення комплексу вищезазначених завдань необхідна тісна співпраця виробництва з наукою. Низький рівень інноваційної активності підприємств машинобудівної галузі свідчить про вичерпання науково-технічного доробку, слабке поповнення підприємств інноваційними розробками. Гострота даного питання здебільшого постала через кризу вітчизняної прикладної науки. Найбільш вірогідними факторами технологічного укладу XXI ст. стануть нанотехнології, системи штучного інтелекту, мобільні інформаційні системи, тому головною функцією системи освіти має стати ґрунтовна підготовка управлінського персоналу, а не підвищення кваліфікації керівників окремих підприємств машинобудування [4, с. 245].

Підводячи підсумки вищевикладеному, можна зробити висновок, що вдосконалення процесів управління інноваціями за такими напрямками, як управління знаннями, посилення філософії антрепренерства персоналу, формування відповідної організаційної культури за умови активізації ролі управлінського персоналу в цих процесах надасть змогу прискорити трансформації економіки України. Враховуючи це, слід розробити методичне забезпечення щодо розвитку й ефективного використання управлінського персоналу машинобудівних підприємств.

Подальші дослідження будуть зосереджені, по-перше, на визначенні економіко-математичної залежності між рівнем розвитку управлінського персоналу і показниками економічної ефективності підприємств, а по-друге, на апробації отриманої моделі на фактичному матеріалі машинобудівних підприємств Харківського регіону.

Література: 1. Quy Nguyen Huy. In Praise of Middle Managers. – Harvard Business Review. 2001. – September №79 (8). – P. 160.
2. Стюарт-Котце Робин. Результативність: Секрети ефективного поведіння / Пер. с англ.; [Под науч. ред. В. П. Мушинского. – Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2007. – 288 с. 3. Бех В. П. Фірма в дискурсі організаційної ідеї: Монографія / В. П. Бех, А. В. Гашенко. – Суми: Університетська книга, 2006. – 376 с. 4. Ляшенко В. И. Наноэкономика, наноиндустрия, нанотехнологии: проблемы и перспективы развития и управления в славянских странах СНГ: Монография. – Мурманск-Донецк: Изд. Кольского НИЦ РАН, 2007. – 264 с.

УДК 330.837

Штепа Л. О.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУЦІЙ ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА В ПЕРІОД ПЕРЕХОДУ ДО РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

На сьогоднішній день проблема цілеспрямованого формування ринкової інституційної системи є надзвичайно актуальною для країн з транзитивною економікою та потребує глибокого теоретичного осмислення. Мова йде про обґрунтування можливості спрямування інституційних змін у задане русло й коригування напрямку розвитку суспільної системи. Західні економічні системи, які є безпосереднім об'єктом досліджень західних інституціоналістів, сформувались у результаті довгого еволюційного процесу і тому такі кардинальні інституційні зміни, які відбуваються з пострадянськими суспільствами, є недослідженою проблемою не тільки для неокласичної теорії, але й для інституційної також.

Щодо порад західних економістів стосовно методів ринкових реформ в Україні, то вони виявились мало ефективними. Думка про те, що в результаті проведення приватизації та лібералізації ринкові інституції виникнуть спонтанно і матимуть ефективні наслідки, в цілому виявилась хибною.

Не відкидається можливість того, що з часом, у результаті спонтанного еволюційного процесу та конкуренції інституцій, існування якої обґрунтовують представники інституційно-еволюційного напрямку, в Україні таки з'явиться економічна система, яка за своїми сутнісними характеристиками, на рівні як формальних, так і неформальних інституцій, буде ринковою.

Не так давно в лексикон економістів-теоретиків почало входити поняття запозичення (імпорту) інституцій. Синонімом даного терміна з певною натяжкою можна вважати поняття революційної інституційної зміни, яке зустрічається в економічній літературі частіше, але в основному як протиположна еволюційній зміні. Звертаючись до теми імпорту інституцій, доцільно виділити роботи Д. Норта [1; 2], нобелівського лауреата, який доклав багато зусиль до розробки теорії інституційної зміни і який, безумовно, є беззаперечним авторитетом у галузі досліджень внутрішніх механізмів інституційних змін та їх впливу

© Штепа Л. О., 2007

на функціонування економік упродовж часу, Ернана де Сото [3], який у роботі "Інший шлях" розглянув важливість неформальних обмежень на прикладі економіки Перу та звернув увагу на важливість виміру ефективності імпорту інституцій та А. Олейніка [4; 5], який систематизував здобутки економістів-теоретиків у сфері аналізу як еволюційних, так і революційних змін, імпорту інституцій зокрема.

Цікаві напрацювання у сфері аналізу імпорту інституцій представлені в колективній роботі дослідників Інституту економіки перехідного періоду (Росія) "Імпортовані інституції в країнах з перехідною економікою: ефективність і витрати" [6]. Робота присвячена оцінці значення різних інституцій, що імпортуються країнами з перехідною економікою для виходу на траєкторію стабільного зростання. Основна увага присвячується аналізу ефективності вже імпортованих інституцій.

У цілому імпорт інституцій, а також свідоме проектування нових інституцій, незважаючи на безумовну актуальність проблематики, ще остаточно не устоявся в системі понять інституційної економічної теорії. Проте він заслуговує більш пильної уваги. Імпорт інституцій є об'єктивним процесом, який супроводжує формування інституційної основи ринкової економіки. При написанні законопроектів експерти опираються на досвід розвинутих ринкових країн і використовують певні елементи їхніх нормативно-правових систем. Однак інституційні запозичення проводяться часто без попереднього системного аналізу вигод і витрат їх введення, без виділення та усунення стримуючих чинників, без політики зниження протидії імпортуванню, без заходів щодо прискорення адаптації неформальних інституцій до формальних, що вводяться.

Імпорт інституцій і, особливо, оцінка його ефективності мають важливе теоретичне й прикладне значення. Теоретичне значення пов'язане, передусім, з недостатнім висвітленням питань, пов'язаних з імпортом інституцій, в економічній літературі. У економічних дослідженнях у цьому напрямі в даний момент існує досить сильний "перекіс" у бік аналізу еволюційних змін, що викликано як об'єктивними, так і суб'єктивними причинами. Однією з причин є той факт, що нова економічна історія традиційно досліджує еволюцію інституцій західноєвропейської капіталістичної системи, що є, по суті, зразком для наслідування всіх перехідних економік.

На сучасному етапі розвитку теорії спостерігається також недостатня формалізованість результатів досліджень у даній області, неможливість точного кількісного аналізу, що в цілому можна віднести практично до всіх питань, що порушуються неінституційною теорією, через розмитість базисних понять — категорії інституцій і трансакційних витрат.

Еволюційні зміни, які домінують в історичній ретроспективі, забезпечують органічне взаємне налаштування формальних і неформальних інституцій у ході їх поступової зміни. Для індивіда це виражається в поступовій зміні окремих складових його ідеологічних установок, зміні системи переконань та моделей взаємодії, які можуть існувати декілька поколінь, і тому практично не помітні для індивідів, майже не впливають на їх переваги.

Проте еволюція не забезпечує внаслідок ряду причин – залежності від попередньої траєкторії розвитку, постійного відтворювання знань, спрямованого на максимізацію можливого вирашу саме в існуючій інституційній матриці, — радикальної зміни інституцій, необхідної для виходу суспільства з стану стагнації, економічного занепаду, не може значно за короткий відрізок часу знизити трансакційні витрати в економіці. Всього лиш один раз вибраний напрямок розвитку — чи в результаті збігу обставин, чи випадково, чи планомірно — практично безальтернативно приводить суспільство або до процвітання або до занепаду з точки зору економічної ефективності. Еволюція не заперечує якісних трансформацій, але говорить про їх обов'язкову історичну обумовленість. Проте результати реформ в окремих країнах свідчать про можливість корекції траєкторії інституційного розвитку. Це можливе на основі цілеспрямованого застосування запозичення інституцій, при досягненні національної згоди з приводу подальшого розвитку держави. Причому така ситуація стала можливою лише в останні десятиріччя, і пов'язано це з наступними причинами: глобалізація, послаблення традицій.

Імпорт інституцій означає розрив зв'язків між неформальними та формальними, а також появу нових інституцій. Так, неформальні інституції, що підтримують і живлять певну формальну інституцію внаслідок здійснення імпорту формальної інституції, частково розриваються, інші — неформалізовані інституції — можуть формалізуватись.

По-перше, при імпортуванні формальних інституцій майже завжди відбувається розрив зв'язків у суспільстві (що виражаються в неформальних інституціях), частина їх може атрофуватися, інша частина виявиться необхідною для підтримки нової інституції разом з іншими, раніше неформалізованими правилами. Вплив неформальних інституцій, що раніше підтримували декілька формальних інституцій унаслідок "видалення" однієї з них, на життя індивідів слабшає, проте зберігається. Чим більше зв'язків розірвано, тим "болісніше" імпортування, чим більше "корисних" неформальних правил виникає та формалізується при запозиченні, тим ефективніший імпорт інституцій.

Запропонований методологічний підхід до інституційного проектування дозволяє запропонувати варіант раціональної реконструкції процесу свідомого формування соціально-економічних інституцій, який є надзвичайно актуальним в умовах побудови ринкової економіки. В цілому ця тема потребує подальшого доопрацювання та поглиблення.

Література: 1. Норт Д. Институциональные изменения: рамки анализа // Вопросы экономики. – №3. – 1997. – С. 3 – 17. 2. Норт Дуглас. Институції, інституційна зміна та функціонування економіки: Пер. з англ. – К.: Основи, 2000. – 200 с. 3. Сото Э. Иной путь. Невидимая революция в третьем мире. – М.: Catallaxy, 1995. – 320 с. 4. Олейник А. Издержки и перспективы реформ в России: институциональный подход // Мировая экономика и международные отношения. – 1997. – №12. – С. 25 – 36. 5. Олейник А. Н. Сценарии институционального развития переходного общества // Мировая экономика и международные отношения. – 1996. – №12. – С. 44 – 56. 6. Импортированные институты в странах с переходной экономикой: эффективность и издержки. – М.: ИЭПП, 2003. – 236 с.

Секція 3

"Актуальні проблеми соціального розвитку транзитивних економік"

УДК 171.021.1(075.8)

Богун Л. А.

ПЕРЕДАЧА ЗНАНИЙ В МНОГОНАЦИОНАЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ И ЭТИЧЕСКОЕ ЛИДЕРСТВО

Чтобы знание, которое зависит от контекста, можно было передавать, сам процесс передачи знаний должен быть открытым, в то время как большая часть аккумулированной базы данных является скрытой [1]. Дополнительные проблемы с передачей знаний возникают в многонациональных организациях. В соответствии со статьей [2], исключительно сильные и негибкие культурные ценности и нормы группы, препятствующие, например, персональным действиям в ситуациях, требующих гибкости, могут вести к краху культурной адаптации. Для устранения указанного недостатка культурное обучение должно включать использование физических, эмоциональных, сенсорных и когнитивных процессов. Авторы замечают, что в многонациональной команде трудности также могут быть связаны с установлением таких общих целей, ролей и правил, как размещение дефицитных ресурсов, основанное скорее на необходимости, чем на достижениях. Для решения указанных проблем эффективное общение и передача знаний могут играть решающую роль. Поэтому целью настоящей работы является анализ возможных путей улучшения передачи знаний и разработка предложений по эффективному этическому лидерству.

Допущение, что менеджеры с большим опытом путешествий приспособлены к культурным различиям, в некоторых культурах должно быть исследовано, "когда моря штурмуют" [2, С. 112]. Однако проблема может состоять в приспособлении к индивидуальным различиям в когнитивных, мотивационных и поведенческих способностях в экстремальных условиях. В этом случае обучение этике может быть особенно полезным и важным, так как менеджеры принимают более этические решения, когда размах последствий большой [3]. Бродберик в своем интервью [4] предлагает, что студенты должны распознавать этические проблемы, развивать чувство морального обязательства, и для этого обучающимся надо видеть этические последствия своих решений. Студенты должны осознавать, что существуют различные точки зрения на этику, и они должны знать эти различные ценности, убеждения и подходы от лидеров в бизнесе, религии, политике, философии, медицине и т. д. Однако обучающие курсы по этике могут быть не слишком полезными для укрепления этических воззрений, так как в соответствии с [5], они — лишь лаборатории для студентов, в которых обсуждаются ценности и конфликты, и поэтому они обучают "мягким" навыкам.

Чтобы преодолеть этический конфликт и убедить других принять моральную точку зрения на ситуацию, жизненно необходимо этическое лидерство. Этическое лидерство может вести к продвижению права, корректировке неверного утверждения, защите прав [6]. Причиной неэффективного лидерства может являться стресс, связанный с лидерством. Авторы [7] аргументируют, что стресс может возникать при выполнении лидерской роли, которая не связана с формальной организационной властью. Источником стресса может быть мыслительное лидерство посредством декларирования инновации. Действительно, научные работники рассматривают "хорошее" исследование как новую, оригинальную работу [8]. В ситуациях, воспринимаемых как неуправляемые, наблюдение или критика социальных акторов, или невозможность выполнить свою собственную работу из-за зависимости от других ведет к постоянному стрессу, который авторы [7] назвали хронический стресс власти с эпизодами резкого стресса от внезапных и неожиданных кризисов. Такие ситуации требуют напряжения энергии, чтобы контролировать мысль, чувство или действие. Это увеличивает вероятность ощущения хронического стресса власти, связанного с физической реакцией. Беспрепятственное или несбалансированное поведение лидеров ведет со временем к разрушению, называемому "сгоранием", "изнурением" или другими болезнями. Конечно, лидер, ощущающий хронический стресс, будет испытывать лимит нервного функционирования и обучения, что отражается на трудности поддерживать умственные, эмоциональные, поведенческие процессы и процессы восприятия. В целом это менее эффективное и продолжительное лидерство возникает из таких последствий хронического стресса, как предел потенциала будущего изучения.

Поскольку следуя мнению автора статьи [9], для менеджеров очень важно развивать доверительные взаимоотношения с сотрудниками с начала их взаимоотношений, в настоящей работе для успешного этического лидерства предлагается оценивать возможность установления довери-

тельних взаимоотношений. Механізмами оцінки ступені установлення довірливих взаимоотношень можуть являтися відкриті дискусії з взаємних з працівниками зобов'язань, пояснення рішень, оказує вплив на працівників. З іншої сторони, менеджери повинні демонструвати турботливе ставлення по відношенню до співробітників. Хоча деякі автори аргументують, що при етичному організаційному кліматі довірливі відносини можуть бути побудовані на психологічних контрактах відносин [9], в нинішній роботі пропонується безконтрактне етичне лідерство.

По пропозиції нинішньої роботи більш ефективною є етичне лідерство, засноване на первісному відборі співробітників, з якими можна будувати довірливі відносини. Оскільки деякі дослідники висувають припущення, що сприймаєме порушення довірливих відносин може бути запобіжено шляхом відкритої дискусії, розвитку лояльності до організації, на основі проведеного аналізу зарубіжних джерел можна також передбачити, що більш ефективною шляхом покращення передачі знань є відкрита дискусія з працівниками, яким можна довіряти. В якості напрямків подальших досліджень можна відзначити аналіз інших джерел стресу, розробку показників довіри, етапи передачі знань, що характеризуються виключальною складністю, національні особливості етичного лідерства.

Література: 1. Brannen M. Y. When Mickey loses face: recontextualization, semantic fit, and the semiotics of foreignness // *Academy of Management Review*. – 2004. – Vol. 29. – P. 593 – 616. 2. Earley P. C. The elusive cultural chameleon: Cultural intelligence as a new approach to intercultural training for the global manager / P. C. Earley, R. S. Peterson // *Academy of Management Learning and Education*. – 2004. – Vol. 3. – P. 87 – 91. 3. Flannery B. L. Environmental ethical decision making in the U. S. metal-finishing industry / B. L. Flannery, D. R. May // *Academy of Management Journal*. – 2000. – Vol. 43. – P. 642 – 662. 4. Henle Cristine A. . Bad apples or bad barrels? A former CEO discusses the interplay of person and situation with implications for business education (inter-view) // *Academy of Management Learning and Education*. – 2006. – Vol. 5. – P. 346 – 355. 5. Samuelson J. The new rigor: Beyond the right answer // *Academy of Management Learning and Education*. – 2006. – Vol. 5. – P. 356 – 365. 6. Litzky B. E. The good, the bad, and the misguided: How managers inadvertently encourage deviant behaviors B. E. Litzky, K. A. Eddleston, D. L. Kidder // *Academy of Management Perspectives*. – 2006. – Vol. 20. – P. 91 – 103. 7. Boyatzis R. E. Developing sustainable leaders through coaching and compassion / R. E. Boyatzis, M. L. Smith, N. Blaize // *Academy of Management Learning and Education*. – 2006. – Vol. 5. – P. 8 – 24. 8. Van Fleet D. D. Increasing the value of teaching in the academic marketplace: The creation of a peer-review infrastructure for teaching / D. D. Van Fleet, T. O. Peterson // *Academy of Management Learning and Education*. – 2005. – Vol. 4. – P. 506 – 514. 9. Moberg D. J. Best intentions, worst results: Grounding ethics students in the realities of organizational context // *Academy of Management Learning and Education*. – 2006. – Vol. 5. – P. 307 – 316.

Бутко О. В.

УДК 37.015.6

ЗНАННЯ ЯК НАЙВАЖЛИВІШИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РЕСУРС СУЧАСНОСТІ

XXI століття ставить перед людиною, а отже і перед освітою небачені раніше вимоги, але водночас створює для освіти нові можливості. А пояснюється це вступом людства на злам тисячоліть у новітній тип цивілізації, яка позначена тенденцією до глобалізації суспільного розвитку. Людство швидкими темпами переходить від індустріальних до інформаційно-наукових технологій, що на відміну від індустріального виробництва, значною мірою базується не на матеріальній, а на інтелектуальній власності. Знання, освіта стають невід'ємними характеристиками інформаційного суспільства.

У дослідженнях стану та перспектив розвитку інформаційного суспільства велике значення надається знанням як фундаменту інформаційної індустрії.

Провідні вітчизняні економісти в останні роки приділяють значну увагу змісту і структурі інтелектуального потенціалу суспільства, зокрема ролі людського інтелектуального потенціалу, особливостям переходу до економіки знань. Сучасну економічну ситуацію в Україні у цьому ракурсі всебічно аналізують О. Стефанішин, В. Прошак, С. Вовканич, А. Чухно, В. Геєць, Л. Мусіна та інші дослідники. Існує ряд досліджень, спеціально присвячених проблемам людського капіталу та необхідним змінам у системі соціально-трудових відносин, серед яких слід назвати роботи Д. Богині, О. Гріш-нової, І. Курило, О. Бородіної, І. Каленюк та ін.

Попри активну розробку системи поглядів, виражених у концепції "людського капіталу", у них немає комплексного вивчення змісту і ролі знань як найважливішого ресурсу інформаційного суспільства, не розглянуті перетворення ринку освітніх послуг.

© Бутко О. В., 2007

Метою даного дослідження є аналіз особливостей виробництва знань як економічного ресурсу, обґрунтування ролі знань у формуванні інформаційного суспільства в Україні.

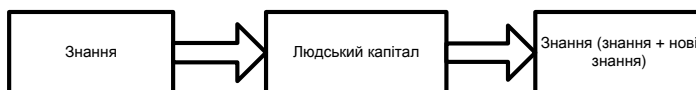
Нематеріальне виробництво як основа інформаційного суспільства набуло актуальності на сучасному етапі становлення економіки знань. Знання стають основою нової економіки, кардинально підвищують роль людського капіталу — носія знань. Крім того змінюються методи оцінки корпорацій, тому що на відміну від капіталу індустріального суспільства, де вартість організації складається з вартості будинків, устаткування, товарів, — капітал інформаційного суспільства в основному нематеріальний.

Сьогодні інформація і знання, як безпосередня виробнича сила, стають найважливішим фактором розвитку сучасної економіки. Галузі виробництва знань та інформаційних продуктів, які традиційно відносились до "четвертого" чи "п'ятого" секторів економіки, нині переходять на перший план, що "забезпечують господарство найважливішим ресурсом виробництва" [1, С. 264].

Виробництво нового обсягу знань навчальними закладами, передача їх учням підвищує рівень розвитку людського капіталу, що проявляється у якісно новій робочій силі з високим рівнем кваліфікації.

У цьому контексті важливо провести розмежування між поняттями "знання" та "людський капітал". Знання можна уявити як "неживий людський капітал", для трансформування якого в "живий" людський капітал необхідні певні затрати зусиль на перетворення цих уявлень у практичні трудові та життєві навички людей. Образно кажучи, знання — це підручник, за яким "проходять підготовку" людські ресурси для того, щоб перетворитися на людський капітал. Сама ця підготовка вимагає певних затрат ресурсів. Знання без конкретного їх застосування в повсякденному житті є "мертвими". Набути нових знань і не застосовувати їх на практиці — це все одно, що зорати поле і при цьому його не засіяти [2, С. 50].

Особливості виробництва знань можна відобразити схемою, що замінює відому формулу, актуальну для індустріального суспільства і відображає форму обігу знань як нового капіталу:

Знання є самозростаючою цінністю, їх самозростання відбувається за рахунок їх обробки і переробки людськими ресурсами.

У цьому процесі людський капітал відіграє роль посередника, у якому розміщуються знання і після використання та (або) переробки створюється новий обсяг знань (тобто відбувається їх якісно-кількісне нагромадження), або збільшується кількість людей, що володіють цими знаннями (кількісне нагромадження), або одні знання заміщуються іншими, більш сучасними (якісне нагромадження). Найчастіше зазначені процеси відбуваються одночасно.

Засвоєння знань людиною, що приводить до розширення людського капіталу, здійснюється в системі освіти. Говорячи про освіту в інформаційній економіці, мають на увазі виробництво особливого виду знань, що не є ні науково спеціалізованим, ні повсякденно-життєвим.

Знання, що транслює учитель і відтворює учень, не є певною мірою науковим, оскільки вимагають деякого "спрощення", певної редукації та адаптації до пізнавальних можливостей різних категорій учнів. У той же час воно містить риси доступного знання й, що особливо важливо, мови, за допомогою якої знання транслюються. Учитель інформаційного суспільства — це не тільки знавець предмета, але й активний, професійний користувач Інтернету. Залишаючись педагогом і психологом, він одночасно є також видавцем комп'ютерних навчальних посібників, що адаптуються в процесі використання до рівня підготовки та індивідуальних особливостей учня. Для розробки таких посібників і ефективного їх використання учитель повинен бути фахівцем з розробки та експертом систем мультимедіа. Тому однією з найважливіших форм обігу знань є:

Знання є унікальним економічним ресурсом, що збільшується в процесі його використання. Продаючи освітню послугу, сутність якої проявляється у передачі знань учням і студентам, навчальний заклад має можливість необмежену кількість разів робити цей акт купівлі-продажу з певним обсягом знань. Обмеження обумовлюються лише кількістю потенційних споживачів, але не в самому обсязі знань. Тому продукт діяльності навчального закладу потенційно безмежний.

Україна повільно, але, впевнено крокує в постіндустріальну глобальну економіку, що потребує накопичення нових знань, нарощування людського капіталу, трансформації освіти. В інформаційному суспільстві сфера знань — це вісь, навколо якої, організовуються нові технології, економічне зростання, соціальна стратифікація. Рушійною силою постіндустріального прориву має виступити "новий середній клас", при цьому ефективне функціонування економіки в умовах, коли людина стає основним носієм властивостей, необхідних для підвищення продуктивності праці, вирішальною мірою залежить від інноваційної активності власників інтелектуального капіталу — педагогічних та науково-педагогічних працівників, від того наскільки вони зацікавлені (матеріально і морально) у досягненні високих кінцевих результатів.

Саме тому, що людство реально усвідомило та відчувало дію закону обмеженості матеріальних ресурсів, який спонукає людину використовувати наявні ресурси з максимальною віддачею для задоволення постійно зростаючих потреб, роль знань постійно зростає. У цьому напрямку необхід-

ність розвитку державного підходу до формування системи якісного оновлення знань має, без перебільшення, найважливіше значення для забезпечення економічного зростання в Україні. Особливої уваги цей процес набуває тепер, коли сукупний людський капітал країни вимагає професійної підготовки та нових життєвих орієнтирів.

Література: 1. Drucker P. F. The Age of Discontinuity. Guidelines to Our Changing Society. – London: New Brunswick (US) 1994. – 368 p. 2. Бородіна О. Людський капітал як основне джерело економічного зростання // Економіка України. – 2003. – №7. – С. 48 – 53.

Віскова М. В.

УДК 658:331.101.3

РОЛЬ МОТИВАЦІЙНОГО ФАКТОРА В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА ЗА УМОВ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Управлінська діяльність включає велику кількість функцій, серед них спеціалісти виділяють чотири основні — це планування, організація діяльності, мотивація і контроль. Функція планування визначає мету організації і шляхи її досягнення. Функція організації діяльності передбачає формування певної структури, яка координуватиме процес вирішення різноманітних завдань для досягнення загальної мети, і визначення відповідальних. Контроль досить тісно пов'язаний з плануванням і виконує функцію зворотного зв'язку. Функція мотивації ж полягає в тому, щоб заохотити людей найбільш ефективно виконувати свою роботу відповідно до їх прав і обов'язків. Цю функцію виконує керівник, який повинен вміти визначати потреби своїх співробітників і створювати умови для задоволення цих потреб при доброму виконанні певної роботи.

Проблеми мотивації робочої сили протягом багатьох років є досить актуальними і хвилюють як науковців, так і керівників. В останні роки багато наукових праць присвячено дослідженню мотивації працівників. Мотивація і задоволення від праці мають важливе значення і дуже впливають на поведінку робітників, тому ці проблеми є постійно актуальними, але особливу актуальність вони набувають у перехідних процесах, коли ще не сформовано нові ефективні механізми управління кадрами організації при змінених зовнішніх умовах.

Мотивацію вчені називають гнучким фактором, тому що він є прихованим і не може бути вимірний прямими об'єктивними засобами. Немає результатів досліджень, які б забезпечили повну ясність зв'язку між факторами мотивації і відповідною поведінкою. Проте саме мотивація є цим прихованим двигуном, який штовхає людину-працівника вперед.

Мотивація і задоволеність працею розглядаються як дуже важливі якості людських ресурсів, які потрібно не тільки враховувати в контексті організаційної культури, але й вивчати для підвищення ефективності і якості виробництва.

У період ринкових перетворень потрібно дуже уважно слідкувати за формуванням ринкової свідомості людей (як керівників, так і робітників), тому що ментальний фактор суспільства формується не за кілька років, а за кілька десятиків років і від нього залежить успіх будь-яких економічних трансформацій [1, С.78].

Сучасні умови потребують глибокого переосмислення сутності праці. Як важлива загальнолюдська категорія, праця становить багатопланову і багатоаспектну категорію. З психологічної точки зору працю розглядають як процес свідомої діяльності, в якій вирішальне значення мають психологічні властивості людини, його поведінка по відношенню до мети, змісту, предмету, засобів і методів праці, а також до колег.

Соціальна сутність праці знаходить своє відображення у вирішенні питань соціального розвитку, який відбувається в результаті трудової діяльності. Важливий аспект, який також заслуговує на поважне місце і розкриває соціальну сутність праці, відображає ступінь її свободи. Протягом всієї історії розвитку суспільства було доведено, що рабська, підневільна праця не може бути ефективною. Також неефективною можна вважати працю в умовах адміністративного примушення, коли людина не має можливості обирати сферу і вид діяльності, робітник відчужений від засобів виробництва і змушений працювати через страх. Ступінь свободи також повинна обиратися самим працівником і бути обумовлена його характером, схильностями, готовністю до самостійної діяльності або лише до виконання отриманих вказівок, до творчої або рутинної праці.

На думку Є. Катувського [2, С. 100] пріоритети активності праці більшої частини населення базуються на змінах мотиваційної сфери людини, на формуванні стійких потреб досягнення високих економічних результатів.

© Віскова М. В., 2007

Але за дослідженнями Е. Колобова, В. Пирогова та Л. Волкова [3, С. 83] матеріальні стимули спонукають до праці тільки економічно-активних робітників, тобто тих, кого можна назвати раціональними споживачами, або іншими словами, тих робітників, які ментально адаптувалися до ринкових змін в економіці. Ці автори стверджують, що таких робітників приблизно половина. Це свідчить про дуже повільну адаптацію нашого населення до ринкової економіки. І на цьому фоні постають питання про вивчення структури персоналу підприємства, формування механізму мотивації персоналу промислового підприємства, який відповідно до даних дослідження про потреби і мотиви персоналу дозволить заохочувати їх до роботи особистісно-орієнтованими методами.

Попри роки ринкових перетворень і обізнаність менеджерів вищої ланки далеко не всі промислові підприємства мають в своєму складі структурний підрозділ, який займається менеджментом і мотивацією персоналу. Здебільшого це реформований відділ кадрів, або нова назва посади співробітників, які виконують свої звичайні обов'язки.

Відносини управління організацією праці досить складні і багатопланові, таким шляхом реформування відділу кадрів їх не вирішити. У процесі ринкової трансформації економічної сторони життя змінився і сам робітник. У нього виникають і ростуть не тільки нові матеріальні потреби і необхідність отримання соціальних гарантій, але й зростає необхідність реалізації свого трудового потенціалу. Одним із важливих завдань менеджменту є пошук шляхів, які дозволять розкрити трудовий потенціал більшості робітників підприємства (в ідеалі, звичайно, всіх). У цих умовах потрібно розширювати межі своїх уявлень і дій, спробувати досягнути "цілісної системної перебудови праці". Пошуки в цьому напрямі здійснюють вчені всього наукового світу.

Здебільшого сучасні шляхи впливу на персонал засновані на раціональному поєднанні економічних механізмів зі сталими в певному суспільстві традиціями й системою цінностей. Найбільш характерним прикладом можуть виступати японські методи управління персоналом, засновані на патерналістській системі.

Сьогодні відомі і широко використовуються принципово різні стратегії активізації, стимулювання персоналу до високопродуктивної праці:

Через оплату і винагороду за результати праці. У цьому випадку використовуються грошові і не грошові форми винагороди, як то розподіл різноманітних матеріальних благ.

Патерналістська позиція або "турбота про людину". Ця позиція приваблює багатьох керівників, які вважають, що обов'язок адміністрації – детально враховувати інтереси та потреби працівників, робити все можливе для задоволення їх потреб, а обов'язок робітників – добре працювати роблячи все, що їм наказують.

Стимулювання самою працею, яке визначається змістом і ступенем різноманітності, можливістю творчості, самореалізації і умовами праці з точки зору монотонності, важкості, небезпеки для здоров'я.

Зробити так, щоб робітник вважав себе господарем підприємства (партисипативні методи управління).

Таким чином, мотивації персоналу підприємства відводиться значне місце при формуванні нової стратегії підприємства у ринковій економіці. Саме фактор мотивації дозволить працювати з максимальним задоволенням для персоналу і ефективністю для підприємства. Використовуються принципово нові методи відбору персоналу з дослідженням первинної мотивації найманого робітника [4; С. 34] і разом з цим визначається спосіб заохочення чи стимулювання робітника в залежності від його потреб.

Література: 1. Соболев В. М. Формирование рыночной инфраструктуры в переходной экономике индустриального типа. Харьков: Бизнес-информ, 1999. – 304 с. 2. Катувский Е. Мотивация на рынке труда // Вопросы экономики, 1996. – №2. С. 97 – 102 3. Колобов Е. А. Как мотивировать персонал? Е. А. Колобов, В. И. Пирогов, Л. В. Волков // ЭКО. – 2007 – №6. С. 82 – 95. 4. Нефедов В. Ю. Природная мотивация: усилить или не дать снизиться? // Управление персоналом. – 2006 – №17. – С. 32 – 36.

УДК 339.92

Во Нам Тханг

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В РАМКАХ ТЕРРИТОРИЙ СО СПЕЦИАЛЬНЫМ РЕЖИМОМ ИНВЕСТИРОВАНИЯ

Неравномерное развитие отдельных национальных экономик в составе единого мирохозяйственного комплекса, так же, как и хозяйственных комплексов отдельных территорий в составе национальной экономики некоторых государств, является основой для культивации специального режима хозяйствования в заранее очерченных границах территории или предприятия, которые используют особый статус. При этом, специальный режим хозяйствования одинаково адаптивен к экономическим условиям, как в развитых странах, так и в странах с транзитивной экономикой. Объединяет все страны желание реанимировать или активизировать бизнес-процессы конкретной

© Во Нам Тханг, 2007

территории при помощи предоставления отдельным субъектам предпринимательской деятельности большей экономической свободы и значительных преференций.

На практике сложилось организационное подобие используемых в разных странах экономических, политических и правовых требований, нацеленных на формирование стимулов, льгот, преимуществ и условий деятельности, предлагаемых как иностранным, так и отечественным инвесторам [1]. Общепринятая методика организации специального режима хозяйствования отсутствует, так как каждое государство использует свой определенный набор экономических, юридических и административных мер и методов управления. Поэтому актуальным как в теоретическом, так и в прикладном отношении представляется обобщение научных исследований, которые в определенной мере могут стать базисом для формирования социально-экономического механизма социального партнерства в рамках территорий со специальным режимом инвестирования.

Наибольшей спецификой отличаются трудовые отношения в свободных экономических зонах (СЭЗ) стран с транзитивной экономикой. Здесь действует особый режим, регулирующий использование рабочей силы (в основном ограничение социальной защиты трудящихся, запрет деятельности профсоюзов в пределах зоны, приостановление действия трудового законодательства в части фиксирования минимальной заработной платы и максимальной продолжительности рабочего дня, освобождение предпринимателей от уплаты взносов в фонд социального страхования и т. п.). Это связано с тем, что основной задачей при создании СЭЗ государство ставит обеспечение таких экономических и организационных условий, которые позволяют выстоять в конкурентной борьбе за привлечение иностранного капитала. ТНК достаточно свободны в выборе региона приложения своих возможностей, а принимающие государства вынуждены конкурировать друг с другом за инвесторов, предлагая в качестве аргументов наиболее распространенные ресурсы. Таким ресурсом чаще всего и является рабочая сила. Данное противоречие присуще и Украине [2], поэтому если к этим ресурсам добавляется удобное географическое положение, близость рынков сбыта, особые финансовые льготы и т. д., то ТНК выбирают страны, обладающие набором таких факторов. Если же таких факторов нет или их недостаточно, то принимающая страна должна предоставить наиболее выгодные условия. В этом случае СЭЗ выступают как канал экспорта тех или иных ресурсов на очень выгодных для покупателей условиях. И главная задача принимающих стран – найти применение избыточной рабочей силе. ТНК не только приближаются к малоподвижному ресурсу – рабочей силе, но и получают более широкую свободу маневрирования финансовыми ресурсами, благодаря льготной инвестиционной политике.

Одна из причин возникновения трудовых проблем в зонах стран с централизованно планируемой экономикой (Китай) состояла в том, что экспортно-импортные связи более "открытых" территорий развивались быстрее, чем в среднем по стране. С одной стороны, это приводило к усилению межрегиональных различий в уровнях социально-экономического развития, что, видимо, полностью избежать невозможно, с другой – неодинаковое по интенсивности и по формам участие регионов во внешнеэкономических связях всегда было характерно для Украины. В частности, это проявляется в том, что прямой товарообмен более развит в приграничных районах; совместные предприятия тяготеют к крупным городам и т. д. Этот закономерный процесс до сих пор шел стихийно. Образование СЭЗ позволит в определенной мере управлять им, способствуя постепенному формированию рациональной организации внешнеэкономической деятельности в Украине. При выработке основ социального партнерства в рамках СЭЗ необходимо исходить из того, что ее обеспечение трудовыми ресурсами должно строиться на контрактной основе. При этом предполагается, что используются местные трудовые ресурсы, в том числе районов, прилегающих к зоне; возможно привлечение рабочих и служащих на конкурсной основе из других районов Украины в те зоны, где испытывается дефицит рабочей силы. В зону могут привлекаться на конкурсной основе специалисты и рабочие, командируемые на определенный срок, с предприятий родственного производственного профиля, а также иностранная рабочая сила, главным образом высококвалифицированные специалисты.

Создание СЭЗ предполагает нередко радикальную структурную перестройку экономики. Одно из следствий такой перестройки – неизбежное высвобождение рабочей силы в одних отраслях и недостаток ее в других. Естественно возникает рынок труда, который, в свою очередь, влечет за собой создание бирж труда, выполняющих функции концентрации информации о спросе и предложении рабочей силы, регулирования миграции трудовых потоков. При таких биржах должны быть созданы центры профессиональной, языковой и прочей подготовки и переподготовки кадров, включая курсы для зарубежных бизнесменов, намеренных осуществлять коммерческую деятельность в условиях СЭЗ. Одним из основных принципов организации труда в СЭЗ является неограниченный уровень заработной платы для рабочих и служащих и гарантированный перевод за рубеж доходов иностранной рабочей силы, не исключая при этом возможности конверсии части их доходов в национальную валюту в новые предприятия зоны.

Рациональная организация труда и правильность решения проблем кадрового обеспечения во многом определяют жизнеспособность самой зоны и всех ее институтов. Выполнение этого требования предполагает решение следующих задач: во-первых, выбор способов привлечения рабочей силы, определения уровня заработной платы и валюты, в которой она выплачивается; во-вторых, определение порядка образования фондов социального развития и страхования, организации медицинского, торгового обслуживания, отдыха занятого персонала.

Литература: 1. Кириченко О. А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посіб. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2002. – 384 с. 2. Управління зовнішньоекономічною діяльністю: Навч. посібник. – 2-ге вид., випр. і доп. / За заг. ред. А. І. Кредісова. – К.: ВІРА-Р, 2002. – 552 с.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИКИ ДОХОДІВ

Україна сьогодні продовжує перебувати в стані транзиції, хоча світовою спільнотою визнана державою з ринковою економікою. Транзитивним суспільствам властива ціла низка різноманітних проблем соціально-економічного розвитку, серед яких, перш за все, необхідно зазначити чи не основні соціальні проблеми України — низький рівень життя широких верств населення у поєднанні із надмірним майновим розшаруванням. Таку невиправдано високу ціну платить суспільство за затажні економічні трансформації.

Звісно період економічного зростання позначився певним покращенням рівня життя населення України. Так, в січні – серпні 2007 р. відповідно до цього ж періоду минулого року номінальні доходи населення зросли на 27,8%. Дохід, який може бути використано населенням для придбання товарів та послуг, збільшився на 24,4%, а реальний, тобто з врахування цінового фактора, — на 11,5%. [1, С. 12]. Попри ці позитивні зрушення рівень доходів залишається надто низьким, щоб забезпечити громадянам якість життя, співставну з якістю життя громадян європейських країн.

Президент України у Посланні до Верховної Ради України зазначив, що одним із основних стратегічних орієнтирів економічної політики має стати "підвищення доходів, заробітної плати на основі зростання продуктивності праці" [2]. Для виконання саме цього першочергового завдання економічної політики, державі необхідно провести реформу системи оплати праці, яка буде ґрунтуватися не тільки на існуючих, але й нових методах її реалізації.

Сьогодні як теоретиками, так і практиками багато приділяється уваги проблемі низької якості життя населення та його значному розшаруванню. Але далеко не всі пропонують чіткі методи щодо реформування системи оплати праці. Однак, все ж таки на сьогодні напрацьовано практиками та запропонована ціла низка економічних і адміністративних методів щодо збереження кадрового ресурсу в країні. Тобто методи, які держава повинна впровадити щодо стимулювання підприємців платити справедливую плату за використання робочої сили [3, С. 22]. Але й вони потребують доробок.

Метою даного наукового дослідження буде запропоновання саме таких методів, які будуть спрямовані на стимулювання підприємців платити справедливую плату за використання робочої сили.

Як вже було зазначено, першочерговим завданням економічної політики України в найближчий час повинно стати послаблення гостроти найбільш суттєвих соціальних диспропорцій, накопичених за попередні роки, шляхом проведення реформи системи оплати праці. За таких умов, необхідна нова модель економічної політики, яка повинна поєднати постійне підвищення добробуту нації і кожного громадянина та становлення в Україні конкурентоспроможної національної економіки.

Сьогодні реалізація моделі економічного розвитку базується на дешевій робочій силі. Це може призвести до втрати трудового потенціалу суспільства та деградації робочої сили. Тому, перш за все, практиками — дослідниками формування політики доходів, пропонується в найближчий час в повному обсязі впровадити єдину тарифну сітку оплати праці робітників бюджетної сфери [3, С. 22]. З огляду на те, що бюджетна сфера представлена різноманітними державними підприємствами, організаціями та закладами, в яких, зокрема, працюють керівники та спеціалісти, основою для нарахування заробітної плати використовуються схеми посадових окладів. Тому слід зазначити, що для впровадження єдиної тарифної сітки оплати праці необхідна єдина схема посадових окладів. І, як результат, підприємці не зможуть не відреагувати на підвищення заробітної плати в бюджетній сфері, бо втратять частину трудового потенціалу.

Важливим напрямом трансформації політики доходів є поступове підвищення рівня мінімальної заробітної плати до прожиткового мінімуму для осіб працездатного віку [2]. З 1 жовтня поточного року мінімальна заробітна плата складає 460 грн., в той час коли прожитковий мінімум — 568 грн. Тобто мінімальна зарплата складає майже 81% від прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Це дійсно більше на 8% порівняно з 2005 р. Але мінімальна заробітна плата повинна не тільки виступати державною гарантією нижньої межі оплати праці, а й покривати ризики під час задоволення фізіологічних потреб людиною. Тому вона повинна не складати якийсь там обсяг від прожиткового мінімуму, а перевищувати його. На цей час, на думку директора Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, мінімальна заробітна плата повинна перевищувати прожитковий мінімум хоча б на 10 – 20% [3, С. 22].

Ще один аспект. Вже було зазначено, що реальний дохід за січень – серпень 2007 року відповідно такого ж періоду минулого року збільшився на 11,5%, тоді як ВВП — на 7,3% [4, с. 3].

На думку фахівців Наукового інституту стратегічних досліджень "соціальні й економічні завдання слід розглядати не як альтернативні, а як взаємодоповнюючі напрями у визначенні пріоритетів розвитку" [5].

Наведені статистичні дані доводять, що на сьогодні реалізація соціальної політики стимулювала економічну динаміку, а економічне зростання було запорукою стабільного нарощування соціальних показників, зокрема зростання доходів населення.

Як висновок, ні за яких умов держава не повинна самоусуватися від втручання в політику формування заробітної плати. Влада жодної розвиненої країни світу не усувається від регулювання оплати праці, перш за все тому, що ринок ніяк не зможе відрегулювати доходи громадян.

Література: 1. Статистика (заметка Госкомстата України) // Зеркало недели. – 2007. – №39. – С. 12. 2. Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році: Послання Президента України до Верховної Ради України // <http://www.gada.gov.ua>. 3. Либанова Э. Государству выгодна дорогая рабочая сила /Бизнес. – 2007. – №43. – С. 22 – 24. 4. Про соціально-економічне становище України за січень-вересень 2007 року. – К.: Держкомстат України. – 2007. – 106 с. 5. Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006: Монографія / За ред. О. С. Власюка. – К.: НІСД, 2006. – 576 с. // http://www.niss.gov.ua/book/Vlasyuk_mon/06-3.pdf.

Гриневич Л. В.

УДК 658

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ В УМОВАХ ТРАНЗИТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ

В умовах транзитивної економіки актуальність дослідження продуктивної зайнятості обумовлена високою значущістю проблеми оптимального використання працездатного населення й активізації діяльності промислових підприємств. У ході реформування економіки держави, відбувся стихійний перерозподіл трудових ресурсів, так, значна кількість економічно активного населення, що була зайнята у промисловості перейшла в інші сфери діяльності, пов'язані насамперед із самозайнятстю й неформальною зайнятстю або роботою в комерційному секторі. На сьогодні стає все більш зрозумілим, що успіх розпочатих в Україні ринкових перетворень залежить від підвищення рівня трудової активності робітників, реалізації та розвитку продуктивної зайнятості, як на окремому підприємстві, так і на ринку праці в цілому.

В умовах транзитивної економіки актуальною є проблема створення адекватної ринковим відносинам структури управління продуктивною зайнятстю, дозволить сконцентрувати наявні трудові ресурси на найбільш ефективних напрямках економічного росту підприємства, що дасть можливість для реалізації активної політики в сфері соціально-трудова відносин.

Метою роботи є визначення змісту продуктивної зайнятості на ринку праці в умовах транзитивної економіки.

Диференційованість підходів до управління продуктивною зайнятстю й ринком праці обумовило пошук найбільш ефективних форм і методів їх управління. У цей час виникла необхідність в узагальненні та систематизації наявного досвіду управління продуктивною зайнятстю і в розробці системи державного регулювання ринку праці, адекватної сучасним умовам транзитивної економіки.

Пріоритет економічної думки із проблем ринку праці і його регулювання належить закордонним економістам, при цьому слід зазначити роботи Р. Барра, Е. Долана, Д. Ліндсей, Дж. Кейнса, А. Маршалла, Джеффри Д. Сакса, П. Самуельсона. Певний внесок у наукову розробку різних аспектів трудових відносин внесли вітчизняні економісти: Д. Богиня, С. Мочерний, В. Васильченко, В. Адамчук, О. Ромашов, М. Сорокіна, О. Богуцький, В. Онікієнко; ними ставляться питання про важливість рішення економічних і соціально-трудова відносин, про особливості українського ринку праці й механізми його регулювання [1 – 3].

На рівні економіки в цілому протягом останніх двох сторіч підвищення продуктивності відбувалося паралельно з підвищенням зайнятості. Країни з кращими показниками продуктивної зайнятості створювали та підтримували кращі показники на ринку праці. Однак, на рівні підприємства підвищення рівня продуктивної зайнятості досягається або за рахунок зменшення кількості працюючих, що виконують ту ж роботу, або, що частіше, винесенням певних виробничих елементів за межі підприємства. Більш того, протягом останніх двох десятиріч низький, порівняно з попередніми періодами, рівень економічного зростання та підвищення продуктивної зайнятості мав негативний вплив на ринок праці — кількість робочих місць скорочувалася.

Більш того, із зростанням суспільного споживання співвідношення між вимірюваною продуктивною зайнятстю та ринком праці стає все менш зрозумілим. Так званий "парадокс продуктивності" полягає в тому, що високий рівень зайнятості у сфері послуг супроводжується

© Гриневич Л. В., 2007

зменшенням темпів зростання продуктивності. Однак окремі аналітики стверджують, що це проблема вимірювання, оскільки недосконалий інструмент досліджень не дозволяє реально врахувати ті переваги, що дає зростання продуктивності зростанню зайнятості в галузі надання послуг [4; 5].

З метою поєднання розвитку продуктивної зайнятості та економічного зростання, які б мали позитивний вплив на ринок праці, потрібні нові підходи щодо продуктивності, що могли бути застосовані в транзитивній економіці. Важливо також встановлення чіткого зв'язку між зростанням продуктивної зайнятості та грошовим заохоченням.

В умовах транзитивної економіки велика кількість факторів здійснює вплив на розвиток продуктивної зайнятості. Досить важко, навіть у широких межах, встановити відносний вплив кожного з цих факторів. Однак, усі вони є важливими та пов'язані одне з одним, доводячи, що продуктивна зайнятість є багатограним поняттям.

Для підвищення продуктивної зайнятості і досягнення реального зростання якості життя рушійні сили ринку праці мають бути підкріплені соціальним контрактом. На рисунку наведено елементи, які формують та підтримують зростання продуктивної зайнятості [4; 5].

Рис. Елементи, які формують та підтримують зростання продуктивності на ринку праці

На теперішній час продовжується робота щодо пошуку шляхів підвищення продуктивної зайнятості в рамках підприємства. Загалом стимулювання підприємств до покращення умов праці своїх робітників дозволить зменшити кількість звільнених, тобто стабілізувати ситуацію на ринку праці за рахунок регулювання його кон'юнктури [2; 4].

Регулювання попиту на робочу силу потребує аналізу факторів, що впливають на нього. Збільшення попиту можна досягти шляхом його стимулювання через створення нових постійних або тимчасових робочих місць, розвиток нестандартних форм зайнятості, прямих інвестицій у створення і реконструкцію робочих місць. Зростання попиту на ринку праці обумовлює зростання зайнятості. Зайнятість населення є найбільш узагальненою характеристикою економіки. Вона відображає досягнутий рівень економічного розвитку, внесок живої праці у розвиток виробництва. Зайнятість об'єднує виробництво і споживання, а її структура визначає характер їх взаємозв'язків. Соціальна сутність зайнятості відображає потребу людини в самовираженні, а також у задоволенні матеріальних і духовних потреб через дохід, який особа отримує за свою працю.

Таким чином, управління продуктивною зайнятістю в умовах транзитивної економіки складається з посилення впливу на структуру і якість підготовки кадрового потенціалу шляхом розробки й реалізації комплексних програм економічного розвитку й розвитку людських ресурсів, створення ефективної системи професійної орієнтації, удосконалення системи професійної підготовки й перепідготовки персоналу.

Література: 1. Касьянов Т. О. Государственное регулирование рыночной экономики: Учебн. пособие. – 2-е изд. – М.: Дело, 2002. – С. 168. 2. Онікієнко В. В. Продуктивність, інновації, якість трудового життя та зайнятість // Продуктивність – 1999. – №2. – С. 2 – 9. 3. Бандур С. І. Соціальні пріоритети ринку праці: методологія, практика, шляхи забезпечення /С. І. Бандур, Т. А. Заяць, В. В. Онікієнко, О. О. Кучинська, Ю. П. Туранський – К.: РВПС України НАН України, 2001. – 260с. 4. Васильченко В. С. Продуктивна зайнятість населення // Зайнятість та ринок праці. – 1996. – Вип.4. – С. 18 5. Онікієнко В. В. Філософія і дух продуктивності // Продуктивність. – 2003. – №1. – С. 16 – 17.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ

Нині в Україні відбувається активне формування системи державних закупівель. Хоча цей процес істотним чином і впливає на механізми та методику реалізації своїх прав учасниками процедур закупівель за державні кошти, певні проблеми у цій сфері все ж залишаються, що, в свою чергу, призводить до виникнення багатьох питань у цій сфері. Публічні закупівлі — порівняно нове явище в системі публічного права. В українських вузах теорії закупівель практично не вивчають, досвідчених спеціалістів в Україні не так багато, тому досить часто постають питання правильного трактування та дотримання законодавства у сфері державних закупівель [1].

На сьогодні в Україні є досить мало теоретичних публікацій стосовно державних закупівель. Більшість з них обмежуються аналізом законодавчої бази, яка постійно змінюється, або присвячені висвітленню питань корупції в сфері тендерних закупівель.

При написанні даної статті використані останні матеріали аналізу законодавчої бази, застосовані методи узагальнення та аналізу.

Головне завдання дослідження — визначити основні недоліки системи державних закупівель та шляхи їх вирішення.

Термін "державні закупівлі", як правило, застосовують, коли йдеться про закупівлі у державному секторі. Державна закупівля відіграє стратегічно важливу роль у таких сферах: модернізація інфраструктури; створення нових інформаційних технологій; розвиток охорони здоров'я; обладнання навчальних закладів; будівництво та реконструкція закладів охорони здоров'я і навчальних закладів.

Закупівлі за державні кошти найчастіше проводяться через процедуру тендеру.

Тендер (від англ. tender – торги, конкурс) – це конкурентний відбір учасників з метою визначення переможців торгів як спосіб видачі замовлень на поставку товарів, надання послуг чи проведення робіт за оголошеними в конкурсній документації умовами, в обговорені строків на принципах максимальної економії та ефективності, добросовісної конкуренції серед учасників, відкритості та прозорості на всіх стадіях державних закупівель, недискримінації учасників, об'єктивної оцінки тендерних пропозицій, попередження проявів корупції, вільного доступу та відкритості інформації з питань закупівель, в тому числі для громадян України та громадських організацій.

Згідно з законом України "Про закупівлю товарів, робіт та послуг за державні кошти", процедура тендеру застосовується до всіх видів закупівлі товарів, робіт і послуг, які повністю або частково здійснюються за рахунок державних коштів, за умови, що вартість предмету закупівлі становить або перевищує для товарів та послуг 20 тис. грн., а для робіт – 50 тис. грн. [2].

Закупівлі – єдина сфера взаємовідносин між приватним і публічним секторами, де вони будуються не на основі імперативу, а на основі рівності сторін. І тут бізнес має природні переваги: досвід виживання в середовищі агресивної конкуренції, гроші, інформація, кваліфіковані кадри. Тому в цивілізованих країнах для врівноваження цих впливів до осіб, які професійно займаються організацією торгів, висувають підвищені вимоги. І, звичайно, забезпечують їм захист як у системі процедур і регламентації взаємодії з іншими структурами влади, так і з боку спеціальних правоохоронних органів.

Варто відзначити, що процес здійснення закупівлі є досить складним, оскільки на сьогоднішній день законодавча база містить багато протиріч та є в цілому недосконалою. Наприклад, учаснику процедури закупівлі потрібно мати широкий спектр знань щодо умов закупівель, вміти виокремити в складних специфікаціях, що їх подає замовник, параметри, що надають перевагу одному постачальнику, чи, навпаки, уточнити ті, які є справді важливими для замовника. Проте не кожен підприємець є досвідченим юристом, з цієї причини досить часто виникають проблеми, пов'язані з недостатньою інформованістю учасників. Ядром правового поля, що регулює процес держзакупівель, є Закон України "Про закупівлю товарів, робіт та послуг за державні кошти", а також всі розпорядження Антимонопольного комітету, рішення Міжвідомчої комісії з питань державних закупівель, постанови Кабінету Міністрів України та ін.

Замовник, в свою чергу, має коректно здійснити визначення предмету закупівлі, аби досягти оптимальної кількості учасників (від трьох до десяти), чітко визначити всі етапи тендерної закупівлі тощо.

Як вже зазначалося, законодавство про тендери має багато протиріч – до державних установ постійно надходять уточнення та роз'яснення стосовно тендерних процедур. Останні зміни в Законі, наприклад, стосуються реєстру учасників, а також необхідності реєстрації в тематичному каталозі всіх учасників процедури. Вартість реєстрації в даному каталозі становить близько 12 тис. грн., а отримання виписки з Тематичного каталогу, що видає Тендерна палата України (її потрібно мати на кожні окремі торги, оскільки у виписці зазначається місце та час проведення торгів) коштує 500 грн. Отже, підприємству-учаснику слід затратити значні кошти тільки для того, щоб

взяти участь у торгах – окрім оплати тендерної документації, учасник вносить певну суму на забезпечення тендерної пропозиції, яка повинна повертатися учасникам, що програли тендер (проте на практиці кошти часто не повертаються). Учасник-переможець повинен виплатити консалтинговому агентству, що надає інформаційні послуги, завдаток (на користь "третьох осіб") за укладення договору. Тому досить часто підприємства відмовляються брати участь у тендері, оскільки процес є досить складним та відсутні чітко визначені права та обов'язки кожної із сторін.

Отже, можна відзначити, що основними проблемами в сфері проведення тендерів в Україні є не тільки недосконалість законодавства та усталені тіньові схеми. У більшості випадків у тендерних комітетах відсутня реальна потреба в проведенні торгів – саме здійснення процедури тендеру часто сприймається замовниками чи покупцями як формальний, затратний та малоефективний захід. Хоча в основі принципу державних закупівель лежить потреба в економії бюджетних коштів, насправді досить часто саме застосування складної процедури тендеру (а не закупівля товарів, робіт чи послуг безпосередньо в підприємства) не дозволяє придбати найбільш необхідні матеріали – паливо, медикаменти, продовольчі товари, матеріали та комплектуючі для житлово-комунального господарства. За даними Міністерства фінансів України станом на вересень 2007 р. на рахунках Державного казначейства України тільки за загальним фондом було "заморожено" більше 5 млрд грн., що так і не були використані розпорядниками бюджетних коштів [3].

На жаль, можна відмітити, що завдання зі створення конкурентного середовища та прозорості процедури закупівель, що описана в преамбулі Закону, залишається декларативною.

Для вирішення питань, що виникають в сфері державних закупівель, на думку авторів, потрібно перш за все переглянути саме інституційні основи проведення державних закупівель – вдосконалити механізм взаємодії замовника, учасника, громадських організацій, що діють в сфері державних закупівель, та органів державної влади, що здійснюють нагляд за дотриманням законодавства. І, звичайно, необхідно створити міцну законодавчу основу та стимулювати подальші дослідження теоретичного та практичного характеру, оскільки ефективна робота системи державних закупівель дасть змогу дійсно досягти економії державних коштів та сприятиме розвитку конкурентоспроможного середовища.

Література: 1. Козлов С. Державні закупівлі: проблеми та перспективи // Юридична газета. – 2005 – №7 (43). – <http://www.yur-gazeta.com>. 2. Закон України "Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти" від 22.02.2000 р. №1490 ІІІ. // <http://www.rada.gov.ua>. 3. Марусов А. Неоконченна п'єса з шантажом в законі или как навести порядок в государственных закупках? /А. Марусов, Ю. Мостова, Н. Яценко // Зеркало недели. – 2007. – №32 (661). – <http://www.zn.ua>

УДК 330.59(477)

Железовський А. О.

ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Розвиток сучасної світової економіки в останні 20 років визначається низкою суперечливих тенденцій і процесів глобалізації. Питання стоїть не про те, чи Україна залучена до цих процесів, а про те – які наслідки для України будуть мати ці процеси, на яких умовах відбувається глобальна та регіональна інтеграція, які вигоди від цього отримує суспільство в цілому. Необхідно враховувати, що державні інститути і економічна інфраструктура України знаходяться ще на стадії формування. На даному етапі економічне зростання в Україні забезпечується завдяки факторам і тенденціям зовнішньоекономічної кон'юнктури світового та регіонального ринку [1; 2].

Сучасний рівень розвитку науки та засобів комунікації роблять застарілим еволюційний підхід до вдосконалення виробництва, орієнтований на досягнення національної науки. Сучасний науковець має змогу озброїтися досягненнями не тільки національної, але й світової науки. У цих умовах критерієм розвитку стає не стільки рівень виробництва, скільки рівень наукових та науково-дослідницькі та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), і відповідна економічна політика може за історично короткий проміжок часу вивести національну економіку на провідні позиції у світі. Але як високотехнологічне виробництво, так і НДДКР потребують спеціалістів високого рівня кваліфікації. Саме в цьому місці завдання економічного розвитку перетинаються з проблемами у соціальній сфері та нерозвиненістю інфраструктури. Рівень розвитку людського потенціалу стає важливим фактором розвитку, з огляду на складні структурні перетворення у світовому масштабі.

Метою дослідження є визначення пріоритетів економічної політики, що дозволить забезпечити розвиток людського потенціалу та його реалізацію. Це передбачає створення комфортного економічного та соціального середовища.

© Железовський А. О., 2007

Досягнення високого рівня розвитку людського потенціалу неможливе без надання особливої уваги сфері освіти та проблемі зайнятості [3]. Важливо зазначити, що з огляду на новітні тенденції традиційне розуміння соціальної політики та соціальної держави докорінно змінилося. Чи можна сьогодні розуміти соціально орієнтовану економіку як систему, де ключовим елементом є система соціального страхування, спрямована на усунення суттєвої диференціації доходів? Таке визначення було б не повним, оскільки будь-яка держава займається перерозподілом доходів. Але цей підхід спрямований виключно на боротьбу з відносною бідністю. Це лише частково знімає проблему, до того ж це створює надмірне навантаження на державний бюджет і податкову систему. Причиною цього є той факт, що прошарок людей, що потребують соціального захисту, тільки зростає. Це пов'язано як з економічною, так і демографічною ситуацією. Демографічним фактором є старіння населення, низький рівень народжуваності, що призводить до зростання соціального навантаження на одне робоче місце. Що ж до економічних факторів, то основним з них є скорочення зайнятості у промисловій сфері і зростання частки неповної та неформальної зайнятості.

Вказані вище проблеми змушують звернутися до розгляду соціальної нерівності як одного з факторів економічного розвитку. Чи суттєво соціальна структура суспільства за доходами впливає на можливості розвитку людини? Сьогодні підходи до проблеми нерівності з позицій людського розвитку розширюються. Останні дослідження містять спроби визначити фактори, що обумовлюють нерівність індивідуальних можливостей розвитку [4]. Першим серед них зазначається фактор доступності та якості освіти для різних соціальних верств. Тобто та стадія, на якій кожна людина закладає основи свого людського потенціалу. Статистичні дані свідчать, що вартість навчання у ВНЗ, закінчення яких забезпечує близьку до стовідсоткової гарантію працевлаштування за отриманою спеціальністю, росте залежно від тієї або іншої країни у декілька разів швидше за середній показник інфляції. Ця ситуація вже призвела до того, що за даними Всесвітнього банку сьогодні в розвинутих країнах молоді люди з сімей з низькими доходами позбавлені доступу до вищої освіти. Сьогодні лише близько 15% вихідців з небагатих сімей знаходять можливість вступати до ВНЗ, в той час, як із заможних сімей в університети поступають до 80% молодих людей [3]. До того ж на доступність освіти впливає не тільки матеріальний статус, але й розвиток інфраструктури, як в певному регіоні так і в країні загалом. Зазначається, що система освіти (особливо система ВНЗ) має чітко виражені центри. Ступінь віддаленості місця проживання людини від цих центрів може суттєво впливати на доступність освіти, особливо при нерозвиненості транспортної або комунікаційної інфраструктури [4].

Але освіта і кваліфікація стане капіталом людини тільки, якщо буде знайдено шляхи його реалізації (можливості працевлаштування), що є другим фактором нерівності можливостей індивідуального розвитку [5]. Сфера зайнятості зазнає значних змін за останні роки. Особливо відзначається зростання неповної та неформальної зайнятості. Її доля за останні декілька років стрімко зросла за різними оцінками за 5-10% до 18-30% в залежності від країни [6]. Нові форми зайнятості хоча і дозволяють компенсувати нестачу постійних робочих місць в умовах негнучкого ринку праці, але ставлять нову проблему забезпечення соціальних гарантій робітникам цих форм зайнятості. Ці тенденції є здебільшого наслідками комп'ютеризації всіх сфер діяльності та посилення конкуренції у глобальному масштабі. Підприємства розробляють і використовують все нові форми організації праці, які, хоча і підвищили продуктивність праці за рахунок використання комп'ютерної техніки, виключення зайвих управлінських ланок та інших виробничо-технічних нововведень, все ж таки призвели до падіння стабільності зайнятості, незацікавленості підприємств в наймі молоді, що не має значного досвіду роботи, і перенесенню значної частини ризиків і відповідальності за них з наймачів на працівників [7].

Таким чином, сутність соціальної політики полягає у створенні такого здорового навколишнього середовища та комфортного соціального оточення, які надавали б можливості отримання якісної освіти та працевлаштування. Для реалізації цього, розуміння соціальної політики розширюється, але роль системи соціального захисту при цьому не спадає, оскільки вона є важливим фактором розширення можливостей розвитку, наприклад, у ситуаціях, коли людина вільна не братися за першу-ліпшу роботу на користь пошуку більш вигідної пропозиції.

З метою забезпечення високого рівня розвитку людського потенціалу слід розглядати пріоритетними ті напрямки економічної політики, які здатні суттєво вплинути на розвиток людини. Це передбачає розуміння соціальної політики як складної системи, у якій взаємопов'язане вирішення проблем забезпечення доступності освіти, розвитку інфраструктури та розширення можливостей реалізації людського потенціалу. Також з метою формування комфортного соціально-економічного середовища не остання увага з боку держави має приділятися розвитку системи охорони здоров'я та захисту навколишнього середовища. Закладення такого підходу в основу проведення економічної політики держави дозволить підняти конкурентоспроможність економіки та забезпечити більш вигідне місце України у процесах регіональної та глобальної інтеграції.

Література: 1. Холопов А. Глобализация и макроэкономическое равновесие // Международная экономика и международные отношения. – 2005. – №2. – С. 15 – 23. 2. Чухно А. Актуальні проблеми стратегії економічного та соціального розвитку на сучасному етапі // Економіка України. – 2004. – №4. – С.15 – 23. 3. Бурджалов Ф. Э. Социальные источники экономического развития. – М.: ИМЭМО РАН, 2005. – 130 с. 4. Синявская О. В. Основные факторы воспроизводства человеческого капитала // Экономическая социология. – 2001. – №1. – С. 43 – 87. 5. Щетинин В. Человеческий капитал и его неоднозначная трактовка // Экономика, экономическая теория. – 2001. – №1. – С. 4 – 15. 6. Бурджалов Ф. Э. Фундаментальное исследование эволюции рынка труда // Международная экономика и международные отношения. – 2007. – №3. – С.115 – 121. 7. Говорова Н. Занятость в постиндустриальном мире // Международная экономика и международные отношения. – 2003. – №12. – С.35 – 41.

РОЛЬ ОРГАНИЗАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ В СТРАНАХ С ТРАНЗИТИВНОЙ ЭКОНОМИКОЙ

Современный процесс перехода от системы централизованного планирования и управления к социально ориентированной рыночной экономике в Украине обуславливает пристальное внимание ученых к проблемам создания условий и использования инструментов осуществления глубоких качественных преобразований в национальной экономике, которые бы обеспечили исправление сделанных в недавнем прошлом ошибок и позволили повысить ее конкурентоспособность и экономический потенциал. Несмотря на огромное количество проблем, которые исследуются в экономической науке, как и раньше, за пределами ее предмета остается организационная культура, которая отражает специфику развития отдельных предприятий и национального хозяйства в целом и выступает в роли чрезвычайно важного регулятора воспроизводственного процесса [1]. Особую актуальность исследование организационной культуры приобретает в связи с тем, что от ее прогрессивности и совершенствования, четкой направленности на создание благоприятного социально-психологического климата в рабочих коллективах и внедрение основополагающих общечеловеческих ценностей, объединяющих работников для достижения поставленных целей в значительной степени зависит социально-экономическое развитие страны. Существует прямая и непосредственная связь указанной проблемы с важными научными и практическими задачами современности. Она состоит в объективной зависимости качества и скорости процесса трансформации системы социально-экономических отношений от уровня развития организационной культуры с учетом ценностных ориентиров и установок, этических норм поведения и идеологических представлений членов общества. Среди зарубежных и отечественных ученых, в работах которых изучаются отдельные аспекты организационной культуры, следует выделить таких, как Э. Петтигрю, Г. Хофстеде, Р. Рюттингер, Э. Шейн, У. Оучи, В. Спивак, А. И. Наумов, Ю. И. Палеха, Г. Хае, О. С. Виханский, Т. Персикова, Е. Малинин, М. Дороница, В. В. Томилов, В. В. Усачева, А. И. Дзундза.

Целью данного исследования является обоснование влияния организационной культуры на трансформационные процессы в Украине, а также анализ механизма формирования организационной культуры, способствующей адаптации к тенденциям развития современного мира и повышению уровня экономического развития нашей страны. Для достижения поставленной цели используются следующие методы: анализ, синтез, обобщение, единство логического и исторического подходов, системный подход.

В Украине, где отношения собственности и корпоративный сектор экономики находятся на начальной стадии развития, опыт корпоративного управления незначительный. Это обуславливает несовершенство корпоративного законодательства и низкий уровень организационной культуры. Кроме того, усугубляет данную ситуацию низкий уровень общей культуры, морали, этики, профессионализма общества. Организационная культура, являясь важным фактором развития экономики, испытывает в последнее время существенные изменения. Очень медленное развитие экономики страны связано с несколькими причинами. Одной из них является несформированность социальных и экономических качеств специалистов, их неподготовленность к профессиональной деятельности в новых экономических условиях жизнедеятельности общества. Независимо от профессиональной направленности сегодня каждому специалисту необходимы знания новых социально-экономических законов, развитые качества экономического мышления, переосмысление системы ценностей. "Ценности – фундаментальные духовные детерминанты индивидуального и коллективного выбора, определяющие в конечном счете перспективу развития данного общества" [2]. В литературе рассматривается два аспекта общечеловеческих ценностей организационной культуры: личностный, к которому относятся ценности статуса личности в обществе, самореализации личности, владения собственностью, выявления социально-экономической самостоятельности, труда, и институциональный, в основе которого лежат политические ценности и нормы, правовые нормы, моральные идеалы, мотивы и ориентиры, ценности образования и науки [3]. На наш взгляд, качество и скорость трансформационных процессов в Украине зависят в большой степени от изменения содержания этих общечеловеческих ценностей. До тех пор, пока в сознании людей будут доминировать ценности административно-командной системы, невозможно будет осуществить глубокие качественные преобразования для перехода к рынку. Прежде чем переход к рынку окажется действительно эффективным и целесообразным, должны будут измениться ценности общества, которые лежат в основе организационной культуры. Реализовать это можно лишь с помощью государственной политики в области воспитания и образования.

На микроэкономическом уровне задачей руководителей предприятий становится осознание значимости ценностного подхода в деле формирования мотивационного механизма хозяйственной

деятельности. Совершенствуя и укрепляя организационную культуру, они тем самым обеспечивают процесс ценностного воспроизводства (социального формирования, воспитания и обучения).

В процессе формирования организационной культуры, способствующей решению социально-экономических проблем, связанных с трансформационными процессами, необходимо учитывать следующие составляющие: разные типы культур, экономический менталитет, моральные ценности, этику, социальную ответственность бизнеса, демократические основы и практику управления [4]. Выделим основные направления совершенствования организационной культуры:

улучшение качества рабочей силы (повышение квалификации, безопасность труда, благоприятные условия труда);

применение более прогрессивных форм оплаты труда (во всех возможных случаях заработная плата должна зависеть от выполненного объема работы и от личного трудового вклада работника);

поддержание благоприятного климата на предприятии;

непрерывный процесс обучения персонала (приобретение новых знаний, совершенствование приобретенных навыков и умений);

внедрение инноваций в производство;

применение совершеннейших методов работы с информацией;

повышение общей и профессиональной культуры как работников, занятых в производстве, так и управленческого персонала.

На взгляд автора, слабость экономики Украины во многом обусловлена игнорированием роли организационной культуры в повышении эффективности деятельности отечественных предприятий. Особенность украинской организационной культуры начала XXI века – в ее переходном характере, когда старая система ценностей (чувство общности, гордости за принадлежность к коллективу, общегосударственной важности индивидуального и коллективного трудового вклада и др.) разрушена, а новая система ценностей, которая отражала бы демократические ориентиры общественного развития и социально-рыночную направленность экономики, еще не сформирована. Факторами, которые тормозят в настоящее время процесс формирования необходимой организационной культуры в нашей стране, являются отсутствие опыта ведения дел в рыночных условиях, несовершенное законодательство, переходный характер экономики, криминализация общества, игнорирование культурного потенциала. Поэтому формирование организационной культуры следует рассматривать как важнейшую задачу в построении в Украине социально ориентированной рыночной экономики.

Таким образом, новые научные результаты, полученные в данном исследовании, состоят в обосновании зависимости глубоких качественных преобразований в транзитивной экономике от формирования нового типа организационной культуры и изменения содержания ценностей, лежащих в ее основе, а также в систематизации основных направлений совершенствования организационной культуры украинских предприятий.

В данном исследовании хотелось обозначить возможное направление дальнейшего анализа организационной культуры, а также ее бесспорную практическую значимость и перспективность в процессе глубокой трансформации и модернизации украинской экономики, ведь еще не в полной мере решены вопросы оценки состояния организационной культуры и возможностей ее изменения в соответствии с возникающими трансформациями во всех сферах социально-экономической жизни.

Литература: 1. Усачова В. В. Організаційна культура в транзитивній економіці: політекономічний аспект: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня к. е. н. Спеціальність 08.01.01 – економічна теорія. – Донецьк, 2003. – 20 с. 2. Малинин Е. Д. Организационная культура и эффективность бизнеса: Учебн. пособие. – М.: МПСИ; Воронеж: МОДЭК, 2004. – 366 с. 3. Дзундза А. І. Соціоекономічна культура майбутніх фахівців: Теоретичний аспект. – Донецьк: Норд Комп'ютер, 2004. – 388 с. 4. Горлач Н. Соціально-культурні та колективні цінності як складові формування корпоративної культури // Регіональна економіка. – 2003. – №1. – с. 213 – 220.

Іванісов О. В.

УДК 331.215.4

Сахаров П. О.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Становлення соціально орієнтованої економічної системи, яка ґрунтується на ринкових відносинах, безпосередньо пов'язане з розв'язанням проблеми розвитку соціальної політики, яка недостатньо досліджена вітчизняною економічною наукою. Аналіз соціально-економічного розвитку регіонів в останні роки свідчить, що в сучасних умовах відтворення населення не відповідає завдан-

© Іванісов О. В., Сахаров П. О., 2007

ням формування конкурентоспроможних трудових ресурсів, оскільки воно супроводжується катастрофічно низькими показниками соціально-демографічного розвитку економічно активного населення. Тому актуальним виявляється пошук шляхів щодо визначення напрямків розвитку соціальної політики в умовах ринкової економіки за рахунок оцінки та впровадження сучасного досвіду формування соціальної політики розвинених країн світу [1].

Метою дослідження є аналіз існуючих проблем та визначення напрямків щодо розвитку соціальної політики в умовах формування ринкових відносин.

Вирішення проблем, пов'язаних із функціонуванням соціальної політики, є прерогативою держави як у сталій, так і в трансформаційній економіці. На жаль, практика засвідчила, що реалізація соціальної політики в Україні не завжди забезпечувала можливості для дотримання державою своїх зобов'язань. Зрозуміло, за умови системної економічної кризи соціальна політика не може бути повноцінною, адже для реалізації соціальних програм потрібні значні ресурси. У цей період функції держави зводяться до забезпечення мінімального соціального захисту найбільш нужденних верств населення. Проте в Україні соціальна ціна реформ виявилася надмірною, а система соціального захисту — малоефективною [2].

Дефіцит фінансових ресурсів, який зберігається щодо фінансування соціальної сфери в Україні, накладає суттєві обмеження на реалізацію соціальної політики. З іншого боку, з огляду на неминучу інтегрованість соціальної політики у загальну стратегію соціально-економічних перетворень, при її розробці слід виходити і з наявності низки загроз, які випливають із сучасного соціально-демографічного становища України. Серед таких загроз [3]:

- погіршення демографічної ситуації і стану генофонду;

- падіння життєвого рівня значної частини населення, посилення майнового розшарування суспільства та загострення на основі цього соціальної напруженості, розбіжність інтересів різних соціальних груп і низька суспільна підтримка економічної політики держави;

- зростання розриву між реальною вартістю робочої сили та джерелами її відшкодування;

- низький платоспроможний попит населення і рівень споживання;

- безробіття, в тому числі приховане;

- звуження прошарку населення з середніми доходами;

- соціальна незахищеність непрацездатних та пенсіонерів;

- обмеження доступу до системи охорони здоров'я, освіти.

Наявність та гострота визначених загроз свідчить про вкрай низьку ефективність соціальної політики в Україні, в результаті чого не досягаються її головні цілі і завдання.

Зазначене вище суттєво актуалізує розробку наукових напрямків щодо соціального розвитку України.

Для підвищення ефективності соціальної політики на державному рівні слід враховувати "стратегію розвитку населення", яка містить такі положення [4]:

- домінування прав громадянина над правами держави;

- гарантії та захист національних меншин, їх мови, релігії та культури;

- розвиток інтелектуального потенціалу (виведення з кризи системи освіти);

- деїдеологізація культури (розвиток рівних можливостей для державних і недержавних інвестицій в культуру);

- інтеграція до світового інформаційного середовища, використовуючи яке можна швидше пристосуватися до світової соціально-економічної системи.

Використовуючи вказані вище матеріали, можна визначити пріоритетні напрямки розвитку соціальної політики в Україні:

- удосконалення макроекономічних умов для матеріального самозабезпечення працюючих; органічне поєднання політики фінансової стабілізації та економічного зростання з соціальною політикою; забезпечення стабілізації рівня життя населення;

- створення системи соціального страхування; державне гарантування реалізації застрахованими громадянами своїх прав, пов'язаних з отриманням соціальних послуг і матеріального забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням; відповідальність страховальника й страховика за забезпечення прав застрахованих осіб;

- забезпечення ефективної зайнятості, піднесення якості і конкурентоспроможності робочої сили; орієнтація на економічно активне населення, збереження й відтворення трудового потенціалу, утворення необхідної мотивації продуктивної праці, запобігання масовому безробіттю;

- співіснування і взаємодоповнення систем соціального страхування, державної соціальної допомоги, суспільної благодійності; забезпечення соціальної підтримки найуразливіших верств населення; створення адресної допомоги в грошовій та натуральній формах;

- здійснення докорінної реформи заробітної плати з метою створення надійного мотиваційного механізму; посилення ролі мінімальної заробітної плати як соціального нормативу, що є гарантією захисту низькооплачуваних працівників; адекватність зарплатні динаміці цін; відповідності мінімальної зарплатні мінімальній межі життєвого рівня;

- розвиток соціальної сфери; переорієнтація соціальної політики на сім'ю, забезпечення прав і соціальних гарантій, що надаються сім'ї; вплив на демографічну ситуацію в напрямі зростання народжуваності та зниження смертності населення, особливо дитячої, підвищення тривалості життя; значне поліпшення соціальної інфраструктури; всебічний розвиток освіти, культури; поліпшення охорони здоров'я населення;

- проведення глибокої пенсійної реформи, що забезпечуватиме справедливую систему пенсійних виплат з урахуванням трудового вкладу особи;

- наближення національного законодавства до міжнародних стандартів відповідно до Європейської соціальної хартії, рішень ООН, конвенції МОП, інших міжнародних норм; удосконалення

системи статистичної звітності та здійснення поступового переходу на систему міжнародних показників у соціально-трудовій сфері.

Підсумовуючи, слід зазначити, що науковою новизною даної статті є вдосконалення процесу розвитку соціальної політики в Україні за рахунок виявлення загроз у даній сфері та запропонованих пріоритетних напрямків їх подолання. Практичне впровадження перерахованих вище заходів дозволить Україні наблизитися до Європейського співтовариства та стати цивілізованою державою, яка турбується про життя своїх громадян.

Література: 1. Качан С. П. Управління трудовими ресурсами: Навч. посібник. / С. П. Качан, Д. Г. Шушпанов. – К.: Вид. Дім "Юридична книга", 2003. – 258 с. 2. Петрика М. О. Управління трудовими ресурсами. – Л.: ЛБК, 1996. – С. 107 – 128. 3. Пятова А. Управління трудовими ресурсами: Навч.-метод. посібник. – Черкаси: VLADCO, 1997. – 190 с. 4. Осовська Г. В. Управління трудовими ресурсами: Навч. посібник. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 192 с.

Кліменко О. М.

УДК 331.57

ПРОБЛЕМИ ОБМЕЖЕННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Поняття соціальної відповідальності бізнесу вперше офіційно пролунало в 1999 р. на Всесвітньому економічному форумі в Давосі з вуст тодішнього генсека ООН Кофі Аннана. У 2000 р. ООН ініціювала широкомасштабний міжнародний рух у сфері дотримання прав людини, трудових відносин, навколишнього середовища й боротьби з корупцією (Глобальний договір UN Global Compact, 2000). Приєднання до цього договору означає, що компанія вистроює свій бізнес з урахуванням цих вимог і, таким чином, декларує свою соціальну спрямованість. З тих пір соціальна відповідальність бізнесу є однією з основ концепції стійкого розвитку людства, що зараз є глобальним мега-трендом і головною стратегією розвитку людства в XXI столітті.

Проблемою соціальної відповідальності займаються вчені й практики всього світу. Міжнародна організація зі стандартизації, у яку входять більше 147 країн, розробляє спеціальний Стандарт 526000, що так і називається "Соціальна відповідальність". Регулярно проводяться міжнародні конференції з даної проблеми, соціальна відповідальність бізнесу є постійним предметом дослідження таких організацій, як Національна академія наук України, Інститут соціології і UNICEF [1].

Практично для всіх розвинених країн соціальна відповідальність є загально визнаним світовим стандартом. Документи зі стандартизації прийняті бізнес-організаціями в усьому світі. Це означає, що більшість компаній домовилися про те, що вважати соціальною відповідальністю і як випливати її принципам. Але активні й популярні прояви соціальної відповідальності властиві, в основному, бізнесу в розвинених країнах. Для ринків, що розвиваються, до яких можна віднести й український, відповідно до матриці бізнес-можливостей соціальної відповідальності бізнесу, складеної в 2004 році Sustani Ability International при ООН, характерні такі сфери: вдосконалювання екологічних процесів; ріст продуктивності й доходів; економія витрат при використанні екологічно безпечного устаткування і устаткування, що очищає; формування репутації компанії; підвищення лояльності клієнтів і цінності бренду; економія ресурсів на рішенні питань із органами влади та контролю й налагодженні партнерських зв'язків; економія ресурсів на залученні й утриманні кваліфікованих фахівців; доступ до нових ринків; стандартизація продукції відповідно до міжнародних критеріїв (ISO і т. ін.); ефективне керування ризиками; своєчасний і оперативний доступ до інформації з безлічі компетентних джерел; можливість швидкого реагування на критичні проблеми в регіоні [2]. Природно, перераховані далеко не всі бізнес-можливості соціальної відповідальності, у міжнародних вимогах їх набагато більше. Але в існуючих у нашій країні економічних умовах саме перераховані вище можливості є найбільш близькими для розуміння місцевого бізнесу, головним пріоритетом якого, у значною мірою, усе ще є виживання.

В Україні основним бар'єром для розвитку соціальної відповідальності бізнесу є, головним чином, політика. Це пов'язано з тим, що поки законодавці будуть регулярно змінювати правила гри, бізнесмени навряд чи зможуть будувати свій бізнес із прицілом на перспективу, що включає й міри соціальної відповідальності. Багато представників "великого" бізнесу вважають, що перед тим, як говорити про соціальну відповідальність бізнесу перед суспільством і державою, потрібно визначитися із соціальною відповідальністю держави перед бізнесом [2].

Крім політичних бар'єрів, велике значення в Україні мають історичні традиції, рівень інформованості бізнесу й співтовариства про соціальну відповідальність, регулярність обміну інформацією в регіонах і податковому законодавстві. Тому навіть у цей час у нашій країні панівне сприйняття соціальної відповідальності представниками бізнесу (особливо компаній без участі іноземного капіталу) зводиться до корпоративного спонсорства й добродійної діяльності у вигляді окремого

© Кліменко О. М., 2007

ISO

"Управління розвитком", № 8' 2007

напрямку роботи із громадськістю. Такого підходу дотримуються багато компаній в Україні сьогодні, особливо якщо мова йде про середній і малий бізнес у регіонах. Соціальна відповідальність, в основному, сприймається як допомога тим, хто бідує, й періодичне спонсорство. Це підтримка, як правило, виявляється "скромно" і без зайвого розголосу, а спонсорство, відповідно – з належним резонансом і демонстрацією атрибутики компанії. Хоча і спонсорство має свої особливості – у неграмотному виконанні, викликає у народу скепсис, замість бажаної лояльності до компанії й зміцнення її репутації. А більшості великих підприємств у спадщину від радянського минулого дісталися цілі структури соціальної сфери на балансі-лікарні, школи, дитячі садки та ін. Природно, що керівництво подібних підприємств вважає межею своєї соціальної відповідальності повне або часткове фінансування "підшефних" структур. У підсумку, місцеве співтовариство (включаючи самі ці структури) за старою звичкою сприймає підтримку свого соціального "дodatку" бізнесом як належне.

Ще одним істотним бар'єром для подальшого розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні є зайва "увага" місцевих органів влади й контроль до особливо активних в соціальній сфері компаній. Часте вкладення бізнесом коштів у соціальні проекти сприймається владою як чергова схема зменшення прибутку й мінімізації оподаткування. Внаслідок такого відношення компанії або припиняють фінансувати місцеві соціальні ініціативи, або не афішують подібну діяльність.

Варто врахувати, що у світовій практиці виділяють три способи заохочення соціальної відповідальності бізнесу – це податкові кредити (зменшення ставки податку), податкові відрахування (зменшення оподатковуваної бази) і так звані "процентні закони", згідно з якими компанія сама може вибрати, на які потреби піде певна частина податків, які вона платить. В Україні ж на сьогоднішній день відсутні які-небудь методи регуляторного заохочення соціально відповідальних компаній.

Зрозуміло, що робота будь-якої компанії спрямована на одержання прибутку, а витрати на соціальні дії його зменшують. Однак, фактичний рівень витрат компаній у світі на діяльність, пов'язану з доброчинністю й соціальною відповідальністю, коливається між 1-2% прибутку. У деяких країнах (Японія, Швейцарія) компанії взагалі не мають ніяких податкових пільг, пов'язаних з добродійною діяльністю, а в більшості розвинених країн такі пільги становлять до 5% оподаткованого прибутку [3].

Таким чином, у рамках проведення досліджень за проблемою розвитку соціальної відповідальності підприємства, автором встановлено деякі основні бар'єри, що обмежують подальший розвиток соціальної відповідальності бізнесу в Україні. Крім того, ці дослідження доводять, що, незважаючи на множинні бар'єри, соціальна відповідальність українським бізнесом практикується, хоча й у значно меншому обсязі й більш обмеженій формі, ніж у США і країнах Європи. Так, за даними Української асоціації менеджерів за 2006 рік [3], перспективність вкладень у соціально відповідальні заходи для ринкового успіху бізнесу підтверджують 81% компаній і 86% споживачів. Хоча говорити про безумовну комерційну вигоду соціальної відповідальності бізнесу в Україні, особливо в короткостроковій перспективі, все-таки складно. До того ж, перш ніж замислюватися про одержання конкурентних переваг за допомогою соціальної відповідальності, компанії варто переконатися в конкурентоспроможності своєї продукції за якістю й ціною. Споживачі в Україні звернуть увагу на інші характеристики пропозиції бізнесу, включаючи соціальну відповідальність, тільки на конкурентних ринках, де у споживача є вибір між порівняними за ключовими характеристиками продуктами.

Отже, бажання українського бізнесу бути соціально відповідальним є і навіть знаходить застосування, характерне для існуючих економічних умов. Тому досить доцільним є проведення подальших наукових досліджень для практичної реалізації якнайшвидшого розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні.

Література: 1. Мей Брендан Не альтруїзм // Компаньйон. – 2006. – №45(509). С. 36-2. Дослідження соціальної відповідальності бізнесу в Україні Харківського благодійного фонду "Суспільні ініціативи" і Ровенського Фонду ім. князів-добродійників Острозьких // Marketing-Mix. ru. 3. Ющенко К. Количество дорогостоящих шоу будет уменьшаться в пользу конкретных социальных проектов // Экономические известия. – 2007. – №705(172). – С. 2.

УДК 330.1

Кораблінова І. А.

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ, ЩО ВИНИКЛИ У МЕЖАХ КОРПОРАЦІЙ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Економічна форма розвитку виробничих відносин суспільства перебуває сьогодні у трансформаційному стані. Становлення у сучасних умовах матеріальної основи інформаційного суспільства, що розповсюджується під впливом глобалізації, зокрема і на менш розвинуті економіки, загострює проблему визначення основних критеріїв новостворюваної соціальної системи, яка закладає

© Кораблінова І. А., 2007

свою генну структуру в умовах існуючої економічної форми суспільства. Елементи цієї трансформації можна зафіксувати у межах великих корпорацій, що були сформовані у високорозвинутих країнах. Ідея про трансформацію капіталізму (а саме у капіталістичному способі виробництва у зрілому віці останнього, за К. Марксом, здійснюється самозаперечення системи економічних відносин у цілому) завдяки зміні природи великих корпорацій була висвітлена у працях інституціонально-соціологічного напрямку економічної думки [1, С. 92]. Концепція "корпоративної революції" за цим напрямом, а також подальший її розвиток, викликала жорстку критику, зокрема у радянській економічній літературі, що на довгий час відкинуло ці ідеї від позитивного аналізу передумов виникнення нової суспільної форми, елементи якої зароджуються саме всередині корпорації.

Метою даної статті є визначення соціально-економічних суперечностей, що виникли в умовах становлення інформаційного суспільства у сутнісній характеристиці діяльності сучасних великих корпорацій.

Корпорація як перехідна економічна форма розвитку капіталу має суперечливий характер, та у процесі своєї еволюції не тільки розв'язує низку суперечностей у системі виробничих відносин, але й загострює нові. У даній роботі виокремимо такі соціально-економічні суперечності, що загострюються на сучасному етапі розвитку економічної суспільної форми в умовах становлення інформаційного суспільства через призму корпорацій:

1. З одного боку, корпорації функціонуючи у системі суспільного планування (трактування за Дж. К. Гелбрейтом), здійснюють свою діяльність лише за курсом планування та управління бізнес-процесами, що дозволяє їм контролювати ціни, збитки, фінансові потоки, поставки і реалізацію виробленої продукції. Тобто корпорація контролює ринкову ситуацію і має можливість у довгостроковій перспективі приборкувати невизначеність, що властива ринку. Але з іншого боку, система планування корпорацій не позбавлена конкуренції, яка змушує їх бути постійно на варті своєї безпеки. Головними при визначенні тієї чи іншої конкурентної переваги стають якісні чинники, причому домінанта належить особливому, оригінальному створінню певних споживних вартостей, властивість яких виділяється серед інших. Тобто виробництво потребує нових технологій. Створення унікальних технологій є основною задачею сучасних корпорацій, що прагнуть удержувати ринкові позиції. Отже, рівень конкурентоспроможності корпорацій стає залежним від тих конкурентних переваг, що є здобутком інтелектуальних здібностей висококваліфікованих працівників. Виникає ризик не зберегти конкурентоспроможність корпорації, якщо в ній буде відсутня компетентність в особі спеціалістів та накопичених специфічних знань.

2. Вслід за цим виникає нова суперечність: корпорація стає суб'єктом, що потребує головну умову сучасного виробництва – інтелектуальний капітал. Але він належить нікому іншому як найманому працівнику, що працює у корпорації. Поступово, як ще зазначали деякі інституціоналісти, у корпорації з'являється особливий клас – технічна інтелігенція або "технократи", які змінюють парадигму найманої праці і капіталу. Корпорація як форма розвитку капіталу, з одного боку, має потребу у компетенції висококваліфікованих працівників, а з іншого боку, як форма організації співпраці людей, корпорація дає можливість вибору, тобто свободи, бо тепер право власності на головну умову виробництва стає за представниками інтелектуальної, творчої здібності. Причому творці "нового" необов'язково мають справу з матеріальним предметом у процесі творення споживних вартостей, і все більше об'єктами їх діяльності стають елементи невідчутної матерії, що пов'язано із створенням нових технологій у сферах менеджменту, маркетингу, консалтингу та інших управлінських технологій, орієнтованих на здобуття корпоративної компетенції та підтримання її у динаміці. Таким чином, в умовах розвитку капіталу у формі корпорації збільшується інтелектомісткість виробництва, що приводить до корінних змін в економіці на різних рівнях її функціонування.

3. Відносини між капіталом та працею не складаються у корпорації як constant, а еволюціонують разом із нею. Тут ми спостерігаємо подвійний характер, властивий цим відносинам: з одного боку капітал панує над працею, з іншого – створюються передумови виникнення більш високої форми суспільної праці – творення, що здатне знесилити економічну силу капіталу, причому останній сам створює для цього умови. У корпорації виникає злиття цих боків, єдність протилежностей. Домінування капіталу у нових формах подається, як відзначають А. В. Бузгалін та А. І. Колганов, як тенденція до його тотальної гегемонії, що тепер має на меті підпорядкувати собі творчість, яка здатна створювати безмежні цінності [2]. Але цей період розвитку капіталу, що вже вийшов на рівень духовного життя, починає суперечити своїй природі, знаменуючи "захід" економічної формації в цілому. У корпораціях управлінської спрямованості виокремлюються інтелектуальні працівники, причому утворюють цей клас і з класу найманих робітників, і з класу менеджерів, які мають необхідні компетенції для створення ефективної системи управління конкурентоспроможністю корпорації. Таким чином, виникає нова суперечність у корпорації, капітал якої починає будувати систему не-економічних способів своєї подальшої гегемонії.

4. На думку автора, саме в умовах становлення інформаційного суспільства, механізм заміщення капіталу працею (діяльністю) набуває найбільш антагоністичний характер. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) дає можливість корпораціям найефективніше управляти своєю діяльністю у безперервному процесі зміцнення своїх ринкових позицій. У цих умовах ми спостерігаємо парадокс: з метою створення ефективної системи управління конкурентоспроможністю корпорації все більше створюють і застосовують у своїй діяльності нові ІКТ, тим самим, готуючи суспільство до іншого виду співпраці, яке вже не вимагає корпоративної форми господарювання економічного характеру. Ця тенденція виражається в такому: з метою зміцнення ринкових позицій корпорація створює єдину мережу корпоративних партнерів, підсилюючи тим самим зовнішнє зростання, що розповсюджується на міжнаціональному рівні. Таким чином, виявляється така закономір-

ність: з розвитком більш розвинених форм інформаційного суспільства корпорація трансформує свою економічну природу.

5. Суперечливість цієї тенденції загострюється під час формування нових форм управління конкурентоспроможністю корпорацій. Так, із зростанням ІКТ у загальних доходах корпорацій зменшується частка профільної діяльності, поступаючись місцем аутсорсингу, що надає їм можливість користуватися продуктами інтелектуальної діяльності, причому вже на основі партнерських відносин, а не речової залежності. Тим самим трансформується економічна природа як самих корпорацій, так і того суспільного ладу, в якому вони почали свій шлях розвитку.

Дослідження соціально-економічних суперечностей, що визріли у межах великих корпорацій дає можливість стверджувати, що ця перехідна форма розвитку капіталу в умовах становлення інформаційного суспільства є передумовою виникнення нової форми суспільства – гіпотетично інтелектуального соціуму. Вказана тенденція посилюється у зв'язку з формуванням головного елементу системи управління конкурентоспроможністю корпорацій – це інтелектуальні здібності висококваліфікованих працівників. Це питання потребує подальшого аналізу, зокрема у висвітленні розглянутої проблеми економічної трансформації в аспекті розповсюдження матеріальної основи інформаційного суспільства у країни, де корпорація тільки набуває економічного характеру.

Література: 1. Глух Н. А. Институционально-социологическое направление // История экономических учений (современный этап) / Под общей ред. А. Г. Худокормова. – М.: ИНФРА-М, 2004. – С. 90 – 110. 2. Бугалин А. В. Капитал и труд в глобальном сообществе XXI века: "по ту сторону" миражей информационного общества (три тезиса к дискуссии) / А. В. Бугалин, А. И. Колганов // Сборник научных трудов "Постиндустриальный мир: Центр, Периферия, Россия". Ч.1. – М.: изд. 1999.– С. 74 – 99.

УДК 658.1.012

Кривобок В. Ю.

Кривобок К. В.

ОЦІНКА РІВНЯ АДАПТАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РОЗВИТКУ ТРАНЗИТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ

В умовах становлення транзитивної економіки України відбуваються кардинальні перетворення – вони стосуються суспільного устрою держави, принципів організації виробництва, методологічних засад регулювання суспільних відносин. За умов досить невеликого інвестиційного вибору слід давати пріоритети тим напрямкам розвитку підприємств, які будуть сприяти отриманню найбільш значущих результатів. У цьому сенсі постає питання вибору таких напрямків. У літературних джерелах не повністю висвітлено це питання, тому нами здійснена спроба виділити перелік показників та здійснити їх ранжування [1; 2]. Тому сьогодні є вельми актуальним процес адаптації підприємств до умов транзитивної економіки.

Проблеми адаптації в економіці висвітлюються в роботах таких авторів: В. М. Гейця, В. М. Гриньової, В. А. Забродського, Т. С. Клебанової, М. О. Кизима, В. С. Пономаренка, А. М. Тридіда та інших, які розглядають сутність суперечності умов транзитивної економіки, її соціальні наслідки [1 – 5].

На нашу думку адаптаційні процеси в транзитивній економіці сприятимуть досягненню позитивних результатів у менеджменті підприємств та економіці країни, які вплинуть на поліпшення соціального становища.

Метою дослідження було обрано визначення найбільш значущих чинників, що впливають на адаптацію підприємства, із застосуванням методів експертних оцінок.

Задля оцінки рівня впливу адаптації системи управління підприємством було запропоновано набір показників. Визначення даного набору показників є результатом аналізу літературних джерел та існуючої практики діяльності підприємств, що дозволило виділити чотири групи показників [3 – 5]:

1) група показників, що відображають стан підприємства: диверсифікація продукції, знос обладнання, наявність коштів на реконструкцію, розірваність зв'язків з постачальниками та споживачами, організація виробництва, якість продукції, частка державної власності на підприємстві;

2) група показників, що відображають стан персоналу: якість підготовки та діяльності керівників та спеціалістів, креативність персоналу, загальну кваліфікацію та компетентність експертів, кількість керівників та спеціалістів, рівень організаційної культури;

© Кривобок В. Ю., Кривобок К. В., 2007

3) група показників, що відображає мотиваційні інструменти системи управління: нематеріальні заохочення, прибуток, зарплата, премія, дивіденди;

4) група показників, що відображає стан нематеріальних активів на підприємстві: нематеріальні активи підприємства, рівень регламентації, наявність торгової марки, наявність секретних матеріалів, наявність авторських прав, наявність ліцензій та патентів.

Респондентами в опитуванні було обрано більш тридцяти керівників відповідних підрозділів на різних промислових підприємствах.

Було запропоновано оцінити ступінь значущості впливу кожної з чотирьох груп факторів на адаптацію підприємства до транзитивної економіки та здійснити ранжирування наведених груп факторів за такими критеріями: рівнозначність критеріїв, несуттєва перевага одного критерію над іншим, суттєва перевага одного з критеріїв, дуже суттєва перевага одного критерію над іншим. Оцінки виставлялися від одного до дев'яти балів. Після обробки анкет були отримані такі показники в групах: перша група має коефіцієнт ваги 0,254, друга — 0,548, третя — 0,118, четверта — 0,080.

Таким чином можна зробити висновок, що на адаптацію системи управління найбільший вплив має група показників, які характеризують персонал підприємства. У другій групі показників, що відображають стан персоналу найбільший вплив здійснює показник "якості підготовки і діяльності керівників та спеціалістів" (коефіцієнт значущості – 0,389), а найменше – "рівень організаційної культури" (0,061).

Коефіцієнт адаптації системи управління можна подати (рисунок) через систему приватних коефіцієнтів адаптації за кожною групою.

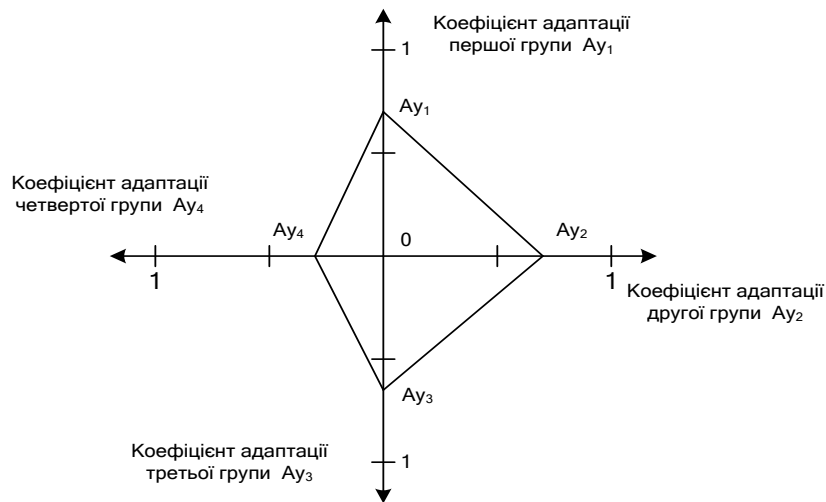

Рис. Складові коефіцієнта адаптації системи управління

Як бачимо з рисунку, чотири групи показників мають нерівномірний розподіл, найменше значення має четверта група, яка містить показники щодо нематеріальних активів. Цей факт пояснює низьку інвестиційну активність, оскільки підприємства не мають фундаменту для подальшого розвитку. Як граничний норматив для даних показників виступає одиниця, тому ті напрями, які наближені до одиниці більш розвинені та дозволяють прискорити процес адаптування підприємств до транзитивної економіки.

Відповідно, для більш якісного покращення адаптації системи управління на підприємстві доцільно здійснювати вплив на показники другої групи, зокрема на показник якості діяльності керівників та спеціалістів. Виходячи з аналізу статистичних показників, можна зробити висновок, що ті підприємства, які мали розвинуту систему підготовки кадрів, досить високі соціальні послуги змогли краще адаптуватися до умов транзитивної економіки. Тому, автори рекомендують приділяти увагу розвитку соціальної складової в діяльності керівників та спеціалістів підприємства.

Література: 1. Гриньова В. М. Управління підприємством в умовах розвитку ринку: Наук. видання / Під ред. д. е. н., проф. В. М. Гриньової. — Харків: Вид. ХДЕУ, 2003. — 168 с. 2. Забродский В. А. Развитие крупномасштабных экономико-производственных систем / В. А. Забродский, Н. А. Кизим. — Харьков: Бизнес Информ, 2000. — 72 с. 3. Клебанова Т. С. Методы прогнозирования: Учебн. пособие / Т. С. Клебанова, В. В. Иванов, Н. А. Дубровина. — Харьков: Изд. ХГЭУ, 2002. — 372 с. 4. Пономаренко В. С. Стратегія розвитку підприємства / В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, М. О. Кизим. — Харків: Вид. Дім "Інжек", 2003. — 328 с. 5. Трансформація моделі економіки України / За ред. В. М. Гейця — К.: Логос, 1999. — 500 с.

КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ ПЕРСОНАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ КАК ОСНОВА СОЦИАЛЬНОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ

Информационное общество до определенной степени становится созвучно с новой экономикой, которая доминирует во всех странах, где новые технологии и знания определяют направления развития основных аспектов человеческой деятельности.

Информация, с одной стороны, стоит дорого, а, с другой — достаточно часто делает конкурентным любой продукт, который она сопровождает. В этой связи важны все виды коммуникаций и всевозможные виды общения. Обращает на себя внимание то, что коммуникацию мы понимаем как односторонний процесс передачи информации от отправителя к реципиенту, в то время как общение трактуется как двусторонний процесс, который может быть вербально-вербальным, вербально-деятельностным, деятельностно-вербальным, деятельностно-деятельностным. Все вышеперечисленные виды общения формируют коммуникативную компетентность, позволяющую концептуально подходить к решению многих проблем, возникающих в социуме. Одной из таких проблем является социальная толерантность, которой не достаёт в современном обществе, но необходимо изучать ее содержание и особенности, что и обосновывает актуальность исследования взаимосвязи коммуникативной компетентности и социальной толерантности.

Целью данной статьи является выявление взаимосвязи коммуникативной компетентности персонала предприятия и социальной толерантности, которая является необходимой и достаточной составляющей позитивного климата на предприятии, а значит его успеха. Для достижения цели предлагается решение следующих задач: 1) проанализировать определения компетентности и коммуникативной компетентности; 2) обосновать значимость исследования коммуникативной компетентности для создания стратегического и тактического поля взаимодействия, допускающего терпимое отношение членов социума, что ведет к взаимопониманию и социальной толерантности.

"Компетентность предприятия — это способность организаций приобретать, хранить, восстанавливать и интерпретировать информацию, значимую для долгосрочного выживания и благосостояния организации" [1, С. 15].

Коммуникативная компетентность предполагает приобретение совокупности навыков и умений, необходимых для эффективного общения. "Коммуникативная компетентность — ситуативная адаптивность и свободное владение вербальными, паралингвистическими и невербальными средствами социального поведения" [2, С. 8]. "В психологии существует понятие "социальная компетентность", которое как раз и охватывает те индивидуальные характеристики и способы поведения, которые делают человека способным успешно строить социальные отношения" [3, С. 13]. "Успешная межличностная коммуникация — это бесконфликтный обмен информацией" [4, С. 23].

Ориентация на успех вынуждает персонал предприятия принимать участие в общении на самых разных уровнях: от межличностного до опосредованного, от инновационного, предполагающего креативность восприятия и креативность представления себя другим, до традиционного, требующего соблюдения определенных ритуалов.

Только разумная комбинация всех разновидностей коммуникаций и общений создает коммуникативную компетентность персонала. Владение навыками коммуникативной компетентности обеспечивает навыки адаптивности. При реализации таких навыков происходят процессы habituализации персонала, когда соблюдение определенных норм поведения в рамках корпоративной культуры позволяет определить диапазон ожиданий и их иерархию: "руководитель-подчиненный"; "подчиненный-подчиненный". При совпадении ожиданий от общения как на уровне профессиональной, так и на уровне социально-бытовой деятельности, конформизм и ритуализм становятся основой для социальной толерантности.

Таким образом, социальная толерантность это сочетание характеристик общающихся индивидов и последовательное выполнение социально-бытовых и профессиональных действий, в процессе которых соблюдаются нормы поведения, одобряемые обеими сторонами, используются ценности как знаковые символы взаимопонимания, допускается использование материальных и нематериальных санкций для достижения компромисса.

Как показал анализ деятельности персонала предприятий пищевой промышленности (Харьковской бисквитной фабрики, предприятия "Макфа", Харьковского молочного комбината), социальная толерантность является следствием проявления коммуникативной компетентности. Тем не менее, природная или естественная социальная толерантность возникает на уровне "подчиненный — подчиненный" в условиях хорошо организованной командной работы на предприятии при наличии

системы мотиваций, доступной для всех подчиненных предприятия. Кроме системы мотиваций значимыми остаются ценности, которые совпадают у подчиненных или дополняют друг друга в процессе коммуникации и общения, а также способности ухода от конфликта. Социальное поле толерантности выявило такие варианты совместимости на вышеназванном уровне: 1) стратегия "эффекта пластыря" – стратегия компромисса; 2) стратегия ухода от конфликта – стратеги; флексибилизации; 3) стратегия нейтральности – стратегия инновационности. Данные стратегии являются следствием демонстрации коммуникативной компетентности с целью сохранения команды и достижений поставленных целей, в число которых входят, как правило, материальные и нематериальные. Однако обязательным условием является легитимность поведения и отсутствие теневых практик. Такая же схема возможна на уровне "руководитель – подчиненный", но социальная толерантность будет искусственно создаваемой.

В статье получило дальнейшее развитие изучение взаимосвязи коммуникативной компетентности персонала и социальной толерантности, что обеспечивает успешную деятельность персонала предприятия.

Литература: 1. Сперроу П. Компетентная организация / П. Сперроу, Дж. Ходкинсон. – Харьков: Изд. Гуманитарный центр, 2007. – 390 с. 2. Сидоренко Е. В. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии. – СПб.: Речь, 2004 – 208с. 3. Хинш Р. Социальная компетенция / Р. Хинш, С. Виттманн; [Пер. с нем. – Харьков: Изд. Гуманитарный центр, 2005. – 192 с. 4. Мерманн Э. Коммуникация и коммуникабельность / Пер. с нем. – Харьков: Изд. Гуманитарный центр, 2007. – 296 с.

Литвиненко А. В.

УДК 658.3

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Становлення в Україні соціально орієнтованої ринкової системи господарювання зумовило значне посилення уваги до проблем соціального розвитку, яке викликане тим, що спостерігається стійке збільшення значення соціальних факторів у підвищенні економічної ефективності виробництва. Проте діагностика ефективності соціальних заходів, оцінка рівня соціального розвитку є слабо формалізованими. Певна недостатність теоретичної бази й практичного досвіду управління соціальним розвитком значно обмежують ефективність управління даними процесами. З погляду на це безумовно актуальним є вирішення цих проблем.

Діагностика соціального розвитку й визначення його рівня повинні передбачати постійне спостереження за цими характеристиками. Аналіз літературних джерел, а також безпосередньої діяльності деяких підприємств, показав, що на сьогоднішній день не існує єдиного підходу до визначення рівня соціального розвитку [1]. Це зумовлено значними труднощами, що супроводжують процес діагностики.

Певні труднощі при вирахуванні представляють деякі показники, що мають якісні характеристики, і тому не позбавлені деякої суб'єктивності, тобто, зіставлення повинне провадитися не за абсолютним значенням показників, а на основі їх відносної варіації.

Визначення рівня (показника, що відображає даний рівень) соціального розвитку (окремого колективу, підприємства, регіону тощо) повинне, природно, доповнюватися деякими іншими розрахунками, іншими словами, існує необхідність порівняльної комплексної оцінки рівня соціального розвитку даного об'єкта протягом певного періоду часу (у динаміці), і зіставлення з аналогічними показниками інших досліджуваних об'єктів.

Оцінку соціального розвитку варто проводити за одним показником, який прийнято в якості визначального. Однак багатоаспектність соціального розвитку обумовлює необхідність його опису з різних боків, тобто в багатомірному просторі, розмірність якого визначається кількістю вихідних характеристик.

Одним з можливих варіантів розробки єдиного узагальнюючого показника соціального розвитку є побудова узагальнюючого показника якості. Сучасний досвід побудови цього показника та проведення значної кількості досліджень довели можливість його використання у різних сферах суспільного життя.

Визначення узагальнюючого показника якості соціального розвитку доцільно провадити у декілька етапів: 1) проведення описової статистики змін значень показників ознак об'єкта; 2) побудова шкали бажаності, що змінюється в інтервалі від 0 до 100; 3) визначення основних точок фазових змін значень показників ознак (визначення реперних точок); 4) визначення окремих функцій бажаності ознак об'єкта; 5) визначення узагальнюючої функції бажаності ознак об'єкта.

З погляду на те, що шкала бажаності – це інструмент встановлення відповідності між формалізованими, слабкоформалізованими та навіть неформалізованими параметрами процесу виміру – характеризує її як знаряддя широкого застосування [2]. За допомогою цього інструмента відбувається перетворення окремих показників соціального розвитку, які мають свої одиниці виміру, у безвимірну шкалу. Цьому етапу формалізації обов'язково передують параметричний аналіз показників об'єкта.

© Литвиненко А. В., 2007

Далі необхідно визначити основні точки фазових змін показників ознак об'єкта. Як правило, показники соціального розвитку мають межі, які прив'язують до інтервалу від 0 до 100%. Але іноді виникають ситуації, коли показники не мають визначених меж (зокрема, абсолютні показники). Встановлення меж для таких випадків провадиться шляхом, або у відповідності до нормативних документів, розпоряджень, інструкцій про еталонні значення, тобто є чітко сформульовані вимоги до всіх реперних точок. Або, якщо будь-яка специфікація відсутня, то усі розрахунки, у тому числі, формування шкали бажаності, виконується суб'єктивно.

Наступним етапом є формування узагальнюючого показника якості для окремої функції бажаності кожної ознаки об'єкта. У літературі існує декілька варіантів формування шкали бажаності. Проте, незважаючи на певні розбіжності, всі вони мають спільні риси: стандартні оцінки на шкалі бажаності наведені у таблиці, і, відповідно, графік функції бажаності у загальному вигляді; значення $y_i = 1$ відповідає найкращому значенню, $y_i = 0$ – найгіршому, абсолютно неприйнятному рівню.

Таблиця

Стандартні оцінки на шкалі бажаності

Ступінь бажаності	Оцінки на шкалі бажаності
Дуже добре	1,00 – 0,80
Добре	0,79 – 0,63
Задовільно	0,62 – 0,37
Погано	0,36 – 0,20
Незадовільно	0,19 – 0,00

Таким чином, відповідні функції бажаності окремих ознак об'єкта формують узагальнюючі показники якості відповідної ознаки і, відповідно, окремі функції дозволяють побудувати узагальнену функцію бажаності ознак об'єкта, яка, в свою чергу, є остаточною оцінкою його ознак. Цей узагальнюючий показник є синтетичною оцінкою рівня соціального розвитку певного об'єкта (колективу, підприємства, регіону тощо).

Таким чином, отримані у такий спосіб функції бажаності демонструють закономірності розвитку як елементарних, так і складних ознак, протягом періоду, що розглядається. Вони можуть стати потужним інструментом у конструюванні складних моделей для управлінського аналізу в економіці, тому що отримана система величин формує систему індикаторів, що об'єктивно описують стан та динаміку соціального розвитку певного об'єкта.

Література: 1. Пономаренко О. І. Сучасний економічний аналіз: Ч. 1. Мікроекономіка. – К.: Вища школа, 2004. – 262 с. 2. Малярєць Л. М. Вимірювання ознак об'єкта в економіці: методологія та практика: Навч. посібник. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2006. – 384 с.

УДК 351.864

Лісна І. Ф.

ОСНОВНІ ІНДИКАТОРИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Економічну систему України часто характеризують як перехідну, основним орієнтиром для якої є перетворення командної, планової системи в ринкову. Але це не зовсім правильно, тому що наша країна повинна не просто змінити один тип економічної системи на інший, а стати однією з розвинутих держав світу. Основною метою розвитку кожної країни є забезпечення і укріплення національної безпеки. Однією зі складових національної безпеки є соціальна безпека, яка на сучасному етапі розвитку виходить на перший план.

До недавнього часу проблеми соціальної безпеки були предметом для вивчення переважно західних економістів. Так, наприклад, американський вчений С. Дойл стверджував, що якщо держава має можливість "здійснювати заходи розвитку соціальної сфери, освіти та економіки без зовнішнього впливу, забезпечити своїх громадян житлом, продуктами харчування, роботою, захищати їх громадянські права та особисті свободи", то вона знаходиться в соціальній безпеці [1; 2].

Українські вчені звернули увагу на ці проблеми лише декілька років тому. Різні аспекти соціальної безпеки розглянуто в роботах О. Білоруса, С. Сіденка, Д. Лук'яненка, Ю. Пахомова та ін.

Згідно з визначенням, що існує у вітчизняній літературі, соціальна безпека – це "надійна захищеність життєво важливих інтересів соціальних суб'єктів макро- і мікрорівні, збереження і розвиток людського потенціалу, підтримка ефективного стимулювання діяльності людей, систем їх соціалізації та життєзабезпечення, невмирущих цінностей, моральності" [3, С. 543 – 544]. Виходячи з викладеного можна сказати, що соціальна безпека – багатогранна, багатоаспектна категорія економічної науки, полівалентність якої ускладнює її обчислення якимось одним показником, тому необхідна система індикаторів, на які повинна орієнтуватися державна політика.

© Лісна І. Ф., 2007

Метою даної роботи є розгляд основних індикаторів соціальної безпеки держави.

Головною, безпосередньою метою, критерієм соціальної безпеки країни є "захист життя, здоров'я, добробуту, прав і свобод людини" [3, С. 543]. Такий критерій є основним орієнтиром для визначення індикаторів соціальної безпеки.

В рамках зазначеного вище, до індикаторів соціальної безпеки держави слід віднести стан здоров'я населення.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВОЗ) визначає здоров'я як "стан повного фізичного і соціального благополуччя. Благополуччя – це динамічний стан розуму, що характеризується деякою психічною гармонією між здібностями, потребами і очікуванням працюючого і тими вимогами і можливостями, що висуває і надає навколишнє середовище" [4, С. 19]. Якщо виходити з даного визначення, то більш 60% населення розвинутих країн не можна вважати здоровими [5, С. 56].

В Україні ж стан здоров'я значно гірший. Причинами захворюваності і смертності в Україні є неповноцінність харчування, його нераціональна структура (мало білків, вітамінів та інших біологічно активних речовин), поширеність шкідливих звичок (алкоголь, паління), погана організація медобслуговування і навіть у деяких випадках його недоступність, недостатня оснащеність лікувальних закладів, недоступність організації здорового, повноцінного відпочинку, наприклад, занять спортом.

Існує думка, що мешканці країн, які стоять на межі голоду не відчують потреби в охороні навколишнього середовища [2, С. 27]. Це неправильно, адже стан екології впливає на здоров'я людини, тривалість її життя. "Практика показує, що, за інших рівних умов, населення, яке мешкає у кращих екологічних умовах, має більш високий рівень життя за таких же споживчих витрат, і як результат – велику тривалість життя" [2, С. 28]. І це дійсно так, адже цим людям, що проживають в кращих екологічних умовах, не треба витратити свої кошти на поліпшення стану свого здоров'я, збиток якому наносить шкідливе забруднення навколишнього середовища. Таким чином, до індикаторів соціальної безпеки слід віднести рівень забруднення навколишнього середовища.

До основних індикаторів соціальної безпеки необхідно також віднести темпи зростання реальних доходів населення і темпи зростання соціальних витрат держави.

Головним джерелом доходів працюючого населення є звичайно заробітна плата. Особливістю сучасної економічної ситуації в Україні є значне відставання темпів зростання реальної заробітної плати від темпів зростання номінальної заробітної плати.

До індикаторів соціальної безпеки держави, крім перерахованих вище, слід віднести загальноосвітній і культурний рівень населення.

Один із засновників "Соні" Ібука, як фанат освіти, стверджував, що "освіта починається з народження і не закінчується до самої смерті". Знання і культура є одними з елементів духовних цінностей людини. На сучасному етапі розвитку світового співтовариства його увага акцентується в основному на матеріальних цінностях, у такий спосіб відбувається духовне зубожіння людей, що у свою чергу має пагубні наслідки.

Наведена система індикаторів дає можливість визначити шляхи підвищення соціальної безпеки країни. Особливо це важливо для української держави, соціальна безпека якої на сучасному етапі розвитку знаходиться на низькому рівні.

Література: 1. Дойл С. Гражданские космические системы. Их влияние на международную безопасность. – М.: ИНИОН, 1994. – 158 с. 2. Веклич О. Феномен экологической поляризации современного украинского общества // Экономика Украины. – 1999. – №12. – С. 24 – 31. 3. Білорус О. Г. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко [Кер. авт. кол. і наук. ред. О. Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2001. – 734 с. 4. Всемирная организация здравоохранения: Основные документы. / Под ред. Р. Калимо, М. А. Эль-Багати, К. Л. Купер. – Женева: Б. и. 1989. – 200 с. 5. Генкин Б. М. Экономика и социология труда. Учебник для вузов. – М.: Изд. группа НОРМА-ИНФРА*М, 1998. – 384 с.

Макуха С. М.

УДК 330.1: 339.9

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВ'ЯЗАННЯ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ ВКЛЮЧЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ КРАЇН У ПРОЦЕС ЕКОНОМІЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Сучасні реалії не залишають сумніву в надзвичайній важливості зовнішньоекономічних зв'язків у житті кожної країни. Від ефективного включення держави у міжнародний поділ праці залежать темпи економічного зростання і можливість структурної перебудови економіки, і, у кінцевому рахунку, – рівень життя населення.

© Макуха С. М., 2007

Окремі аспекти участі в процесі економічної глобалізації країн із трансформаційною економікою аналізувались в роботах Б. Гаврилішина, Дж. Гелбрейта, І. Бураковського, А. Задой, А. Кредисова, О. Малярова, С. Маслова, В. Новицького, В. Семиноженка, С. Соколенка, Дж. Стігліца, А. Холлова та ін. [1; 2]

Однак світова економічна література містить досить різноманітні й неоднозначні трактування змісту економічної глобалізації. Це проблема пошуку тієї сфери, якісні зміни в якій дозволяють світову економіку назвати глобальною. Так, глобалізація ототожнюється з домінуванням глобальних фінансових ринків та багатонаціональних корпорацій над національними економіками, із посиленням мобільності капіталу, зміною статусу національних держав у процесі глобалізації тощо. Увага вчених-глобалістів зосереджена переважно на аналізі наслідків глобальних процесів. Проблема підвищення ефективності міжнародних економічних зв'язків постсоціалістичних країн не приділяється достатньої уваги.

На відміну від зазначених точок зору і напрямків аналізу, автор визначає сутність економічної глобалізації як сучасний етап розвитку основного протиріччя світового господарства з метою концептуального обґрунтування ефективної зовнішньоекономічної доктрини перехідних суспільств, яка має на меті застосування дієвих методів розв'язання численних форм прояву цього протиріччя. Точка зору автора близька до плюралістичного підходу (але не збігається з ним) щодо трактування змісту економічної глобалізації відомим українським ученим А. Філіпенком. Складовими елементами економічної глобалізації, на думку автора слід вважати міжнародну торгівлю, міжнародний рух капіталу, спеціальні економічні зони, міжнародну валютну систему, міжнародну міграцію населення. Саме на цих основних напрямках розвитку міжнародних економічних відносин з початку 80-х років відбуваються радикальні якісні зміни, які дозволяють констатувати входження світової економіки в етап глобалізації [3].

Зазначені форми зовнішньоекономічних зв'язків розвиваються на базі основного протиріччя світового господарства, яке в умовах глобалізації набуває форму суперечливої взаємодії регіоналізації та відтворення у планетарних масштабах, що проявляється у: збільшенні кількості й масштабів діяльності регіональних угруповань протягом 90-х роках ХХ ст. і на початку ХХІ ст.; багатовекторності міжнародного співробітництва: кожна сучасна країна може бути учасницею багатьох регіональних угруповань одночасно; підконтрольності регіональних угруповань міжнародним організаціям; зростанні регіональних союзів, створених на різних континентах світу, за рахунок нових учасників економічних угруповань (сьогодні міжрегіональними угодами регулюється більш ніж половина всього обсягу міжнародної торгівлі); посиленні інтеграційних процесів між великими регіональними об'єднаннями.

Слід зауважити, що існує певна взаємозалежність між результативністю системного реформування перехідних країн та активністю їх включення у світове господарство. Запроваджені ними різні моделі інтеграції у світовий економічний простір становлять собою шляхи розв'язання основного протиріччя світового господарства, тією чи іншою мірою адаптовані до особливостей розвитку національних економік.

Однак, незважаючи на суттєві особливості включення трансформаційних країн у процес економічної глобалізації, можна запропонувати універсальні методи реагування на виклики глобалізації.

У сфері міжнародної торгівлі: удосконалення структури й регіональна диверсифікація зовнішньої торгівлі як передумови ефективної інтеграції країн із перехідною економікою у світове господарство; створення й реалізація загальних державних програм експорту наукомісткої продукції; поєднання лібералізації зовнішньої торгівлі з виваженим протекціоністським захистом експортних галузей; розвиток міжнародної маркетингової діяльності; широке використання кредитних ресурсів для підтримки успішно працюючих на світовому ринку підприємств; розробка механізму надання цільових кредитів у національній валюті іноземним державам та іншим суб'єктам господарювання для закупівлі ними вітчизняної продукції машинобудування.

Розв'язати протиріччя, притаманні рухові іноземного капіталу, можливо, шляхом створення відповідного інвестиційного клімату, спрямованого на використання іноземного інвестування для реалізації першочергових соціально-економічних завдань економічної політики держави: підвищення темпів економічного зростання; досягнення оптимальної структури економіки у цілому та експорту зокрема; розширення внутрішнього ринку; розвиток енерго- та матеріалозберігаючих технологій та інновацій.

Оптимізація інвестиційного клімату в Україні має відбуватися у таких напрямках: обов'язкове виконання міжнародно-правових зобов'язань України щодо двосторонніх міжнародних угод про взаємний захист інвестицій; широке запровадження такого методу іноземного інвестування, як концесія; створення умов для залучення іноземних банків у процес інвестування; посилення контролю за використанням кредитів, наданих під гарантію держави; застосування цілеспрямованих стимулюючих заходів для забезпечення інноваційного характеру іноземного інвестування; створення преференцій для іноземного венчурного капіталу.

У сфері валютних відносин необхідно застосовувати комплексний підхід, який передбачає: упровадження економічної політики, спрямованої на зростання ВВП і виробництва шляхом стимулювання розвитку приватного підприємництва; здійснення структурних реформ; створення сприятливого інвестиційного та інноваційного клімату; скорочення від'ємного сальдо торговельного балансу; недопущення надмірного зростання державного боргу.

У сфері транскордонного переміщення населення пропонуються:

економічні методи: запобігання еміграції шляхом створення національного привабливого ринку праці; сприяння розвитку професійної орієнтації молоді, підготовці й перепідготовці робочої

сили; державна підтримка малого й середнього бізнесу; посилення мотивації до легальної продуктивної зайнятості; збільшення фінансування науки; залучення висококваліфікованих працівників у репродуктивному віці в країні з низьким рівнем народжуваності; застосування стимулюючих заходів для інвестування коштів, зароблених мігрантами за кордоном; — відшкодування країні коштів, вкладених у підготовку працівника-емігранта;

організаційні методи: створення єдиної міграційної служби для професійного керівництва міграційними процесами; запровадження системи обліку, аналізу й моніторингу стану та тенденцій міграційних потоків; організація обліку коштів, зароблених мігрантами за кордоном, розширення мережі консульських установ із метою допомоги мігрантам.

Отже, принципово новий методологічний підхід до аналізу сутності глобалізаційного процесу як етапу розвитку основного протиріччя світового господарства й форм його прояву щодо складових елементів процесу економічної глобалізації (світова торгівля, міжнародний рух капіталу, спеціальні економічні зони, валютні відносини, міжнародна трудова міграція), дослідження суперечностей включення транзитивних країн у світову економіку дозволяє концептуально обґрунтувати ефективну зовнішньоекономічну доктрину перехідних суспільств, зокрема України, визначити вектор стратегічного національного розвитку в умовах глобальності світового спілкування.

Література: 1. Маслов С. Негативні наслідки глобалізації економіки (світові та вітчизняні) // Економіка, фінанси, право. – 2000. – №8. – С. 13 – 17. 2. Новицький В. Міжнародна кооперація: проблеми та моделі. – К.: Лібра, 1999. – 160 с. 3. Макуха С. Міжнародні господарські зв'язки країн із перехідною економікою в умовах глобалізації. Харків: Право, 2005. – 304.

Малахова Н. Б.

УДК 338.246

МОНОПОЛИСТИЧЕСКОЕ ЦЕНООБРАЗОВАНИЕ И ИНФЛЯЦИЯ

В процессах трансформации украинской экономики инфляция стала важнейшим фактором нестабильности социально-экономического развития общества. Инфляция приводит к росту цен, обесценению денег, падению реальной платежеспособности населения; рост цен в свою очередь ведет к нарушению пропорциональности и равновесия в структуре общественного воспроизводства. Инфляция усиливает неопределенность и неустойчивость в функционировании субъектов хозяйствования [1 – 2]. Проблемы ограничения темпов инфляции переросли в общенациональные угрозы и рассматриваются как наиболее сложный источник нестабильности и опасности в национальной экономике [3 – 5].

Традиционно источниками инфляционных процессов считают, во-первых, денежно-кредитные и тесно связанные с ними бюджетные факторы [6 – 7], во-вторых, изменения характеристик товарной массы [8]. Оглядываясь на историю трансформации украинской экономики, вспоминаем инфляцию 1992 — 1995 гг., когда отсутствие в Украине собственной национальной денежно-валютной системы привело к нарушению монетарного равновесия и стремительному росту цен на десятки тысяч процентов [9]. Но в нынешних условиях на первый план среди причин инфляционного роста выступают факторы второго рода – разрыв цен от стоимостей в результате монополистического ценообразования, в основе которого лежат вовсе не закономерности чистой и свободной конкуренции, о которой все мечтали на первых этапах рыночной трансформации, а действуют закономерности несовершенной, точнее монополистической конкуренции, сущность которых еще мало исследована. В данной статье ставится цель рассмотреть связь между закономерностями несовершенной конкуренции и инфляцией, выделить особенности монополистического ценообразования в трансформационной украинской экономике как источник современной инфляции в Украине.

Каковы закономерности несовершенной конкуренции? Во-первых, на совершенно конкурентном рынке должно действовать много независимых один от другого товаропроизводителей и никто из них не может повлиять на соотношений рыночной цены и рыночного объема предложения. На несовершенно конкурентном рынке есть экономическая зависимость и принуждение одних участников рынка над другими.

Во-вторых, если в совершенной конкуренции цены устанавливаются по предельным издержкам (MC) производителя, которые под действием рыночных сил обязательно совпадают со средними издержками AC, то в монополистической конкуренции экономическое равновесие $AC = MC = AR = MR$ не выполняется, а распадается на три возможных критерия равновесия в соответствии с разными интересами трех субъектов каждой сделки. Цены в рыночной конкуренции устанавливаются

© Малахова Н. Б., 2007

по предельным издержкам, но при нарушении рыночного совершенства их следует связывать со стоимостями $AC=MC$.

В-третьих, только в совершенной конкуренции интересы производителя, потребителя и социума совпадают в одном равновесии, и следовательно, то, что выгодно товаропроизводителю, одновременно выгодно и обществу, и потребителю. Однако в несовершенной конкуренции то, что выгодно производителю, не совпадает с выгодностью для потребителя и для социума. Выгодность в несовершенной конкуренции устанавливает тот участник, у которого больше монопольной власти.

В-четвертых, при совершенной конкуренции ограничений в ресурсах ни для кого нет. Но в реальной экономике все материальные, прежде всего естественные, ресурсы ограничены и тяжело возобновляемы, то есть на деле в экономической теории и практике хозяйствования следует принимать во внимание правила несовершенной конкуренции. Не ограничено только воспроизводство интеллектуальных ресурсов.

В-пятых, в свободной, совершенной конкуренции трансакционных издержек нет, товар гарантированно попадает к потребителю через совпадение интересов. В несовершенной конкуренции трансакционные издержки есть и они имеют определяющее значение – именно они перераспределяют на рынке все издержки и выгоды.

В-шестых, для совершенного чистого рынка права собственности не специфицированы и не имеют значения. На рынке с монополистическими чертами права собственности имеют значение и подлежат целенаправленной спецификации, которую выполняют субъекты управления в процессах внутрифирменного менеджмента, а в социуме в целом ее должна осуществлять система государственного регулирования.

В-седьмых, не стоит забывать, что в совершенном рынке рекламы нет, поскольку рыночная цена известна, а вся информация о товаре исчерпывающе полна и достоверна. Реклама необходима в условиях несовершенной конкуренции, поскольку информации всегда недостаточно, к тому же она асимметрична и недостоверна.

В-восьмых, для совершенной конкуренции вся информация на рынке должна быть совершенна и известна. В реальности информация не может быть совершенной, достоверной и полной, ее легко перераспределять, поскольку переменные издержки на воспроизводство информации практически ничтожны. Постоянные издержки на создание информации, напротив, очень большие, тяжело поддаются выявлению и подсчету.

В-девятых, по законам совершенной конкуренции эффективен тот производитель, у которого максимум прибыли достигается при совпадении маржинальных издержек и маржинального дохода $MC = MR$. В условиях реальной экономики несовершенной конкуренции критерий эффективности производства пока что устанавливается в виде превышения доходов над издержками. Однако эффективность производства должна определяться рациональной аллокацией ресурсов в социуме на уровне издержек $AC = MC$ товаропроизводителя. Критерий максимизации прибыли выгоден только производителю, поскольку при доминировании монопольного статуса у него отсутствует противозатратный механизм, и устанавливать для такого товаропроизводителя "справедливую" норму прибыли бессмысленно.

Наконец, в-десятых, для чистой, совершенной конкуренции монопольной власти не существует, все производители принимают цену рынка и не могут на нее повлиять. А во всех формах монополистической конкуренции монополизм неминуем у каждого субъекта хозяйствования. Поэтому в реальной экономике важно отделить недопустимый уровень монополизма от приемлемого уровня, с последующим ограничением и регулированием естественного монополизма [10].

Как определить общественно допустимый уровень монополизма? Для этого стоит проанализировать у любого товаропроизводителя разрыв его цен от его же стоимостей с выделением монополистической ренты [11]. Начинать анализ возможно с того, чтобы хотя бы на базовые товары общественного воспроизводства регулярно рассчитывать общественно необходимые издержки AC и регулировать цены базовых товаров монополистической конкуренции не по маржинальным издержкам MC данного товаропроизводителя, а по его средним издержкам AC . К базовым товарам относятся те товары, которые в цепочке общественного воспроизводства находятся в самом его начале и выступают сырьем для массового спроса (нефть, газ и другие природные ресурсы собственного производства, прочие энергоносители, вода, пшеница, сахар, а также инфраструктурные услуги по их перемещению). Цены этих товаров массово и многократно участвуют в каждом цикле воспроизводства. Для сдерживания инфляционных тенденций начинать нужно с контроля и регулирования разрыва между ценами и стоимостями этих товаров, основываясь на закономерностях всех форм несовершенной, прежде всего монополистической конкуренции, поскольку разрыв между ценами и стоимостями обусловлен монополистической властью товаропроизводителей и соответствует монополистической ренте, скрывающей в себе трансакционные возможности вменения издержек (то есть присвоения вероятных, зависящих от рыночной конъюнктуры доходов в виде гарантированного, изначального включения их в свои расходы). Как показали наши исследования, суть рыночного монополизма заключается в способности контролировать функцию общественного спроса (AD) на данном рынке, смещать эту кривую AD по своему усмотрению и тем самым навязывать всем потребителям функцию и величину спроса, цен, условий и объема продаж [11]. Пока что контролируют эту функцию товаропроизводители, а не социум и не государственные органы от имени и в интересах всего общества.

Для того, чтобы считать средние издержки AC у каждого товаропроизводителя стоимостями его товаров, есть веские аргументы. Средние издержки AC являются не среднеарифметическими величинами по отрасли, а выступают результатом интегрирования первоначальных инвестиций и

текущих расходов любого данного бизнеса по функции определенного интеграла от долгосрочной функции маржинальных издержек в органическом строении данного капитала. Поскольку в функции маржинальных издержек (МС) любого товара экстремума нет, то объективным ограничением затрат может выступать математическая связь между маржинальными и средними издержками МС/АС и моделирование противозатратного эффекта. Соответствующая экономическая интерпретация противозатратного эффекта вытекает из сравнения точки равновесия совершенной конкуренции $AC = MC = AR = MR$ и нахождения ее в среде несовершенной конкуренции в виде точки $AC = MC$. Находится она посередине между интересами товаропроизводителя и интересами потребительского спроса, соответствует рациональной аллокации общественных ресурсов и удовлетворяет общественный спрос. В функции МС учтена взаимосвязь товаров в общественном воспроизводстве так, что она позволяет покрыть полные издержки товаропроизводителя на достаточном для развития производства уровне рентабельности, но ограничивает аппетиты в переливах трансакционных издержек.

Таким образом, следует вывод о том, что для устранения разрыва между ценами и стоимостями товаров и снижения темпов инфляции в обществе важно хотя бы цены базовых в общественном воспроизводстве товаров регулировать в интересах общества государственными мерами путем расчета их общественно необходимых издержек АС.

Литература: 1. Давыдов А. Ю. Инфляция в экономике: Мировой опыт и наши проблемы. – М.: МО, 1991. – 200 с. 2. Белинская Я. В. Валютный курс та інфляція у трансформаційній економіці. – К.: Ін-т економіки НАН, 2002. – 184 с. 3. Мельник О. М. Інфляція: теорія і практика регулювання. – К.: Знання, 1999. – 292 с. 4. Меньшиков С. М. Інфляція і кризис регулювання економіки. – М.: Мысль, 1979. – 367 с. 5. Соколин Б. М. Інфляція і влада. – М: Бизнес-пресса, 2004. – 144 с. 6. Борисова Г. Б. Высокая инфляция: современный опыт борьбы с ней, успехи и провалы // Вестник МГУ. Сер. 6. Экономика. – 2003. – №3. – С. 71 – 81. 7. Алисов А. Инфляция и кризис. Пути выхода // Вопросы экономики. – 2001. – №3. – С. 36 – 42. 8. Махов А. Теория катастроф и гиперинфляция в России 90-х годов // Вопросы статистики. – 1998. – №9. – С. 23 – 26. 9. Домбровский М. Инфляционные последствия девальвационного кризиса в России и на Украине // Вопросы экономики. – 1999. – №8. – С.27 – 48. 10. Малахова Н. Б. Естественные монополии: сущность и институциональные механизмы регулирования. – Харьков: ИД "ИНЖЭК", 2006. – 348 с. 11. Гриценко А. А., Малахова Н. Б. Соотношение монополизма и конкурентности в институциональной архитектонике экономической системы // Институциональная динамика и архитектоника экономической структуры. [Под ред. А. А. Гриценко. – К.: Основы, 2007. – С. 544 – 570.

Маркова Н. С.

УДК 351/354

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ HR-МЕНЕДЖМЕНТУ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Розглядання людини в організаційному аспекті, її ролі у формуванні доданої вартості виготовленої продукції (робіт, послуг) на більшості вітчизняних підприємств характеризується такими особливостями: з одного боку, існує інформаційна можливість використання сучасних HR-технологій, а з іншого – фінансування роботи з кадрами здійснюється за залишковим принципом, а психологічна неготовність керівництва до розглядання людини з позицій людського капіталу формують негативну основу для накопичення й використання інтелектуального потенціалу. Розвиток професійних здібностей працівників є заставою ефективної діяльності будь-якого господарюючого суб'єкта. Тому з позиції керівництва доцільним стає розглядання персоналу як основного джерела прибутку в процесі створення матеріальних благ.

Незважаючи на масштабність й багатосезонність досліджень в галузі менеджменту персоналу, що висвітлюються в працях таких вчених як Н. П. Беляцький, Н. Л. Гавкалова, В. М. Гриньова, А. П. Єгоршин, О. Я. Кібанов, Н. Д. Лук'яченко, Є. В. Маслов, актуальними залишаються питання вдосконалення системи роботи з кадрами. Через це мета даного дослідження полягає в акумулюванні зарубіжного досвіду управління персоналом та його адаптації до сьогодення вітчизняних підприємств.

Задля реалізації поставленої мети визначимо пріоритетні напрями у роботі з кадрами на провідних підприємствах світу.

1. Вплив глобалізаційних та інтеграційних процесів на характер менеджменту персоналу проявляється, по-перше, через перевід робочих місць у ті країни, де вартість робочої сили мінімальна

© Маркова Н. С., 2007

(офшорінг); по-друге, розповсюдження "японізації" та "американізації" методів управління; по-третє, зростання ролі етичних норм, що висуваються до роботодавця.

2. Стратегічна спрямованість HR-менеджменту, що служить основою для розробки та впровадження загальної стратегії підприємства. Так, якщо індустріальна епоха відводить працівнику другорядну роль, надаючи пріоритетне місце фінансовому капіталу, то інформаційно-інтелектуальна головною рушійною силою визначає людський капітал, якому властиві об'єктно-суб'єктні відносини в управлінні. Американські дослідники [1] зазначають, що сьогодні HR-стратегія є рушійною силою для реалізації загальної стратегії господарювання підприємства, адже тільки ключові компетенції співробітників є його конкурентною перевагою на сучасному турбулентному ринку.

3. Зміна форм праці стосується зростання кількості представників вільних професій, тих, хто працює на умовах власного робочого графіку та часткової зайнятості, а також осіб, що працюють за договорами субпідряду. Кількість працівників, які організували свою професійну діяльність таким чином, збільшується в залежності від рівня розвиненості економіки країни, тобто чим більша частка сфери обслуговування, тим більшою мірою народному господарству потрібні креативні, освічені, кваліфіковані, інтелектуально розвинені працівники. Так, економіка США почала набувати рис інтелектуальноємної економіки з 1982 р., коли витрати на придбання комп'ютерів та телекомунікаційного обладнання перевищили витрати на купівлю й виробництво засобів виробництва. Часткова зайнятість прийнятна для тих соціальних верств населення, які за станом здоров'я, сімейними або професійними обставинами не можуть працювати повний робочий день (пенсіонери, студенти, особи, які перебувають у відпустці у зв'язку з доглядом за дитиною та ін.).

4. Зростання вартості соціального пакета для працівників, особливо видатків на охорону здоров'я. Співробітники, що мають стратегічно важливі компетенції для підприємства, можуть розраховувати на серйозну соціальну підтримку з боку роботодавця, який зацікавлений не тільки у використанні їх трудового потенціалу, але й постійному розвитку, накопиченні й обміні. Дані аспекти свідчать про високий рівень соціальної відповідальності власників бізнесу й урахування потреб найманого працівника у відтворенні життєвих сил, реалізації морально-духовного потенціалу, сприйняття начальника з позиції наставника, а не наглядача.

5. Формування конкурентоспроможного персоналу на основі розвитку тих компетенцій, які представляють конкурентні переваги підприємства на ринку й необхідні для виконання відповідних бізнес-процесів. Цього можна досягти на основі професійного навчання, яке передбачає підвищення кваліфікації й перепідготовку. Проблема заключається у високій вартості освітніх послуг й оптимальному розподілі освітніх ресурсів протягом всього життя людини.

6. Акцентуалізація на розробці й впровадженні норм корпоративної культури, яка автором визначається як набір певних норм, цінностей, вірувань, що формуються й реалізуються персоналом підприємства (на всіх ієрархічних рівнях підприємства) з метою підпорядкування організаційної взаємодії членів колективу між собою та по відношенню до зовнішніх контрагентів, що сприяє вирішенню проблем управління на підприємстві [2]. Кожне підприємство характеризується своїм набором норм, правил, цінностей, що формують організаційну культуру, відрізняючи її від культур інших підприємств. При цьому вона підпорядковує діяльність членів колективу на основі задокументованих норм, неписаних правил поведінки й етичного відношення до праці.

7. "Розподіл" працівників підприємства на ключових й рядових співробітників, що обумовлене подвійністю ринку праці. Даний аспект реалізується з метою диференціації заробітної плати та соціальних пільг і гарантій, варіативності застосування методів управління в залежності від "зрілості" команди, а також можливості самореалізації, самоактуалізації, самоконтролювання й самомотивації працівників з різним рівнем професійно-кваліфікаційного та емоційно-інтелектуального рівня.

8. Зростання ролі профспілок при організації трудового життя, часу на дозвілля й відпочинку.

Отже, визначені стратегічні HR-пріоритети провідних західних компаній демонструють світу свою ефективність на основі позитивної динаміки економічних, соціальних й організаційних показників діяльності. З огляду на це вітчизняним роботодавцям слід взяти до уваги зміст даних напрямів й почати реалізовувати ті, які відповідають особливостям національного менталітету, фінансових можливостей й норм чинного законодавства.

Дані аспекти формують науково-практичну значущість отриманих результатів, через що досягнена поставлена мета дослідження. Акумуляування в межах статті позитивного світового досвіду роботи з кадрами надає можливість вітчизняним роботодавцям визначити ті, які більшою мірою дозволять підвищити ефективність діяльності персоналу за допомогою формування вмотивованого персоналу, кар'єрного зростання, розвитку й оцінки, вдосконалення системи соціального забезпечення тощо.

Література: 1. Торрінгтон Дерек. Управление человеческими ресурсами: Учебник / Дерек Торрінгтон, Лаура Холл, Стивен Тейлор. [Пер. 5-го англ. издания. Науч. ред. перевод А. Е. Хачатуров – М.: Изд. "Дело и Сервис", 2004. – 752 с. 2. Гавкалова Н. Л. Формування та використання інтелектуального капіталу // Формування та використання інтелектуального капіталу. Наукове видання / Н. Л. Гавкалова, Н. С. Маркова. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2006. – 252 с.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ "ЗАРОБІТНА ПЛАТА" В ТРАНЗИТИВНІЙ ЕКОНОМІЦІ

У транзитивній економіці однією з цілей підприємства є підвищення матеріальної зацікавленості робітників. Відбувається пошук нових форм та систем оплати праці. Для досягнення поставлених цілей необхідним є теоретичний аналіз досвіду попередніх років й особливостей оплати праці в перехідній економіці, але виконати цю задачу важко. Тому визначення соціально-економічної сутності категорії "заробітна плата" є актуальним на сучасному етапі.

Існує безліч точок зору щодо сутності заробітної плати як вітчизняних, так і іноземних вчених [1; 2; 3; 4; 5]. Але визначення категорії "заробітна плата", яке розглядається вченими, потребує уточнення з точки зору її місця в транзитивній економіці. Досягнення межі дослідження потребує використання методу логічного узагальнення, методів системного аналізу та синтезу.

Заробітна плата – це частина доходу, яка залежить від кінцевих результатів колективу та розподіляється між працівниками згідно з кількістю та якістю витраченої праці, реальним трудовим внеском кожного та розміром інвестованого капіталу [6, с. 46].

П. Задоя підкреслює, що "заробітна плата є основною формою доходу для багатьох людей в нашій країні і, таким чином, це дохід, який отримує людина завдяки своїм фізичним та розумовим здібностям, створюючи товари та послуги" [5].

З. Ватаманюк, С. Панчишин, К. Р. Макконнел та С. Л. Брю схиляються до думки, що "заробітна плата – це ціна, що виплачується за використання праці" [3; 4]. Цей особливий вид ціни ще називають ставкою заробітної плати. Механізм визначення ставок заробітної плати неоднаковий для різних економічних систем.

П. С. Харіва розглядає заробітну плату з п'яти позицій: "зарплата це економічна категорія, що відображає відносини між власником підприємства (або його представником) і найманим працівником з приводу розподілу новоствореної вартості (доходу); зарплата це винагорода, обчислена у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган сплачує працівникові за виконану ним роботу; зарплата це елемент ринку праці, що виступає як ціна товару – робоча сила; зарплата це трудовий дохід найманого працівника, який він отримує у результаті реалізації здатності до праці та який має забезпечити відтворення робочої сили; зарплата це елемент витрат на виробництво (для підприємства)" [2, с. 289].

М. А. Волгін та Ю. Г. Одьогов пишуть, що "заробітна плата як форма ціни робочої сили – це основна частина фонду життєвих засобів працівників, яка розподіляється між ними у відповідності до кількості та якості витраченої праці, реального внеску та залежить від кінцевих результатів роботи підприємства" [1, с.33].

Сучасна теорія ринкової економіки визначає заробітну плату як ціну праці, величина й динаміка якої формується під впливом ринкових чинників й, у першу чергу, попиту й пропозиції. Джерелом цієї концепції є теорія А. Сміта та Д. Рікардо [3]. Згідно з трудовою концепцією складовими заробітної плати є всі види доходів, які одержує працівник. У командно-адміністративній системі заробітна плата розглядалася як частина сукупного суспільного продукту, що розподіляється між робітниками у відповідності до кількості та якості витраченої праці. Розподіл складав органічну частину суспільного відтворення соціалістичної економіки. Тому заробітна плата становила не міру вартості робочої сили, а виражену у грошовій формі частку національного доходу, що виділялась державою для задоволення індивідуальних потреб працівників.

Поряд з цим заробітна плата мала характер грошової форми вартості необхідного продукту, яка залежить від успіхів усього народного господарства й входить у витрати виробництва. У ретроспективному плані категорія "заробітна плата" розглядалася як частка працівника у наступних видах доходів: національному (1936 — 1965 рр.), національному й підприємства (1965 — 1986 рр.), підприємства (1986 — 2007 рр.). Таким чином, заробітна плата – це сума коштів, які отримує працівник за використання його праці, в основі якої лежить ціна робочої сили.

У зв'язку з трансформаційними процесами, які відбуваються на сучасному етапі розвитку економіки, розвитком різноманітних форм власності та господарювання змінюється структура сукупних доходів працівників. Однак, головну роль у структурі доходів займає заробітна плата. Вона і в даний час, і в найближчі роки залишається для більшого числа працівників основним джерелом їхніх доходів, а виходить, заробітна плата й у перспективі буде найбільш могутнім стимулом підвищення результативності праці та виробництва в цілому.

Сума життєвих засобів, необхідних для відтворення робочої сили, до того ж включає витрати на утримання членів сім'ї працівника, медичне обслуговування, підвищення професійного рівня. Чим вища кваліфікація працівника, тим більша вартість робочої сили. Не можна не враховувати також об'єктивне зростання потреб працівників і членів їхніх сімей у нових товарах і послугах, що також приводить до підвищення вартості робочої сили.

Отже, вартість робочої сили зводиться до вартості життєвих благ, що працівник отримує за винагороду, отриману за результати праці. Конкретною формою вартості, ціни робочої сили в грошовому вираженні і є заробітна плата. Колишній підхід з виявлення сутності заробітної плати більшою мірою відбиває етап екстенсивного розвитку економіки, коли на оплату праці централізовано виділялися значні засоби з державного бюджету без точного обліку їхнього зв'язку з результатами праці конкретного трудового колективу. Необхідність уточнення джерела заробітної плати, а також її визначення в цілому, пов'язана з переходом трудових колективів на самофінансування і ринкові відносини.

Враховуючи сказане вище, можна сформулювати і запропонувати наступне визначення заробітної плати. Заробітна плата як форма вартості, ціни робочої сили — це головний елемент соціально-економічної політики держави, за допомогою якого держава спонукає членів суспільства до продуктивної та якісної праці, основна частина фонду життєвих засобів працівників, що розподіляється між ними відповідно до кількості і якості витраченої праці, реальним трудовим внеском і залежна від кінцевих результатів роботи підприємства, міста, області та країни в цілому. Дане формулювання більшою мірою характерне тільки для сфери продуктивної праці. При такому уточненні суті заробітної плати, по-перше, акцентується головна властивість заробітної плати — бути основною частиною фонду життєвих засобів; по-друге, підкреслюється залежність заробітної плати кожного працівника не тільки від кількості і якості витраченої праці, але і від реального трудового внеску, кінцевих результатів трудового колективу; по-третє, підтверджується логічність висновку про те, що будучи основною частиною фонду життєвих засобів трудящих, вона виступає не тільки головною формою розподілу праці, але і найважливішим матеріальним стимулом.

Таким чином, можна запропонувати визначення категорії "заробітна плата". Це інструмент досягнення балансу інтересів найманих робітників та роботодавця і основна частина фонду життєвих засобів працівників, що розподіляється між ними відповідно до кількості і якості витраченої праці, реальним трудовим внеском і залежна від кінцевих результатів роботи підприємства, при цьому наймані робітники прагнуть до вищої заробітної плати, а роботодавці, навпаки. Комплексний розгляд сутності заробітної плати створює початкову методологічну базу для аналізу та з'ясування механізму матеріальної мотивації. Тому подальше дослідження повинне визначити взаємозв'язок функцій, принципів, а також систем та форм заробітної плати.

Література: 1. Волгин М. А. Методика разработки и внедрения бестарифной рыночной модели оплаты труда и её разновидностей на предприятиях с различными формами собственности. — М.: Луч, 1991. — 80 с. 2. Економіка підприємств: Посібник / За ред. П. С. Харіва. — Тернопіль: Економічна Думка, 2002. — 450 с. 3. Макконнелл К. Р. Економікс: принципи, проблеми и политика / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю [Пер. с англ. 11-го изд. — К.: Хагар — Демос, 1993. — 786 с. 4. Основи економічної теорії: Підручник / Під ред. З. Ватаманюка, С. Панчишина — К.: Либідь, 2000. — 620 с. 5. Основи экономической теории: Учебник / Под ред. П. Задоя — М.: МГУ, 2000. — 180 с. 6. Пироженко О. Формы оплаты труда. — 2-е изд., перераб. и доп. — Харьков: Фактор, 2003. — 60 с.

УДК 368.914

Оробчук М. Г.

Зеленко В. А.

ПОДАЛЬШІ КРОКИ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

З 01.01.2004 р. стартувала пенсійна реформа, першим кроком якої було введення в дію двох базових законів: "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" та "Про недержавне пенсійне забезпечення" від 09.07.2003 р. Реформування системи пенсійного забезпечення і на сьогодні є одним з основних напрямів вдосконалення загальної системи соціального захисту населення в Україні. Пріоритетність надання такої значимості саме пенсійній реформі зумовлена багатьма чинниками, зокрема такими явищами як старіння населення, постійно зростаюча, часто неофіційна імміграція та зміна соціальних цінностей.

Українські науковці М. Шаповал, В. Коцюба та Ю. Резнікова підкреслюють необхідність висвітлення основних моментів щодо обґрунтування доцільності та своєчасності реформування пенсійної системи в Україні на засадах страхування [1, С. 45].

© Оробчук М. Г., Зеленко В. А., 2007

Метою даної статті є дослідження впливу запровадження накопичувальної складової державної системи пенсійного страхування в Україні на підвищення рівня соціального захисту як осіб пенсійного віку, так і населення країни загалом.

Старіння населення на фоні підвищеної імміграції призвело до збільшення фінансового навантаження на систему пенсійного забезпечення, яка на даний момент є основним джерелом доходу більшості українських пенсіонерів. Станом на 01.01.2006 р. в Україні проживало 13,5 млн. пенсіонерів або 28,7% загальної чисельності населення (47,1 млн.). Тобто, практично кожна третя особа в країні — пенсіонер, основним показником якості та рівня життя якого є розмір пенсії. Відтак загальний рівень життя всього населення країни істотно залежить від рівня життя осіб пенсійного віку. Зростання ж частки цієї категорії в загальній чисельності населення неодмінно приводить до збільшення економічної допомоги пенсіонерам. Зауважимо, що станом на 01.01.2006 р. чисельність платників страхових внесків в Україні складає 17,4 млн.

У даній ситуації доцільно визначити демографічне навантаження пенсійної системи в Україні. Коефіцієнт демографічного навантаження розраховується за наступною формулою:

$$K_s = \frac{N_r}{N_p} \quad (1)$$

де коефіцієнт демографічного навантаження пенсійної системи (K_s) – співвідношення між кількістю платників внесків (N_r) та кількістю пенсіонерів (N_p).

Використовуючи формулу 1, бачимо, що коефіцієнт демографічного навантаження пенсійної системи в Україні становить 0,78 — тобто на 10 працюючих припадає 8 пенсіонерів. За світовими стандартами існуюче навантаження працюючих пенсіонерами становить кризовий показник. Наприклад, у Франції на 10 працюючих припадає 4 пенсіонери і подібна ситуація викликає там тривогу [2, С. 115]. То ж виникає питання, як ми маємо реагувати на такі дані?

Вік населення можна визначити через взаємодію демографічних тенденцій, які характеризують зміни рівня народжуваності та тривалості життя. Існуюче в Україні зниження рівня народжуваності призводить до зменшення зростання робочої сили, що в свою чергу веде до скорочення сукупного обсягу продукції та сукупного обсягу заробітної плати. Одночасно, відносно збільшення тривалості життя, природно, призводить до збільшення навантаження на пенсійну систему в частині виплат.

Серйозність проблем, спричинених означеними тенденціями, не викликає сумніву, оскільки солідарна система сама по собі надзвичайно вразлива до демографічних змін, що викликаються старінням населення, і в результаті чого зменшується співвідношення числа працюючих і кількості пенсіонерів. Це відображає такий показник як коефіцієнт заміщення:

$$K_z = \frac{P_t}{R_t} \quad (2)$$

де коефіцієнт заміщення (K_z) – співвідношення між розміром пенсії (P) особи та розміром її заробітної плати (R) впродовж певного періоду часу (t).

Припустимо, що пенсія пересічного громадянина становить 400 грн., а заробітна плата – 1100 грн., то, відповідно до формули 2, коефіцієнт заміщення становить 0,36 [2, С. 116].

Реагувати на таку ситуацію можна за допомогою поєднання різних механізмів впливу, які вже давно успішно використовуються в розвинених країнах світу. Але на результат реформування найбільшою мірою впливає обрана структура системи пенсійного забезпечення, оскільки різні системи передбачають неоднакові механізми адаптації та зменшення навантаження, спричиненого старінням населення [3, С. 204].

Найбільш ефективним механізмом регулювання впливу старіння населення на пенсійну систему вважаються так звані системні реформи, які передбачають впровадження накопичувальних підходів, зокрема, застосування пенсійних схем із встановленими внесками. Це передбачає наступний крок пенсійної реформи, який задекларовано в основних напрямках загальної стратегії реформування пенсійної системи в Україні через запровадження другого рівня системи пенсійного страхування [4, С. 12]. На думку авторів, подібні реформи цілком у змозі частково позбавити Державний бюджет від фінансового навантаження, спричиненого старінням населення.

Обрана структура оновленої пенсійної системи України (нагадаємо, що з 01.01.2004 р. пенсійна система України має трирівневу структуру [5]), дозволяє гарантувати як певну соціальну захищеність найбільш вразливих верств населення з числа пенсіонерів шляхом надання мінімальних базових пенсійних виплат. За існуючим законодавством вона також надає можливість в майбутньому забезпечити застрахованій особі рівень пенсії, який буде адекватний її трудовим зусиллям.

Крім явних переваг з точки зору адаптації до старіння населення з одночасним підвищенням сумарного рівня пенсійних виплат, надходження від обов'язкових внесків учасників накопичувальної системи дозволять створити потужне додаткове джерело інвестиційного ресурсу для оздоровлення та подальшого зростання національної економіки. Позитивний макроекономічний ефект полягатиме, зокрема, у тому, що подібний підхід забезпечить поступове зростання зайнятості населення одночасно з підвищенням конкуренто-спроможності української продукції, а також полегшить податковий тягар, збільшуючи при цьому надходження до Державного бюджету. Це, в свою чергу, приведе до поступового зменшення відпливу кваліфікованих вітчизняних спеціалістів за кордон, що сприятиме відновленню трудового потенціалу країни.

Ураховуючи викладене вище, можна дійти висновку, що незважаючи на досить складний соціально-економічний стан в Україні, завдяки змінам, які відбулися і відбудуться у недалекому майбутньому в сфері пенсійного забезпечення, з'явилася реальна можливість підвищення рівня соціального захисту населення.

Література: 1. Шаповал М. Дослідження впливу запровадження накопичувальної складової державної системи пенсійного страхування на підвищення рівня соціального захисту населення в Україні / М. Шаповал, В. Коцюба, Ю. Резнікова. // Соціальний захист. – 2005. – №12. – С. 34 – 38. 2. Якимів А. І. Формування і розвиток системи пенсійного забезпечення в Україні. – Львів: Афіша, 2003. – 448 с. 3. Зайчук Б. О. Загальнооб'язкове державне пенсійне страхування: Навчальний курс / Б. О. Зайчук, О. Б. Зарудний, С. Б. Березіна, В. Т. Александров, С. М. Недбаєва. – К.: НВП "АВТ", 2004. – 256 с. (Інтегрований навчально-атестаційний комплекс) 4. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.12.2005 р. №525. Стратегія розвитку пенсійної системи. – Офіційний випуск України. – 2005. – №57. – ст. 3205. 5. Закон України "Про загальнооб'язкове державне пенсійне страхування" від 9.07.2003 р. №1058-IV // Офіційний вісник України – 2003. – №33. – ст. 1770 6. Основи законодавства України про загальнооб'язкове державне пенсійне страхування // Відомості ВРУ. – 1998. – №23. – С. 121. 7. www.pension.kiev.ua/Ukr/InterKnov/review-june2005.html

УДК 368.914

Піддубна Л. П.

ПРОБЛЕМИ КОМПЛЕКСНОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ

Аналіз останніх публікацій, які стосуються проблем соціально-економічного розвитку країни та її окремих територій показує, що автори, в основному, зосереджуються на питаннях макроекономічного розвитку територій, розробці пропозицій щодо підвищення інвестиційного потенціалу регіону, вивченні особливостей формування місцевих бюджетів та їх взаємостосунків з державним бюджетом, дослідженні споживання товарів та послуг населенням з точки зору підприємств та організацій, а саме: з метою підвищення обсягів реалізації товарів та послуг, які виробляються або реалізуються промисловими й торгівельними підприємства (маркетингові дослідження). Разом з тим, людина з її потребами, з проблемами їх задоволення, пов'язаними з відсутністю чи нерозвиненістю, а в деяких випадках, занепадом окремих галузей сфери обслуговування, або використанням соціальної інфраструктури не за призначенням, залишається поза увагою науковців, і висвітлюється лише в публікаціях журналістів, особливо активно в період передвиборної агітації, оскільки торкається болючих проблем мешканців окремих населених пунктів, територій.

Виходячи з цього, метою написання даної роботи є привернення уваги наукової спільноти до проблем розвитку сфери обслуговування населення, соціальної інфраструктури та розробки наукових концепцій щодо подальшого комплексного розвитку цієї галузі діяльності людини в Україні.

Безумовно, що функціонування соціальної сфери, якнайповніше задоволення особистих потреб людини, залежить від її матеріального добробуту, який значною мірою визначається рівнем розвитку виробництва. Однак, мало підвищити доходи населення, необхідно дати можливість людям ці кошти витратити на задоволення власних потреб та сприяти розвитку нових потреб суспільства, які б не вступали у протиріччя з моральними нормами та правилами. Саме тут і виникає проблема. Відомо, що сфера послуг, це та сфера, яка має розвиватися комплексно, задовольняючи всебічні потреби населення. Відсутність хоча б однієї галузі призводить до дискомфорту людини, до прагнення її задовольнити потребу будь-що, навіть якщо вона буде вимушена змінити місце проживання. Так, в країні є печальний досвід впровадження ідеї реформування сільського розселення і ліквідації неперспективних сіл, що врешті-решт призвело не до концентрації населення в гарно обладнаних і пристосованих до життєдіяльності людей сіл, а до різкого скорочення сільського населення в Україні.

Забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку регіону та покращення життя членів територіальної громади стає актуальним особливо в останні роки. Період хаотичного, безсистемного розвитку соціальної інфраструктури показав, що певні території вже повністю використали потенціал, закладений ще за часів радянської влади, а нові ідеї щодо розбудови підприємств та організацій, які надають послуги населенню, стосуються лише тих складових, які виступають об'єктами, що приносять значні прибутки, а не ті, які мають забезпечувати комплексне задоволення потреб населення певної, конкретної території (міста, села, мікрорайону), а не взагалі всієї країни. Те, що подібні питання стали дуже актуальними і стають у ранг проблем пов'язаних не просто з розвитком регіону і задоволенням нагальних потреб споживача, а межують з питаннями забезпечення безпеки життєдіяльності всієї країни взагалі.

© Піддубна Л. П., 2007

Про це свідчать і останні події, які трапилися в Україні, і пов'язані з аваріями у інженерних мережах житлово-комунального господарства м. Алчевська, Дніпропетровська та ін., аваріях на залізницях, руйнуваннях житлового фонду м. Києва через безвідповідальність забудовників: розпочате будівництво без попередніх детальних досліджень ґрунтів, фундаментів будинків, що стоять поряд, будівництва на територіях дворів, дитячих майданчиків та спортивних споруд, парків та скверів. Подібна практика призводить до протестів громадян, які часто закінчуються протиправними діями: побиттям людей, їх каліцтвом. При цьому часто у порушення прийнятих планів будівництва, будинки будуються значно вищими, що порушує архітектуру міст, руйнує їх ауру, призводить до погіршення самопочуття міських жителів і, що найнебезпечніше – не задовольняє умови протипожежної безпеки, бо сьогодні технології боротьби з вогнем не розраховані на подібні хмарочоси. Прикро, що подібні дії прикриваються рішеннями, прийнятими місцевою владою. Врешті-решт така гонитва за прибутками приватних структур, інтереси яких лобіюють місцеві власті, призводять до руйнівних наслідків.

Разом з тим нове будівництво житлових будинків не супроводжується відповідним будівництвом інших об'єктів соціальної інфраструктури. І якщо розвиток торгівлі, ресторанів, готелів, транспорту та зв'язку підпорядковані ринковим законам, то розвиток закладів освіти та культури (дитячих дошкільних закладів, шкіл, бібліотек, центрів творчості дітей та юнацтва), охорони здоров'я (поліклінік, лікарень тощо), які не приносять суттєвих прибутків, перебуває у занедбаному стані. Тому батьки, дбаючи про гармонійний розвиток дитини, вимушені возити малолітніх дітей до дитячих освітніх закладів іноді дуже далеко, що позначається на стані здоров'я молодої людини. За даними лікарів здоровими школу закінчує все менше і менше дітей. А діти тих батьків, які не мають можливості відвозити дітей до освітніх закладів, позбавляються можливості розвиватися, не отримують належні стартові умови для успішного життя у майбутньому.

Зменшення життєвого простору, неможливість займатися спортом, фізично розвиватися, на думку психологів призводить до зростання агресії у середовищі молодих людей, що позначається на рівні злочинності в країні.

Відсутність доступних медичних послуг через байдужість властей до розвитку об'єктів охорони здоров'я позначається на рівні смертності в Україні, особливо серед людей працездатного віку. Як відомо, населення України має одну з найнижчих тривалостей людського життя.

Усе перераховане вище потребує загальної уваги і особливо важливе зараз, коли Україна поряд з іншими державами впроваджує у життя пріоритети сталого розвитку. Як відомо, головними пріоритетами "Декларації Ріо-92" визначені: соціальні фактори, у центрі уваги яких знаходяться люди, які повинні мати право на здоров'я і плідне життя у гармонії з природою; розвиненість процесу розвитку суспільства і охорони оточуючого середовища; врахування інтересів майбутніх поколінь людей; забезпечення соціальної справедливості в країні у цілому та в її регіонах [1].

Таким чином, зростання уваги спільноти до проблем соціального розвитку територій, комплексного розвитку всіх складових соціального обслуговування сприятиме впровадженню у життя ідей, проголошених у міжнародних документах, зменшенню соціального напруження у суспільстві та всебічному розвитку населення України.

Література: 1.Программа действий. Повестка дня на XXI век и другие документы конференции в Рио-Жанейро. – Женева, 1993. – 100 с.

Пономарьов О. С.

УДК 628.31

ТРАНЗИТИВНІСТЬ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Одним з найбільш цікавих феноменів, що характеризують сучасний етап розвитку цивілізації, виступає транзитивність. Масштаби і глибина трансформаційних процесів, які охопили країни, де мешкає майже третина населення планети, ще не мали прецедентів в історії людства. Тому цілком зрозумілим є той інтерес, який привертає увагу численних вітчизняних та іноземних дослідників до характеру і сутності перетворень в постсоціалістичних країнах. Як приклад можна навести хоча б такі відомі імена як З. Бжезінський, Б. Гаврилишин, В. Геєць, М. Гуревичів, О. Данилов, М. Кизим, Г. Колодко, Е. Лібанова, А. Пригожин, В. Семиноженко, Б. Хеншке, В. Скуратівський та ін. [1].

З позицій науки цей інтерес зумовлений тими принципово новими моментами, якими результати досліджень феномену транзитивності можуть збагатити скарбницю соціально-гуманітарних знань. Це повною мірою стосується філософії і соціології, економіки і психології, політології і педа-

© Мащенко М. А., 2007

гоїки, оскільки відкриває раніше невідомі особливості соціального розвитку і поведінки людини в таких умовах. З позицій практики результати досліджень феномену транзитивності дають нам можливість осмислення його закономірностей та їх використання у практиці державного і корпоративного управління з метою підвищення ефективності функціонування і розвитку соціально-економічних систем різного масштабу та призначення, зростання добробуту населення.

Оскільки досвід практичного здійснення трансформаційних процесів виявив величезну різноманітність обраних стратегій і шляхів їх реалізації при приблизно однакових стартових умовах транзитивних країн, виникає гостра необхідність дослідження основних соціально-економічних і філософських аспектів феномену транзитивності з метою визначення як позитивних, так і негативних наслідків і розробки рекомендацій стосовно своєчасної корекції цілей і стратегій їх досягнення. Тому мета цієї статті й полягає у виявленні особливостей здійснення трансформаційних процесів в Україні, шляхів і способів максимально ефективного їх завершення. Мається на увазі дослідження всього комплексу соціально-економічних і суспільно-політичних процесів. Методологічну основу дослідження складають детально розроблені й досить поширені підходи системного аналізу та наукового прогнозування [2].

Первісні цілі транзитивності полягали у переході від планової командно-адміністративної економічної системи до соціально орієнтованої ринкової економіки та у рішучій відмові від тоталітарного комуністичного режиму й побудові демократичної держави і громадянського суспільства. Розпад же СРСР створив ще й умови для становлення і розвитку України, інших колишніх радянських республік як незалежних країн. Вважалося, що вирішення цих завдань буде досить швидким і зможе ефективно забезпечити прискорення соціально-економічного розвитку цих країн та істотне підвищення добробуту їхніх народів.

Ці сподівання й ілюзії підтримувало й те, як легко ми отримали незалежність та яким значним був природний, науково-технічний, виробничий та інтелектуальний потенціал України. Однак дійсність виявилась далекою від цих сподівань. Перехід до ринку був пов'язаний з глибокою і тривалою соціально-економічною кризою, гіперінфляцією та з зубожінням широких верств населення. Все це породжувало масовий песимізм, зневіру в можливостях незалежної держави та в обіцянках влади. Такий несприятливий соціально-психологічний клімат посилювала грабіжницька приватизація, яка призвела до остаточного соціального розшарування в суспільстві.

Суспільно-політичні та соціально-економічні процеси, які стали результатом транзитивних перетворень, та їх вплив на розвиток країни становлять собою предмет досліджень відомих філософів, економістів, політологів, соціологів, політичних і громадських діячів. Вони прагнуть виявити причини наших невдач, через які Україна, одна з найбагатших республік колишнього Союзу, сьогодні за своїми макроекономічними показниками поступається багатьом країнам третього світу. Йде пошук шляхів і засобів подолання цієї ситуації і забезпечення умов сталого розвитку економіки та зростання добробуту народу. Саме ці прагнення стали і основою європейського вибору, і передвиборчих програм всіх політичних партій. На жаль, вони забувають про це практично відразу після перемоги на виборах і отримання бажаної влади.

У той же час вкрай недостатньо, на думку авторів, досліджуються проблеми і суперечності духовно-культурних, соціально-психологічних, життєво-ціннісних та інших змін, що відбуваються в сучасному суспільстві внаслідок здійснюваних перетворень і супроводжують трансформаційні процеси. В той же час цілком очевидно є значна їх роль як своєрідного зворотного зв'язку. Адже саме вони через вплив на суспільну свідомість і формування на його основі ставлення широких верств населення до реформ можуть і сприяти інтенсифікації перетворень, і гальмувати їх, посилюючи соціальну напруженість та затягуючи трансформацію у часі. Ось чому такою істотною виявляється роль чинника громадянської злагоди у становленні й розвитку транзитивних соціумів, у свідомій підтримці населенням здійснюваних реформ.

Цілком справедливо Д. В. Табачник, В. Г. Кремень, А. М. Гуржій та інші підкреслюють, що "володіючи унікальними природними ресурсами (практично вся таблиця Менделєєва), зручним географічним розташуванням і значною територією, розвиненою транспортною інфраструктурою, а головне – дефіцитним для багатьох країн кадровим ресурсом і науковим потенціалом, Україна може і повинна стати справді багатою і незалежною державою" [3, с. 30].

Однак, для успішної реалізації цього потенціалу необхідно, щоб усвідомлення безальтернативності інноваційної стратегії розвитку на рівні провідної національної ідеї було сприйняте кожним громадянином, і насамперед — політичною елітою України. Це потребує пошуку і використання інноваційних підходів як до формування самої стратегії, так і до вибору ефективних методів і прийомів її реалізації. Сьогодні ж, на жаль, переважна більшість політиків і державних діячів навіть не замислюються над змістом поняття конкурентоспроможності, не прагнуть впроваджувати її інструменти у законодавче забезпечення економічного розвитку. Проте, Міжнародний інститут розвитку менеджменту в Лозанні визначає чотири групи чинників, взаємодія яких дає загальний показник, або рейтинг конкурентоспроможності країни: 1) макроекономічна динаміка; 2) ефективність уряду та інститутів влади; 3) ефективність бізнесу, в тому числі приватного сектору; 4) розвиненість інфраструктури у широкому розумінні [4]. Практика ж розвитку успішних країн свідчить, що до цього слід додати ще й пріоритетний розвиток освіти і науки.

Наведені результати досліджень свідчать, що вперше здійснено системний філософський аналіз складних і суперечливих процесів соціально-економічних і суспільно-політичних трансформацій та їх взаємозв'язку і взаємообумовленості при реалізації стратегій транзитивності. Теоретичне значення отриманих результатів полягає у збагаченні можливостей логіки соціального розвитку, а практичне – у визначенні провідних тенденцій та їх використання в освітній практиці для

професійної підготовки і соціалізації підростаючих поколінь для успішного життя й діяльності в нових умовах. Перспективи подальших розробок розглянутих проблем пов'язані саме з конкретизацією змісту навчально-виховної роботи з ефективного формування світоглядних позицій і ціннісних орієнтацій у молоді, прищеплення їй необхідних навичок управлінської діяльності в умовах ринку.

Література: 1. Данилов А. Н. Переходное общество: Проблемы системной трансформации. – Мн.: ООО "Харвест", 1998. – 432 с. 2. Гаврилишин Б. Дороговкази в майбутнє: До ефективніших суспільств: Доповідь Римському клубові. – К.: Основа, 1993. – 238 с. 3. Табачник Д. В. Шляхи інноваційного розвитку України / Д. В. Табачник, В. Г. Кремень, А. М. Гуржій, М. Ф. Гончаренко, В. О. Гусев, О. А. Мазур. – К.: Людопринт, 2004. – 544 с. 4. Лещенко З. Конкурентоспроможність як виклик часу // Дзеркало тижня. – 2006. – №4. – 4 лютого. – С. 9.

Прушківська Е. В.

УДК 331.5:338.1

Переверзева А. В.

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В ТРАНСФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Людський капітал є головною цінністю сучасного суспільства, а також базовим фактором економічного зростання. Інноваційна модель економічного розвитку, рушійними силами якого все більше стають нові знання, творчий та інтелектуальний потенціал людини і суспільства, робить людський капітал стратегічним ресурсом конкурентоспроможності країни в умовах жорсткої конкурентної боротьби.

Таким чином, проблема формування та збереження людського капіталу має велике значення як для самої людини, так і для будь-яких підприємств та держави в цілому. Необхідно відмітити, якщо на рівні держави цій проблемі приділяється значна увага дослідників, то на рівні підприємств та окремого індивіда ця категорія досліджена недостатньо.

Проблема сутності людського капіталу і його ролі у виробництві завжди цікавила економістів. Першу спробу оцінити людський капітал зробив фундатор західної політичної економії В. Петті у праці "Політична арифметика" (1690р.). Приблизно через 200 років до цього питання повернулися німецький статистик Е. Енжел і англійський економіст Дж. Ніколсон, а згодом — засновник кембриджської школи політекономії А. Маршалл [1].

Проблемі людського капіталу присвячені також наукові роботи американських економістів Т.-В. Шульца [2] та Г.-С. Беккера [3], Дж. Кендріка, Ц. Гріхілеса, Е. Денісона та ін.

В Україні цю проблему досліджували: Д. Богиня, О. Грішнова [4], В. Куценко, Г. Євтушенко [5] та ін.

Також неодночне трактування людського капіталу запропонував Б. В. Корнейчук. На його думку людський капітал – це реалізована здатність людини до вищої діяльності, мислення, творчості. Суть цього визначення полягає в тому, що продуктом людського капіталу є не матеріальні блага або потік грошових доходів, а вища діяльність людини. Якщо дохід вимірюється у грошових одиницях, то вища діяльність – її тривалістю у часі. Таким чином, на думку Б. В. Корнейчука, людський капітал і потік благ, які він породжує, мають однакову соціально-економічну сутність і вимірюються в однакових одиницях – в одиницях соціального часу (час, протягом якого людина займається вищою діяльністю) [6].

Метою статті є дослідження проблем розвитку людського капіталу в трансформаційній економіці та пошуку ефективних шляхів і перспектив їх розвитку.

Людський капітал є динамічною сукупністю фізичних, соціальних і духовних складових потенціалу людини, який включає все більш широкий спектр здібностей і рис особистості в процесі розвитку господарської практики. Реалізація цього виду ресурсу приносить не тільки особисті, але й суспільні вигоди, роль яких на сучасному етапі зростає.

Сучасний економічний розвиток потребує переосмислення існуючого спектру творчих здібностей, рис і характеристик, які входять в поняття "людський капітал". Домінуючою формою суспільного багатства тут стає розвинена особистість, а також відбуваються суттєві зміни в ціннісних орієнтаціях людини, та створюється нова система мотивації, більш важливими стають якість життя, всебічний розвиток особистості.

На відміну від попередніх етапів господарства, де використовувалася переважно фізична праця, в період бурхливого розвитку інформаційних технологій, людський капітал потребує розвитку широкого спектру творчих здібностей особистості. На сучасному етапі відбувається актуалізація ін-

© Прушківська Е. В., Переверзева А. В., 2007

телектуальної складової людського потенціалу, підвищення значимості єдності трудового колективу, довіри між людьми.

Людський капітал, який повинен за своїми якісними і кількісними характеристиками стати адекватним сучасній системі господарювання, у той же час є провідним чинником самого перехідного процесу. Але важливою особливістю сучасного суспільства є те, що існуюче середовище не сприяє інтенсивному формуванню та використанню людського капіталу, що в результаті позначається на його накопиченні та збереженні.

Значною перешкодою на шляху розвитку людського капіталу є його міграція (у зарубіжжя, інші галузі, які не потребують значного використання людського потенціалу) і має своїми наслідками не тільки зниження накопиченого обсягу людського капіталу, а призводить до руйнування системи мотивації його подальшого розвитку та формування. За останні 10 років з України виїхало 574 доктори наук і 907 кандидатів наук, причому третина з них – молодша за 40 років, а також значна кількість лікарів, технологів та інших висококваліфікованих спеціалістів виїхали через низьку оплату праці і високий рівень безробіття [7].

Ще одна перешкода на шляху формування людського капіталу – це політика в галузі освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури й спорту, сім'ї та молоді.

На сучасному етапі розвитку значну роль відіграє мотивація. В свою чергу у системі мотивації можна виділити самомотивацію (почуття обов'язку, відповідальності, внутрішня установка на якісну, продуктивну працю, усвідомлене бажання швидше досягти результату, зусилля людини для збереження, розвитку своїх здібностей) та соціально-економічне середовище (це соціально-економічні умови, які повинні сприяти всебічному розвитку особистості). Саме ці поняття потребують подальшого розвитку і дослідження.

Отже люди є центральною ланкою динамічного процесу змін у трансформаційній економіці. Розвиток повинен задовольняти не тільки їх фізичним бажанням, але також духовним і інші потребам і очікуванням. Вкладення ресурсів, як матеріальних, так і духовних, в розвиток освіти, здоров'я, споживання і матеріальний добробут є ключовим елементом розвитку кожної людини.

Проблема накопичення, збереження і розвитку, вдосконалення людських здібностей повинні стати пріоритетною державною стратегічною задачею, її рішення має бути відповідним чином захищено, оскільки рівень розвитку людства визначає ступінь розвитку країни. Але слід враховувати ще те, що в своєму розвитку від народження людина проходить через низку природних вікових стадій, кожна з яких характеризується особливим станом його природних і придбаних властивостей та визначає особливості його участі в освітній, виробничій, науковій і культурній діяльності. На кожній стадії потрібні особливі вкладення у формування людини, відсутність яких не можна повністю відшкодувати ніякими витратами, що запізнилися, на подальших стадіях.

Людина повинна не тільки прагнути засвоїти інтелектуальні багатства (самотивація), але мати при цьому певний рівень фізичного і духовного здоров'я (соціально-економічне середовище). В цьому дуже велику роль відіграють державні інвестиції.

Література: 1. Корицкий А. В. Введение в теорию человеческого капитала: Учебное пособие. – Новосибирск: СибУПК, 2000. – 112 с. 2. Довбенко М. В. Сучасна економічна теорія (Економічна нобелелогія): Навч. посібник. – К.: Вид. центр "Академія", (Альма-матер), 2005. – 336с. 3. Беккер Г. С. Человеческое поведение. Экономический подход. Избранные труды по экономической теории / Пер. с англ., сост., науч. ред-р послес-я Р. И. Капелюшников; предис-я – М. И. Левин. – М.: ГУВШЭ. – 2003. – 672 с. 4. Богиня Д. П. Основы экономики праці: Навч. посібник / Д. П. Богиня, О. А. Грішнова. – К.: Знання – Пресс, 2000. – 314 с. 5. Куценко В. І. Людський капітал як фактор соціального захисту населення: проблеми зміцнення. / В. І. Куценко, Г. І. Свтушенко // Зайнятість та ринок праці: Міжвідомчий науковий збірник. – 1999. – №10. 6. Корнейчук Б. В. Человеческий капитал во временном измерении. – СПб.: Изд-во СПбГПУ, 2003. – 95 с. 7. Грішнова О. А. Людський розвиток: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2006. – 308 с.

УДК 65.012.323

Резникова Е. А.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ НАИБОЛЕЕ ЗНАЧИМЫХ КАЧЕСТВ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ПЕРСОНАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ МЕТОДАМИ ФАКТОРНОГО АНАЛИЗА

В постиндустриальную эпоху одним из главных факторов успеха становится персонал предприятий, его интеллектуальный потенциал. Характерной чертой современной рыночной экономики является растущая интернационализация хозяйственной деятельности, активно проявляющаяся посредством расширения внешнеэкономической деятельности отечественных предприятий. Поэтому к персоналу предприятий, особенно к персоналу, осуществляющему внешнеэкономичес-

© Резникова Е. А., 2007

кую деятельность, в этих условиях предъявляются растущие требования. А развитие интеллектуального потенциала персонала, ответственного за операции на международных рынках, становится наиболее важным фактором повышения конкурентоспособности предприятия.

Особенностям управления персоналом посвящены многочисленные зарубежные публикации, таких авторов как: М. Армстронг, Э. Брукинг, Г. Дресслер, А. П. Егоршин, С. Голова, А. Л. Гапоненко, Г. Десмонд, Т. Дэвенпорт, И. А. Иванюк, В. Л. Иноземцев, Б. Б. Леонтьев, Н. М. Лисица, Г. Минцберг, Н. А. Кизим, И. Нонака, И. П. Отенко, Т. М. Орлова, В. С. Пономаренко, М. Портер, А. И. Пушкарь, И. И. Скоробогатых, П. Сперроу, А. Стрикленд, А. Н. Тищенко, А. Тридед, А. Томпсон, П. Шеремет, К. Шим, Д. Шнайдер, Т. Шульц, Э. Ходкинс, Т. Хиротака и др. Однако, несмотря на внимание со стороны ученых-экономистов к этим проблемам, развитию интеллектуального потенциала персонала предприятия, осуществляющего внешнеэкономические операции, уделяется мало внимания, что и обуславливает актуальность темы данного исследования.

Целью статьи является определение наиболее важных качеств персонала, осуществляющего ВЭД, для его развития методами факторного анализа на основе проведенного анкетного исследования, проведенного на предприятиях Украины.

Используя данные, полученные путем опроса при помощи анкеты, разработанной автором, был проведен факторный анализ по выделению наиболее значимых качеств персонала на украинских предприятиях.

Целями использования факторного анализа в экономических исследованиях являются редукция и классификация данных [1]. В представляемой работе основным направлением исследования выбирается сокращение числа наиболее важных характеристик персонала.

В данной работе для обработки полученных результатов анкетирования персонала предприятий с целью определения наиболее важных качеств персонала предлагается использовать методы факторного анализа: центроида и метода главных компонент.

На основании метода главных компонент, которые представляют собой "линейные комбинации переменных, причем коэффициенты этих комбинаций образуют собственные векторы ковариационной матрицы" [2, с. 45], обрабатываются ответы менеджеров разных уровней управления. Для выбора количества главных компонент в представляемой работе используются критерий Кайзера и график каменистой осыпи, рассчитанные в программе Statistica 6.0, совпадение которых свидетельствуют о неслучайном выборе данного количества главных компонент. Результаты представлены в табл. 1.

Таблица 1

**Результаты формирования набора главных компонент
(процентное соотношение ответов разных уровней менеджмента предприятия)**

Качества персонала необходимые для	Критерий каменистой осыпи	Критерий Кайзера			
		Собственные числа	% общей дисперсии	Кумулятивные собственные числа	Кумулятивные проценты общей дисперсии
подбора и найма	2	12,45429	62,27145	12,45429	62,27145
		3,54538	17,72688	15,99967	79,99833
аттестации и ротации	2	12,64137	63,20687	12,64137	63,20687
		3,62091	18,10454	16,26228	81,31141
Развития	2	12,00212	60,01059	12,00212	60,01059
		3,37110	16,85551	15,37322	76,86611

Далее путем сравнительного анализа применения различных методов выделения наиболее важных факторов (метод главных компонент, метод центроида в % и баллах) определены значимые характеристики персонала для приема и набора (П(Н)), аттестации и ротации (А(Р)) развития (Р) и представлен в табл 2.

В результате сравнительного анализа выявлены наиболее важные качества, используемые при подборе и найме сотрудников, их аттестации и ротации, и при развитии персонала, на которые необходимо в первую очередь обращать внимание.

Таким образом, формализация процесса выбора наиболее важных качеств персонала предприятия дает возможность принимать обоснованные управленческие решения по его подбору, аттестации и развитию.

Таблица 2

Результаты сравнительного анализа личностных качеств персонала предприятия для его подбора, аттестации, развития методом главных компонент и методом центроида

	Метод главных компонент, % оценки			Метод центроида, % оценки			Метод главных компонент, бальные оценки			Метод центроида, бальные оценки		
	П(Н)	А(Р)	Р	П(Н)	А(Р)	Р	П(Н)	А(Р)	Р	П(Н)	А(Р)	Р
1	2	3	4	55	6	7	8	9	10	11	12	13
активность	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
эмпатия							*	*	*	*	*	*

1	2	3	4	55	6	7	8	9	10	11	12	13
ОПТИМИЗМ			*			*			*		*	
ОБЪЕКТИВНОСТЬ	*		*	*		*	*	*	*	*		*
ВНИМАТЕЛЬНОСТЬ	*	*	*	*	*	*	*			*	*	
ТВОРЧЕСТВО	*	*	*	*	*	*	*			*	*	
АРТИСТИЧНОСТЬ							*		*	*	*	*
ВОЛЯ	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
ОБИДЧИВОСТЬ	*			*				*	*			*
НАБЛЮДАТЕЛЬНОСТЬ	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*		*
НАДЕЖНОСТЬ	*	*	*	*	*	*					*	
САМОКОНТРОЛЬ	*	*		*	*		*	*	*	*		*
ОТКРЫТОСТЬ								*	*			*
КОНФЛИКТНОСТЬ	*	*	*	*	*	*			*		*	*
ЭГОИЗМ	*			*			*			*	*	
ТЕРПИМОСТЬ							*	*	*	*		*
САМОУВЕРЕННОСТЬ	*		*	*		*	*		*	*	*	*
ЦЕЛЬ	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
РАЦИОНАЛЬНОСТЬ	*	*	*	*	*	*	*		*	*	*	*
ОРГАНИЗОВАННОСТЬ	*	*	*	*	*	*					*	

В результате проведенного анализа выявлены наиболее важные качества, необходимые для развития персонала, осуществляющего ВЭД на предприятиях Украины. Полученные результаты дали возможность разработать каталог компетенций персонала предприятий, осуществляющего операции на международных рынках, и предложить конкретные направления развития интеллектуального потенциала данных сотрудников, в направлении наращивания конкурентных преимуществ отечественных предприятий.

Литература: 1. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: Методы таксономии и факторного анализа / Пер. с пол. В. В. Иванова; [Науч. ред. В. М. Жуковской. – М.: Статистика, 1980. – 152 с. 2. Равнева О. В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: Монографія. – Харків: ВД "ИНЖЕК", 2006. – 496 с. 3. Сторшин О. О. Методи багатомірного статистичного аналізу: Навч. посібник. – К: ІЗМН, 1998. – 205 с. 4. Litfin T. Beurteilung der Güte von explorativen Faktorenanalysen im Marketing /T. Litfin, M. -H. Teichman, M. Clement // Wirtschaftswissenschaftliches Studium. – 2000/ – 29. Jd. – S. 283 – 286.

УДК 330.59

Роговой М. И.

ЦЕЛИ И ФУНКЦИИ ТРАНСФЕРТНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ В СОЦИАЛЬНОЙ ТРАНСФЕРТНОЙ СИСТЕМЕ РЫНОЧНОГО ТИПА

В условиях рыночных преобразований значительно увеличивается количество граждан, которые нуждаются в поддержке и, в частности, в социальной помощи со стороны государства. С другой стороны, снижение роли государства в экономике, значительное снижение объемов государственной собственности и государственного влияния в экономической и общественной жизни не позволяют в полной мере нивелировать отрицательное воздействие трансформации на жизнь большинства населения. В этой связи необходимо построение социальной трансфертной системы, соответствующей потребностям рыночной системы и отвечающей условиям переходного периода.

Исследования в области социальной защиты нельзя назвать традиционными для украинской науки, что можно объяснить тем, что в настоящее время только начинает складываться научное направление, для которого характерно комплексное изучение вопросов организации, финансирования и управления системой социальной защиты в украинских условиях. Проблем и особенностей формирования социальной трансфертной систем в своих исследованиях касаются Е. Либанова, О. Палий, О. Сергиенко, В. Скуратовский, С. Тютюнникова, Н. Якуненко и другие отечественные ученые. Учитывая общие истоки формирования социальных трансфертных систем, следует отметить вклад российских ученых в исследования соответствующих проблем. Среди них А. М. Бабич,

Е. В. Егоров, Е. Н. Жильцов, С. В. Кадомцева, В. Д. Роик, Г. Э. Слезингер, Л. П. Якушев, Н. Н. Гриценко, Н. А. Волгин, В. А. Торлопов и др.

Целью данного исследования является раскрытие сущности социальной трансфертной системы и отдельных ее элементов, а также определение функций трансфертной экономической политики в социальной трансфертной системе рыночного типа.

Существующая в Украине система социальной помощи вряд ли может рассматриваться как отнимающая стимулы к труду. Однако нельзя не отметить, что при существующей системе, когда более трети населения имеют право на определенные трансфертные выплаты, очевидно, что государство и работающая часть населения не в состоянии обеспечить финансирование таких трансфертов в должном объеме. Отсюда и проблемы с недостаточным уровнем финансирования потребностей каждого конкретного гражданина, имеющего право на трансфертную выплату либо льготу, а также недостаточный уровень оплаты труда сотрудников системы перераспределения, приводящий к значительным трансфертным потерям [1].

Основной задачей трансфертной политики является снижение уровня бедности. Каждое государство стремится к тому, чтобы соблюдалось правило, что ни один человек (семья) не должен опускаться ниже некоего жизненного стандарта.

Другим важным направлением и целью трансфертной политики в рамках социальной политики государства является снижение неравенства в распределении доходов населения. Анализируя эффективность социальной политики важно различать так называемый общий перераспределительный эффект (итоговое изменение степени неравенства в результате мероприятий либо изменения ситуации в стране) и чистый перераспределительный эффект (вызванный непосредственно конкретными мерами социальной политики).

Также среди целей социальной политики выделяется сглаживание потока доходов, что связано с жизненным циклом людей и периодом их трудовой деятельности.

Страхование населения от непредвиденных и неприемлемо серьезных отклонений от жизненных стандартов также является одной из основных функций трансфертной политики [2]. Данная функция в основном касается выплаты пособий по безработице или по инвалидности.

Еще одной целью трансфертной политики является социальная интеграция, что означает возможность поддержания человеческого достоинства граждан, когда, оказавшись в сложной ситуации, человеку не обязательно обращаться за помощью к кому либо, кроме государства.

Целью трансфертной политики, более характерной для развитых экономик, также является формирование общественной солидарности. Данный принцип основывается на том, что наиболее богатые члены общества в большей степени платят за бедных, а в переходных экономиках все больше развивается именно индивидуализм в данных вопросах.

Специфика переходных процессов в государствах с трансформационной экономикой диктует особенные цели социальной трансфертной политики, не характерные для развитых государств. Такой специфической целью является улучшение международного имиджа, которое заключается, кроме всего прочего, и в приведении социальной сферы в соответствие с международными и европейскими стандартами. В этой связи следует отметить, что среди мероприятий по выполнению Плана действий "Украина — Европейский Союз", которые Кабинет министров Украины утвердил на 2007 год, запланированы мероприятия, направленные на снижение уровня бедности [3].

Еще одной важной целью социальной трансфертной политики, имеющей значение, как для развитых государств, так и для стран с переходной экономикой является снижение социальной напряженности, возникающей в связи с расслоением общества и наличием слоев населения, не имеющих законных средств к существованию.

Исходя из сформулированных выше стратегических и тактических целей трансфертной экономической политики, автор может определить ее сущность, которая раскрывается в следующих функциях, выполняемых трансфертной экономической политикой в социальной трансфертной системе рыночного типа:

защитная функция заключается в предоставлении социально уязвимым слоям населения, которые в силу различных причин не в состоянии обеспечить себя самостоятельно, минимального набора благ для достойного существования;

перераспределительная функция является средством выполнения защитной, так как для ее реализации необходимо перераспределить общественный доход в пользу наиболее нуждающихся;

стимулирующая функция, которая должна постоянно сопровождать осуществление первых двух функций таким образом, чтобы постепенно минимизировать необходимость в них, побуждая получателей социальных трансфертов к активной трудовой деятельности и самообеспечению за счет первичных доходов;

функция снижения трансфертных потерь, призванная сокращать эти потери на всех этапах осуществления социальной трансфертной политики.

Эти функции взаимосвязаны самым тесным образом и не должны выполняться друг без друга. Только в комплексе они могут дать результат, гарантирующий стабильную и эффективную работу социальной трансфертной системы рыночного типа. На это должны быть направлены усилия государства в процессе становления социальной трансфертной системы в трансформационной экономике.

Литература: 1. Антропов В. В. Социальная рыночная экономика: путь Германии. — М.: Экономика, 2003. — 222 с.
2. Barr N. The Economics of the Welfare State. — 3rd ed. — Stanford: Stanford Univ. Press, chs. 1989. Pp. 1 — 2; 7 — 15.
3. Кабмин утвердил мероприятия по Плану действий "Украина-ЕС" // <http://www.Podrobnosti.ua/power/govt/2007/05/03/420479.html>

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ КОМУНІКАЦІЯМИ В МАРКЕТИНГОВІЙ ЗОВ- НІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Збільшення ролі соціальної складової виробництва у сучасних умовах господарювання обумовлює необхідність якісних змін у системі управління маркетинговими комунікаціями на підприємстві та сприяє появі нових форм та методів розвитку кадрового потенціалу. Найбільш важливою обставиною, що визначає ефективність роботи підприємства у сфері зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), на сьогоднішній день є наявність комунікативних та адаптивних здібностей працівників відділу міжнародного маркетингу та реальних можливостей підвищення результативності системи зв'язків і відносин зі споживачами за кордоном. При проведенні оцінок ефективності зазначених систем беруться до уваги кадрова та соціальна політика підприємства, креативні здібності персоналу тощо. В умовах жорсткої конкуренції для вітчизняного виробничого підприємства-суб'єкта ЗЕД великого значення набуває процес залучення нових та утримання лояльних споживачів за кордоном, що утруднюється обмеженістю рівня розвитку соціально-культурної компетенції вітчизняних маркетологів-спеціалістів у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Крім того, пасивне ставлення до удосконалення означеної компетенції пояснюється відсутністю методик щодо пошуку шляхів підвищення ефективності взаємодії персоналу зі споживачами за кордоном, що і обумовлює актуальність даної теми.

Мета дослідження — удосконалити організацію управління комунікаціями у маркетинговій зовнішньоекономічній діяльності підприємства. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити ряд завдань: обґрунтувати доцільність використання інтерактивних технологій організаційного розвитку персоналу у маркетинговій зовнішньоекономічній діяльності підприємства; зробити виклад основних положень запропонованої організаційно-діяльничої гри "Розробка комунікаційної програми для закордонних ринків"; виділити переваги використання організаційно-діяльничих ігор у відділах міжнародного маркетингу на вітчизняних підприємствах-суб'єктах ЗЕД. Серед науковців, що займаються дослідженням інтерактивних технологій організаційного розвитку персоналу слід, зазначити А. П. Панфілову [1], Ю. Н. Лапигіна [2], Е. А. Уткіна [3] та ін.

Спеціалістами в області управлінського консультування встановлено, що отримана інформація використовується у професійній діяльності активніше, якщо активізуються слухові та зорові канали передачі інформації, а також проводяться практичні заняття, які дозволяють обговорити в ігровій формі проблеми та можливі варіанти їх вирішення [1; 2]. Гра, у даному випадку, становить "механізм акумуляції та передачі колективного досвіду, при чому, головним у цьому механізмі є безпосередньо сам процес діяльності її учасників" [2, с. 209]. Зважаючи на це, інтерактивні ігри для маркетологів відділів міжнародного маркетингу на підприємствах-суб'єктах ЗЕД мають становити активне, емоційне спілкування учасників між собою та ведучим гри. В ході проведення інтерактивної гри матиме місце реалізація наступних потреб маркетологів-учасників: подолання психологічних комплексів у ході спілкування (комунікації); отримання досвіду ведення конструктивних переговорів; удосконалення навичок презентації інформації, товарів та послуг; здобуття вмінь щодо аналізу та синтезу явищ різного соціокультурного характеру; отримання знань та досвіду щодо вирішення проблем, пов'язаних з міжнародною маркетинговою діяльністю; здобуття вмінь стосовно розробки стратегій взаємодії з закордонними споживачами. Так, автором пропонується застосування вітчизняними маркетологами на практиці організаційно-діяльничої гри "Розробка комунікаційної виставкової програми для закордонних ринків".

Загальний опис процедури проведення гри такий: штат фахівців-маркетологів на підприємстві поділяється на дві групи. Кожна з груп веде пошук інформації щодо особливостей поведінки споживачів, що проживають в країні проведення виставки (домашнє завдання). Далі має місце: розробка кожною з груп культурно-психологічного портрету потенційних споживачів (8-10 пунктів); напрацювання колективної комунікаційної стратегії підготовки та участі у виставковому заході; ранжування завдань за ступенем важливості їх вирішення; презентація проектів, питання та відповіді; міжгрупова дискусія; аналіз результатів інтерактивної взаємодії та підбиття підсумків. Використання організаційно-діяльничої гри "Розробка комунікаційної виставкової програми для закордонних ринків" надасть маркетологам наступні переваги: в ході проведення гри моделюється діяльність учасників щодо вирішення проблем управління комунікаційним процесом за кордоном на основі інформації стосовно реальних цільових ринків; ролі в грі умовні та об'єднані єдиною метою, досягнення якої вимагає колективної діяльності для напрацювання управлінських рішень; ліквідація стереотипів, здобуття навичок рефлексивного аналізу у відносинах характеру "виробник-споживач"; вдосконалення групової та міжгрупової співпраці; підвищення здатності адекватно сприймати ділових партнерів (колеги, підлеглі, керівництво, споживачів); розвиток інтелектуального та творчого потенціалу працівників відділу міжнародного маркетингу; розвиток креативних здібностей і здатності генерува-

ти проекти для подальшого впровадження; підвищення рівня взаєморозуміння у таких системах як "працівник-працівник", "працівник-керівник", "виробник-споживач".

Таким чином, у статті одержало подальший розвиток удосконалення організації управління комунікаціями у маркетинговій зовнішньоекономічній діяльності підприємства. Обґрунтовано доцільність використання на вітчизняних підприємствах інтерактивних ігор, що сприятиме підвищенню рівня організаційних навичок вітчизняних маркетологів, розширенню їх комунікативної компетентності, та дозволить оволодіти навичками конструктивного спілкування і винесення управлінських рішень, що у свою чергу, сприятиме зниженню бар'єра недовіри закордонних споживачів до українського продукту.

Література: 1. Панфилова А. П. Игротехнический менеджмент. Интерактивные технологии для обучения и организационного развития персонала: Учебное пособие. – СПб.: Знание, 2003. – 320 с. 2. Лапыгин Ю. Н. Основы управленческого консультирования. – М.: Академический проект, – 2006. – 352 с. 3. Уткин Э. А. Сборник ситуационных задач, деловых и психологических игр, тестов по курсам "Менеджмент", "Маркетинг". – М.: Финансы и статистика, 1997. – 64 с.

Румянцева К. А.

УДК 628.31

ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНЫМИ ПРОЦЕССАМИ ПРЕДПРИЯТИЯ В ТРАНСФОРМАЦИОННЫЙ ПЕРИОД

В настоящее время в Украине происходят трансформации во всех сферах человеческой деятельности, в том числе и социальной. Трансформация, таким образом, не могла не затронуть функциональный уровень системы управления. Перемены, происходящие в системе управления, привлекают внимание учёных разных областей знаний, являются более фундаментальными.

Вопросам изучения социальной сферы большое внимание уделяли отечественные и зарубежные философы, социологи и экономисты. Так, в работах Платона рассматривалась социальная структура общества, которая, соответственно, классифицировалась по следующим группам: философов, которые управляют государством; воинов, охраняющих его от врагов; работников, поддерживающих государство материально. Проблемы социальной структуры общества также исследовались в работах Т. Гоббса, Ш. Фурье, Ж. Ж. Руссо [1].

Социальные процессы предприятия достаточно широко рассмотрены в работах современных экономистов и социологов. Социализация как процесс возникает тогда, когда поведение даже одного индивида оказывается под влиянием другого индивида или группы индивидов независимо - от физической причастности индивида или группы [2, с.13]. По мнению американского социолога П. Сорокина, предприятие характеризуется такими общими признаками как совместная деятельность персонала, постоянность контактов его в коллективе, очень жёсткая организация и дисциплина. П. Сорокин считает, что именно коллектив на предприятии создаёт особый тип межличностных отношений, поэтому следует уделять его исследованию особое внимание [3, с.77]. Неотъемлемой составляющей деятельности предприятия выступает его культура, которая осуществляет значительное влияние на своих сотрудников, оказывает содействие, или, наоборот, замедляет потенциал его развития. На трудовой процесс в значительной мере влияет и такой фактор, как удовлетворённость предприятием. Получая удовольствие от работы на данном предприятии, персонал стремится к повышению своей производительности труда, выпуску конкурентоспособной продукции и этим способствует предприятию занять лидирующее место на рынке.

Анализ научных публикаций по проблеме показал, что современная структура общества более многогранна, имеет многоуровневое строение и усложненный характер взаимосвязей. Рассмотрение предприятия в качестве модификатора взаимоотношений между государством и персоналом позволяет обособить данный элемент структуры общества в приоритетное направление исследования системы управления социальными процессами. Несмотря на широкую изученность данного вопроса, остаётся нерешённой проблема эффективного управления социальными процессами и персонала предприятия.

Целью данного исследования является разработка рекомендаций, которые помогут в решении проблемы по управлению социальными процессами, в рамках которых персонал предприятия взаимодействует.

© Румянцева К. А., 2007

Задачи исследования:

1) путём проведения анкетирования промышленно-производственного персонала на машиностроительном предприятии Харьковского региона выявить факторы, которые оказывают существенное влияние на формирование межличностных отношений в коллективе;

2) разработать иерархию должностных обязанностей руководителя на каждом уровне управления предприятием адекватную динамике и тенденциям внешних изменений.

На основании проведенного анкетирования* на машиностроительном предприятии Харьковского региона было установлено, что 94% опрошенных респондентов определили климат в коллективе, который формируется за счёт толерантного отношения руководителя в качестве приоритетного параметра для формирования межличностных отношений. Они считают, что межличностные отношения в коллективе оказывают значительное влияние на их настроение, что отражается на производительности труда. И только 6% респондентов считают, что климат в коллективе никак не может повлиять на их деятельность, а тем более сказаться на производительности труда. Таким образом, в условиях сложных социально-экономических и политических трансформаций отечественной сферы бизнеса руководитель, кроме стандартных функций управления: планирования, организации, мотивации и контроля, должен находить пути создания адекватного внешним трансформациям климата на предприятии.

В статье получил дальнейшее развитие анализ мониторинга иерархии должностных обязанностей руководителя, разработанный с учётом динамики условий внешней среды. Целесообразно внедрить компетентностный подход к управлению социальными процессами предприятия на основе разработки взаимосвязанных знаний, умений, навыков во взаимодействии с различными типами задач различного уровня сложности, возникающих перед руководителем в условиях трансформационного периода.

Управляя процессами на предприятии, руководитель высшего звена на стадиях управления должен участвовать в:

1.1) планировании. Включить в календарный план деятельности предприятия проведение обучения руководителей всех уровней психологическим приёмам и навыкам формирования социальных процессов предприятия;

1.2) организации. Делегировать полномочия руководителям среднего и низшего звена управления;

1.3) мотивации. Сформировать адекватную изменениям систему мотивации компетентных сотрудников предприятия с целью формирования приверженности к культуре предприятия;

1.4) контроле. Осуществить контроль за выполнением делегированных полномочий руководителями среднего и низшего звена.

Руководитель среднего звена на каждом из этапов своей управленческой деятельности должен осуществлять:

2.1) планирование. Разработать и включить в календарный план деятельности предприятия методику отбора и кластеризации персонала на основе использования характеристик социотипа;

2.2) организацию. Провести анкетирование и сформировать кластеры сотрудников в соответствии с выявленными на предыдущем этапе социотипам;

2.3) мотивацию. Мотивировать группы с высокой производительностью труда в зависимости от уровня достижения результирующего экономического показателя эффективности их деятельности;

2.4) контроль. Контролировать деятельность групп с учётом поставленных перед ними задачами.

3. Руководитель низшего звена, осуществляя функции управления, должен последовательно включаться в процессы:

3.1.) планирования. Планировать проведение анализа первичной документации и социально-психологических характеристик сотрудника;

3.2.) организации. Делегировать каждого из них теми типами должностных задач, которые в большей степени отвечали бы их образованию, стажу работы и занимаемой должности на предыдущем месте работы;

3.3.) мотивации. Мотивировать тех сотрудников, которые эффективно выполняют свои обязанности и ставят цели предприятия выше своих личных;

3.4.) контроля. Осуществить контроль деятельности каждого сотрудника с учётом его занимаемой должности.

На основании вышеизложенного можно сказать, что управление социальными процессами в период трансформации обладает неустойчивостью и значительной динамикой развития предприятия. В данной ситуации руководитель должен адекватно реагировать на происходящие изменения и осуществлять компетентностный подход в управление социальными процессами на предприятии.

Литература: 1. Философский энциклопедический словарь. – М.: Знание, 1983. – 438 с. 2. Плетников Ю. К. О природе социальных форм и движений материи. – М. Знание, 1971. – 135 с. 3. Огаренко В. М. Соціологія праці: Навч. посібник / В. М. Огаренко, Ж. Д. Малахова. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 304 с.

*Выборка составила 300 респондентов. В анкетировании участвовал мужчины и женщины в возрасте 25 – 35 лет. Из них: 282 респондента определили климат в коллективе в качестве приоритетного параметра для формирования межличностных отношений, которые оказывают значительное влияние на их настроение, что отражается на производительности труда; 18 респондентов решили, что климат в коллективе никак не может повлиять на их деятельность, а тем более сказаться на производительности труда.

ПРОБЛЕМЫ ТРУДОИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОСУЖДЕННЫХ К ЛИШЕНИЮ СВОБОДЫ

Проблемам видов, целей и места уголовного наказания в механизме функционирования всех институтов государственной власти во всех странах мира: от "супердержавы заключенных — США", где в 2006 году в тюрьмах отбывали наказание 2,24 млн. человек, до Норвегии, где в местах лишения свободы находятся всего 3170, из 4,6 млн. жителей страны, уделяют много внимания в науке и практике.

В США — стране "развитой демократии" на 100 тыс. американских граждан приходится 748 заключенных, в Германии этот показатель составляет 90, в Норвегии — 69, в Украине около 370-ти, включая следственно-арестованных [1]. При этом, из госбюджета США на содержание такого количества правонарушителей расходуется ежегодно 60 млрд. долларов США, т. е. около 27 тыс. долларов в год в среднем на одного осужденного, а в штате Калифорния эта сумма достигает 43-х тыс. долларов. В Украине, государство тратит на содержание одного заключенного около 1 тыс. гривен в год.

К сожалению, проблеме системного, комплексного изучения экономических, социально-правовых и организационных основ труда осужденных к лишению свободы в Украине в последние годы внимания не уделялось [3].

Актуальность обозначенной выше проблемы обуславливается отсутствием единой государственной политики в сфере исполнения уголовных наказаний, несовершенством правового и институционального обеспечения нормального функционирования существующей уголовно-исполнительной системы Украины.

Использование методов историко-правового анализа, изучение нормативно-правовых актов в сфере исполнения уголовных наказаний, экспертных оценок деятельности предприятий уголовно-исполнительной системы Украины могут также являться как методологической базой исследования, так и самостоятельными предметами научного поиска путей решения проблем использования труда осужденных к лишению свободы.

Лишение свободы в соответствии с УК Украины является наказание, которое состоит в изоляции осужденного и помещение его на определенный срок в уголовно-исполнительное учреждение [8].

В отличие от видов уголовных наказаний в виде общественных, исправительных работ или ограничения свободы, в которых привлечение осужденного к труду является обязательным, согласно УК, обязательным требованием является только изоляция осужденного, но нет ни перечня основных прав (ст. 8), ни обязанностей (ст. 9), отсутствует термин "труд" или "обязанность трудиться" [9].

Труд осужденных к лишению свободы регулируется статьями 118-122 УИК.

Процесс эволюции от всеобщей обязательности труда при социализме до свободного выбора или согласия на труд в условиях построения основ демократии коснулся также и труда осужденных. Так, законодатель предусматривает отдельным категориям осужденных право работать по их желанию с учетом заключения врачебной комиссии (это осужденные: мужчины в возрасте старше 60-ти лет, женщины — свыше 55-ти лет, инвалиды I и II групп, больные активной формой туберкулеза, беременные женщины и женщины, имеющие детей в домах ребенка или исправительных колониях). Все остальные категории осужденных к лишению свободы обязаны работать в местах и на работах, которые определяются администрацией колонии. [9]

Однако, в реальной жизни существуют категории осужденных, в возрасте менее указанного в УИК, уже имеющие установленные действующим законодательством Украины пенсии за выслугу лет или специальный трудовой стаж, достаточный для начисления и выплаты пенсий.

На взгляд автора эти категории осужденных так же должны быть указаны в ч. II ст. 118 УИК.

Проблемным остается вопрос о привлечении к труду осужденных, которые погасили иски о возмещении ущерба, причиненного совершенным преступлением и имеют стабильные источники дохода от предыдущей законной трудовой деятельности (в виде земельной ренты, процентных отчислений от вкладов, аренды имущества, лизинга и т. п.), достаточные для оплаты стоимости своего питания, одежды, обуви, белья, коммунально-бытовых и других услуг.

Следует признать, что принятие Закона "О Государственной уголовно-исполнительной службе Украины" [10] в целом, позитивный шаг в совершенствовании правового механизма функционирования уголовно-исполнительной системы Украины. Ст. 13 этого закона устанавливает, что предприятия учреждений исполнения наказаний являются казенными предприятиями, которые осуществляют некоммерческую хозяйственную деятельность, без цели получения прибыли для обеспечения профессионально-технического обучения осужденных и привлечения их к труду.

В настоящее время в исправительных колониях Украины содержится 131 тысяча осужденных к лишению свободы, из них обеспечены работой около 25-30%. В 1999 году из 127,3 тысяч осужденных, которые должны обеспечиваться оплачиваемой работой, работали 59,4 тысячи (46,6%) со средней заработной платой 1,01 грн. в день. В 2003 г. постоянно имели работу 82 тыс. осужденных

(74,4%), однако повышения заработной платы не происходило, так как доминирование принципа "максимального привлечения осужденных к труду" над реальным количеством, оплачиваемых по государственным расценкам рабочих мест в условиях технической отсталости материальной базы учреждений и нестабильного финансирования, привели к уменьшению выпуска промышленной продукции предприятиями уголовно-исполнительной системы в несколько раз [11].

Поэтому, законодательно закрепленный переход от целей прибыли и "охвата" работой к обеспечению профессионально-технического обучения и привлечения осужденных к труду с учетом существующих производственных мощностей предприятий исправительных колоний, объективно отражает реальное положение дел в исследуемой сфере.

Принятие такого уровня законодательного акта позволило начать восстановление в исправительных колониях профессионально-технических училищ, пока на уровне потребностей имеющихся производств, а в дальнейшем включением ПТУ колоний в региональные программы подготовки квалифицированных рабочих кадров, как это предусматривается Распоряжением Кабинета Министров Украины "Об одобрении плана мер, направленных на удовлетворение потребностей рынка труда в квалифицированных рабочих кадрах" [12].

К основным выводам и предложениям, в объеме изложенного материала, в первую очередь следует отнести попытку привлечения внимания научной общественности, занимающейся социально-экономическими проблемами развития стран с транзитивной экономикой, и проблемами труда осужденных к лишению свободы. Так как на протяжении многих столетий различных форм государственности центральной экономической категорией остается общественный труд и разработка различных способов его стимулирования — от физического порабощения до идеологического внушения.

Во-вторых, на протяжении известного исторического этапа развития советской государственности, и так называемого "политического" этапа развития исправительно-трудовой системы СССР, уголовное наказание откровенно использовалось как мощный инструмент принуждения к труду всех слоев населения на благо государства (трудовые армии, исправительно-трудовые лагеря, исправительно-трудовые колонии). Труд осужденных в местах лишения свободы имел не только принудительный характер, но и являлся выразителем кары за совершенное преступление. Поэтому переход от классовых к гуманистическим критериям оценки человеческой деятельности требует пересмотра экономических основ карательной политики государства.

В-третьих, перспективы дальнейших научных разработок в указанной сфере общественных отношений будут способствовать поиску новых средств воздействия как на личность преступника, так и на совокупность экономических факторов, детерминирующих преступность в целом.

Литература: 1. Сенчихин В. Супердержава заключенных // <http://rawstory.com> 2. Шиндер А. Тюрьма, из которой никто не бежит // <http://rawstory.com> 3. Зубков А. И. Теоретические вопросы правового регулирования труда осужденных к лишению свободы в советских исправительно-трудовых учреждениях. — Томск: ТГУ, 1974. — 189 с. 4. Зубков А. И. Социально-правовые и организационные проблемы труда осужденных к лишению свободы. — Рязань: РВШ МВД СССР, 1980. — 254 с. 5. Организация труда осужденных к лишению свободы и экономика исправительно-трудовых учреждений — М.: ВШ МВД СССР, 1982 — 286 с. 6. Шатский Е. С. Организация, планирование и правовое регулирование труда осужденных в исправительно-трудовых учреждениях / Е. С. Шатский, А. П. Клабуков, В. К. Сауляк — К.: НИИРИО КВШ МВД СССР им. Дзержинского, 1980. — 354 с. 7. Конституция Украины // ВВС. — 1996. №30. ст. 141 8. Уголовный кодекс Украины. — ВВС. — 2001. — №25 — 26. — ст. 131 9. Уголовно-исполнительный кодекс Украины. // ВВС. — 2004. — №3 — 4. ст. 21. 10. Закон Украины от 23.06. 2005 г. "О Государственной уголовно-исполнительной службе Украины" // ВВС. 2005. — №30. — ст. 409 11. Карпачева Н. И. Состояние соблюдения и защиты прав и свобод человека в Украине. — К.: 2004. С. 283 — 289. 12. Николаенко С. Н. "Подготовка рабочего — общая задача педагога, работодателя, органов местной власти и нельзя в современных условиях перекладывать все трудности только на государство" // Голос Украины. — 2007 №205 (4205). — 8 ноября. — С. 20.

УДК 331.522.4

Струк С. І.

ВІДТВОРЕННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ РИНКОМ ПРАЦІ

В умовах сучасного розвитку економіки значно зростає вплив різних сфер життя (економічної, соціальної, політичної, духовної і т. д.) на процес формування працівника нового типу, всебічно розвинутої особистості. Виникає необхідність розгляду явищ і тенденцій у процесі відтворення робочої сили, що мають інтеграційний характер — "трудовий потенціал".

© Струк С. І., 2007

Трудовий потенціал – це інтегральна форма, що кількісно і якісно характеризує здатність суспільства в динаміці забезпечити людський фактор виробництва відповідно до вимог його розвитку.

Потенційна можливість суспільства в забезпеченні особистого і людського факторів виробництва не знаходиться в статичності, вона динамічна, і ця динамічність характеризує відтворювальний процес, що протікає відповідно до дії законів і закономірностей, властивих відтворенню суспільного виробництва. Відтворення трудового потенціалу – це процес постійного відновлення, повторення чи поновлення функціонуючого (споживаного) трудового потенціалу в суспільному виробництві. Він виступає необхідною умовою безперервності суспільного відтворення в цілому і його органічній частині. Отже, у єдиній системі суспільного виробництва відтворюються матеріальні умови життя людини, його здатність до праці і відносини з приводу їх формування та використання [1]. Таким чином, змістом відтворення трудового потенціалу є процес, що включає єдність наступних фаз: формування, розподіл, функціонування.

Поділ відтворення трудового потенціалу на ряд самостійних фаз створює можливість теоретично обґрунтувати економічні відносини і зв'язки, які необхідно використовувати при вивченні даного процесу, а також систематизувати їх (таблиця).

Зміст основних складових відтворення трудового потенціалу

Показник	Фаза відтворення трудового потенціалу		
	формування	розподіл	функціонування (використання)
Задачі	постійне кількісне збільшення контингенту зайнятого населення при підтриманні його в стані нормальної життєдіяльності; відшкодування природного збитку працездатного населення; виробництво життєвих засобів, необхідних для відновлення здатності людини до праці; усебічний розвиток особистості на основі росту його матеріального добробуту і культурного рівня; підготовка і перепідготовка кваліфікованих працівників; якісний розвиток і удосконалення системи, що забезпечує відповідність робочої сили вимогам виробничих умов	соціально-демографічний і професійно-кваліфікаційний розподіл; розміщення працівників за сферами матеріального і нематеріального виробництва; організований (конкурсний) розподіл підготовлених і кваліфікованих працівників, що вивільняються з інших виробництв	вишукування резервів і шляхів ефективного використання живої праці; створення необхідних соціально-економічних, організаційно-технічних, морально-психологічних та інших умов для високопродуктивної праці; раціональне професійне використання проблемних працівників у територіальному і галузевому розрізах
Основна мета	забезпечення розширеного відтворення населення і збереження його здоров'я	створення умов плано-мірного руху робочої сили в міжпрофесійному, у поступальному східчастому кваліфікаційному (територіальному), природному розрізах	забезпечення умов на основі дії економічних законів і принципів громадської організації праці, а також відтворення механізму впливу на індивідуальну, колективну, суспільну працю з метою підвищення його ефективності і продуктивності
Цілі управління	забезпечення максимального впливу професійної орієнтації, професійного добору і підготовки, професійної орієнтації; забезпечення умов для працевлаштування сформованих контингентів робочої сили	координація управлінської діяльності на ступені фаз; забезпечення умов для працевлаштування сформованих контингентів робочої сили	формування виробничих, наукових і творчих колективів, визначення їх оптимальних кількісних і якісних границь і принципів їхнього постійного відтворення, вивчення ступеня їхньої керованості й удосконалення керування ними; визначення і впровадження в практику найбільш продуктивних структур трудових колективів за віком, рівнем кваліфікації, насиченістю фахівцями і т. д.; встановлення і підтримка суспільно необхідної інтенсивності, напруженості і продуктивності праці; узгодження програм підготовки, підвищення кваліфікації працівників з вимогами ринку і НТР; розробка і впровадження соціально-економічного, правового механізму, що стимулює трудову діяльність

Вихідною фазою відтворювального процесу виступає формування трудового потенціалу, яке має кількісну і якісну сторони: перша тісно пов'язана з демографічними процесами, з відтворенням працездатного населення; друга – з відтворенням виробничих відносин і соціальної сфери, що забезпечує перехід від здатності людини до простої праці, до її інтелектуалізації [2].

Наступною фазою відтворення трудового потенціалу є його раціональний розподіл і використання робочої сили. Це складний соціально-економічний процес розміщення її по галузях і території країни. У більш широкому плані проблема розподілу робочої сили містить у собі вирішення таких завдань: соціально-демографічний і професійно-кваліфікаційний розподіл; розміщення працівників за сферами матеріального і нематеріального виробництва; організований (конкурсний) розподіл підготовлених і кваліфікованих працівників, які вивільняються з інших виробництв [3].

Заключну фазу відтворювального руху трудового потенціалу складає його використання. Вона містить у собі відносини, що складаються в процесі функціонування особистого фактора у

виробництві на основі створення умов для раціонального й ефективного споживання сукупної робочої сили.

Сучасний розвиток економіки окремих територій і галузей вимагає не тільки планомірної концентрації і розподілу наявних ресурсів, але і їх раціонального використання.

З викладеного вище випливає, що процес відтворення трудового потенціалу складний за своїм соціально-економічним змістом й охоплює комплекс зв'язків і взаємозалежностей у системі виробничих відносин.

При впливі на відтворювальний процес трудового потенціалу важливу роль відіграє постановка стратегічних і тактичних цілей перед керуючою системою для досягнення прийнятних результатів (інтенсифікація; збалансованість за фазами відтворення, за територіальним розподілом, відносно галузей економіки; щодо динамічності розвитку процесу відтворення; відповідно до забезпечення вимог розвитку суспільства, якості та кількості трудового потенціалу).

Цілеполагання в управлінні відтворювальним процесом трудового потенціалу повинне враховувати всебічний прогрес суспільства, що базується на стійкому соціально-економічному розвитку.

Основною (наскрізною для усіх фаз) метою системи управління процесом відтворення трудового потенціалу є стійке, планомірне підтримування цього процесу відповідно до вимог інтенсифікованого, високого рівня ефективності виробництва, науково-технічного прогресу і умов гармонічного розвитку особистості. Ця мета інтегрує в собі економічні, соціальні, науково-технічні аспекти, пов'язані з відтворенням трудового потенціалу.

Крім наскрізних, для повного циклу відтворення цілей управління, існують цілі, характерні для кожної з фаз відтворення трудового потенціалу на макро-, мезо- і мікрорівнях (табл.).

Система управління процесом відтворення трудового потенціалу покликана забезпечити стійку наступність переходу від однієї до іншої фази відтворення, тим більше, що існують управлінські цілі, які дифузують і розсіюються в інших фазах, хоча в концентрованому виді вони притаманні одній з них. Тому метою управління відтворенням трудового потенціалу на кожній його фазі є координація управлінської діяльності на стику фаз.

Розглянутий процес формування, розподілу і функціонування трудового потенціалу є таким, що можливо виділити функції, які відбивають територіальний і галузевий аспекти трудового потенціалу, функції, що визначають окремі фази його відтворювального процесу.

Запропоноване уточнене визначення категорії "трудоий потенціал" з обліком його багатогранної структури визначає процес його відтворення як ряду самостійних, взаємопов'язаних фаз. Обґрунтовані цілі, завдання формування, розподілу, функціонування (використання) трудового потенціалу визначають основні функції керування процесом відтворення трудового потенціалу і його структурних елементів.

Література: 1. Управление персоналом организации: Учебник / Под ред. А. Я. Кибанова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2003 – 637 с. 2. Шекшня С. В. Управление персоналом современной организации. – М.: Бизнес-школа "Интел-Синтез", 1998. – 344 с. 3. Шаталова Н. И. Трудовой потенциал работника: Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 344 с.

УДК 330.342.146

Тютюнникова С. В.

СОЦИАЛЬНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ТРАНЗИТИВНЫХ ОБЩЕСТВ

Устойчивое экономическое развитие – это реакция мирового сообщества на угрозы времени, это попытка человечества достичь эколого-экономического равновесия. В конечном счете – это способ продления жизни на Земле. Устойчивое экономическое развитие возможно только при условии возрастающей роли социального творчества общества, раскрепощения и использования социальной энергии человека на преодоление общепланетарного кризиса и выстраивания новой цивилизационной парадигмы развития. Проблему роли социального фактора в современном развитии рассматривали в своих работах А. Тойнби, Д. Белл, А. Тоффлер, Н. Моисеев и другими ученые. Она активно развивается сегодня российскими и украинскими учеными: А. Богиней, В. Гейцем, Г. Задорожным, Т. Заславской, Ю. Пахомовым, А. Чухно и др.

Целью данной статьи является выявление факторов актуализации социальной составляющей устойчивого развития, краткое содержательное раскрытие состояния социального фактора в трансформационной экономике.

© Тютюнникова С. В., 2007

Люди с момента своего появления постоянно сталкиваются с усложнением окружающего и своего собственного мира. Это требовало от них адекватных ответов на все более сложные проблемы. Темпы такого усложнения в последние десятилетия ускорились настолько, что возникла угроза, что человечество успеет найти адекватные ответы на возникшие вызовы времени. Оказалось, что усложнение – проблема не только познания предмета, но и существования человечества через развитие способности субъекта решать все более сложные задачи [1, с. 13].

Охарактеризуем основные моменты актуализации социальной составляющей современного развития.

Первый момент, по мнению автора, связан с теорией социальных альтернатив. Ее содержание в том, что общественное развитие многовариантно. Это не только отображение эволюции развития, в соответствии с чем всегда существует набор возможных вариантов. Особую роль играет адаптационный потенциал общества, который зависит главным образом от объективного положения, установок и способов действия рядовых граждан – работников, крестьян, интеллигенции. Отметим, что в условиях проведения реформ мощь и конструктивность активного (пассивного) отклика общества на осуществляемые сверху изменения правил игры – убедительный индикатор успеха (или провала) реформ.

Второй момент связан с тем, что современное развитие характеризуется новым характером – социально-историческим. Как отмечает А. Ядов, в этих условиях резко усилилась роль субъективного фактора, влияющего на ход исторических событий, к примеру, такие факторы, как идеи и поведенческие стереотипы, вызвавшие Октябрьскую революцию, приход Гитлера к власти, насаждение "народной демократии" в ряде стран, лозунги "перестройки", изменение сознания и поведения под влиянием Интернета и т. д. [2, с. 204].

Третий момент связан с тем, что осуществление общественного воспроизводства в условиях глобализации становится все более проблематичным. Важнейшим свойством современной эпохи является риск и неопределенность. В современных условиях риск становится не побочным, а регулярно и легитимно производимым общественным продуктом. Это требует смещения социального проекта общества в сторону защитного характера, безопасность становится нормативным идеалом такого общества. Для воплощения безопасности общества необходимо опираться на личность, на ее творческий потенциал. "В современных условиях для всей популяции Homo Sapiens становится жизненно важным наиболее полное раскрытие творческого потенциала личности. Поскольку назревающий экологический кризис, грозящий перерасти в глобальную катастрофу, вызван развитием производительных сил, достижениями науки и техники, то и выход из него немислим без дальнейшего развития этих составляющих процесса цивилизации. Для того, чтобы найти такой выход, потребуются предельное напряжение творческого гения человечества, бесчисленное количество изобретений и открытий. Поэтому необходимо как можно скорее максимально раскрепостить личность, создать возможности для раскрытия своего творческого потенциала любому способному к этому человеку" [3, с. 5].

Четвертый момент связан с сущностью новых трансформационных процессов. Они включают в себя как цивилизационные изменения, так и рыночные трансформации. Цивилизационные изменения связаны с поиском новых наиболее адекватных форм человеческого существования. Они отображают новое понимание картины мира. В последние десятилетия прошлого века научная революция предопределила переход науки к постнеклассической стадии своего развития. Этот переход означает, прежде всего, изменение роли человека в современном мире. Если в настоящее время продолжает господствовать парадигма, согласно которой человек реализовывал свои творческие возможности на преобразование, переделывание природы, направляя свою активность вовне, то новая – формирующаяся научная парадигма – нацеливает человека на преобразование своей внутренней природы, на партнерское, "покровительственное" взаимодействие с природой.

В формировании безопасного общества, общества без катастроф, ключевую роль играет наука, производство знаний. С расширением производства рисков, особенно в условиях глобализации мегарисков, роль науки, интеллекта человека существенно возрастает. Ведь большинство современных рисков, порождаемых научно-технической революцией, причем наиболее опасных (радиоактивное и химическое загрязнение, неконтролируемые последствия геной инженерии), не воспринимаются непосредственно органами чувств человека. В силу этого специалисты, отвечающие за рискогенность новых технологий, приобретают ключевое значение. Таким образом, роль социального фактора, человека в современных условиях неизмеримо возрастает.

Рыночная трансформация постсоциалистических стран является составной частью мировой социально-экономической трансформации. Наряду с общемировыми тенденциями развития ей присущи свои конкретные цели и задачи. Сложность и неоднозначность решаемых в процессе рыночной трансформации задач при скудности финансовых ресурсов, потребность в опоре на социально-психологические факторы является особенно острой. В мире накоплен огромный опыт (со времен Ф. Рузвельта) опоры в трудных ситуациях именно на социальный фактор. "Речь идет прежде всего о факторах, вызывающих сильный и устойчивый всплеск созидательной социальной энергии. Именно прорывы такого рода могут компенсировать и даже перекрывать нехватку и денежных средств, и совершенных институтов, и отлаженного антикризисного инструментария. Парадокс состоит в том, что именно на сломе эпох в переходных ситуациях, при всплеске потухших было надежд, народ оказывается способным на всепобеждающее созидательное действие" [4, с. 30].

Транзитивные общества наряду с мировыми цивилизационными изменениями осуществляют целенаправленные рыночные преобразования своих экономик. Способность и готовность их актив-

ного включения в мировые цивилизационные процессы, как и успешность рыночного реформирования, зависят от качества и структуры общества, от уровня и направленности его социальной энергии на становление и реализацию новой системы ценностей.

Литература: 1. Ахиезер А. С. Социальная философия в усложняющемся мире. А. С. Ахиезер, М. Э. Рябова // *Общественные науки и современность*. – 2005. – №3 – С. 12 – 17. 2. Ядов В. Социальная теория в поисках выхода из кризисного состояния // *Общество и экономика*. – 1998. – №1. – С. 204. 3. "Круглый стол" журнала "Вопросы философии", посвященный обсуждению книги Н. Н. Моисеева "Быть или не быть... человечеству?" // *Вопросы философии*. – 2000. — №9 – С. 4 – 11. 4. Социальная политика в постсоциалистическом обществе: Задачи, противоречия, механизм. – М.: Наука, 2001. – 232 с.

УДК 351.863

Удальх О. А.

СОЦИАЛЬНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Создание социально ориентированной рыночной экономики является основным приоритетом государственной политики в современных условиях, реализация которого подразумевает, прежде всего, осуществление постоянного целенаправленного воздействия государства на объекты социальной сферы. Сегодня ряд нерешенных социальных проблем в Украине является негативным фактором, препятствующим становлению и развитию демократического общества, интеграции Украины в европейское политическое и экономическое пространство. Это проблемы обеспечения постоянного роста уровня жизни населения, повышения уровня образования и рост интеллектуального потенциала, развитие культуры и духовности, укрепления физического здоровья нации. Решение данных проблем позволит устранить деструктивные факторы, подрывающие национальные интересы государства. Проблемам социальной безопасности посвящены научные труды ряда отечественных и зарубежных ученых, среди которых В. В. Лепа, Е. В. Мартякова, О. Ф. Новикова, Н. Г. Чумаченко, О. А. Грунин, В. К. Сенчагов и др. В работах этих ученых выявлены и изучены негативные факторы, воздействующие на социальную сферу государства, предложены направленные решения социальных проблем на макроэкономическом уровне. При этом ряд вопросов данного направления исследования требует дальнейшего изучения с целью совершенствования форм и методов нейтрализации действия негативных факторов на социальную безопасность и преодоления отрицательных последствий их воздействия – проблема определения критериев социальной безопасности, уточнения направлений снижения угроз социальной безопасности.

Целью данной статьи является изучение социальной безопасности как фактора национальной безопасности, а также выявление угроз социальной безопасности государства. Для достижения поставленной цели в работе использованы общенаучные методы, методы логического анализа, статистические методы.

Экономическая безопасность государства или национальная безопасность – это состояние экономики, которое обеспечивает гарантированную защиту национальных интересов, социальную направленность политики, необходимый оборонный потенциал даже при неблагоприятных условиях развития внутренних и внешних процессов [1].

Социальная безопасность – это важнейшая составляющая национальной безопасности, представляющая собой защищенность социальных интересов всех слоев общества. Стратегической целью обеспечения социальной безопасности как составляющей национальной безопасности на уровне государства является становление благоприятных условий для жизни и развития личности, социально-экономической стабильности общества, противостояние влиянию негативных угроз социальной безопасности.

Можно определить следующие угрозы социальной безопасности:

- рост безработицы и несбалансированная занятость населения;
- снижение доходов населения и, как следствие, снижение уровня жизни населения;
- наличие демографического кризиса;
- кризис системы здравоохранения;
- проблемы в области образования и культуры;
- низкое социальное развитие населения.

Действие угроз социальной безопасности приводит к обострению социальных кризисов и возможности социальных конфликтов. В связи с этим необходима разработка и реализация направлений нейтрализации перечисленных деструктивных факторов, прежде всего на макроэкономи-

ческом уровне. Для этого необходимо изучение современного состояния объекта, то есть выявление и изучение критериев социальной безопасности.

Пороговые значения индикаторов уровня жизни населения определены следующие: доля в населении граждан, имеющих доходы ниже прожиточного минимума – 7%, средняя продолжительность жизни – 70 лет, разрыв между доходами 10% самых высокодоходных и 10% самых низкодоходных групп населения – 8 раз [1]. Фактические значения этих индикаторов в 2006 году в Украине [2] показывают существенное превышение фактических данных над установленными. Это приводит к постоянному росту угроз социальных конфликтов.

Социальная сфера является одним из основных объектов государственной политики и для нейтрализации выявленных угроз определены следующие направления нейтрализации выявленных угроз социальной безопасности на макроэкономическом уровне [3]:

существенное усиление социальной составляющей экономической политики, реальное повышение жизненного уровня населения, прежде всего на основе повышения стоимости оплаты труда, своевременной выплаты заработной платы и гарантированных законом социальных выплат, усиление целевой направленности социальной поддержки, снижение уровня безработицы;

создание условий для преодоления бедности и чрезмерного имущественного расслоения общества;

сохранение и усиление демографического и трудоворесурсного потенциала страны; преодоление кризисных демографических процессов;

создание эффективной системы социальной защиты населения, охраны и обновления ее физического и духовного здоровья, ликвидации алкоголизма, наркомании и прочих негативных явлений;

ликвидация беспризорности и бродяжничества среди детей и подростков.

Кроме того, для снижения угроз социальной безопасности необходима реализации следующих направлений:

осуществление мероприятий по предупреждению (преодолению) негативных последствий политических и экономических реформ;

контроль за реализацией государственных социальных программ;

создание условий для повышения доступности высшего образования во всех регионах;

создание системы поощрения решения социальных проблем на уровне регионов, городов, отдельных хозяйствующих субъектов.

Реализация мероприятий по данным направлениям позволит повысить социальные стандарты и развивать социально ориентированную рыночную экономику в Украине, что является одним из основных приоритетов политики национальной безопасности на современном этапе.

Социальная безопасность сегодня представляется важнейшей составляющей национальной безопасности. От результатов нейтрализации угроз социальной безопасности и решения социальных проблем зависит качество жизни населения страны. С учетом социальной ориентации экономики Украины, на современном этапе это важнейший приоритет государственного развития. Это обуславливает необходимость дальнейших исследований в данном направлении, прежде всего, решение проблем финансирования программ социального развития.

Литература: 1. Экономическая безопасность. Производство. Финансы. Банки / Под ред. В. К. Сенчагова. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, 1998. – 616 с. 2. www.ukrstat.gov.ua 3. Закон України від 19.06.2003 р. №964 – IV "Про основи національної безпеки України" // ЗЗУ. – 2003. – №8. – С. 55. 4. Указ Президента України "Про стратегію національної безпеки України" // Офіційний вісник України. – 2007. – №11. – С. 7 – 18.

Хижняк Л. М.

УДК 351.765

СТРАТЕГІЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ: ПРИНЦИПИ І НАПРЯМКИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Тема регіоналізації і регіоналізму для сучасного українського суспільства має особливе значення, адже порозуміння між населенням різних регіонів, подолання регіональних соціально-економічних нерівностей наразі стає актуальним в економічному, політичному і соціальному аспектах.

Тенденції регіонального розвитку в Україні привертають увагу науковців [1], існує також чимала статистична база аналізу регіональних проблем і методичні розробки з питань регіонального розвитку [2; 3]. Упродовж останніх років стан людського розвитку в областях України не був одним. Деякі області вирізнялися за показниками розвитку освіти або охорони здоров'я, тоді як

© Хижняк Л. М., 2007

інші динамічніше розвивалися в економічній сфері [3, с. 249]. У справі міжрегіонального порозуміння вагомим є розробка й реалізація такої стратегії регіонального розвитку, яка б дозволила не тільки підняти рівень соціально-економічного розвитку кожного регіону, але й сприяла б консолідації українського суспільства.

Мета даної статті – визначити принципи і напрямки стратегії розвитку регіону країни з транзитивною економікою.

Сутність стратегії розвитку регіону – нарощувати потенціал регіону (демографічний, людський, промисловий, науково-технічний тощо) та забезпечити його реалізацію, ефективне використання ресурсів і соціальну консолідацію. *Принципи, на яких може базуватися така стратегія, можуть бути такими:*

збереження самобутності регіону і підвищення його ролі в розбудові незалежної, демократичної України;

поєднання самоорганізаційних процесів і цілеспрямованого управлінського впливу на регіональний розвиток;

демократизація управління регіональним розвитком;

поєднання економічного зростання і соціальної якості життя населення.

На погляд автора, до основних напрямків реалізації стратегії розвитку регіону слід віднести:

1. Активізацію ресурсного потенціалу регіону як основи підвищення його конкурентності.

Під конкурентністю регіону зазвичай розуміється його спроможність створювати країні умови для розвитку, яка базується на здатності суб'єктів регіональних відносин – місцевих органів влади, недержавних організацій, підприємств – спільно формувати і реалізовувати стратегію розвитку, залучати до цього кращі інтелектуальні, технічні, технологічні та інші ресурси й ефективніше їх використовувати.

2. Сприяння становленню територіальних громад, оптимізація їх взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування (громадські слухання; врахування громадської думки при прийнятті управлінських рішень щодо реалізації конкретних соціально-економічних проектів; контроль влади з боку громадськості тощо).

3. Сприяння створенню перспективних робочих місць та samozайнятості громадян (подолання маргіналізації праці, гідна оплата та умови праці; безпека праці; можливості кар'єрного просування тощо).

4. Підвищення якості соціальних послуг, які надаються населенню (з визначенням потреб окремих категорій мешканців регіону, особливо соціально вразливих груп).

5. Подолання (зменшення) соціально-економічних нерівностей, які провокують конфліктність в регіоні:

рівномірний розвиток ринкової та соціальної інфраструктури в містах, селах регіону; доступність медичної, психологічної і юридичної допомоги (консультації) для мешканців регіону незалежно від їх статі, віку, роду занять, рівня доходу, типу поселення, в якому вони мешкають; доступність культурних надбань регіону для його мешканців, незалежно від рівня їх доходу; розширення освітніх можливостей різних груп населення;

реалізація соціальних програм, спрямованих на підвищення соціального захисту найбільш вразливих груп населення (муніципальне житло; підтримка осіб з особливими потребами і функціональними обмеженнями; прийомні сім'ї для сиріт; патронаж одиноких осіб похилого віку; протидія різним формам насилля та ін.).

6. Підтримку засобами комунікативного впливу толерантності у стосунках між представниками різних релігійних концесій, національних меншин.

7. Використання кращого європейського і світового досвіду управління регіональним розвитком (але уникати негативів копіювального експерименту!).

Відомо, що в країнах Європи застосовуються понад 200 видів різноманітних інструментів підтримки місцевого розвитку, спрямованих на розкриття конкурентних переваг окремих територій. Особливе місце серед цих інструментів займають агентства регіонального розвитку (АРР), які стали своєрідним інституційним феноменом 80 – 90-х років ХХ ст. Своєрідність їх полягає в тому, що вони виконують функцію посередника між намірами місцевих та регіональних громад та стратегічними намірами влади цих рівнів щодо соціально-економічного розвитку територій.

8. Формування позитивного іміджу регіону (імідж розглядати як важливий конкурентний ресурс розвитку регіону). Імідж регіону свідчить про його економічну міць, силу, багатство, рівень розвитку культури. Він є показником авторитету місцевої влади і успішності регіону на рівні України і на міжнародному рівні. Імідж регіону стає не тільки засобом, інструментом управління регіональним розвитком, але й об'єктом управління. Створення іміджу ефективно, коли відбувається на основі стратегічного підходу, саме тоді цей імідж відповідає вимозі адекватності. Взагалі імідж регіону може бути позитивним, негативним, нечітким. При цьому позитивний імідж підвищує конкурентність регіону, він привертає увагу партнерів, інвесторів, роботодавців, працівників. Крім того, позитивний імідж полегшує доступ регіону (органів влади та управління) до різних ресурсів: фінансових, інформаційних, людських, матеріальних. Успішний процес формування іміджу регіону вимагає планування, організації, контролю.

Конкурентні переваги регіону тим вищі, чим більш розвинені інститути регіонального та місцевого розвитку. Найбільш ефективними механізмами стимулювання розвитку територій (територіальних громад) наразі можуть стати: забезпечення інформацією суб'єктів регіонального розвитку (у тому числі соціологічною); професійний розвиток людських ресурсів; створення мереж обміну знаннями та технологіями; інтеграція постачальницьких зв'язків між місцевими підприємствами та підприємцями; створення інфраструктури підтримки ділової активності суб'єктів; формування науково обгрунтованої моделі управління територією; соціалізація регіональної політики.

Для прогнозованого регіонального розвитку вкрай потрібно, щоб формувався такий образ регіону, який піддається управлінню, корекції, впливу, адже саме те, як сприймається регіон – його образ, є основою для формування стосунків регіону з зовнішнім світом, а також механізмом регулювання внутрішніх процесів.

Література: 1. Кононов І. Регіоналізація і регіоналізм у сучасній Україні // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – №1. – С. 211 – 215. 2. Дробенко Г. О. Стратегічне планування розвитку територіальних громад: Методичний посібник. / Г. О. Дробенко, Р. Л. Брусак, Ю. І. Свірський – Львів: Сполом, 2001. – 120 с. 3. Методологія та методика визначення інтегральних соціальних показників / Відп. ред. Ю. І. Саєнко. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2004. – 372 с.

Шпатенко С. А.

УДК 628.31

ФІЛОСОФСЬКИЙ ПОГЛЯД НА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТРАНЗИТИВНИХ КРАЇН

Сьогодні, коли більшість транзитивних країн вступили в етап завершення ринкових трансформацій, важливого значення набуває необхідність філософського осмислення і узагальнення набутого досвіду та актуальних проблем, що заважають і ускладнюють успішне здійснення обраної стратегії й досягнення визначених цілей. Роль цього осмислення важко переоцінити, оскільки зазначені проблеми залишаються основною перешкодою на шляху переходу цих країн зі стану транзитивності на траєкторію сталого соціально-економічного розвитку [1]. Пошук шляхів розв'язання вказаних проблем безпосередньо пов'язаний з науковими і практичними завданнями. Їх же філософське осмислення має доповнити останні дослідження і публікації, які стосуються переважно соціально-економічних аспектів транзитивності. Про це свідчить аналіз публікацій А. Гальчинського, В. Геєця, О. Данилова, В. Журавського, М. Кизима, В. Князева, Е. Лібанової, В. Литвина, В. Семиноженка, В. Скуратівського, Д. Табачника та ін. [2].

Транзитивність як порівняно новий феномен світового співтовариства може характеризуватися і певними загальними закономірностями, і особливостями їх прояву в конкретних країнах, який залежить від цілої множини внутрішніх і зовнішніх чинників об'єктивної та суб'єктивної природи. Визначення цих закономірностей та особливостей і становить основну мету дослідження. Його ж методом виступає поєднання соціально-філософських, економічних і статистичних підходів до системного аналізу процесів розвитку транзитивних країн.

Аналіз літературних джерел і фактичних даних дозволяє дійти висновку, що глибинні корені переважної більшості зазначених вище проблем лежать як у площині значної інерційності економічних процесів, так і в істотних помилках, допущених керівництвом країн з транзитивною економікою, що мали місце при виборі та реалізації ним стратегії кардинальних суспільно-політичних і соціально-економічних перетворень. Свою роль відіграли і соціально-психологічні чинники. Серед них помітне місце належить дуже розвиненому в радянські часи патерналізму, через який широкі верстви населення продовжували довіряти і новій владі й сподіватися, що вона турбуватиметься про їхній добробут. Саме через це люди задешево продавали свої ваучери всяким проїдисвітам, а ті таким чином отримали досить легкі можливості швидкого збагачення. Тому й не сформувався у нас так званий "середній клас". А прагнення отримувати прибуток за будь-яку ціну спричинило деформацію структури економічної системи й занепад наукомістких виробництв, перетворення України у сировинний придаток провідних економічно розвинених країн світу.

Непрофесіоналізм державного керівництва та відсутність належного управління трансформаційними процесами спровокували небувало високу інфляцію, яка остаточно підірвала колишню соціально-економічну систему і викликала масове зубожіння населення. Як цілком справедливо зазначає О. М. Данилов, "хвиля інфляції зробила практично неможливою реструктуризацію економіки. Тільки в Прибалтиці рівень кредитних ставок в 1994 році становив 30-65% на рік. У Росії, Узбекистані, Киргизії та Молдові вони становили в ті ж часи 120-160%, а в інших країнах це були божівельні показники в 200-470% річних" [3, С.154]. Це істотно обмежувало інвестиційні можливості економіки. До того ж, в цей період обігові кошти підприємств штучно вимивались шляхом різних механізмів переведення їх у готівку та привласнення керівниками та іншими спритними ділками. Відбувався неконтрольований розпродаж за безцінок обладнання, часто під виглядом металобрухту.

Багато підприємств спеціально доводилось до банкрутства з тим, щоб потім можна було їх задешево придбати тим, хто вже зумів накопичити необхідні кошти. Досить поширеною була прак-

© Шпатенко С. А., 2007

тика, коли підприємства оголошувались власністю "трудового колективу", а потім у робітників як "власників" за дешево викупались ваучери або акції.

Як пише Д. Крапивенко, "приватизація в нашій країні триває рівно стільки, скільки існує сама держава. Перерозподіл власності в Україні може подарувати низку сюжетів для голлівудських бестселерів: махінації з так званими ваучерами, купівля цілих заводів "на металобрухт", приватизаційні конкурси під конкретного покупця і новітній етап рейдерства – усе це може знайти своє відображення у світовому мистецтві. Чого варте лише табірне слово "дерібан", що вже давно увійшло до лексики чиновників" [4, С. 29].

Значне падіння обсягів виробництва породжувало масове безробіття і, як наслідок, декваліфікацію персоналу, призводило до істотних змін структури населення за професійною ознакою та родом занять. Високкокваліфіковані робітники, інженери і техніки, вчені та викладачі вищої школи, вчителі й лікарі поповнювали армію працівників роздрібної торгівлі. Виникла реальна загроза втрати кадрового потенціалу для провідних галузей промислового виробництва. Фактично було втрачено два покоління, оскільки після певного поживлення виробництва молодь, розбещена свободами вільного ринку та відсутністю дисципліни, не йшла на виробництво. А тим, хто все-таки приходив на промислові підприємства, майже нікому було передавати досвід і навчати робітничим професіям через втрату спадковості.

У результаті всього цього глибока і тривала соціально-економічна криза набула справді системного характеру. Одним з її наслідків став досить високий рівень безробіття і зумовлена ним значна кількість людей, що виїжджають за кордон на заробіток. Сьогодні Україна поряд з Росією стала європейським лідером за масштабами трудової міграції і посідає 6-е місце в світі за сумами грошових переказів, які відправляють на батьківщину люди, що виїхали працювати за кордон. Хоча Росія отримує у вигляді переказів з-за кордону 13,8 млрд. дол., це складає лише 1,4% її ВВП. Для України ж сума переказів дорівнює 8,5 млрд. дол., складаючи 8% від ВВП. Ще більш вражаючими є ці показники для Таджикистану. Хоча загальна сума переказів уявляється не дуже великою, всього лише 1 млрд. дол., однак це складає 36,7% ВВП, і за цим показником країна посідає перше місце в світі [5, С. 9].

Такі значні зміни способу життя людей не могли не позначитися на способах і формах їхнього буття. Тому не менших масштабів і глибини набули зміни в системі життєвих цілей, цінностей та орієнтирів, у способі мислення, у структурі духовності й культури. Характерним для нашого суспільства, особливо для молоді, став чітко виражений прагматизм. Тут цілком можна погодитись з думкою М. Вебера стосовно взаємозв'язку між соціально-економічним устроєм і морально-етичною парадигмою суспільства. Водночас люди все більш відчутно стають розкутими, вільно висловлюють свої думки та більш рішуче відстоюють свою позицію. Тому з подальшим розвитком і завершенням ринкових трансформацій слід очікувати дійсного укріплення демократичних засад суспільного устрою і становлення справжнього Homo economicus.

Однак не слід покладатись на якусь немов би автоматичну дію так званого саморегулювання капіталістичної економіки. Доречно нагадати, що Україна посідає дуже низькі місця у світових рейтингах ефективності й конкурентоспроможності й динаміка її показників не дає підстав для оптимізму. Тому на рівні державного управління потрібні рішучі системні дії зі стимулювання інноваційного розвитку. Тільки на цьому шляху ми зможемо успішно досягти тих високих цілей, які визначались стратегією транзитивності: побудови соціально орієнтованої ринкової економіки, демократії та громадянського суспільства.

Отже наукова новизна виконаного дослідження полягає у визначенні взаємозв'язку між економічним і духовним буттям суспільства в період транзитивності. Показано їх взаємозумовленість і необхідність активних дій як людини, так і держави у досягненні визначених цілей.

- Література:** 1. От плана к рынку: Отчет о мировом развитии. – Вашингтон: Всемирный банк, 1996. – 312 с. 2. Гальчинський А. С. Інноваційна стратегія українських реформ / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, А. К. Кінах, В. П. Семиноженко. – К.: Знання України, 2002. – 336 с. 3. Данилов А. Н. Переходное общество: Проблемы системной трансформации. – Мн.: ООО "Харвест", 1998. – 432 с. 4. Крапивенко Д. Економ-варіант: за багатьма показниками українська економіка досі не наздогнала 1991 рік // Главред – 2007 – №31.–20 серпня – С. 28 – 32. 5. Трудовая миграция: денежные переводы // Корреспондент. – 2007 – №41. – 27 жовтня – С. 9.

УДК 331.556

Юрченко В. В.

ТРУДОВА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ТА ЦІЛЬОВА ФУНКЦІЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГІОНУ

Формування та розвиток регіональної соціальної інфраструктури є основою підвищення якості життя населення, формування трудового потенціалу країни, і тому постає нагальною та актуальною проблемою в умовах транзитивних економік. Теоретичні, практичні, методичні аспекти цього питання досліджували в своїх працях вітчизняні та західні вчені [1], [2], [3].

© Юрченко В. В., 2007

Згідно з визначенням соціальної інфраструктури до її складу входять інститути, що забезпечують ефективну зайнятість населення [1, с. 12 – 13]. Тому слід визнати, що трудові ресурси відіграють двояку роль в процесах формування соціальної інфраструктури. З одного боку, економічно активна частина населення є виробником (потенційним чи реальним) соціальних послуг, з іншого боку, населення в цілому виступає споживачем соціальних послуг. За умов такого підходу трудова мобільність робочої сили постає чинником (в першому випадку) або цільовою функцією (в другому випадку) формування соціальної інфраструктури. Автором доведено, що трудова мобільність працівників підприємств є вихідною ланкою формування трудової мобільності на локальному, регіональному, національному, світовому рівнях [4]. Тому метою даної роботи є шляхом аналізу первинної та вторинної статистичної інформації дослідити характер взаємозв'язків між трудовою мобільністю на рівні підприємств та соціальною інфраструктурою на регіональному рівні.

Наведена на рис. 1 схема фактично описує взаємозв'язок попиту, пропозиції соціальних послуг та ринкової кон'юнктури. Формування та розвиток соціальної інфраструктури відбувається з одного боку, у відповідності до основних тенденцій розвитку ринків товарів, послуг, праці, капіталу, з іншого ж боку, зазнає впливу існуючого попиту на соціальні послуги з боку населення. Соціальна інфраструктура (зокрема ті її інститути, що є відповідальними за формування зайнятості та регулювання ринку праці) здійснює безпосередній вплив на процеси трудової мобільності населення.

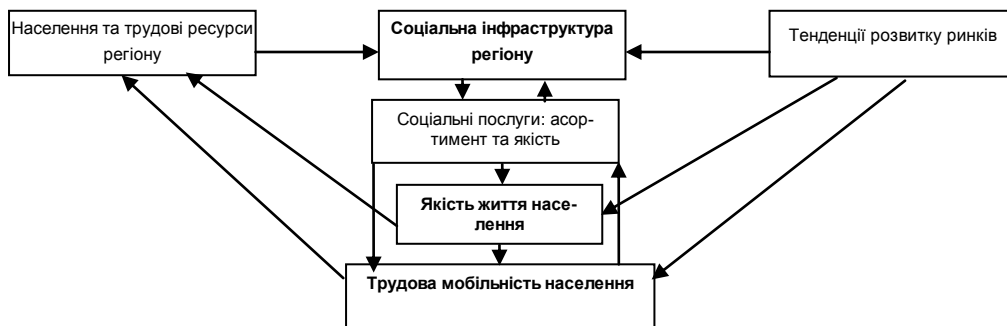

Рис. 1. Схема взаємодії чинників формування соціальної інфраструктури

Одночасно інші елементи соціальної інфраструктури здійснюють на трудову мобільність населення вплив, опосередкований якістю життя. Розвиток соціальної інфраструктури забезпечує певний рівень доходів та якість життя в регіоні, відповідно до цих показників економічно активне населення схильне шукати роботу в регіоні або за його межами. Анкетування, проведене на промислових підприємствах м. Харкова, виявило загалом низький рівень задоволення якістю життя (рис. 2).

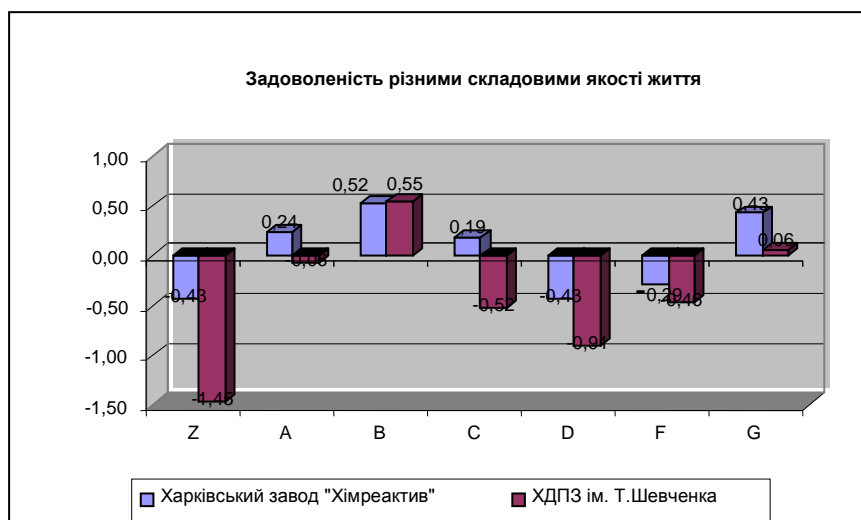

Рис. 2. Оцінка задоволеності якістю життя працівників промисловості

Оцінюючи задоволення різними аспектами якості життя за семибальною шкалою (від -3 до 3 балів), працівники висловили незадоволення або задоволення на дуже низькому рівні за семи критеріями (застосовану методику оцінки описано в роботі [3, с.15]). Перший критерій Z – загальний рівень задоволення якістю життя як можливістю утримувати себе та сім'ю був оцінений на -0,43 бали (слабке незадоволення) працівниками заводу "Хімреактивів" і на -1,45 балів (незадоволення) працівниками ХДПЗ ім. Шевченка. Другий критерій А – рівень задоволення забезпеченням базових потреб у їжі, одязі, житлі – отримав оцінку 0,24 бали (дуже низьке задоволення) з боку працівників заводу "Хімреактивів" і -0,06 балів (незадоволення низького рівня) працівниками ХДПЗ ім. Шевченка. Третій критерій В – рівень задоволення потреби в безпеці, в тому числі захищеності від загроз кримінального характеру був оцінений працівниками обох підприємств позитивно на рівні 0,52-0,55 балів (низьке задоволення). Четвертий критерій С – рівень задоволення рівнем охорони здоров'я оцінений позитивно працівниками заводу "Хімреактивів" (0,19 балів) і негативно -0,52 бали (незадоволення низького рівня) працівниками ХДПЗ ім. Шевченка. П'ятий критерій D – рівень задоволення можливостями відпочинку та організації вільного часу оцінений негативно (-0,43 та -0,91 балів) працівниками обох підприємств. Шостий критерій F – рівень задоволення можливостями навчання та професійного розвитку також оцінений негативно (-0,29 та -0,46 балів) працівниками обох підприємств. Нарешті, останній критерій G – забезпеченість інформаційних потреб, наявність доступу до культурних, духовних цінностей оцінені позитивно як задоволеність на низькому та дуже низькому рівні.

Низький рівень задоволеності якістю життя ймовірно приводить до підвищення зовнішньої мобільності та активізації міжгалузевої мобільності [4]. Аналіз стану трудової мобільності в Харківському регіоні як цільової функції соціального регулювання дозволив виявити наявність значних розбіжностей рівнів трудової мобільності між групами працівників різних галузей. Так, протягом останніх п'яти років працівники торгівлі змінювали роботу приблизно 1 раз на 2 роки. Особи, що на момент дослідження не мали роботи, є більш мобільними: протягом аналогічного періоду вони змінювали роботу 1 раз на 1 рік та 4 місяці. Мобільність робітників промисловості є заниженою: протягом останніх п'яти років і протягом усієї трудової кар'єри вони змінювали місце роботи 1 раз на 12,5 років.

Якість життя в регіоні зазнає впливу з боку ринкової ситуації, і, в свою чергу, впливає безпосередньо на населення, його демографічну структуру, склад трудових ресурсів регіону (рис.1). Аналогічно, на структуру населення, та, в першу чергу, на склад трудових ресурсів впливає трудова мобільність.

Трудова мобільність також здійснює вплив на соціальну інфраструктуру: організація підрозділів останньої безпосередньо залежить від кількості та професійних характеристик працівників, які бажують та мають можливість реалізовувати свою працю саме в соціальній сфері.

Можна стверджувати, що розвиток соціальної інфраструктури залежить від трудової мобільності населення, й вимагає урахування її стану та виявлених тенденцій розвитку ринків товарів, послуг, праці, капіталу. Такими тенденціями є:

- 1) тенденція соціалізації, формування сервісної економіки, що веде до розширення соціальної інфраструктури взагалі та пріоритетного розвитку певних її елементів, які найбільше відповідають потребам населення;
- 2) тенденція зростання ролі знань, яка спричиняє розвиток сфери освітніх послуг і залучення висококваліфікованих спеціалістів до усіх галузей соціальної інфраструктури;
- 3) тенденція інтернаціоналізації, що викликає, з одного боку, необхідність надання комплексу послуг, пов'язаних із трудовими міграціями населення, з іншого боку, веде до залучення іноземних інвесторів в усі сфери господарства регіону, в тому числі, до створення окремих установ соціальної інфраструктури.

Таким чином, на основі результатів аналізу статистичної інформації дістало подальшого розвитку дослідження пріоритетів формування соціальної інфраструктури, що дозволить запропонувати відповідні заходи управління.

Література: 1. Ягодка А. Г. Соціальна інфраструктура і політика: Навч. посіб. – К.:КНЕУ, 2000. – 210 с.
2. Рынок труда и социальная политика в Центральной и Восточной Европе: Переходный период и дальнейшее развитие/ Н. Барр, Р. У. Харбисон, С. Эстрин; [Под ред. Н. Барра; Пер. с англ. под науч. ред. С. Кадомцевой – М.: ИКЦ "ДИС", 1997. – 496 с. 3. Кизим Н. А. Качество жизни населения и конкурентоспособность Украины и стран ЕС: Монография / Н. А. Кизим, В. М. Горбатов – Харьков: ИД "ИНЖЭК", 2005. – 164 с.
4. Юрченко В. В. Управление трудовой мобильностью персонала вітчизняних підприємств в умовах інтернаціоналізації соціально-економічного середовища: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Проблеми управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств в сучасних умовах" – Х.: // Управління розвитком. – 2006. – №5. – С.25 – 26.

Зміст

Секція 1 Стратегія сталого економічного розвитку України

Аксьонова І. В. Статистичне забезпечення управління економічною безпекою в умовах глобалізації.....	3
Амосов О. Ю., Гавкалова Н. Л. Проблеми забезпечення інтелектуалізації людського капіталу в Україні.....	5
Баєва О. І. Проблеми розвитку інвестиційного ринку.....	6
Бережна Н. І., Богата-Тмачева Т. О. Інвестиційно-інноваційна політика як основа стійкого економічного зростання.....	8
Бондар О. В., Глебова А. О. Управління процесом корпоративної реструктуризації вітчизняних підприємств на основі реінжинірингових технологій.....	9
Гайдученко Ю. О. Роздержавлення та приватизація на основі подолання монополізму.....	11
Гарбар В. А. Реформування залізничної галузі в контексті розвитку української економіки та світових тенденцій.....	12
Григорян Г. М. Научный способ производства.....	14
Грузіна І. А. Розвиток інноваційної діяльності вітчизняних підприємств як передумова зростання економіки України.....	16
Гудзь М. В. Синергетичний ефект стратегічного планування регіону.....	17
Даниленко О. Л. Зовнішньоекономічні стратегії для країни в умовах ринкової трансформації.....	19
Должанский И. Э., Ткачук С. В. Инвестиционный риск как угроза экономической безопасности.....	20
Дорошенко Г. М. Фінансові чинники в ендогенних моделях економічного зростання.....	22
Дубовик О. В. Підходи до оцінки ефективності рекламної кампанії в Інтернеті.....	23
Задорожный Г. В. Хозяйственная культура как основание современного развития.....	25
Зайцева І. С., Березіна М. О. Формування середнього класу як основа сталого економічного розвитку України.....	27
Звонар В. П. Перспективи активізації в Україні діяльності громадських організацій як суб'єктів соціальної політики (на матеріалах Волинської області).....	28
Ігнатенко М. В. Дослідження європейських стандартів державного регулювання у сфері банківської діяльності в Україні.....	30
Карпова І. В. Особенности финансово-кредитного механизма аграрного производства в трансформационной экономике.....	32
Ким М. Н. О характере труда в теневой экономике в современных условиях.....	33
Клочко А. М. Вплив криміногенної ситуації на сталість економічного розвитку України.....	35
Козарезенко Л. В. Розвиток освіти як передумова сталого економічного зростання.....	37

Комаринець С. О. Адаптація і гнучкість організації як засоби реагування на мінливість середовища	38
Крамарева О. М., Харатян Н. А. Напрями бюджетного регулювання в економіці України.....	40
Крамарева О. С., Ключіхіна О. В. Удосконалення систем оплати праці в транзитивній економіці.....	41
Красноносова О. М. Формування якості праці як складова стратегії сталого економічного розвитку України.....	43
Крюкова О. М., Шилов Д. О. Економічна складова концепції переходу України до сталого економічного розвитку.....	44
Кузнецова С. А. Бухгалтерський облік у трансформаційній економіці України: стан і розвиток.....	46
Літвінов Є. І. Конкуренція як необхідний елемент економічного розвитку.....	47
Лошкарьова О. О. Особливості державної інвестиційної підтримки ринково-підприємницького середовища в агропромисловому секторі України.....	49
Матвеев С. П. Экономический рост и состояние экологической безопасности.....	50
Мищенко О. Г. Управління ефективністю найманої праці як стратегія сталого економічного розвитку.....	52
Носова О. В. Шляхи покращення інвестиційного клімату в Україні.....	54
Олійник О. В., Пересада В. М. Українські банки на ринку єврооблігацій: стан, проблеми та перспективи.....	56
Петрова К. Я., Ларіна Т. Ф. Інноваційна складова національної економіки.....	58
Пивавар І. В. Необхідність розвитку конкурентних відносин у житлово-комунальному господарстві.....	59
Пишкіна І. О. Особливості формування та оцінки економічного потенціалу підприємства.....	61
Піддубна Л. І. Регіональна складова конкурентоспроможності української економіки та системні закономірності її формування.....	62
Полянська А. С. Стратегічна орієнтація вітчизняних підприємств на основі концепції сталого розвитку.....	63
Пронкіна Л. И. Актуальные проблемы повышения качества продукции и ее конкурентоспособности в условиях транзитивной экономики.....	64
Решетило В. П. Формирование банка стратегических инвестиций как необходимое условие инновационного развития экономики Украины.....	66
Савицька Н. Л. Особливості суспільного відтворення в контексті формування сучасної парадигми суспільного розвитку.....	67
Сальтевская Т. Г. Особенности личного потребления в условиях устойчивого развития.....	69
Самойленко В. В. Моделирование организационно-экономического механизма управления инновациями.....	70
Серпухов М. Ю. Модель інноваційної діяльності підприємства як запорука сталого розвитку економіки країни.....	72
Сименко И. В. Формирование аналитической подсистемы предприятия как фактор обеспечения его устойчивого развития.....	74
Сотникова О. А. Виртуальная экономика как составная часть инновационной политики Украины.....	75
Станьковська І. М. Стратегічне управління конкурентоспроможністю підприємств в умовах економічного розвитку України.....	77
Степаненко В. О. Управління процесом залучення позикових ресурсів малими підприємствами.....	78

Степаненко Н. О. Роль державної політики в процесі регулювання економіки.....	79
Ус Т. В. Тенденції та перспективи розвитку світового господарства.....	80
Хохлов Н. П. Реиндустриализация экономики как фактор стабилизации воспроизводственного процесса в Украине.....	82
Цимбалюк О. А., Касьянова А. О. Трансформаційні процеси в Україні.....	84
Черкасов В. І. Інтерактивне управління міжнародною економічною діяльністю підприємства.....	85
Шалімова Л. М. Сучасні тенденції розвитку іпотечного ринку України.....	87
Щебликін Г. С. Взаємодія різних груп банків на банківському ринку.....	88
Яхкінд В. П. Вибір каналів збуту продукції підприємства.....	90

Секція 2

Інституціональні перебудови як важливий фактор у вирішенні проблем транзитивності економіки

Бережний В. М., Першина Г. О. Реформування податкової системи України як фактор у вирішенні проблем транзитивної економіки.....	92
Головінов О. М. Особливості державного сектору в транзитивній економіці.....	93
Гордієнко Л. Ю., Коваль Н. В. Урахування інституціональних перебудов при розробці стратегії управління трансформаційними процесами на підприємстві.....	95
Грудницкая С. Н. Правовое обеспечение институциональных преобразований как фактора экономического развития.....	97
Євтушенко О. В. Розвиток сфери послуг у постіндустріальній економіці.....	99
Загорная Т. О., Ивлева М. Ю. Использование процессного подхода в управлении развитием организации.....	100
Коваль Т. О., Капленко Д. С. Статистичні аспекти розвитку лізингу в Україні...	102
Колесніченко І. М. Інституціональні аспекти економічного розвитку України.....	104
Кулик В. В. Аналіз процесів соціально-економічного відтворення країн з транзитивною економікою.....	105
Кучер С. Ф. Стратегия курортного города на зарубежных рынках.....	107
Мещерякова І. В. Інституціональна перебудова в системі формування корпоративних об'єднань підприємств.....	110
Носова Т. Ю. Використання інституціонального підходу при аналізі конкурентоспроможності України.....	112
Пісоцька Є. І. Обмін дарами як особлива форма обміну в країнах з транзитивною економікою.....	113
Пономаренко О. О., Рибалко К. В. Фінансова система України в умовах ринкових трансформацій: проблеми та тенденції розвитку.....	115
Попадинець О. В. Вплив використання інформаційних технологій на рівень трансакційних витрат кредитування.....	116
Філатов В. М., Ромашова Я. В. Мінімізація трансакційних витрат в умовах транзитивної економіки.....	118
Самофалова Т. О. Оптимальна модель національної економічної системи: значення ментального аспекту у виборі інституціональної концепції.....	120
Соболев В. М. Інституційні перешкоди для подолання монополізму в економіці України.....	121

Сотніков В. І. Макроекономічний аспект інноваційної діяльності в умовах транзитивної економіки.....	123
Стрижак О. О. Проблеми оцінки трансакційних витрат в економіці України.....	124
Тумакова О. А., Філатова А. В. Формирование статуса домохозяйств в условиях транзитивной экономики.....	126
Українська Л. О., Куркин А. М. Управління корпорацією і структури власності: взаємозв'язок та особливості.....	128
Ущатовський Ю. В. Витоки поняття "інституційна структура економіки": біологічні соціальні системи ХІХ ст.....	129
Філатов В. М. Інституціональні перебудови сфери охорони здоров'я як чинник економічного розвитку України.....	130
Черкашина Т. С. Роль управлінського персоналу в управлінні інноваціями машинобудівного підприємства.....	132
Штепа Л. О. Запровадження інституцій як спосіб формування інституційного середовища в період переходу до ринкової економіки.....	133

Секція 3

Актуальні проблеми соціального розвитку транзитивних економік

Богун Л. А. Передача знань в многонациональных организациях и этическое лидерство.....	135
Бутко О. В. Знання як найважливіший економічний ресурс сучасності.....	136
Віскова М. В. Роль мотиваційного фактора в управлінні персоналом підприємства за умов соціально орієнтованої ринкової економіки.....	138
Во Нам Тханг. Формирование и развитие системы социального партнерства в рамках территорий со специальным режимом инвестирования.....	139
Гончарова В. О. Деякі аспекти трансформації політики доходів.....	141
Гриневич Л. В. Проблеми розвитку продуктивної зайнятості в умовах транзитивної економіки.....	142
Гузенко Г. М., Стаднік І. К. Актуальні проблеми системи державних закупівель в Україні.....	144
Железовський А. О. Визначення пріоритетів соціально-економічного розвитку України.....	145
Зайцева Т. С. Роль организационной культуры в осуществлении социально-экономических преобразований в странах с транзитивной экономикой.....	147
Іванісов О. В., Сахаров П. О. Проблеми та перспективи розвитку соціальної політики в Україні.....	148
Кліменко О. М. Проблеми обмеження розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні.....	150
Кораблінова І. А. Аналіз соціально-економічних суперечностей, що виникли в межах корпорацій в умовах становлення інформаційного суспільства.....	151

Кривобок В. Ю., Кривобок К. В. Оцінка рівня адаптації підприємства в умовах розвитку транзитивної економіки.....	153
Лисица Н. М., Мартыненко М. В. Коммуникативная компетентность персонала предприятия как основа социальной толерантности.....	155
Литвиненко А. В. Діагностика рівня соціального розвитку.....	156
Лісна І. Ф. Основні індикатори соціальної безпеки держави.....	157
Макуха С. М. Основні напрями розв'язання суперечностей включення трансформаційних країн у процес економічної глобалізації.....	158
Малахова Н. Б. Монополистическое ценообразование и инфляция.....	160
Маркова Н. С. Основні напрями реалізації HR-менеджменту на вітчизняних підприємствах.....	162
Маценко М. А. Соціально-економічна сутність категорії "заробітна плата" в транзитивній економіці.....	164
Оробчук М. Г., Зеленко В. А. Подальші кроки реформування пенсійної системи в Україні.....	165
Піддубна Л. П. Проблеми комплексного соціально-економічного розвитку території.....	167
Пономарьов О. С. Транзитивність: соціально-економічні та філософські аспекти трансформації.....	168
Прушківська Е. В., Переверзева А. В. Проблема розвитку людського капіталу в трансформаційній економіці.....	170
Резникова Е. А. Определение наиболее значимых качеств для развития персонала предприятия методами факторного анализа.....	171
Роговой М. И. Цели и функции трансфертной экономической политики в социальной трансфертной системе рыночного типа.....	173
Романченко О. М. Удосконалення організації управління комунікаціями в маркетинговій зовнішньоекономічній діяльності підприємства.....	175
Румянцева К. А. Особенности управления социальными процессами предприятия в трансформационный период.....	176
Севостьянов В. П. Проблемы трудоустройства осужденных к лишению свободы.....	178
Струк С. І. Відтворення трудового потенціалу в системі управління ринком праці.....	179
Тютюнникова С. В. Социальная составляющая устойчивого экономического развития транзитивных обществ.....	181
Удалых О. А. Социальная безопасность как составляющая национальной безопасности Украины.....	183
Хижняк Л. М. Стратегія соціального розвитку регіону: принципи і напрямки реалізації.....	184
Шпаченко С. А. Філософський погляд на актуальні проблеми соціально-економічного розвитку транзитивних країн.....	186
Юрченко В. В. Трудова мобільність як чинник та цільова функція розвитку соціальної інфраструктури регіону.....	187

Довідка про авторів

Аксьонова І. В. — канд. екон. наук, доцент Харківського національного економічного університету

Амосов О. Ю. — докт. екон. наук, професор Харківського національного економічного університету

Гавкалова Н. Л. — канд. екон. наук, доцент, докторант Харківського національного економічного університету

Басва О. І. — канд. екон. наук, доцент Української інженерно-педагогічної академії

Бережна Н. І. — канд. екон. наук, доцент Харківського національного економічного університету

Богата-Тімачева Т. О. — студент Харківського національного економічного університету

Бондар О. В. — канд. екон. наук, доцент Полтавського університету споживчої кооперації України

Глєбова А. О. — аспірант Полтавського університету споживчої кооперації України

Гайдученко Ю. О. — викладач Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди

Гарбар В. А. — спеціаліст, економіст фінансово-економічної служби Південної залізниці

Григорян Г. М. — докт. екон. наук, професор Харьковского национального экономического университета

Грузіна І. А. — канд. екон. наук, доцент Харківського національного економічного університету

Гудзь М. В. — канд. екон. наук, доцент, докторант Інституту економіко-правових досліджень НАН України

Даниленко О. Л. — аспірант Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

Должанский И. З. — канд. екон. наук, доцент Макеевского экономико-гуманитарного института

Ткачук С. В. — Макеевский экономико-гуманитарный институт

Дорошенко Г. М. — аспірант Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана

Дубовик О. В. — здобувач Київського національного торговельно-економічного університету

Задорожний Г. В. — докт. екон. наук, професор Харьковского национального университета им. В. Н. Каразина

Зайцева І. С. — канд. екон. наук, доцент Харківського національного економічного університету

Березіна М. О. — студент Харківського національного економічного університету

Звонар В. П. — аспірант Волинського національного університету ім. Лесі Українки

Ігнатенко М. В. — викладач Дніпропетровського національного університету

Карпова И. В. — канд. екон. наук, доцент Харківського інститута банківського дела Університета банківського дела НБУ

Ким М. Н. — докт. екон. наук, професор Харківського національного університета ім. В. Н. Каразіна

Клочко А. М. — канд. пед. наук начальник Навчально-наукового інституту підготовки фахівців кримінальної міліції Харківського національного університету внутрішніх справ

Козарезенко Л. В. — аспірант Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана

Комаринець С. О. — аспірант Національного університету "Львівська політехніка"

Крамарева О. М. — канд. екон. наук, викладач Харківського національного економічного університету

Харатян Н. А. — студент Харківського національного економічного університету

Крамарева О. С. — канд. екон. наук, доцент Харківського національного економічного університету

Клочіхіна О. В. — студент Харківського національного економічного університету

Красноносова О. М. — канд. екон. наук, доцент Харківського національного економічного університету

Крюкова О. М. — канд. екон. наук, доцент Харківського національного економічного університету

Шилов Д. О. — магістр Харківського національного економічного університету

Кузнецова С. А. — канд. екон. наук, доцент, докторант Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана

Літвінов Є. І. — аспірант Харківського національного економічного університету

Лошкарєва О. О. — старший викладач Дніпропетровського національного університету

Матвеев С. П. — канд. екон. наук, доцент Харківського національного університета внутрішніх дел

Міщенко О. Г. — викладач Харківського національного економічного університету

Носова О. В. — докт. екон. наук, професор Харківського національного університету внутрішніх справ

Олійник О. В. — канд. екон. наук, доцент Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди

Пересада В. М. — аспірант Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди

Петрова К. Я. — канд. екон. наук, професор Харківського національного університету внутрішніх справ

Ларіна Т. Ф. — канд. екон. наук, доцент Харківського національного університету внутрішніх справ

Пивавар І. В. — старший викладач Харківського національного економічного університету

Пишкіна І. О. — асистент Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Піддубна Л. І. — канд. екон. наук, доцент, докторант
Харківського національного економічного університету

Полянська А. С. — канд. екон. наук, доцент Івано-Франківського
національного технічного університету нафти і газу

Пронкіна Л. И. — канд. екон. наук, професор Харківського
торгово-економічного інститута Київського національного
торгово-економічного університету

Решетило В. П. — докт. екон. наук, професор Харківської
національної академії городского хозяйства

Савицька Н. Л. — канд. екон. наук, доцент Харківського
державного університету харчування та торгівлі

Сальтєвская Т. Г. — аспірант Харківського національного
університету ім. В. Н. Каразіна

Самойленко В. В. — канд. екон. наук, доцент Харківського
національного економічного університету

Серпухов М. Ю. — аспірант Харківського національного
економічного університету

Сименко И. В. — канд. екон. наук, доцент Донецького національного
університету економіки и торговли имени М. Туган-Барановского

Сотникова О. А. — канд. екон. наук, доцент Харківського
національного економічного університету

Станьковська І. М. — канд. екон. наук, доцент Інституту
менеджменту та економіки "Галицька академія"

Степаненко В. О. — аспірант Харківського національного
економічного університету

Степаненко Н. О. — канд. екон. наук, доцент Харківського
національного економічного університету

Ус Т. В. — старший викладач Харківського національного
економічного університету

Хохлов Н. П. — докт. екон. наук, професор Харківського
національного економічного університету

Цимбалюк О. А. — канд. екон. наук, доцент Харківської
національної академії міського господарства

Касьянова А. О. — студент Харківської національної академії
міського господарства

Черкасов В. І. — канд. екон. наук, доцент Харківського
національного економічного університету

Шалімова Л. М. — старший викладач Харківського інституту
банківської справи Університету банківської справи НБУ

Щебликін Г. С. — аспірант Харківського національного
педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Яхінд В. П. — аспірант Харківського національного
економічного університету

Бережний В. М. — канд. екон. наук, професор
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

Першина Г. О. — студент Харківського національного
автомобільно-дорожнього університету

- Головінов О. М.** — канд. екон. наук, доцент, докторант
Донецького національного університету
економіки і торгівлі імені М. Туган-Барановського
- Гордієнко Л. Ю.** — канд. екон. наук, доцент Харківського
національного економічного університету
- Коваль Н. В.** — аспірант Харківського національного
економічного університету
- Грудницкая С. Н.** — канд. юр. наук, доцент Інститута
економіко-правових досліджень НАН України
- Євтушенко О. В.** — старший викладач Харківського
національного університету ім. В. Н. Каразіна
- Загорная Т. О.** — канд. екон. наук, доцент Макеєвського
економіко-гуманитарного інститута
- Ивлева М. Ю.** — магістр Макеєвського економіко-гуманитарного інститута
- Коваль Т. О.** — канд. екон. наук, доцент Харківського
національного економічного університету
- Капленко Д. С.** — студент Харківського національного
економічного університету
- Колесніченко І. М.** — канд. екон. наук, доцент Харківського
національного економічного університету
- Кулик В. В.** — канд. екон. наук, старший науковий співробітник
Міжнародного науково-навчального центру
інформаційних технологій та систем НАН України та МОН України
- Кучер С. Ф.** — старший преподаватель Азовського регіонального інститута
управління Запорозького національного технічного університету
- Мещерякова І. В.** — аспірант Харківського національного
економічного університету
- Носова Т. Ю.** — викладач Харківського національного
університету внутрішніх справ
- Пісоцька Є. І.** — асистент Харківського національного
автомобільно-дорожнього університету
- Пономаренко О. О.** — канд. екон. наук, доцент Харківського
національного економічного університету
- Рибалко К. В.** — студент Харківського національного
економічного університету
- Попадинець О. В.** — старший викладач Харківського
національного автомобільно-дорожнього університету
- Філатов В. М.** — канд. екон. наук, доцент Харківського
національного економічного університету
- Ромашова Я. В.** — спеціаліст Харківського національного
економічного університету
- Самофалова Т. О.** — аспірант ХарPI НАДУ при Президентіві України
- Соболєв В. М.** — докт. екон. наук, професор Харківського
національного університету ім. В. Н. Каразіна
- Сотніков В. І.** — канд. екон. наук, доцент Харківського
національного економічного університету
- Стрижак О. О.** — канд. екон. наук, доцент Харківського
національного економічного університету

Тумакова О. А. — канд. екон. наук, преподаватель
Харьковского национального экономического университета

Филатова А. В. — студент Харьковского национального
экономического университета

Українська Л. О. — докт. екон. наук, професор Харківського
національного економічного університету

Куркин А. М. — аспірант Харківського національного
університету радіоелектроніки

Ущাপовський Ю. В. — канд. екон. наук, доцент Житомирського
державного технологічного університету

Черкашина Т. С. — аспірант Харківського національного
економічного університету

Штепа Л. О. — старший викладач ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький
ДПУ ім. Григорія Сковороди"

Богун Л. А. — канд. екон. наук, доцент Одеського інститута
предприимательства и права

Бутко О. В. — викладач Харківського національного
педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди

Віскова М. В. — асистент Української інженерно-педагогічної академії

Во Нам Тханг — аспірант Харьковского национального
экономического университета

Гончарова В. О. — канд. екон. наук, доцент Харківського
національного університету внутрішніх справ

Гриневич Л. В. — канд. екон. наук, доцент Харківського
національного економічного університету

Гузенко Г. М. — канд. екон. наук, доцент, професор Харківського
національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди

Стаднік І. К. — головний спеціаліст управління економіки
Дергачівської районної державної адміністрації

Железовський А. О. — аспірант Харківського національного
економічного університету

Зайцева Т. С. — аспірант Харьковского национального
экономического университета

Іванісов О. В. — канд. екон. наук, викладач Харківського
національного економічного університету

Сахаров П. О. — викладач Харківського національного
економічного університету

Кліменко О. М. — канд. екон. наук, доцент Харківського
національного економічного університету

Кораблінова І. А. — аспірант Інституту економіки та менеджменту
Одеської національної академії зв'язку ім. О. С. Попова

Кривобок В. Ю. — канд. екон. наук, доцент Харківського
національного економічного університету

Кривобок К. В. — викладач Харківського національного
економічного університету

Лисица Н. М. — докт. соц. наук, професор Харьковского
национального экономического университета

Мартыненко М. В. — канд. екон. наук, доцент Харьковского
национального экономического университета

- Литвиненко А. В.** — канд. екон. наук, доцент Харківського національного економічного університету
- Лісна І. Ф.** — канд. екон. наук, доцент Харківського національного економічного університету
- Макуха С. М.** — докт. екон. наук, професор Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого
- Малахова Н. Б.** — докт. екон. наук, професор Харківського національного економічного університету
- Маркова Н. С.** — канд. екон. наук, викладач Харківського національного економічного університету
- Мащенко М. А.** — викладач Харківського національного економічного університету
- Оробчук М. Г.** — канд. екон. наук, доцент Львівського національного університету ім. Івана Франка
- Зеленко В. А.** — аспірант Львівського національного університету ім. Івана Франка
- Піддубна Л. П.** — канд. екон. наук, доцент, професор Академії муніципального управління (м. Київ)
- Пономарьов О. С.** — канд. техн. наук, професор Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут"
- Прушківська Е. В.** — канд. екон. наук, доцент Запорізького національного університету
- Переверзєва А. В.** — аспірант, асистент Запорізького національного університету
- Резникова Е. А.** — аспірант Харківського національного економічного університету
- Роговой М. И.** — аспірант Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна
- Романченко О. М.** — аспірант Харківського національного економічного університету
- Румянцева К. А.** — інженер Харківського національного економічного університету
- Севостьянов В. П.** — канд. юр. наук, доцент Харківського національного університету внутрішніх дел
- Струк С. І.** — здобувач Харківського національного економічного університету
- Тютюнникова С. В.** — докт. екон. наук, професор Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна
- Удальх О. А.** — канд. екон. наук, доцент Макеевського економіко-гуманітарного інститута
- Хижняк Л. М.** — докт. соц. наук, професор Харківського національного економічного університету
- Шпатенко С. А.** — канд. техн. наук, старший науковий співробітник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут"
- Юрченко В. В.** — аспірант Харківського національного економічного університету